

Limba ROMÂNĂ

Nr. 9-10 (207-208) 2012 Revistă de știință și cultură

ANUL XXII
Chișinău

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 9-10 (207-208) 2012
SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
CHIȘINĂU

Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

**Secretar general
de redacție** Oxana BEJAN

Operator Veaceslav MOSCALU

Lector Veronica ROTARU

**Conceptie
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Igor SVERNEI, *Grădină la Tescani* (fragment).

**Colegiul
de redacție** Alexei AXAN, Ana BANTOȘ, Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Nicolae DABIJA, Mircea A. DIACONU (Suceava), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Gheorghe GONȚA, Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Sergiu MUSTEAȚĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.
Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.*

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

S U M A R

ARGUMENT

Eugeniu COȘERIU

Despre așa-zisa „limbă moldovenească” 6

COȘERIANA

Cristinel MUNTEANU

Cu Eugeniu Coșeriu despre literatură, istorie și politică 17

LIMBA ROMÂNĂ AZI

Anatol EREMIA

Limba română – simbol național și atribut al statalității Republicii Moldova 26

Adina DRAGOMIRESCU

Greșeli frecvente de grafie în limba actuală 34

PRO DIDACTICA

Mina-Maria RUSU

Tema și rema în construirea sensului unui mesaj 41

GRAMATICĂ

Silvia MAZNIC

Considerații privind sinonimia latină 47

EMINESCIANA

Theodor CODREANU

Basarabia în publicistica eminesciană (III) 53

POESIS

Ion ANTON

Miraj; Imperiul sângelui; Cântec de trezit bătrânii; Unități de măsură; Adevarul absolut; Inventatorul de iluzii; existențialism basarabean; Gimnastica de o viață; Barometru; Necuprinsul punctului 79

CRITICĂ, ESEU

Ana BANTOȘ	
Ion Anton. Punctul de vedere ca punct de sprijin	88
Iulian BOLDEA	
Adrian Popescu: livrescul ca spiritualizare	93
Mihaela DOBOȘ	
Ștefan Aug. Doinaș și „discursul mixt”: fragmentele unei pledoarii	97
Diana VRABIE	
Biblia ca sursă de inspirație pentru scriitorii români	103
Elena ȚAU	
Dialogismul discursului liric în <i>Limba noastră</i>	110

IUVENTUS

Ana-Mihaela NUȚA	
N; n-am cum; eclipse; (Pseudo)singurătăți sau un alt episod cu Nastia; despre iepuri și alte jurăminte; fragment dintr-un poem tăcut; să nu să ne; ...ca niște unghiuri obtuze	117

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Eugenia BOJOGA	
Cultul pentru limba română în paginile ziarului „Cuvânt Moldovenesc”	122
Antonina SÂRBU în dialog cu Tatiana COSTENCO-CHIOSEV	
Tata niciodată nu a înșuncheat, a suportat destoinic drama vieții...	135

LECȚIILE ISTORIEI

Constantin BURAC	
Comisul Dimitrie Balica și identitatea românilor	141

PORTRET

Alexandru Ovidiu VINTILĂ	
Traian Brăileanu. Statul și comunitatea morală. Istoria teoriilor sociologice	154

TEATRU

Irina NECHIT	
Cum am scris <i>Tancul lui Brad P.</i>	159
Tancul lui Brad P.	161

ARHIPERSPECTIVE

Doina CERNICA

În Roma, la cartea de marmură a neamului nostru

203

DIALOGUL ARTELOR

Ludmila COTOMAN în dialog cu Igor SVERNEI

Notație și intervenție în limbajul plastic

207

Igor SVERNEI. Dexteritatea gestului
(pagini color)

I-XVI

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Ion CIOCANU

Un necesar florilegiu de argumente

211

ABONAMENT

Citiți revista noastră și în 2013

216

Eugeniu COȘERIU

**Despre
așa-zisa „limbă moldovenească”**

E.C. – (sau Eugenio Coseriu, n. 27 iulie 1921, comuna Mihăileni, județul Bălți, azi în Republica Moldova – d. 7 septembrie 2002, Tübingen, Germania) a fost un lingvist român din exil, membru de onoare al Academiei Române (din 1991). Este fondatorul primei școli lingvistice din America de Sud și al Școlii lingvistice de la Tübingen. Părinte a ceea ce azi se numește lingvistica integrală, Eugeniu Coșeriu este unul dintre cei mai importanți lingviști ai secolului XX. A fost Doctor Honoris Causa a aproape 50 de universități din întreaga lume.

Zic „așa-zisa”, fiindcă o limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există; e o hiperă creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nicio bază reală.

1. Din punct de vedere genealogic, limba vorbită de populația băștinașă și majoritară dintre Prut și Nistru – și, în parte, dincolo de Nistru – ține de dialectul dacoromân. Tot ceea ce e caracteristic pentru dacoromână și desparte acest dialect de celelalte dialecte românești e caracteristic și pentru graiul românesc din Basarabia și din Transnistria. Ba mai mult: acest grai nu constituie nici măcar un grai autonom, cu trăsături specifice, în cadrul dacoromânei, cum ar fi, de exemplu, graiul bănățean sau cel maramureșean.

1.1. Din punct de vedere tipologic, graiul „basarabean” ține de tipul lingvistic romanic în realizarea românească a acestuia (adică cu aceleași preferințe în cadrul acestui tip) și de subtipul dacoromân, cu aceeași hipertrofie a determinării și cu aceleași „tendințe”: multe forme „înaintate” în acest sens (*ca unii, alții, aicea, atuncea*, sau chiar *așă-ia, atîta-ia, acolo-ia, aista-ia*) sînt caracteristice și pentru graiul popular și regional din Basarabia.

Reluăm publicarea acestui text în semn de omagiu adus iluștrului lingvist basarabean Eugeniu Coșeriu de la moartea căruia s-au împlinit 10 ani. Este și o replică dată în timp celor care încearcă să resusciteze teoria bolșevică a existenței „limbii moldovenești” și a „poporului moldovenesc”.

6.1.2. Și din punct de vedere „areal”, graiul basarabean e cuprins în aria dacoromână, prezentînd aceleași trăsături caracteristice, inclusiv influența maghiară și constituirea limbii comune (la a cărei dezvoltare și fixare au contribuit, încă sub regimul țarist, și o seamă de scriitori și învățați din Basarabia), și, în pofida influențelor străine, n-a fost atras în altă arie ori subarie lingvistică. Rusificarea sistematică (mult mai intensă sub comunism decît sub țarism) a eșuat, în fond, în ceea ce privește limba ca atare. A implicat numai adoptarea limbii ruse pe lîngă limba română sau, cel mult, pierderea limbii române și înlocuirea ei cu limba rusă la o seamă de vorbitori: a fost deci o rusificare a multor vorbitori (mai ales dintre cei mai mult sau mai puțin culți), nu propriu-zis o rusificare a limbii, care, în vorbirea populară, și-a păstrat intacte structurile și procedeele esențiale. Rusismele de semantică și sintaxă (calcurile lingvistice), frecvente în vorbirea vorbitorilor bilingvi (care, din lipsă de educație lingvistică românească, nu cunosc în aceeași măsură și cu suficientă diferențiere ambele limbi), sînt totuși și pînă astăzi numai fapte de interferență, lipsite de orice regularitate; și, din perspectiva limbii române, sînt numai greșeli de limbă – greșeli pe care vorbitorii monolingvi sau practic monolingvi (în particular, țărani) nu le comit, și intelectualii scrupuloși în întrebuintarea limbii le evită –, nu reguli și norme noi integrate în sistemul lingvistic. În fonetică, pronunțarea velară a lui *l*, care se observă la unii vorbitori culți, nu are valoare fonologică și nu e populară; iar palatalizările tipic rusești nici nu se constată în vorbirea autohtonilor. Și rusismele de vocabular, oricît de numeroase ar fi, țin de vastul domeniu al nomenclaturilor „tehnice”, nu de lexicul structurat, și n-au pătruns în vocabularul de bază. Într-un cuvînt, în graiul basarabean autentic, nu se constată nici un fapt comparabil, de exemplu, cu adoptarea aspectului verbal de tip slav în istroromână, cu fonemele δ , γ , θ din aromână ori cu împrumuturile lexicale relativ recente care au pătruns în lexicul structurat și în vocabularul de bază al dialectelor sud-dunărene.

1.3. Susținătorii existenței unei limbi „moldovenești”, confundînd criteriul genealogic cu criteriul „areal” și istoria lingvistică cu istoria politică, cred (sau, cel puțin, afirmă) că, independent de importanța influenței rusești „interne”, limba moldovenească s-ar fi despărțit de limba română și ar fi devenit o limbă autonomă printr-un proces de diferențiere – de divergență pozitivă și negativă –, datorită unei împrejurări istorice externe, anume anexării Basarabiei la imperiul rus, în 1812. Cu alte cuvinte, graiul moldovenesc din Basarabia și graiul, tot moldovenesc, de la vest de Prut, separate politicește, s-ar fi dezvoltat în direcții diferite (unul rămînînd moldovenesc și celălalt devenind român), astfel încît frontiera Prutului ar fi devenit cu timpul și o frontieră lingvistică, încă din epoca țaristă.

E o teză lipsită de orice temeii, fiindcă:

- a) din punct de vedere lingvistic, graiul basarabean nu s-a despărțit niciodată (și nici pînă acum) de limba vorbită în dreapta Prutului;
- b) acest grai nu ține numai de graiul „moldovenesc”;
- c) linia Prutului nu reprezintă o frontieră lingvistică (nu există nici un fenomen important de divergență și convergență care să separe graiul basarabean de dacoromâna din dreapta Prutului);
- d) graiurile din dreapta și din stînga Prutului, românești dintotdeauna, se considerau și explicit românești cu mult înainte de anexarea Basarabiei de către ruși.

În realitate, din punct de vedere strict genealogic, graiul basarabean nu reprezintă la nici un nivel o unitate lingvistică autonomă. Nu constituie o limbă, alta decît limba română, nici dialect al limbii române la nivelul celor patru dialecte istorice, nici grai autonom în cadrul dialectului dacoromân, ba chiar nici subgrai autonom în cadrul graiului dacoromân moldovenesc: e numai secțiunea din stînga Prutului a aceluiași sistem de graiuri și subgraiuri pe care-l constatăm în dreapta Prutului. Cum se poate convinge oricine, consultînd hărțile din *Atlasul lingvistic român* (care cuprinde și Basarabia întregă și cîteva puncte din Transnistria) și comparîndu-le cu hărțile din *Atlasul lingvistic moldovenesc*, graiul din nordul și din centrul Basarabiei ține de graiul moldovenesc propriu-zis, care, precum se știe, se întinde și în nordul Transilvaniei (și, în nord, numeroase izoglose unesc graiul basarabean cu toate graiurile din nordul spațiului lingvistic românesc, pînă în Maramureș), iar graiul din sud ține de graiul muntean, ca și graiul din sudul Moldovei dintre Prut și Carpați (singura deosebire e că în Basarabia limitele între graiul moldovenesc și cel muntean se prezintă ceva mai la sud decît în dreapta Prutului). Nici o izoglosă esențială nu corespunde liniei Prutului: nici una nu merge de la nord la sud; toate merg de la vest la est, tăind linia Prutului de-a curmezișul.

Am examinat în această privință hărțile sintetice din *ALRM*. Și rezultatul e următorul: în toate cazurile în care Basarabia constituie o zonă lingvistică continuă (sau practic continuă), această zonă întrece cu mult granițele Basarabiei, cuprinzînd o mare parte din teritoriul lingvistic românesc; și, de multe ori, formele respective coincid cu cele din limba comună și literară. De cele mai multe ori însă, Basarabia nu constituie o singură zonă continuă, ci cel puțin două zone, cu forme care se prezintă și în dreapta Prutului, nefiind deci specifice Basarabiei în aceste zone. Și, în anumite cazuri, formele din sud

(muntenești!) se prezintă pînă și dincolo de Nistru (unde corespund, probabil, unei colonizări din sud ori teritoriului episcopiei Proilavei). Formele în același timp generale (cuprinzînd toată Basarabia) și specifice (cu limita la Prut) se constată extrem de rar, și numai în vocabular. Numai aproape specific și aproape general e *pleșcat* „chel” (care apare și în Bucovina și pentru care, în sud, apare și *chel*); generale, dar nu cu totul specifice, sînt *lănțuh* – *lănțug* „lanț” (înregistrat și în Bucovina de Nord) și *baistruc* „copil din flori” (înregistrat și în Bucovina și într-un punct din Moldova din dreapta Prutului); specifice, dar nu absolut generale, sînt *grieri* „creieri” și *cleioancă* „mușama”; cu totul specifice și generale (cel puțin după acest atlas) sînt numai *sobor* „catedrală” și *sărnice* „chibrituri”. Și chiar dacă toate aceste forme și alte cîteva ar fi generale și totodată specifice, asemenea elemente n-ar putea asigura autonomia graiului basarabean. Cu cîteva *cleioance*, cu cîteva *sărnice* și cu cîțiva *baistruci* nu se face o limbă!

Graiurile din stînga și din dreapta Prutului n-au evoluat deci în direcții diferite, „încă din epoca țaristă”, dat fiind că și pe la 1940 erau, în fond, identice. Prin urmare, teza existenței unei limbi moldovenești diferite de limba română este, atunci cînd e de bună-credință, o iluzie și o greșeală, cel puțin extrem de naivă; iar cînd e de rea-credință, e o fraudă științifică.

1.4. Dar să admitem că nu e vorba de graiurile populare, ci de limba „cultă” – de limba comună (supradialectală) și literară –, știind că nu e just să se compare la același nivel limba cultă din dreapta Prutului cu graiurile populare din Basarabia, deși existența unei limbi moldovenești autonome se afirmă tocmai cu privire la aceste graiuri și deși genealogia limbilor și dialectelor nu se stabilește pe baza formelor lor culte, comune sau literare, care sînt un produs ulterior al unităților genealogice. În acest sens, e cel puțin ciudat că stagnarea și împilarea limbii române („moldovenești”) în Basarabia în timpul regimului țarist și dezvoltarea liberă și organică a aceleiași limbi în dreapta Prutului se prezintă ca argumente pentru a susține că ar fi devenit două limbi diferite. Dar aceste argumente implică cel puțin faptul că o limbă „cultă” (comună și literară) exista deja în Basarabia la data anexării acestei părți a Moldovei la imperiul rus.

Într-adevăr, această limbă exista. Era limba care s-a mai predat în unele școli, pînă ce a fost strict interzisă (pe la 1870), și cea a actelor publice, cîte s-au mai scris în limba română în primii ani ai ocupației rusești; și era limba care s-a citit în slujba religioasă pînă cînd – tot pe la 1870 – cărțile românești („moldovenești”) au fost scoase din biserici și arse, din ordinul arhiepiscopului rus Pavel. Această limbă era limba română cultă, în acea variantă a ei care se folosea în Moldova, variantă care prezenta, fără îndoială, unele trăsături re-

gionale „moldovenești”, dar prezenta în primul rînd toate trăsăturile devenite pînă atunci românești generale la acest nivel: trăsături proprii tradiției culte moldovenești, dar mai ales trăsături la origine „muntenești”, corespunzătoare tradiției coresiene, consacrate de Biblia moldo-munteană de la București (1688), și de mult generalizate în limba română scrisă. Și această limbă se putea considera și „moldovenească”, dat fiind că se folosea în Moldova, dar se considera în primul rînd românească, adică destinată tuturor românilor (pe atunci nimeni nu se gîdea că „moldovenesc” s-ar putea afla în opoziție cu „românesc”). Deci nu a „devenit” limbă română de abia după 1812, printr-o ulterioară influență muntenească și prin adoptarea de neologisme latine și occidentale: deja așa-zisa *Cazanie* a lui Varlaam (1643!), prima carte tipărită în Moldova, se intitulează *Carte românească de învățătură* și se adresează întregii „seminții românești”; și numai cu cîteva decenii mai tîrziu, Dosoftei numește limba în care scrie exclusiv „limbă rumânească”.

Să admitem, provizoriu, și că limba cultă ar fi rămas în Basarabia la stadiul de dezvoltare la care ajunsese în 1812. Chiar și în acest caz, a susține că, din acest motiv, ar fi devenit, împreună cu graiurile populare care-i corespund, altceva decît ceea ce era, adică nu o formă sau o variantă a limbii române literare, ci o nouă limbă romanică, în rînd cu italiana, spaniola etc. (ba chiar și cu... româna!), și că deci graiurile identice din stînga și din dreapta Prutului ar ține de două limbi romanice diferite, nu e numai absurd, ci e de-a dreptul ridicol. Și frauda rămîne fraudă; numai că devine încă mai gravă.

Dar, în realitate, stagnarea limbii culte în Basarabia nici n-a fost totală; și a fost mai mult cantitativă – privind numărul vorbitorilor care o cunoșteau și o cultivau – decît „calitativă” ori structurală. Cărțile românești tipărite în dreapta Prutului au mai circulat mult timp în Basarabia: la început liber și apoi, mai mult sau mai puțin, clandestin; cărți în limba română s-au tipărit pînă destul de tîrziu și la Chișinău, mai ales – dar nu exclusiv! – pentru uzul bisericesc; intelectualii din cele două părți ale Moldovei au rămas cît s-a putut în contact între ei; și – lucru încă mai important – modelul ideal de limbă al scriitorilor și intelectualilor basarabeni – atît al celor rămași în Basarabia, de la Stamati la Mateevici, cît și, firește, al celor trecuți „în Țară”, de la Alecu Russo și Donici pînă la Hasdeu și pînă la Stere – a fost totdeauna limba cultă și literară din Principate și apoi din România. Și tocmai un basarabean ca Alecu Russo a scris pagini dintre cele mai lucide, mai inteligente și mai cumpătate despre dezvoltarea și cultivarea limbii române comune și literare. Ca să nu mai vorbim de cît a făcut Hasdeu pentru progresul românismului și pentru afirmarea unității limbii românești de pretutindeni. În tot acest timp, nimeni nu se îndoia de identitatea limbii „moldovenești” cu limba română;

nici măcar guvernul rus, deși o numea „moldovenească”; altfel nu s-ar fi îngrijit să interzică importul de cărți românești în Basarabia. Tot în epoca țaristă, basarabeanul I. Hîncu (Ghinkulov), în gramatica sa publicată la Petersburg în 1840, numește limba română „valaho-moldavă” (*valacho-moldavskij jazyk*) și *romynskij jazyk*, și preferă această ultimă denumire, pe care o consideră mai cuprinzătoare și mai adecvată; iar I. Doncev își intitulează manualul bilingv publicat la Chișinău în 1865 și destinat școlilor din Basarabia („compusă pentru școlile elementare și IV clase gimnasiale”): *Cursulu primitivu de limba rumână [cu litere latine!] Nacial'nyj kurs rumynskogo jazyka*. Limba moldovenească „diferită de limba română” e o himeră născocită mult mai târziu, în Transnistria sovietică.

2.1. Dar dacă o limbă moldovenească deosebită de limba română nu a existat și nu există ca rezultat al unui proces „natural” și normal în dezvoltarea istorică a limbilor de cultură, nu s-ar putea construi artificial o asemenea limbă, tot la nivelul limbii culte și literare, și anume pe baza graiurilor populare locale? Lingvistica aplicată cunoaște, în situații speciale, și planificarea rapidă a limbilor comune. S-ar putea, se înțelege, și chiar s-a și putut, cu rezultatele pe care le cunoaștem cu toții: e tocmai ceea ce s-a întreprins în Transnistria sovietică și s-a încercat apoi și în Basarabia, după a doua ocupație rusească, cea comunistă. Dar această întreprindere a fost și rămîne contradictorie din punct de vedere rațional, absurdă și utopică din punct de vedere istoric și practic.

A fost o întreprindere contradictorie fiindcă: a) își propunea să elaboreze o nouă limbă „națională”, adică corespunzătoare identității etnice și tradițiilor poporului „moldovenesc”, dar în același timp deosebită de limba română, și deci necorespunzătoare aceleiași identități etnice și acelorăși tradiții; b) aspira la o limbă „populară” (fără neologisme latinești și romanice occidentale, „pe care norodul nu le înțelege”), dar în același timp nepopulară (cu neologisme luate din limba rusă ori create *ad-hoc*, adesea prin procedee neobișnuite în limbile romanice sau chiar contrare normelor acestor limbi); c) preconiza o limbă strict autohtonă (corespunzătoare graiurilor locale) și în același timp exclusivă, ceea ce, cum am văzut, e imposibil, dat fiind că graiurile românești din stînga Prutului nu constituie o unitate lingvistică omogenă, nici unitate delimitabilă față de graiurile din dreapta Prutului.

Din punct de vedere istoric și practic, aceeași întreprindere a fost de la bun început o absurditate, fiindcă poporul „moldovenesc” nu se afla în situația specială a unui popor „nou”, încă lipsit de limbă comună și literară: dispunea de mult, și la acest nivel, de o limbă proprie; anume de limba comună și literară românească. Și sub regimul sovietic, cînd au vrut să se exprime

în limba lor, scriitorii de vază din Republica Moldovenească – de la Druță, Grigore Vieru, Liviu Damian la Matcovschi, Cimpoi, Dabija și atîția alții – au scris pur și simplu în limba română cultă și literară, deși uneori cu justificabile regionalisme. Au optat deci spontan pentru produsul istoric natural, nu pentru surogatul hibrid care li se oferea cu atîta insistență. Altfel n-ar fi putut corespunde tradițiilor autentice ale limbii culte și ale graiului popular din Basarabia.

În sfîrșit, întreprinderea sovietică „moldovenistă” a fost utopică, fiindcă își propunea un scop utopic: acela de a separa „limba moldovenească” de limba română. Scop care nu putea fi nicidecum atins. Căci, oricîte rusisme ar fi adoptat și cu oricîte creații *ad-hoc* s-ar fi încărcat, o limbă bazată pe graiurile „moldovenești” și care păstra structurile esențiale ale acestora nu putea fi altceva decît o formă a limbii române; o formă, fără îndoială, aberantă și hibridă, anacronică și absurdă, dar totuși formă a limbii române, ba chiar numai a dialectului dacoromân. Și, firește, nu putea avea nici un efect asupra poziției genealogice a graiurilor populare pe care se baza: nu le putea separa de limba română și, cu atît mai puțin, nu le putea transforma în altă limbă romanică. Un dialect primar al unei limbi istorice se poate într-adevăr despărți printr-un proces de divergență de această limbă și deveni cu timpul o altă limbă istorică autonomă. Dar graiurile „moldovenești”, repet, nu constituie un dialect primar al limbii române și nici măcar un grai autonom în cadrul dialectului dacoromân.

Toate acestea explică și falimentul total al limbii „moldovenești” artificiale în Basarabia. Această limbă a putut fi un timp impusă; dar nu s-a putut impune nici în popor, nici între intelectuali. Dimpotrivă: după nu mulți ani, a fost înlăturată, nu numai datorită luptei deliberate a scriitorilor pentru mijlocul lor firesc de expresie, ci și datorită bunului-simț al vorbitorilor. Și, de îndată ce limba cultă din Basarabia și-a regăsit făgașul ei natural de dezvoltare, norma ideală care s-a impus a fost cea a limbii române comune și literare. În cursul procesului de renaționalizare și de normalizare a limbii culte, care a urmat (și încă nu s-a încheiat), întrebarea pe care, implicit, și-au pus-o vorbitorii conștienți de identitatea lor etnică și culturală în toate cazurile îndoielnice a fost: „Cum se spune în limba română?”, nu: „Cum ar trebui să se spună în limba moldovenească?”. Nu „românismele”, ci rusismele de formă și conținut și creațiile *ad-hoc* au fost (și continuă să fie) eliminate printr-o operație constantă de „selecție naturală”. De pe urma limbii artificiale rămîne, ca o stafie, numai ideea greșită a unei „limbi moldovenești” deosebite de limba română, și numai la răuvoitori și la vorbitorii naivi și contaminați de ideologia sovietică.

2.2. De altfel, utopia „limbii moldovenești” a fost numai manifestarea lingvistică a unei întreprinderi mult mai vaste. Într-adevăr, frauda științifică nu s-a mărginit și nu se putea mărgini la limbă. Un neadevăr susținut conștient nu poate trăi singur; are nevoie de alte neadevăruri, pe care le și implică.

De la limbă s-a trecut deci la literatură și apoi la toate celelalte forme ale culturii. Se știe la ce aberații s-a ajuns cu privire la literatură într-o anumită perioadă a „moldovenismului” sovietic. Numai scriitorii moldoveni dinainte de 1812 au putut fi acceptați fără nici o greutate ca scriitori de limbă „moldovenească” (ce-i drept, „veche”) și deci ca reprezentanți ai tradiției literaturii „moldovenești”. Scriitorii români din alte regiuni – de la cronicarii munteni la Școala Ardeleană și la Caragiale, Coșbuc, Arghezi, Goga, Rebreanu etc. – au fost, se înțelege, excluși din această tradiție: ar fi scris în altă limbă (în limba română) și ar fi ținut deci de o literatură „străină” (la Chișinău cărțile românești se găseau, când se găseau, numai la librăria de cărți străine). Probleme speciale se puneau însă cu privire la scriitorii moldoveni „occidentali” de după 1812. Când au încetat moldovenii din dreapta Prutului să fie „moldoveni” și au devenit „români”? În 1812? În 1859, odată cu unirea Principatelor? Ori numai cândva după 1859? După soluția care se dădea acestei false probleme, Negruzzi și Alecsandri au fost, alternativ, „moldoveni”, „români”, și „moldo-români”; Eminescu și Creangă, cu precădere „români”; iar scriitorii de mai târziu, exclusiv „români”. Așa s-a ajuns să se pretindă că pînă și Sadoveanu – fiind scriitor „român” – ar fi trebuit „tradus” în limba moldovenească. Se spune că Sadoveanu ar fi comentat, cu rostirea lui moldavă: „Audz mișăii! Sî ma traducî pi mini în limba me!”. Și, dacă ar fi fost coerenti, susținătorii „limbii moldovenești” ar fi trebuit să-i considere scriitori de limbă străină și pe toți prozatorii și poeții basarabeni, cel puțin pînă la 1940 – pe Stamati, Russo, Donici, Hasdeu, Mateevici, Buzdugan, Stere etc. –, fiindcă și aceștia au scris toți, și au vrut să scrie, românește, nu „moldovenește”. Cine ar mai fi rămas atunci în literatura „moldovenească” propriu-zisă?

Tot de la limbă s-a trecut la popoare și la identitatea etnică, istorică și culturală a acestora. Dat fiind că limba „moldovenească” trebuia să fie altă limbă decît limba română, cu atît mai mult trebuia să fie alte limbi dialectele românești sud-dunărene. Și acestor limbi diferite trebuia să le corespundă, ca entități diferite, popoarele care le vorbesc. Deci nu o singură limbă romanică orientală, limba română, și un singur popor neolatin în Europa dunăreană, ci cinci limbi romanice și, prin urmare, cinci popoare neolatine (mai mult sau mai puțin slavizate): istroromânii, aromânii, meglenoromânii, „românii” (dacoromânii!) și „moldovenii”. Mai ales „românii” (inclusiv moldovenii „români” din dreapta Prutului) ar fi trebuit să devină un popor străin și chiar un popor dușman mol-

dovenilor. Așa, între altele, „ocupanții români” ar fi oprimat cultura națională a moldovenilor și ar fi impus în Basarabia, între 1918 și 1940, cultura lor străină și o limbă pe care „norodul nu o înțelegea” (poate norodul ucrainean, rus sau găgăuz, că doar norodul moldovenesc nu putea să nu-și înțeleagă limba). S-a ajuns astfel la binecunoscuta falsificare a întregii istorii, nu numai culturale, ci și politice, a moldovenilor și a tuturor românilor.

Multe din aceste aberații au fost, ce-i drept, retractate sau, cel puțin, nuanțate în literatura științifică de nivel superior. Chiar și utopia lingvistică s-a năruit. Dar convingerile nebuloase pe care le produsese la nivelul ideologiei populare naive au persistat și încă mai persistă. Utopia trece, efectele rămân.

2.3. Acțiunea „moldovenistă” sovietică s-a prezentat totdeauna și explicit ca avînd în primul rînd un scop politic, în aparență, generos și nobil: acela de a afirma și a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru (și de dincolo de Nistru). E adevărat că scopul a fost în primul rînd, ba chiar exclusiv, politic. Dar de generozitate, noblețe, naționalitate etc. nu poate fi vorba dacă ținem seama de premisele reale ale acestei acțiuni și de sensul în care ea a înțeles identitatea (anume ca neidentitate). Identitatea unui popor nu se afirmă negîndu-i-o și suprimîndu-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc” din stînga Prutului separîndu-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rînd de limba pe care o vorbește –, desprinzîndu-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale a poporului „moldovenesc”: e ceea ce în Republica Moldova se numește, cu un neologism binevenit, „mankurtizare”. Și „mankurtizarea” e genocid etnico-cultural. Din punct de vedere politic, promovarea unei limbi „moldovenești” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este deci un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decît genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității și memoriei lor istorice.

3. Ni se spune însă că, cel puțin pentru o parte din „moldovenești”, problema limbii nu s-ar mai pune în acești termeni, ci numai ca o chestiune de nume: se știe și se recunoaște că limba română și limba moldovenească sînt una și aceeași limbă și se propune numai să se numească cu două nume diferite („română” în România, „moldovenească” în Republica Moldova).

Dar și această versiune „discretă” e lipsită de fundament. Limba română n-a fost niciodată numită – și nu se poate numi – „română” sau „moldovenească”, fiindcă *român*, *românesc* și *moldovean*, *moldovenesc* nu sînt termeni de același

rang semantic (*moldovean, moldovenesc* se află la nivelul termenilor *muntean, oltean, bănăţean, ardelean, maramureşean*, pe cînd *român, românesc* e termen general pentru toată limba română istorică și pentru limba română comună și literară); a fost numită cîndva, mai ales de străini, „moldavă sau valahă”, ceea ce nu e același lucru. Și, în lingvistică, „moldovenesc”, cu privire la limbă, se aplică numai unui grai (în cadrul dialectului dacoromân) a cărui arie nu coincide cu Moldova (deși cuprinde o mare parte din ea); dar limba „moldovenească”, fiind identică cu limba română, nu poate fi identică cu acest grai și nu trebuie confundată cu el. Pe de altă parte, „moldoveni” nu sînt numai locuitorii băștinași din Republica Moldova, ci și locuitorii Moldovei „mici” din dreapta Prutului, și românii bucovineni; și aceștia nu numesc limba lor comună și literară „moldovenească”, ci „română” sau „românească”. Singurul argument care se prezintă în favoarea denumirii duble e că aceeași limbă se vorbește în două state diferite. Dar nu e un argument valabil. Limba germană nu se numește „austriacă” în Austria și cea engleză nu se numește „australiană” în Australia, „statouniteană” (?) în Statele Unite etc. Pe lîngă aceasta, limba română nu se vorbește numai în România și în Republica Moldova, ci și în afara granițelor acestor țări, și ne întrebăm, dacă se admite denumirea dublă, cum ar trebui să se numească limba vorbită de românii din Ucraina, din Ungaria, din Serbia, din Bulgaria?

Pe de altă parte, denumirea dublă duce la aceleași confuzii ca și teoria celor două limbi diferite și poate implica aceleași urmări cît privește identitatea etnică și culturală a vorbitorilor. Într-o statistică ucraineană publicată în Occident ni se spune că în Ucraina, printre alte minorități, locuiesc 140.000 de români și 330.000 de moldoveni. „Românii” sînt cei din nordul Bucovinei, din ținutul Herța și din Rutenia subcarpatică, „moldovenii” – cei din nordul și sudul Basarabiei și din Transnistria ucraineană. Și în regiunea Cernăuți moldovenii din Boian sînt „români”, fiindcă vorbesc „limba română”, iar cei din Noua Suliță sînt „moldoveni”, fiindcă vorbesc „limba moldovenească”, deși vorbesc cu toții exact aceeași limbă. Tot în presa occidentală citim că în Republica Moldova se vorbește o limbă „înrudită” cu limba română. Cît de înrudită e, nu ni se spune. Ca germana cu persana, ca germana cu engleza, sau cam ca germana de la Potsdam cu cea de la Berlin? Și chiar pe mine m-a întrebă cu multă mirare, la Moscova, un profesor universitar, cum de mă puteam înțelege cu două studente din Bălți, vorbind ele moldovenește și eu românește; și cînd i-am spus că e aceeași limbă, m-a privit cu neîncredere și suspiciune; pe el, la școală și la universitate, îl învățaseră altceva.

Absurditățile și aberațiile sovieto-moldoveniste au ajuns foarte departe și au pătruns foarte adînc în ideologia vulgară din multe țări. Nu e bine deci să le mai facem și noi concesii.

Nu putem încheia altfel decât cu judecata pe care am emis-o pe baza faptelor reale și în cadrul teoretic pe care ni l-am propus: a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural.

Cîteva cuvinte și cu privire la apelul pe care ne propunem să-l adresăm Parlamentului Republicii Moldova.

S-a întreat, se pare, cineva și la Congresul al V-lea al Filologilor Români dacă noi, filologii și lingviștii care ne ocupăm cu limba română în toate formele ei, deci și cu graiul moldovenesc ca atare, avem dreptul să impunem Parlamentului unui stat independent numele pe care trebuie să-l dea limbii acestui stat. Într-adevăr, nu avem dreptul: avem datoria. Nu, se înțelege, să-i „impunem” ceva, ci să-i arătăm care este adevărul științific și istoric și să-l avertizăm cu privire la orice uneltire împotriva acestui adevăr, ca nu cumva să facă o greșeală care ar putea avea urmări extrem de grave. Cine, cu bună știință, nu protestează și permite să se facă o astfel de greșeală, se face și el vinovat, ba chiar mai vinovat decât cine comite greșeala din neștiință. Tocmai dacă respectăm acest Parlament, sîntem datori să-l considerăm de bună-credință, doritor de a stabili și a promova adevărul și doritor de a respecta identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș și majoritar din republică, cel puțin în măsura în care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare conlocuitoare; și avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și de ocară în fața istoriei.

Fragment din comunicarea *Latinitatea orientală* prezentată la Congresul al V-lea al Filologilor Români, Iași – Chișinău, 6-9 iunie 1994, *Limba Română este Patria mea. Studii, comunicări, documente*, ediția a II-a, selecție și prefață de Alexandru Bantoș, Chișinău, 2007, p. 26-34

Cristinel MUNTEANU

Cu Eugeniu Coșeriu despre literatură, istorie și politică

C.M. – dr. în filologie (magna cum laude) al Universității „Al. I. Cuza”, Iași, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, Filiala Brăila. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Fundamente ale comunicării* (2007, în colaborare), *Tehnici de redactare în comunicare* (2008, în colaborare), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (Institutul European, 2008, ca editor) și *Tobias Peucer, De relationibus novellis / Despre relatările jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului] (2008, ca editor).

1. Spuneam cândva, într-o anume împrejurare¹, că opera științifică a lui Eugeniu Coșeriu conține numeroase „filoane de aur” care trebuie neapărat exploatare și prelucrate. Mai ales că, spre deosebire de aurul de la Roșia Montană care, în prezent, poate fi extras doar cu mare dificultate, implicând tehnici ce periclitează serios mediul înconjurător, aurul lui Coșeriu se află la vedere și este benefic mediului nostru cultural. Mai mult decât atât – întrucât știința este o activitate liberă (în sens filozofic, adică infinită), cum este cultura, de altminteri –, o astfel de resursă nu se epuizează, rodind în mințile vrednice ori de câte ori este nevoie. Dar pentru aceasta se cuvine să știi că ceea ce ții în palme este aur. Or, tare mă tem că (și) în cazul lui Coșeriu procedăm asemenea vechilor amerindieni: uităm de valoarea aurului nostru, lăsându-ne amăgiți de mărgelile de sticlă colorată aduse din alte zări...

Renunțând la exprimarea metaforică, vreau doar să subliniez că este necesar ca tinerii lingviști de azi (români, îndeosebi) să se aplece cu mai multă hotărâre asupra lucrărilor lui Coșeriu. Nu e vorba de a adera necondiționat la teoria sa. O receptare lipsită de critică l-ar fi nemulțumit profund pe savantul care-și îndemna discipolii să fie independenți în gândire. Se vor găsi însă mereu principii, distincții și concepte în lingvistica sa ce pot fi aplicate cu succes la problemele spinoase ale limbajului.

Răspunsul cel mai frecvent pe care l-am primit, atunci când le-am sugerat unor colegi să citească și cărțile lui Coșeriu, a fost: „E prea dificil!”. Cred totuși că ceea ce scria Benedetto Croce despre *Enciclopedia* lui Hegel i se potrivește și operei lui Coșeriu: „Desigur că această carte nu este o carte ușoară, nici ea însăși și nici prezentarea pe care i-o fac. Dar cred că, pentru oamenii care gândesc, dificultatea constituie mai curând un motiv de atracție decât de respingere”². Tot aici aș adăuga și principiul (menționat adesea de savantul român) al unui alt important pedagog și filozof italian, Giovanni Gentile, potrivit căruia mai mult se înțelege dintr-un text dificil, care forțează învățarea să progreseze, decât dintr-un text simplu, în care se găsește, de altminteri, ceea ce știm deja.

Cu siguranță, mai cu seamă lingvistica românească are nevoie de contribuțiile teoretice ale lui Coșeriu, dar și cultura noastră *in genere*, estetica etc. ar avea de câștigat de pe urma gândirii sale. În plus, Coșeriu este un exemplu de urmat și un factor inspirator în numeroase privințe: te învață care este atitudinea corectă în știință, îți impune să nu accepți nimic fără critica de rigoare, te obligă să te întorci la fondatori, să citești operele marilor gânditori, îți stimulează inteligența și creativitatea științifică, te provoacă în permanență să faci legături între domenii / aspecte ale realității ș.a.m.d. Tocmai de aceea, în acest material, mă voi referi mai puțin la lingvistică, încercând să pun la lucru unele idei coșeriene despre literatură, istorie și politică într-o alcătuire (pe cât posibil) unitară.

2. În capitolul IX al *Poeticii* sale, Aristotel afirmă că „datoria poetului nu e să povestească lucruri întâmplare cu adevărat, ci lucruri putând să se întâmple în marginile verosimilului și ale necesarului”³. Și, în continuare, vorbind despre deosebirea dintre istoric și poet, Stagiritul precizează că diferența nu constă în aceea că „unul se exprimă în proză și altul în versuri (de-ar pune cineva în stihuri toată opera lui Herodot, aceasta n-ar fi mai puțin istorie, versificată ori ba), ci pentru că unul înfățișează fapte aieva întâmplare, iar celălalt fapte ce s-ar putea întâmpla.” (*Poetica*, IX, 1451 b). De aici ar rezulta și caracterul mai filozofic și mai aparte al poeziei (adică al literaturii) în raport cu istoria: „pentru că poezia înfățișează mai mult universalul, câtă vreme istoria mai degrabă particularul” (*ibid.*).

2.1. Ne vom întoarce la cuvintele lui Aristotel ceva mai târziu. Deocamdată, ca punct de plecare, propun spre lectură poezia *Corabia* pe care autorul, Matei Vișniec, a citit-o, pe la începutul anilor '80, la Cenaclul de Luni al lui N. Manolescu (provocând astfel desființarea cenaclului):

„Corabia se scufunda încet noi ziceam / și ce dacă se scufundă corabia și mai / ziceam orice corabie se scufundă / într-o zi ne strângeam mâinile / ne

luam rămas bun // dar corabia se scufunda atât de încet / încât după zece zile noi cei care / ne-am dat mâinile încă ne priveam rușinați și ziceam nu-i nimic asta-i / o corabie care se scufundă mai încet / dar până la urmă se scufundă iat-o // dar corabia se scufunda atât de încet / încât după un an încă ne era rușine / nouă celor care ne-am dat mâinile și / în fiecare dimineață ieșeam unul câte unul / măsuram apa hm nu mai e mult se / scufundă încet dar sigur // dar corabia se scufunda atât de încet / încât după o viață de om încă / mai ieșeam unul câte unul și priveam / cerul și măsuram apa și scrășneam din dinți / și spuneam asta nu e o corabie / asta e o... / asta e o...”

Nicolae Manolescu este intrigat de faptul că, după mai bine de două decenii de la lansarea *Corăbiei*, Alex. Ștefănescu, în masiva sa *Istorie a literaturii*, o caracterizează ca fiind o „poveste simplă și totuși misterioasă, plină de un fel de tristețe cosmică”, dar și „comică”. În realitate, spune Manolescu în a sa (la fel de masivă) *Istorie...*, nu aceasta ar trebui să fie receptarea, fiindcă „nu era vorba de nicio tristețe metafizică, fie și impregnată de un comic de situație. Corabia era cronică unei morți așteptate și anume a comunismului, trepidând de nerăbdare și decepționată de amânare.”⁴.

Desigur, într-un anume sens, Manolescu are dreptate. El cunoaște „istoria” acestei poezii, știe în ce împrejurări a fost scrisă și recitată (care este contextul istoric căreia îi aparține) și la ce face referire (în *acel* context istoric). Într-un alt sens (acesta fiind însă cel care interesează estetica), Manolescu nu are dreptate. Ca să fie literatură adevărată (adică pentru a întruni exigențele artei autentice), poezia lui Vișniec trebuie să fie (să înceapă să fie) atemporală. Dacă poezia este (după cum spune Coșeriu pe urmele lui Aristotel și ale lui Croce) „aprehensiune a universalului în individual, obiectivare a conținuturilor intuitive ale conștiinței”⁵, atunci ea ar trebui să se refere la orice regim politic de tip opresiv (deci, nu neapărat comunist), de oriunde și dintotdeauna, sau chiar la orice stare de fapt (nu neapărat politică) al cărei sfârșit este anticipat și sperat. Judecând din această perspectivă, opinia / interpretarea lui Alex. Ștefănescu nu mai este atât de condamnată.

În mod cert, *Corabia* lui Vișniec reprezenta, la momentul la care a fost scrisă, un exemplu de comunicare esopică, putând avea mai mult decât o finalitate artistică. Istoria literaturii înregistrează capodopere cu intenții mixte la origine, dar ceea ce face ca ele să fie socotite opere de artă este finalitatea lor internă. O subliniază și Coșeriu: „Poezia este poezie numai în această obiectivare a subiectului [i.e. a autorului, n.m. – C.M.], independent de timp, de loc, de alte persoane care se află în același context istoric ș.a.m.d. Eu obișnuiesc să dau aici exemplul *Georgicelor* lui Virgiliu și spun că, fără îndoială, această operă a lui Virgiliu e un elogiu adus vieții la țară și agriculturii ș.a.m.d. Însă această

operă a fost scrisă și ca instrument politic. Anume Virgiliu voia să susțină, prin această operă, politica lui August, care voia să stăvilească înmulțirea proletariatului urban, concentrarea lui în orașe. August voia să trimită mai multă lume la țară și la munca agricolă, fiindcă era și nevoie pentru imperiu. [...] Însă nu din acest motiv sunt *Georgicele* o operă de artă. Noi le considerăm ca operă de artă și nu ne interesează deloc că Virgiliu voia cu asta să susțină politica lui August. [...] Poetul ca poet se află în operă. Ce voia să facă el cu opera e cu totul altceva, rămâne în afara operei, deși activitatea a fost, fără îndoială, o activitate mixtă – era politică și poezie...”⁶.

2.2. Nu știu dacă Eugeniu Coșeriu a avut prilejul să citească poezia *Corabia* scrisă de Vișniec. Bănuiesc însă că i-ar fi plăcut. Am și unele dovezi care mi-ar îndreptăți bănuiala. Una dintre ele o constituie partea finală a unei conferințe ținute la Barcelona în 1991, *Periodismo e historia*, în care savantul a vorbit despre raportul dintre jurnalism și istorie⁷. Ultimul paragraf se referă la așa-zisa „capacitate” a istoriei de a prevedea fapte viitoare.

Coșeriu argumentează că, în realitate, istoria nu poate prevedea evenimente, așa cum nicio altă știință nu o poate face (nu există o știință a viitorului⁸), întrucât obiectul de care se ocupă nu prezintă *necesitate*⁹. Ceea ce poate face însă o asemenea disciplină este să prevină *posibilități*, în baza cunoașterii generale a normelor după care se conduce comportamentul uman și în temeiul celor întâmplate deja în istorie. Dacă istoricul este obligat să vorbească numai despre posibilități, în schimb, jurnalistul trebuie să-și asume riscul de a prevedea cumva evenimente sau acțiuni tocmai prin faptul că-și alege știrile și le apreciază ca relevante sau irelevante. Și, desigur, adesea se întâmplă să vorbească despre posibilități care nu se realizează niciodată.

2.2.1. În acest punct al discuției, Coșeriu introduce următorul exemplu care merită toată atenția: „Li s-a reproșat jurnaliștilor și altor experți faptul de a nu fi prezis perestroika și căderea regimului stalinist din Uniunea Sovietică. Dar ar fi putut ei, oare, să o facă? Într-un anume sens, da. Înțelepciunea populară ne zice că nu există rău care să dureze mai mult de o sută de ani și, de aceea, se putea prevedea că la un moment dat trebuia să înceteze. Și nu mă refer la vreo ideologie sau la vreo doctrină, ci la regimul ori la tipul de guvern ca atare. Însă era necesar să se știe inclusiv că [acest lucru] constituia un rău și era nevoie să fie cunoscut (= trăit [expl. lui E.C.]) în mod efectiv. Tatăl meu, care trăia sub acel regim, firește că prevăzuse așa ceva și-mi scria în diverse scrisori despre asta, bazându-se pe un raționament foarte simplu. Spunea: «Nu poate să dureze acest regim, fiindcă este un regim în care doar cincisprezece la sută din populație lucrează. Nu e posibil ca cincisprezece la sută din populație să lucreze, iar ceilalți să fie membri de partid care nu muncesc, agenți de poliție

ori soldați. La un moment dat, asta va trebui să înceteze tocmai din aceste rațiuni de economie și de distribuție a muncii.» Dar era limpede că tatăl meu – și era tatăl meu! – nu putea anticipa când se va întâmpla aceasta. El vorbea de zece ani... și au trecut patruzeci și cinci. Nu putea calcula cu precizie rezistența omenească și viața trăită cu acea speranță și cu acea răbdare infinită care, uneori, nu se frâng nici după o sută de ani.”¹⁰.

2.2.2. Așadar, se poate prevedea că *ceva* anume se va petrece, însă fără a se putea determina și momentul exact *când* se va întâmpla. Coșeriu își evoca părintele, în relatarea de mai sus, deoarece acesta avusese o intuiție corectă legată de posibilitatea încetării regimului politic de tristă amintire. Dar trebuie remarcat că tatăl lui Coșeriu a avut și presimțirea venirii răului respectiv, mai bine-zis, a întrevăzut (fiindcă învățase din istorie, probabil) care ar fi fost soarta unui tânăr intelectual într-o Basarabie ocupată de sovietici. De aceea, în pofida durerii sufletești, Ion Coșeriu și-a îndemnat fiul, cu fermitate, să părăsească ținuturile natale: „Plecarea de acasă a fost dureroasă. Dar a fost norocul meu că am plecat la timp. De aceea spuneam altundeva că îi sunt recunoscător tatei care în a treia sau a patra zi după ultimatum, întorcându-se din sat, mi-a spus: «Tu nu poți rămâne aici, trebuie neapărat să pleci în lume, deși aceasta ne doare pe toți». Și, într-adevăr, m-a însoțit până la Prut, am trecut podul desculț la Ștefănești și din ultimii bani, pe care îi mai avea, mi-a cumpărat o pereche de sandale.”¹¹.

Nu după mult timp, răul instalat în această parte a lumii începea să-și facă tot mai agresiv simțită prezența. Într-un alt interviu, lingvistul român rememorează un detaliu cutremurător: „Când eram eu de vreo 13-14 ani, se citea o *Epistolie a Maicii Domnului*. Eram foarte curios, fiindcă istoria *Epistoliei* era conținută în aceasta: a căzut la Suta de Movile o piatră neagră din cer, mică era la vedere, dar grea la ridicare. Și în această *Epistolie* spunea Maica Domnului, spunea: «Pocăiți-vă, pocăiți-vă că se apropie vremea de apoi și să știți că atunci când va ajunge la Suta de Movile sângele la pieptul calului o să fie vremea anticristului.» Eu scriam ceva mai târziu o *Scrisoare*, pe care mi-ar fi scris-o tata în 1951. Tata zicea: «Tare ni-i greu fără voi care ați plecat, dar să nu vă întoarceți, că la Suta de Movile sângele acoperă calul și călărețul.» Așa că, prin '51, în Basarabia sângele acoperă calul și călărețul.”¹².

3. Să revenim acum la Aristotel. Așa cum (și atât cât) prezintă Stagiritul lucrurile în *Poetica*, s-ar părea că nu se pot trage învățăminte din istorie și că disciplina istoriei înseși n-ar avea capacitatea de a prevedea *posibilitățile* de care am vorbit. Să fi greșit filozoful grec? Coșeriu obișnuia să atragă atenția asupra temeiniciei raționamentelor și a observațiilor aristotelice: „Adică eu spun așa, că, dacă ceea ce ne pare o greșeală o întâlnim la Aristotel, atunci tre-

buie să spunem că probabil că nu-i o greșeală, că n-am înțeles noi, și să vedem ce spune într-adevăr Aristotel. [...] Și Aristotel poate greși, însă greșește mai puțin decât alții, mult mai puțin.”¹³. Să vedem, așadar, dacă nu cumva filozoful antic va fi fost interpretat reduționist sau altfel decât s-ar fi convenit.

3.1. Încredințat că știința autentică este doar cea a universalului, Aristotel îi refuza istoriei / istoriografiei calitatea de știință, deoarece domeniul acesteia îi apărea ca fiind unul al contingentului și al accidentalului. Unii specialiști au fost surprinși de faptul că marele gânditor nu face nicio referire, niciăieri, la capodopera *Războiul peloponesiac* a lui Tucidide, scrisă cu câteva decenii înaintea *Poeticii* aristotelice și pe care Stagiritul o va fi cunoscut, neîndoind, prea bine. Nedumerirea este îndreptățită, întrucât, spre deosebire de Herodot (și de alți istoriografi de până la Aristotel), Tucidide credea că istoria are capacitatea de a atinge universalul. De aceea, el a încercat să pună în evidență ideea de cauză, operație în care ar sta întregul preț al istoriei.

Cel care pare să fi explicat cel mai convingător care va fi fost motivația unei asemenea omisiuni este D. M. Pippidi, care, la sfârșitul traducerii *Poeticii* lui Aristotel, adaugă, printre altele, și un studiu intitulat *Aristotel și Tucidide. În marginea Cap. IX al Poeticii*¹⁴. D. M. Pippidi consideră că istoria îi apărea filozofului altfel decât nouă astăzi, de aici și neînțelegerile noastre. Cu excepția, cu totul singulară, a lui Tucidide, istoriografia greacă de până la Aristotel nu fusese altceva decât „o neîntreruptă căutare de date, o lăcomă înstăpânire asupra lumii înconjurătoare, de cele mai multe ori prin explorare directă (nu-i oare acesta înțelesul inițial al termenului ἱστορία?)”¹⁵.

Suntem însă lămurii că, în viziunea lui Aristotel, istoria trebuia să servească politicii, aceasta din urmă deținând, după același filozof, locul de frunte între științele sociale. Stagiritul însuși, înainte de a redacta *Politica*, făcuse muncă de istoric adunând și colaționând (ajutat și de discipoli) constituțiile a 158 de state. Nu insistăm aici asupra tuturor argumentelor plauzibile pe care D. M. Pippidi le aduce în sprijinul opiniei sale. Faptul că Aristotel a trecut sub tăcere *Războiul peloponesiac* (capodoperă înzestrată „cu toate calitățile pe care un spirit filozofic putea năzui să le afle într-o prezentare a trecutului”) se explică prin „simpla presupunere că, în judecata Stagiritului, aceasta nu era simpla cronică a unui conflict oricât de important, ci o încercare de filozofie politică, întemeiată pe convingerea, care era și a lui, că aceleași cauze produc de fiecare dată aceleași urmări.”¹⁶. În concluzie, Aristotel, omițându-l pe Tucidide din acel paragraf al *Poeticii*, îi aducea, de fapt, un râvnit omagiu, înscriindu-l printre gânditorii politici.

3.2. Să presupunem că Aristotel ar fi avut posibilitatea să trăiască și în secolul al XX-lea. Ar fi putut el oare, bazându-se pe datele istoriei, să facă previziuni

cu privire la ceea ce avea să urmeze, politic vorbind, în spațiul nostru geografic? Ca să răspund la o asemenea întrebare, îmi permit să reproduc *in extenso* câteva fragmente din *Politica* sa:

„Există însă și prescripții vechi în vederea menținerii tiraniilor, atât cât este posibil: împiedicarea oamenilor superiori, îndepărtarea celor inteligenți, interzicerea ospetelor publice, a asociațiilor, a educației, și a altora de felul acesta. Apoi, să se păzească <tiraniile> de tot ceea ce conduce de obicei la inteligență și încredere. Să fie interzise școlile și să nu se ivească nicio altă formă de conversații elevate, ci să se depună toate eforturile pentru ca niciun cetățean să nu îi cunoască pe ceilalți, deoarece cunoașterea conduce mai degrabă la încredere reciprocă. Apoi, locuitorii să stea întotdeauna la vedere și să își petreacă vremea pe la ușile <palatului>. Căci în acest fel ei nu ar face nimic pe ascuns și, fiind mereu în sclavie, se vor obișnui cu umiliința. [...] Apoi, să se depună un efort pentru a nu lăsa nesupravegheat ce anume poate spune sau săvârși vreunul dintre supuși, ci să existe spioni, cum erau la Siracusa așa-numitele turnătoare, precum și iscoadele trimise de Hieron peste tot acolo unde era vreo adunare sau vreo conversație. [...] Pe urmă, revine tiraniei să îi sărăcească pe supuși pentru ca ei să nu poată întreține o gardă și, preocupați de cele cotidiene, să nu aibă răgazul de a unelti. Model pentru așa ceva sunt piramidele din Egipt, monumentele Cypselizilor, templul din Olimp ridicat de Pisistrați și, dintre cele de la Samos, lucrările lui Polycrate.” (Aristotel, *Politica*, XI, 1313 b)¹⁷.

4. Într-adevăr, unele lucruri par să nu se fi schimbat prea mult de-a lungul timpului... Tot cu o interogație își pregătește și Coșeriu încheierea conferinței sale *Periodismo e historia*: de ce fac oamenii răul în general, de ce durează răul ca atare, dintotdeauna și în orice loc? Răspunsul vine astfel: „Aceasta este o altă problemă. O problemă care deja nu mai ține nici de teoria istoriei, nici de cea a jurnalismului, ci de antropologie sau, poate, de teologie.”¹⁸.

Note ■ ¹ Este vorba despre o comunicare în plen ținută, în luna septembrie 2011, la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, pentru a marca (în cadrul unei manifestări științifice) 90 de ani de la nașterea lui E. Coșeriu.

² *Apud* Tullio de Mauro (care, la rândul-i, face referire la *Cursul* lui Saussure), în *Introducere* la Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 18.

³ Aristotel, *Poetica*, studiu introductiv, traducere și comentarii de D.M. Pippidi, ediția a III-a îngrijită de Stella Petecel, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2011.

⁴ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 1391.

⁵ Eugeniu Coșeriu, *Teze despre tema „limbaj și poezie”*, în *Idem, Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Finaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 165.

⁶ *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 126.

⁷ Eugenio Coseriu, *Periodismo e historia* [1991], în Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p. 101-111. În prima parte a conferinței sale *Periodismo e historia*, Coșeriu se ocupă de disertația lui Tobias Peucer (redactată în 1690, prima teza de doctorat din lume dedicată jurnalismului), după ce, în prealabil, stabilește că „jurnalismul este istorie în sincronie, istorie sincronică și, tocmai de aceea, istorie în mod necesar parțială și provizorie” (*ibid.*, p. 102).

⁸ „Istoria ca atare nu este știință a viitorului, deoarece viitorul pe care ea îl studiază aparține deja trecutului: este viitor în raport cu un trecut anterior sau, eventual, este încheierea (cel puțin, încheierea provizorie) a unui proces istoric.” (*ibid.*, p. 110; traducerea noastră).

⁹ Preluând o distincție a lui Kant, Coșeriu încadrează omul (ca ființă spirituală) în *lumea libertății și a finalității*, în opoziție cu *lumea necesității și a cauzalității* din care fac parte obiectele naturale.

¹⁰ E. Coseriu, *Periodismo e historia*, p. 110 (traducerea noastră).

¹¹ Eugeniu Coșeriu, *Există o etică particulară a științei și a omului de știință* [interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Eugenia Guzun], în „Sud-Est”, 3/2001 (<http://www.sud-est.md/numere/20010922/ecoseriu/>).

¹² Eugeniu Coșeriu, *Universul din scoică* [1998 și 2001], interviuri realizate de Gheorghe Popa, Maria Șlehtițchi și Nicolae Leahu, Editura Știința, Chișinău, 2004, p. 25.

¹³ *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, Extras din „Fonetica și Dialectologie”, XX-XXI, 2001-2002, p. 5-192, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 122.

¹⁴ Vezi Aristotel, *Poetica* (ediția citată), p. 237-245.

¹⁵ *Ibid.*, p. 241.

¹⁶ *Ibid.*, p. 244. Unul dintre argumentele lui D. M. Pippidi se bazează pe un paragraf din *Retorica* (I, 4, 1360 a 2-5),

în care Aristotel aprecia că pentru a dobândi competența cuvenită în materia militară „e neapărat necesar să fi făcut un studiu speculativ nu numai al războaielor purtate de propria cetate, dar și al războaielor susținute de alții, precum și al rezultatelor obținute: *căci e normal ca pricini asemănătoare să prilejuiască de fiecare dată urmări asemănătoare* [s.n. – C.M.]” (apud D. M. Pippidi, *art. cit.*, p. 242-243). Din ultima frază, D. M. Pippidi deduce următoarele: „Ceea ce se desprinde din ea e convingerea filozofului despre posibilitatea unei științe a societăților umane, în stare să abstragă din cunoașterea temeinică a trecutului legile dezvoltării lor viitoare. În ochii lui Aristotel, această știință e politica, dar e evident că informația pe care o presupune și pe care își întemeiază rezultatele e oferită de o disciplină distinctă, care e istoria, în indoitul înțeles de știință a trecutului național și de știință a neamurilor străine.” (*ibid.*, p. 243).

¹⁷ Aristotel, *Politica*, ediție bilingvă, traducere, comentarii, note și index de Alexander Baumgarten, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

¹⁸ E. Coseriu, *Periodismo e historia*, p. 111.

Anatol EREMIA

Limba română – simbol național și atribut al statalității Republicii Moldova

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Limba e produsul de secole și milenii al societății umane, ea servind oamenilor ca mijloc principal de comunicare și informare. Prin limbă o națiune s-a constituit și a evoluat în timp, menținându-se în istorie. Limba, istoria și datinile strămoșești au determinat specificul națiunii române, formând temeliile unității noastre etnice. Limba se impune ca expresie a unității naționale și dezvoltă conștiința apartenenței la această naționalitate, conștiința unei anumite identități naționale [D. Irimia, 1, p. 52-53]. Esența raportului dintre limba unui popor și specificul său național a fost definită cu multă claritate de M. Eminescu: „Ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului. Și fiindcă spirit și limbă sunt aproape identice, iar limbă și naționalitate asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin” [2, după LRPM, p. 51].

Unitatea limbii române, vorbită în întreg spațiul geografic dacoromân, din nordul Carpaților până la Dunăre și Mare și de la Tisa până la Nistru și dincolo de Nistru, a fost recunoscută la est de Prut în istoricul an 1989, odată cu consfințirea limbii noastre ca limbă de stat pe teritoriul Republicii Moldova. Legiferarea statalității limbii române și revenirea la veșmântul ei firesc, la grafia latină, sunt opțiunile istorice ale românilor basarabeni în lupta lor de eliberare și statornicire națională.

Într-adevăr, limba română a fost declarată pe teritoriul republicii ca limbă oficială, dar n-a fost și

promovată și respectată conform legii, chiar de înșiși cei care au investit-o în drepturile sale legitime. Evenimentele ce s-au desfășurat în anii următori demonstrează cu prisosință această tristă realitate: definirea limbii de stat prin glotonimul aberant „limbă moldovenească” în Constituția republicii; desființarea Departamentului de stat al limbilor, a cărui misiune era supravegherea funcționării limbii oficiale în toate domeniile și sferile de activitate umană, precum și promovarea și implementarea legislației lingvistice în republică; sistarea cursurilor de învățare a limbii oficiale de către alolingvi; amânarea repetată, până la anulare a termenelor privind atestarea nivelului de cunoaștere a limbii de stat de către cadrele de conducere din republică și de către specialiștii alofoni care, în virtutea funcțiilor de serviciu, vin în contact direct cu populația.

La acestea ulterior s-au mai adăugat atâtea și atâtea inițiative și acțiuni instigatoare: declararea a trei limbi de stat în Găgăuzia (rusa, găgăuză, româna) și în nerecunoscuta Transnistrie (rusa, ucraineană, româna); deschiderea universității slave la Chișinău și cu predare în limba rusă la Comrat; înființarea Departamentului Relații Interetnice (astăzi Biroul Relații Interetnice), în atenția căruia chiar de la început s-au aflat interesele și necesitățile minorităților (dar și acestea la nivel de grădiniță și școli primare) și aproape deloc (sau chiar deloc) cele ale băștinașilor majoritari în acest spațiu; introducerea în programele școlii a limbii ruse ca obiect de studiu obligatoriu; substituirea în instituțiile de învățământ a *istoriei românilor* prin inventata „*istorie integrată*”; propagarea ideii de „patriotism moldovenesc” și tolerarea actelor fățișe de românofobie etc.

De ce fel de patriotism mai poate fi vorba, dacă unii politicieni de la noi insistă să fie acceptată ca limbă de stat și o limbă a altei țări (rusă), și tot ei susțin și promovează o istorie fărâmițată a propriului neam, împovărată cu etape, evenimente și fapte arbitrar selectate, acestea ținând de fapt de o istorie străină. Duma de Stat a Federației Ruse a adoptat recent o lege prin care migranții stabiliți sau angajați la muncă temporară în țară sunt obligați să cunoască și să vorbească peste tot limba rusă, la noi însă organele și instituțiile în drept se tem ca nu cumva să-i deranjeze în acest plan pe alolingvi, aceștia fiind chiar cetățeni ai statului nostru.

E cazul să menționăm și un alt fapt, extrem de alarmant, asupra căruia ne atenționează savantul, profesorul universitar Anatol Ciobanu: „Scade văzând cu ochii genofondul nostru, românii moldoveni se cam topesc ca etnie în Basarabia... În toate orașele republicii moldovenii au devenit minoritari... Oricât ar fi de straniu, dar moldovenii orășeni ar trebui să fie ocrotiți de stat ca minoritate națională chiar la ei acasă. Poate că e unicul caz în Europa” [3, p. 68-69].

În Republica Moldova sunt respectate toate limbile minorităților naționale și utilizarea lor nu este interzisă de nimeni. De am cunoaște și am avea, astfel,

posibilitatea să conversăm în toate aceste limbi. Limba română a fost declarată ca limbă oficială pe întreg teritoriul Republicii Moldova, nu știm însă și cum se aplică în practica de fiecare zi acest deziderat, mai cu seamă în așa-zisele autonomii. Organele de resort și lingviștii ar trebui să se implice și să supravegheze situația lingvistică la fața locului. Traducerea documentelor oficiale în limbile minorităților naționale este costisitoare și contravine intereselor și legilor statului. Suntem siguri că în Federația Rusă limba oficială nu este stingerită în acest plan, că documentele oficiale nu sunt traduse într-o altă limbă sau în limbile populațiilor din regiunile și republicile autonome.

Legea privind limba oficială a statului trebuie respectată, nu discutată și interpretată după placul fiecăruia. Pentru toți să ne fie clară ideea stipulată în unul din articolele ei de bază: „Ca limbă de stat, limba moldovenească (corect *română*, n. – A.E.) se folosește în toate sferile vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceste funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii” [4, p. 6]. Limba română este simbolul național și atributul stătalității Republicii Moldova. Limba română ca limbă oficială trebuie ocrotită, promovată și respectată la fel ca și drapelul sau stema de stat a Republicii Moldova.

E bine cunoscută astăzi tendința statelor europene de a se integra într-o comunitate internațională capabilă să asigure stabilitatea socială și progresul economic în fiecare țară, pacea și buna înțelegere între popoarele continentului. Comunitatea europeană, după cum e și firesc, presupune omogenitatea etnolingvistică și culturală internă, consolidarea spirituală a societății din fiecare stat. Iată de ce edificarea unei societăți trainice, sub toate aspectele, a devenit politica prioritărilor a parlamentelor și guvernelor din majoritatea țărilor europene.

Drept exemplu în acest sens pot servi realizările din statele baltice. Ne-am convins de aceasta cu ocazia unei vizite în Estonia și Letonia, efectuate în cadrul *Programului Est-Est* inițiat și susținut de instituțiile internaționale. Echipa specialiștilor din Chișinău (filologi, istorici, juriști, sociologi) și-a pus drept scop, cu acest prilej, acumularea de informații și formarea unei opinii obiective asupra situației social-politice din cele două țări, stabilirea unor relații de colaborare între instituțiile de stat și neguvernamentale în problemele integrării în societățile civile. Delegații moldoveni au avut întâlniri cu persoane oficiale din organele de conducere și din instituțiile de stat (parlamentari, conducători de ministere și departamente), au întreținut convorbiri cu oameni de cultură și știință, cu învățători de școală și profesori universitari, cu membri ai unor organizații obștești și societăți etnoculturale. Propunerile, recomandările și sugestiile în problemele date au fost prezentate forurilor de conducere din republica noastră pentru adoptarea unor eventuale decizii și pentru implementarea lor în practica de fiecare zi. Ceea ce a urmat e îndelungata tăcere și totala indiferență.

Impresia generală, pe care ne-a prilejuit-o această vizită, se rezumă la următoarele. Instituțiile oficiale și organizațiile neguvernamentale activează de comun acord în vederea realizării programelor de stat privind integrarea societății civile din cele două state. Sunt definite strategiile edificării și consolidării societății, sunt stabilite obiectivele, căile și metodele de soluționare a problemelor din domeniu, acestea având drept scop afirmarea unei societăți deschise pentru toți cetățenii țării, indiferent de apartenența lor națională sau confesională, de practicarea unor profesii, ocupații și îndeletniciri. Scopul major al activității în comun este consolidarea societății și integrarea țărilor respective în comunitatea europeană [5; 6].

Bineînțeles, organele de conducere din țările respective se confruntă și ele cu unele dificultăți inerente proceselor de reformare și restructurare a societății. Drept dovadă este mass-media de limba rusă, aflată, ca și la noi, mereu pe poziții antagonice. Cei aflați în opoziție supun criticii vehemente legile statului privind cetățenia, învățământul mediu și superior cu predare în limba statului, funcționarea limbilor oficiale în general. Dar caravana își caută de drum și nu se lasă influențată de niciun fel de împotriviri, piedici, obstacole.

Cert e că în Letonia și Estonia există un cadru legislativ și juridic de promovare a ideilor și principiilor edificării unei societăți democratice deschise, de susținere a activităților organizaționale și instituționale în vederea reformelor sociale, educaționale și culturale [7]. Am rămas plăcut surprinși de atitudinea serioasă, binevoitoare și, cred, binemeritată a forurilor de conducere ale statului față de știința lingvistică, precum și de încrederea acordată filologilor antrenați în munca de instruire, educație și luminare culturală a cetățenilor. Iar rezultatele activității acestora sunt vizibile: studii, manuale, dicționare, materiale didactice, îndrumări metodice, ghiduri și buletine informative – pentru toate păturile sociale și pentru toate vârstele. Despre aceste lucruri, cu regret, nu se poate vorbi cu referire la Republica Moldova.

Factorii ce consolidează societățile civile din țările baltice sunt de natură complexă: (1) politica consecventă promovată de autoritățile statale pentru prosperarea națiunii și încadrarea grupurilor alolingve minoritare în societatea unitară a statului; (2) conștiința de neam și de țară suverană și independentă împărtășită de întreaga populație; (3) lipsa unor forțe active și grupări vădit opoziționiste, a unor situații destabilizatoare, care ar genera dezordinea și conflictele în societate (separatismul, armatele străine, fărâmițarea teritoriului prin autonomizare etc.); (4) nivelul de cultură net superior, precum și starea materială a populației, condițiile de viață mult mai bune în comparație cu cele din Republica Moldova.

În Republica Moldova nu s-a făcut aproape nimic în vederea încadrării spirituale și culturale a cetățenilor într-o comunitate unitară. Încercările de apropiere a reprezentanților minorităților naționale prin însușirea și cunoașterea limbii oficiale – „a limbii române ca mijloc de comunicare interetnică pe teritoriul republicii” – au fost zădărnice prin decizii și dispoziții oficiale încă prin anii 1994-1996. Nu dispunem în prezent de o concepție fundamentală în ceea ce privește procesele și modalitățile de integrare a tuturor cetățenilor într-o societate civilă unitară, lipsind cu desăvârșire în același timp un cadru legislativ și juridic adecvat în acest sens. Nu avem capacitatea dialogului constructiv dintre organizațiile neguvernamentale și instituțiile de stat. În plus, unele societăți culturale ale minorităților, în contradicție cu principiile și angajamentele statutare, se implică politic promovând idei ce cauzează înstrăinarea și izolarea alogenilor. Presa nu încurajează deocamdată discuții publice în problemele de interes comun, excepție făcând unele reviste și ziare de orientare democratică.

În Franța există un comitet național care informează în permanență președintele țării asupra stării și funcționării limbii oficiale în toate domeniile și sferile de activitate umană. În țările baltice misiunea aceasta o au comisiile de resort (parlamentară și guvernamentală), care coordonează activitatea comisiilor și subcomisiilor ramurale, din ministere, departamente, instituții, organizații și întreprinderi. Ministerul Justiției din Letonia dispune de subdiviziuni speciale în acest plan: de elaborare a proiectelor de legi și hotărâri în problemele limbii de stat, de supraveghere a stării și funcționării limbii oficiale în societate, de control și inspectare, precum și de sancționare a cazurilor de nerespectare a legilor privind limba oficială.

În Letonia programul învățământului de stat prevede trecerea treptată la limba letonă de predare în toate instituțiile școlare, universitare și postuniversitare [8; 9; 10]. La noi, școlile cu predare în limba rusă, de altfel, destul de numeroase, continuă să-și majoreze efectivul. Astfel, apare întrebarea: pentru ce țară se pregătesc cadre calificate în instituțiile noastre și din bugetul statului nostru?

În Republica Moldova sunt necesare investigații științifice fundamentale, sub toate aspectele integrării conlocuitorilor într-o societate comună, unificată, consolidată. Cercetările în domeniu ar putea sta la baza unor implementări aplicativ-practice de amploare. O carte-două (monografie sau culegere de articole) nu pot salva situația, mai cu seamă dacă ele sunt ținute în rafturi de bibliotecă. Problemele integrării trebuie discutate și propagate în presă, la radio și televiziune, în instituțiile de învățământ, în cadrul societăților etno-culturale. Nu avem nevoie de discuții interminabile „în jurul denumirii limbii”, după cum ne propun unii politicieni; problema e de mult soluționată și astăzi limpede este pentru toți. *Vorbim limba română și o altă limbă romanică în spațiul dacoromân nu există.*

Să reținem cele spuse de renumiții lingviști: Silviu Berejan – „Limba română exemplară nu poate fi numită *moldovenească*, pentru că *limba literară* «*moldovenească*» nu există. Există numai vorbirea dialectală moldovenească” [11, p. 24]; Eugeniu Coșeriu – „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o abstracție și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” [12, p. 30-31].

E timpul ca în marea operă de instruire și luminare culturală să se încadreze activ elitele comunității noastre: savanții, scriitorii, oamenii de cultură și artă. Lingviștilor le revin sarcini deosebite și de mare responsabilitate: să realizeze cercetări de valoare sub raport teoretic și aplicativ-practic; să abordeze în studiile lor probleme majore și de actualitate, care să contribuie la ameliorarea situației lingvistice în republică; instituțiile de cercetări științifice și catedrele universitare de limbă română și lingvistică romanică să-și revadă în acest sens proiectele investigaționale, evitând planificarea unor lucrări (monografii, teze de licență și de doctorat etc.) de minimă importanță științifică și randament practic.

În condițiile de astăzi ar fi necesară crearea unui Centru de cercetări și implementări practice în domeniul integrării în societatea civilă. În această muncă de folos și interes comun vor fi antrenati specialiști de înaltă calificare din diferite domenii: economie, sociologie, drept, istorie, lingvistică. Centrul va avea obiectivele și direcțiile principale de activitate: (1) elaborarea strategiilor în problemele integrării; (2) definirea metodelor și procedeele de realizare a programelor de reformare a societății; (3) editarea unor lucrări cu caracter aplicativ-practic în domeniu (instrucțiuni, îndrumări metodice, bulletine informative etc.); (4) discutarea publică și propagarea ideilor și principiilor politicii integrării. Dat fiind faptul că organele de resort n-au ajuns încă la înțelegerea acestor necesități, susținerea organizatorică și financiară în acest plan va trebui obținută, probabil, tot prin realizarea unor proiecte și programe promovate de instituțiile internaționale.

Premizele de bază, punctele de plecare în realizarea unor atari inițiative și acțiuni sunt totuși: (1) politica consecventă de suveranitate și independență națională pe care urmează să o promovăm în continuare; (2) obținerea pe toate căile și prin toate mijloacele a întregirii teritoriului Republicii Moldova, anulând astfel tendințele de fărâmițare a teritoriului și procesele de destrămare a societății după principii etnice, politice, ideologice etc.; (3) crearea unui stat de drept și a unei societăți stabile, în conformitate cu normele democratice internaționale; (4) renunțarea la dispoziții și directive oficiale impertinente în problemele de limbă,

istorie, cultură și tradiții naționale; (5) conștientizarea adevărului că însușirea și cunoașterea limbii oficiale a statului, a limbii române, și respectarea tradițiilor istorice și culturale ale populației autohtone majoritare oferă alolingvilor posibilități reale de manifestare și afirmare în societatea civilă actuală.

Limba este mijlocul principal de comunicare între oameni, dar și un factor de prim ordin în procesul de integrare și consolidare a societății umane. Pe teritoriul Republicii Moldova limba română trebuie să devină catalizatorul unificării și consolidării societății civile, pentru aceasta însă este necesar să fie respectată de toată lumea și, bineînțeles, să fie însușită și vorbită de toți cetățenii republicii, indiferent de apartenența lor etnică. Limba oficială trebuie să reintre pe deplin în drepturi. În acest scop se impun un șir de sarcini și acțiuni de rigoare:

1. Elaborarea unui nou proiect de lege privind funcționarea limbii de stat pe teritoriul Republicii Moldova, promovarea și difuzarea lui în mass-media în vederea unei largi discuții publice, fapt ce ar putea să convingă forurile superioare de conducere în ceea ce privește necesitatea adoptării unei asemenea legi.
2. Reexaminarea principiilor și a mecanismului de aplicare a legii, elaborarea pe bază de noi criterii a unui Program de stat care să asigure funcționarea limbii oficiale pe teritoriul Republicii Moldova.
3. Articolul 13 din Constituție să fie revăzut în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în redacția: *Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română.* „Acest lucru nu afectează în nici un fel nici ambițiile, nici orgoliul cuiva, cu atât mai mult, independența și suveranitatea statală a Republicii Moldova... Reformularea cuvenită a Articolului 13 din Constituție va servi drept cheazășie pentru însușirea unei limbi literare (scrise și orale) în formele cerute de normele respective, cu toată terminologia științifică, tehnică, culturală, adecvată exigențelor contemporaneității” – remarcă acad. Nicolae Corlăteanu [13, p. 42-44].
4. Reinstituirea Departamentului de stat al limbilor și investirea lui în toate drepturile cuvenite: supravegherea funcționării limbii de stat în toate domeniile și sferile de activitate; promovarea politicii de stat în problemele limbii oficiale și a limbilor minorităților naționale; controlul asupra respectării legislației lingvistice și dreptul de sancționare a cazurilor de nerespectare a legislației lingvistice.
5. Revigorarea procesului de învățare a limbii de stat de către alolingvi și de perfecționare a vorbirii literare a conaționaliilor noștri, prin organizarea cercurilor și cursurilor didactice (serale, duminicale) de studiere și învățare a limbii oficiale, de inițiere în domeniul legislației lingvistice.

6. Trecerea cât mai rapidă a învățământului de toate gradele și nivelurile la predarea în limba română.

7. Stabilirea unor termene concrete de atestare la capitolul cunoașterii limbii oficiale a persoanelor cu funcții de răspundere în conducerea statului și a specialiștilor alolingvi ce vin în contact direct cu populația.

Trebuie să ne pătrundem de înțelegerea că buna funcționare a limbii române – oficiale – depinde de fiecare dintre noi, în sensul că trebuie să o învățăm permanent și să o vorbim corect. Noi trebuie să oferim alogenilor posibilitatea însușirii limbii de stat și tot noi, pe de altă parte, să le creăm situații de utilizare inevitabilă a limbii oficiale.

Istoria ne-a hărăzit un destin comun, să avem pe acest meleag basarabean o patrie comună, fie ea și atât de mică, de aceea dimpreună cu toții, și românii băștinași, și conlocuitorii noștri de altă etnie, trebuie să-i purtăm onoarea, să o ocrotim, să-i asigurăm stabilitatea și prosperitatea.

Bibliografie ■

1. Dumitru Irimia, *Limba – componentă fundamentală a specificului național*. În: *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente*, Chișinău, 1996, p. 52-53 (abreviat LRPM).
2. Mihai Eminescu. În: „Curierul de Iași”, 1876 (după LRPM, p. 51).
3. Anatol Ciobanu, *Eroziunea conștiinței naționale a românilor moldoveni*. În: LRPM, p. 68-69.
4. *Actele legislative ale R.S.S. Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină*, Chișinău, 1990.
5. *Интеграция общества в Латвии. Концепция государственной программы*, Рига, 1999.
6. *На пути к гражданскому обществу*, Рига, 2001.
7. *The Integration of Society in Latvia. National Programme*, Riga, 2001.
8. *Государственная программа освоения латышского языка*, Рига, 2001.
9. *General education in Latvia*. În: „Education in Latvia (2000-2001)”, Riga, 2001.
10. *Les politiques linguistiques des pays baltes. Terminogramme*, Quebec, 1998.
11. Silviu Berejan, *De ce limba exemplară din uzul oficial al Republicii Moldova nu poate fi numită moldovenească?*
12. Eugeniu Coșeriu, *Latinitatea orientală*. În: LRPM, p. 30-31.
13. Nicolae Corlăteanu, *Româna literară în Republica Moldova: istorie și actualitate*. În: LRPM, p. 42-44.

Adina DRAGOMIRESCU

Greșeli frecvente de grafie în limba actuală

A.D. – cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Departamentul de gramatică, asist. univ. la Facultatea de Litere a Universității din București, Departamentul de Lingvistică. Doctor în filologie din 2009. Cărți: *Ergativitatea. Tipologie, sintaxă, semantică*, 2010; *Morfosintaxa limbii române*, 2010 (în colab.); *Gramatica de bază a limbii române* (în colab.); *Ești COOL și dacă vorbești corect*, 2010 (în colab.); *101 greșeli de lexic și de semantică. Cuvinte și sensuri în mișcare*, 2011 (cu Alexandru Nicolae).

Cele patru articole anterioare din această serie au avut în vedere principiile ortografiei românești. Continuăm, în acest număr, cu prezentarea unora dintre cele mai frecvente greșeli de grafie din limba română actuală (lipsa semnelor diacritice, scrierea cu *-i*, *-ii* și *-iii* la final de cuvânt, folosirea abrevierilor, scrierea cu majuscule), pentru ca, în numărul viitor, să ne concentrăm atenția asupra folosirii cratimei.

În general, nu vom repeta greșeli de grafie (asociate adesea cu rostiri incorecte) semnalate anterior, cu ocazia prezentării principiilor ortografiei: lipsa lui *-u* final (din cuvinte ca *ambulatoriu*, *obligatoriu*, *onorariu*, *serviciu*), scrierea fără consoană dublă (*a înnebuni*, *a înnobila*), scrierea unor neologisme adaptate și neadaptate, reglementată de principiul fonologic (vezi „Limba Română”, nr. 1-2); rostirea greșită a literei *x* ca [cs], în loc de [gz], rostirea greșită a lui *e* inițial din structura formelor flexionare ale pronumelui personal și ale verbului *a fi* ca [e], în loc de [ie] (în *este*, *eram*, *el*, *ei* etc.), reglementate de principiul tradițional-istoric (vezi „Limba Română”, nr. 3-4); scrieri și rostiri greșite de tipul *ușe*, în loc de *ușă*, *greșală*, în loc de *greșeală*, *așează*, în loc de *așază*, *înșeală*, în loc de *înșală*, *ghiață*, în loc de *gheață*, *aceiași fată*, în loc de *aceeași fată* etc., precum și scrierea substantivelor compuse, reglementată de principiul morfologic (vezi „Limba Română”, nr. 5-6); scrierea îmbinărilor de tipul *altădată* vs *altă dată*, *niciun* vs *nici un*, *bun-simț* vs *bun simț*, reglementată de principiul

sintactic; scrierea cu majuscule a unor nume proprii omonime cu nume comune, reglementată de principiul simbolic (vezi „Limba Română”, nr. 7-8).

Majoritatea greșelilor prezentate în acest număr sunt extrase din rapoartele de monitorizare a presei din România realizate la cererea Consiliului Național al Audiovizualului, de cercetători ai Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București și publicate periodic pe site-ul CNA, începând din 2007. Ca de fiecare dată, regulile și explicațiile care precedă prezentarea greșelilor sunt extrase din instrumentele normative oficiale în vigoare.

1. Lipsa semnelor diacritice

Semnele diacritice sunt semne grafice adăugate literelor pentru a marca, de obicei, diferențele de valoare fonetică a aceleiași litere (Șuteu 1981: 88). Conform DIN: 244, în scrierea limbii române se folosesc trei semne diacritice plasate deasupra sau dedesubtul unor litere vocale sau consoane pentru a marca deosebirea față de sunetele notate prin cinci litere de bază: **căciula** (semnul scurtimei din transcrierea fonetică): *ă*; **circumflexul / accentul circumflex** (care nu notează însă accentul tonic): *â, î*; **virgulița** (și nu sedila, așa cum se preciza în lucrări mai vechi – Șuteu 1981: 89; pentru explicații, vezi Vintilă-Rădulescu 2007): *ș, ț*.

În DIN, se mai precizează și că „în împrumuturi neadaptate, nume proprii străine sau nume de persoană românești scrise după model străin, precum și în limbile unor minorități naționale din România, se folosesc și alte semne diacritice” și că „folosirea semnelor diacritice este obligatorie pentru entitățile publice (autorități, instituții și notari), și în scrierea la calculator, conform Legii 183/16 mai 2006” (p. 244).

Scrierea fără semnele diacritice specifice limbii române este frecventă în textele de pe ecranele posturilor de televiziune, pe internet, în lucrări (școlare) redactate la calculator etc. și nu are nevoie să fie ilustrată. Pe lângă aspectul neplăcut, lipsa diacriticelor poate produce confuzii de tipul: *mari* (care poate reda fie verbul *mări*, fie adjectivul *mari*), *ca* (pentru *ca* sau *că*), *sa* (pentru *sa* sau *să*) etc.

Este de menționat că semnele diacritice specifice limbilor străine (mai ales cele din componența unor nume proprii) trebuie preluate. Nu este, prin urmare, corect să se scrie: „Francois Hollande” (Digi 24, 15.VII; Realitatea TV, 10.VII.2012), „strada Moliere” (Prima TV, 25.VII.2012), ci *François, Molière*.

2. Scrierea cu *-i, -ii, -iii* la final de cuvânt

Greșelile de acest tip sunt destul de frecvente, pentru că scrierea corectă cu *-i, -ii* sau *-iii* la final de cuvânt presupune atât interpretarea corectă a semnificației morfologice a fiecărui *i*, cât și diferențierea corectă a scrierii de pronunțare, care este adesea înșelătoare. În cele ce urmează, discutăm numai câteva situații în care apar mai frecvent greșeli de acest tip, însă multe dintre reguli și explicații sunt valabile și pentru alte contexte similare.

- Formele de infinitiv ale verbelor de conjugarea a patra se scriu corect cu un *i*. Aceste forme de infinitiv apar atât independent (*E frumos a oferi flori*), cât și în structura unor forme verbale compuse (*voi oferi, aș oferi*). Este foarte important de reținut faptul că imperativul negativ este omonim cu infinitivul, deci formele de imperativ negativ ale verbelor în discuție se scriu tot cu un *i* (*Nu oferi flori, nu e momentul!, Nu fi obraznic!*). Trebuie acordată o atenție specială verbelor al căror radical se termină în *i*, și care, prin adăugarea sufixului *i*, se vor scrie cu doi *i* la infinitiv și la imperativul negativ (*ți-ar prii, nu te sfii!*). Vezi și GBLR: 297.

Deși regula pare destul de clară, apar adesea încălcări ale acesteia: „Nu **fii** nesimțit!” (Antena 3, 12.V.2011), în loc de *nu fi*; „Se poate **ocolii** pe ruta DN29D Botoșani – Ștefănești” (Antena 1, 30.VI.2010), în loc de *ocoli*; „Întâmplările vieții pot **fii** dureroase” (OTV, 4.IV.2010), în loc de *fi*.

Necunoașterea structurii morfologice a cuvintelor duce la apariția greșelii inverse, unele forme verbale fiind scrise greșit cu un *i* (ca la infinitiv), în loc de doi. În exemple ca „te-ai săturat (...) să **fi** grăbit” (Prima TV, 26.VII.2012), „**Îl** ști?” (Kanal D, 7.VI.2010), „Dar zic să închizi camera și să **vi** să iei și tu celălalt bol” (Kanal D, 19.VI.2010), ar fi trebuit scris *fii, știi, vii*, pentru că primul *i* face parte din radicalul verbului (*fiu, fiți* etc.; *știi, știți* etc.; *vin, vine* etc.), iar cel de-al doilea reprezintă desinența de persoana a II-a plural.

- Pun probleme de scriere și substantivele masculine și adjectivele cu formă de masculin terminate în grupul consoană + *l, r* (cunoscut ca *muta cum liquida*), atunci când trebuie puse la plural, formă nearticulată sau articulată nedefinit. Formele corecte sunt: (*niște*) *arbitri, aștri, extraterestri, membri, socri, multipli; acri, celebri, mândri, noștri* etc. Greșeala este explicabilă prin influența pronunțării asupra grafiei: și formele nearticulate sau articulate nedefinit, și cele articulate definit (*Arbitrii au dat note mari, Celebrii actori au fost premiați la festival*) se rostesc la fel (vezi Croitor et. al 2010: 19-21, GBLR: 68, Nedelcu 2012: 37-38). În următoarele exemple, cuvintele subliniate ar fi trebuit deci scrise cu un singur *i*: „Iar strigă la **arbitrii!**” (Antena

1, 9.IV.2010); „suntem mândrii de ambele flote”, „suntem mândrii de orice navă” (Antena 1, 30.VII.2010).

Apare însă și greșeala inversă, în care cuvinte articulate definit din seria menționată sunt scrise greșit cu un *i*, în loc de doi: „miniștri făceau angajări” (Realitatea TV, 7.VI.2010).

- O atenție specială trebuie acordată scrierii formelor de plural ale adjectivului *propriu* (din aceeași clasă face parte și *straniu*) (GBLR: 229, Nedelcu 2012: 38-41): cu doi *i*, primul aparținând radicalului (vezi *propriu*) și al doilea fiind desinența de plural (*forțe proprii*), dar cu trei *i*, când adjectivul este antepus substantivului: primul *i* face parte din radical, al doilea este desinența de plural, iar al treilea este articolul definit, preluat de la substantiv (*propriii copii*). În ultima situație descrisă, se poate adăuga și pronumele clitic de dativ posesiv, într-o structură ușor pleonastică (*proprii-i copii* „proprii săi copii”).

- Formele posesive conjuncte atașate unor substantive nume de rudenie nu pun numai probleme legate de folosirea cratimei (*frate-său, mamă-sa, mă-sa, ta-su*), ci și de scrierea cu *ii* a substantivelor feminine însoțite de posesive conjuncte la cazurile genitiv și dativ. În loc de „mă-ti” (Prima TV, 23.VII.2012), *sor(ă)-si*, ar trebui să se scrie *mă-tii, sor(ă)-sii*. Greșeala este explicabilă prin faptul că aceste forme, fiind colocviale, nu apar prea des folosite în scris, deci utilizatorii nu au conștiința problemelor de grafie pe care le pun, dar și prin faptul că structura morfologică a posesivului devine greu analizabilă, acesta preluând mărcile de flexiune ale substantivului la care se atașează.

3. Abrevieri

Folosirea abrevierilor pune două probleme: cum scriem abrevierile și ce abrevieri avem voie să folosim.

Pentru a răspunde la prima problemă ridicată, oferim o sinteză a regulilor formulate în DIN: 35. Majoritatea abrevierilor **sunt urmate de punct**, atunci când conțin una sau mai multe litere din partea inițială a cuvintelor abreviate (*etc., id., v.*); aceleași reguli se supun și abrevierile prenumelor (*A., M., I.L.*). Prin tradiție, se pune punct după *dr.*, abrevierea de la *doctor*. În schimb, **nu sunt urmate de punct**: abrevierile care păstrează finala (vocalică sau consonantică) a cuvântului abreviat (*cca = circa, dl = domnul, d-ta = dumneata, vs = versus*), simbolurile elementelor chimice (*C = clor*), simbolurile unor termeni științifici și tehnici (din matematică, fizică), simbolurile majorității unităților de măsură aflate actualmente în uzul internațional (*cm, l, m, kg*), numele punctelor cardinale (*E, N, V, S*), unele abrevieri din medicină (*Rh*),

abrevierile care conțin segmente de cuvinte (*TAROM*). Abrevierile compuse din inițiale se pot scrie cu sau fără punct (*ONU/O.N.U., BRD/B.R.D.*).

Răspunsul la a doua problemă este mai complicat, pentru că numai unele dintre abrevieri (puține) sunt reglementate de instrumentele normative. De exemplu, în DIN: 483, se dă lista abrevierilor oficiale pentru lunile anului: *ian., febr., mart., apr., iun., iul., aug., sept., oct., nov.* (de la forma veche *novembrie*), *dec.* De asemenea, sunt reglementate abrevierile unor funcții militare: *col., g-ral/gen., gen.-mr., lt., lt.-col., lt.-maj.* etc. (vezi DOOM², DIN).

În textele făcute publice (prin presă, cărți etc.), sunt însă de evitat abrevierile *ad-hoc* (care denotă neglijență în redactare), mai ales dacă pot produce confuzii: „Sorin Blejnar – preș. ANAF” (Realitatea TV, 10.III.2010); „dir. gen.” (Prima TV, 3.III.2010); „John Monks secretar gen.” (TVR 1, 4.VI.2010); „șef Dep. Politic” (B1 TV, 8.VI.2010); „presed. Camera Deputaților” (N24 PLUS, 3.VI.2010); „dir. investiții” (N24 PLUS, 3.VI); „manager Sp.” (Prima TV, 14.VI.2010); „ing. Comisia pt. Catedrala Mântuirii” (Prima TV, 14.VI.2010); „comisia pt. construirea Catedralei” (Prima TV, 3.VI.2010); „Aerop. Henri Coandă” (Prima TV, 17.IV.2010); „dir. medical Spit. de Urg. Târgoviște” (Realitatea TV, 1.IV, 2.IV.2010).

4. Scrierea cu majuscule

Regulile generale de scriere cu majuscule (a numelor proprii, la început de frază etc.) nu sunt încălcate decât în mod excepțional, utilizatorii limbii române fiind familiarizați cu ele din școală. Există însă și situații în care alegerea literei mici sau mari nu este ușoară. În continuare, sintetizăm câteva dintre regulile formulate de DOOM² (LIII-LIX) și DIN, care sunt mai frecvent încălcate în limba actuală.

- Conform lucrărilor amintite, **se scriu cu literă mică:**

- substantive care desemnează denumirile neoficiale de instituții (*guvernul român, guvernele statelor membre ale UE*) și numele domeniilor la care se referă o funcție (*ministru de interne*);

- substantive comune care desemnează tipuri omenești denumite după numele propriu al unor personaje (*un adonis, un apolo, un don juan, un harpagon, un mitică, un păcală*), obiecte denumite după creatorul lor sau după locul de proveniență (*un marghiloman, hațegana, o havană, olandă*);

- pronumele de politețe: *dumneata, dumneavoastră* etc.;

- articolul sau particulele din unele nume de persoane românești sau străine: *Ludovic al XIV-lea, Ad ad-Rahman, Ștefan cel Mare, Leonardo da Vinci, Charles de Gaule*;

– substantivele comune care denumesc popoare, zilele săptămânii, lunile anului, punctele cardinale și disciplinele de învățământ, care în unele limbi se scriu cu literă mare.

• **Se scriu însă cu majusculă:**

– substantivele care desemnează marile epoci istorice și evenimentele istorice majore: *Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, Comuna (din Paris), Reforma, Unirea Principatelor*, inclusiv războaiele de anvergură: *Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial, Războiul celor Două Roze, Războiul de Independență* etc.

– substantive proprii folosite ocazional ca substantive comune (nume de obiecte denumite ocazional după creatorul lor): *trei Grigorești* „tablouri de Grigorescu”, *un Stradivarius* „vioară creată de Stradivarius”;

– numele de sărbători laice și religioase (*1 Decembrie, Înălțarea, 1 Mai, Schimbarea la Față*)

– numele de instituții (*Administrația Prezidențială, Avocatul Poporului, Camera Deputaților, Facultatea de Litere, Institutul de Lingvistică* etc.)

– numele de instituții folosite eliptic: *admiterea la Medicină, studentă la Politehnică, secretar de stat la Interne, lucrează în Editură de cinci ani*;

– numele complete de funcții: *Ministrul Afacerilor Externe*;

– toate locuțiunile pronominale de politețe (*Domnia Sa, Domnia Voastră, Excelența Sa, Alteța Sa, Sfinția Sa* etc.).

• Se scrie cu majusculă numai primul element din nume proprii care desemnează:

– denumirile organismelor de conducere și ale compartimentelor din instituții: *Catedra de limba română, Consiliul științific, Serviciul de contabilitate*;

– titluri de publicații periodice, opere literare, științifice, artistice, emisiuni radio-TV, documente, premii, medalii: *Adevărul literar și artistic, Amintiri din copilărie, Gramatica limbii române, Regulamentul organic, Simfonia fantastică, Tatăl nostru*.

Aceste reguli sunt încălcate destul de frecvent în uz. În continuare, vom prezenta numai câteva exemple de folosire a literelor mici în locul majusculilor (a) și de folosire nejustificată a majusculilor (b).

(a) „căt**re** piața rahova” (Prima TV, 18.VII.2012); „pentru a marca Ora p**ă**mântului în România” (Pro TV, 17.III.2011); „discursul ex**ce**lentei sale” (Antena 1, 23.IX.2010; Antena 3, 23.IX.2010); „Acum, în camera dep**u**taților” (OTV, 14.VI.2010); „cu mana pe bib**l**ie” (OTV, 6.IV.2010);

(b) „23-24 Iulie” (Prima TV, 23.VII.2012); „Kovesi are grad de colonel, dar nu a făcut Armata” (TVR Info, 20.VII.2012); „Ploile continuă în Sud și Sud-Vest”, „Ninsori în Vest și Sud-Vest” (Prima TV, 3.III.2011); „Ploi în jumăta-tea Sudică a țării” (Prima TV, 27.III.2011);

„expert în Securitate Nucleară” (Antena 3, 12.III.2011).

Bibliografie și sigle

1. Blanca Croitor, Andreea Dinică, Carmen Mîrzea Vasile, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula, Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu, *Ești COOL și dacă vorbești corect*, ediție revizuită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
2. DIN – Ioana Vintilă-Rădulescu, *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic*, Editura Corint, București, 2009.
3. DOOM² – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, coord. Ioana Vintilă-Rădulescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.
4. GBLR – Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București.
5. Isabela Nedelcu, *101 greșeli gramaticale*, Editura Humanitas, București, 2012.
6. Flora Șuteu, *Introducere în studiul ortografiei românești actuale*, în: Th. Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a doua, revăzută și mult îmbogățită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 86-98.
7. Ioana Vintilă-Rădulescu, *Despre două semne diacritice din scrierea limbii române*, în: Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Editura Universității din București, București, 2007, p. 227-231.

Mina-Maria RUSU

Tema și rema în construirea sensului unui mesaj

M.-M.R. – conf. univ. dr. Inspector general de limba și literatura română, limbi clasice și neogreacă, în cadrul Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, România. Autoare de lucrări de critică literară (*Poetica sacrului*, 2005, *Octavian Goga – texte comentate*, 2000), lingvistică (*Limba română*, 2000, *Competență și performanță în comunicare*, 2010), studii culturale (*Limbă, cultură și civilizație românească*, 2008). Diploma Gheorghe Lazăr, clasa I. Expert internațional al Consiliului European, Divizia de Politici lingvistice, Expert național în educație.

Interogativ prin definiție, spiritul vorbitorului având competența limbii române se simte adesea atacat în integritatea logicii semantice de stereotipiile aplicate în demersurile de învățare dirijată a limbii. Construirea sensului este un element fundamental, care produce înțelegerea corectă a mesajului și, implicit, instrumentarea comunicării eficiente, prin crearea unui spațiu lingvistic coerent și productiv, în care interrelaționarea socioculturală vine ca reflex al eficienței actului de limbaj. Logic și filologic, comunicarea se construiește în jurul unui subiect propus de emițător și agreat de receptor; sintactic, acest aspect se concretizează în relația dintre *subiect* și *predicat*, reflectată în *tematizare*. Prin urmare, *tema* cuprinde informația cunoscută atât de emițător, cât și de receptor – *subiectul* comunicării – la care se adaugă, pe parcursul construirii mesajului, informația nouă, de tip descriptiv, dată de *rema*. La nivelul sintaxei, enunțul se studiază prin cele două modalități de construire: sub formă propozițională și sub formă de frază, prin utilizarea *unităților de comunicare*.

Competența de comunicare în *limba română* se construiește în spațiul curricular al disciplinei de studiu *limba și literatura română*, dar valorifică achizițiile lingvistice dobândite încă din perioada preșcolară. Un experiment simplu aplicat pe un eșantion de copii de vârstă școlară mică, selecțiați din clasele I și a II-a, vizând zona achizițiilor fundamentale, relevă, pe domeniul competenței

de comunicare, câteva concluzii care ar trebui să stea la baza învățării limbii române ca instrument de comunicare lingvistică, esențial pentru construirea relațiilor interumane. Experimentul aplicat a condus la o concluzie care impune regândirea strategiilor didactice de învățare a limbii române, ca limbă de comunicare, ca limbă oficială în România, ca limbă oficială europeană, ce reunește românii de pretutindeni și, poate cel mai important lucru, ca *limbă de școlarizare* pentru toate școlile cu predare în limba română, aflate atât în spațiul geografic al țării-mamă, cât și în afara acestuia. Această din urmă dimensiune a limbii române asigură succesul școlar la toate disciplinele din sfera curriculumului și este responsabilă de construirea conștientă, flexibilă și deschisă a universului cognitiv.

În urma evaluării experimentului, se poate constata faptul că vocabularul conștient al elevilor de vârstă școlară mică este extrem de limitat și, în mod îngrijorător, nu se îmbogățește și nu valorifică valențele expresive ale cuvântului pe măsura așteptărilor. Treptat, elevul își însușește mecanic termeni noi, al căror sens nu îi este cunoscut întotdeauna corect și actul de comunicare, prin care ar trebui să se ajungă la construirea sensului, la personalizarea discursului, la implicarea afectivă, atât în scris, cât și oral, devine unul șablonat de rigorile teoretizării excesive în demersul de învățare dirijată. Ignorarea statutului de limbă maternă pentru majoritatea vorbitorilor conduce la aplicarea unor strategii de învățare adecvate limbilor nematerne, fie că e vorba despre o a doua limbă de comunicare, fie că intră în discuție limbile moderne. În consecință, elevii învață reguli, definiții și algoritmizează structurile de comunicare, astfel încât conceptul de *normă* este perceput ca unul abstract, căruia i se ignoră efectul reglator în raportul dintre corectitudine și eroare în comunicare. Elementele de ordin formal predomină, anulând, de multe ori, componenta funcțională. Efectul se resimte mai târziu, când sărăcia vocabularului elevului nu-i permite acestuia să exerseze latura reflexivă a limbajului, să asigure identitate discursului și să perceapă comunicarea ca pe un act personal de afirmare a identității, prin raportare atât la spațiul lingvistic, cât și la cel cultural general.

Lipsa coerenței, acurateței și identității în comunicarea lingvistică are efecte negative în planul inserției sociale de perspectivă. Comoditatea viețuirii lingvistice produce, într-un mod complementar, starea de confort social, individul fiind astfel integrat, iar nu izolat. Dimpotrivă, starea de disconfort în comunicare, de tipul: „știi ce mă întrebați, dar nu pot să răspund” sau „simt ceva, dar nu pot exprima ce simt”, „nu înțeleg ce mi se spune”, produce izolarea individului și, prin urmare, abandonarea spațiului originar, ingenuu al comunicării, exprimat atât lingvistic, cât și sociologic și marcat de inocență

și spirit interogativ necenzurat. Din această perspectivă, comunicarea este un *mod fundamental de interacțiune psihosocială a persoanelor, realizată prin limbaj articulat sau prin alte coduri, în vederea transmiterii unei informații, a obținerii stabilității sau a unor modificări de comportament individual sau de grup*¹. Mergând mai departe, în planul religiei, adică în dimensiunea spirituală a ființei noastre, dicționarul trimite la conceptul de comunicare a însușirilor, cu sensul de contaminare benefică, prin producerea de modificări comportamentale: *Comunicarea însușirilor = (în hristologie) consecința unirii celor două firi, omenească și dumnezeiască, în persoana lui Iisus Hristos, constând în trecerea însușirilor uneia celeilalte, însă fără contopire și confuzie între ele*². Valorificând definițiile de mai sus, componenta lingvistică ar trebui să se poziționeze la fundamentul construirii dimensiunii comunicative a personalității noastre. În acest mod, comunicarea conștientă în limba română, în principal ca limbă maternă, i-ar activa latura expresivă, punând în operă personalitatea complexă a utilizatorului și eliminând sentimentul obedienței fără rezerve față de normă, precum și efectul rimțit ca punitiv al acesteia.

Raportarea la normă trebuie să fie una conștientă și simțită ca necesară doar pentru verificarea calității exprimării, iar nu pentru cenzurarea mesajului acesteia. Învățarea limbii române ca limbă maternă ar trebui să creeze sentimentul plăcerii de a găsi cu ușurință cuvintele potrivite și de a le crea sensul prin contextualizare, de a le descoperi potențialul expresiv prin *tematizare și rematizare*, ca acțiuni complementare, prin raportare la intenția de comunicare a fiecăruia dintre actorii procesului. Moda păguboasă a „clonării” în comunicare, dintr-un sentiment de obediență și fidelitate exagerată față de modelul algoritmatizat prin practica normării, a proliferat astfel încât elevul comunică inhibat, încorsetat și amenințat de eventualele erori, prin raportare la normă. Elevul ar trebui să înțeleagă faptul că discursul produs are amprenta unicității ființei sale afective, după cum fiecare individ este unic din punct de vedere biologic. Varianta de aplicare a învățării limbii române în mediul școlar este normată acum prin *Gramatica de bază a limbii române*³, versiunea prescurtată și de uz școlar a *Gramaticii Limbii Române*⁴, ediția Academiei Române. Având ca reper gramatica tradițională a limbii române, lucrarea adoptă o manieră semantic-pragmatică de abordare a comunicării, în condițiile în care dinamica uzului a necesitat schimbări și ajustări ale normei.

Caracterul aplicativ este explicit prezentat și vizează nu doar asimilarea noului model comunicativ funcțional, ci și practicarea conștientă a acestuia. Este vorba despre re poziționarea vorbitorului în spațiul limbii și despre o reconsiderare a rolurilor în procesul de comunicare. În acest context, actualele manuale aplică principiile gramaticii tradiționale într-un mod

obedient și neproductiv, aducând, prin practica învățării, deservicii care generează frica de cuvânt și sărăcirea, în consecință, a nivelului semantic al enunțului. Pe de altă parte, ignoră rigoarea necesară în construirea contextului.

Un exemplu de „bâlbâială” filologică generată de câteva deficiențe majore în dezvoltarea competenței de comunicare, la nivel instituționalizat, vizează raportul semantic dintre *tema* și *rema* enunțului *Ceea ce mă jenează este dificultatea răsfoirii*. Aparținând unui fragment⁵ despre utilizarea unui e-book, enunțul este unul cu un potențial ridicat de risc privind înțelegerea corectă a intenției de comunicare exprimată de autorul acestuia. Contragerea ar putea rezolva ambiguitatea identificării *temei* și astfel, prin simplificare, aspectul de frază poate fi înlocuit de unul propozițional *Jena mea este dificultatea răsfoirii*. Astfel, *tema* enunțului inițial este construită pe nucleul semantic al substantivului *jena*, ca stare declarată a unui cititor performant din cărțile în format tipărit.

Textul de referință este extras din mărturisirile lui Ion Vianu, *Kindle*, publicate în revista „Dilemateca”⁶. Pentru identificarea sensului, contextul nu permite modificarea topicii enunțului și implicit retematizarea, deoarece intenția de comunicare este prezentarea stării de jenă a răsfoirii, nicidecum a dificultăților în utilizarea acestui instrument de lectură. De aceea, subordonata *Ceea ce mă jenează* este clar subiectivă în contextul dat. Calitatea de predicativă ar putea fi corectă dacă am opera modificări de topică, fapt care ar schimba tema cu rema: *Dificultatea / dificultățile răsfoirii este / sunt ceea ce mă jenează*. Utilizarea pluralului verbului copulativ (*este / sunt*) generată de folosirea la plural a substantivului poziționat în dreapta acestuia, (*dificultatea / dificultățile*) și care ar aplica regula acordului gramatical în cadrul structurii S+P ar deturna integral sensul original al enunțului dat și ar susține ideea că lectura modernă, utilizând tehnica e-bookului, este una fără perspective, păguboasă, fapt în totală contradicție cu realitatea, mai ales la nivelul generației tinere actuale. Accentul ar cădea pe *dificultate*, nu pe *jenă*, schimbând sensul mesajului pe care autorul l-a transmis cu încărcătura subiectivă, marcată gramatical prin pronumele personal „mă”.

Dificultatea opțiunii corecte pentru contextul dat se justifică printr-o învățare stereotipă, fără argumente logice și fără punerea în valoare a valențelor expresive de natură semantică.

Libertatea vorbitorului greșit înțeleasă în raport cu exprimarea lingvistică a unei situații de comunicare conduce la deturnarea sensului și la vicierea procesului de înțelegere, fundamental pentru o comunicare eficientă. În

vederea lămuririi prin raportare la normativele în vigoare, a se compara următoarele exemple oferite de GBLR⁷, cu exemplul dat spre analiză:

GBLR, ediția 2010	enunțul propus spre analiză
<i>Ceea ce mă indispu- ne</i> (SB) /este in- diferența/ Ceea ce e absurd (SB) / e / că a abandonat lupta (PR).	<i>Ceea ce mă jenează</i> (SB) / este <i>dificulta- tea</i> (Np) răsfoirii.

Al doilea exemplu dat de GBLR prezintă situația în care numele predicativ este exprimat prin subordonata PR: *că a abandonat lupta*. Contragerea acestei subordonate duce la fraza: *Ceea ce e absurd / e abandonarea luptei*, comparativ cu fraza dată: *Ceea ce mă jenează / este dificultatea răsfoirii*. Situația este ilustrativă pentru efectele decupării din context asupra semanticii mesajului, ca practică ce conduce la modificarea sensului. În raport cu intenția de comunicare, variațiile de topică pot crea derapaje semantice care viciază comunicarea.

Note ■ ¹ Cf. (<http://dexonline.ro> – definiții specializate).

² *Ibidem*.

³ *Gramatica de bază a limbii române*, coordonator: Gabriela Pană Dindelegan; colectiv de autori: Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Gabriela Pană Dindelegan, Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu; București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

⁴ *Gramatica limbii române – I Cuvântul, II Enunțul*, coordonator: Valeria Guțu Romalo, București, Editura Academiei Române, primul tiraj: 2005, al doilea tiraj, revizuit: 2008.

⁵ Ion Vianu, *Kindle*, în revista „Dilemateca”.

⁶ *De Crăciun mi-am făcut cadou un e-book**. [...] *Cred că am fost victima publicității și a ușurinței cu care poți cumpăra acest model. Dar cu proxima* ocazie îmi voi procura și dispozitivul rival [...], care-mi va da acces la cărțile franceze sau românești.*

Am făcut cumpărătura, sfidând avertismentele amicilor mei care arătau cel mai mare dispreț pentru acest tip de lectură. [...] Au dreptate, într-un anumit fel, cei care m-au disprețuit fiindcă mi-am cumpărat e-bookul. [...] Dar nu pot să spun că au în întregime dreptate. [...] E ușoară cât cea mai ușoară carte de buzunar. Ecranul [...], citit la lumină reflectată ca orice pagină, este extrem de lizibil. Nu lucește, poți potrivi tu dimensiunea caracterelor. Ceea ce mă jenează este dificultatea răsfoirii. Chiar dacă există mijloace auxiliare de

regăsire a unui pasaj, ele sunt mai laborioase ca răsfoirea. În schimb, ce lucru minunat, ești conectat la un dicționar și regăsești instantaneu definițiile cuvintelor. [...]

Iată că, printr-un șiretlic al tehnicii, caracterul ludic* al lecturii este reinventat. Creează spații noi, timpuri noi, emoții noi. [...] Sunt foarte fericit să știu că lectura mai are timp în fața ei.

⁷ *Gramatica de bază a limbii române*, coordonator: Gabriela Pană Dindelegan; București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 421.

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române – I Cuvântul, II Enunțul*, coordonator: Valeria Guțu Romalo, București, Editura Academiei Române, primul tiraj: 2005, al doilea tiraj, revizuit: 2008.
2. *Gramatica de bază a limbii române*, coordonator: Gabriela Pană Dindelegan; București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 421.
3. *Kindle*, art. de Ion Vianu, în revista „Dilemateca”.
4. <http://dexonline.ro>.

Silvia MAZNIC

Considerații privind sinonimia latină

S.M. – dr. conf. univ., Catedra de lingvistică generală și limbi clasice, Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de interes: morfosintaxa verbului românesc, limba latină (lexicologie). Autoare a culegerii de exerciții *Lexicul limbii latine* (2007).

Sinonime, după etimologia cuvântului grec *συνώνυμα*, ar părea că sunt cuvintele care, diferite ca formă, au același înțeles. În realitate însă nu există sinonime, fiindcă în fiecare lexem se găsește o nuanță semantică, oricât de ușoară, ce îl deosebește de altul asemănător. Prin urmare, sinonime sunt acele cuvinte care se aseamănă, ca înțeles, dar se diferențiază printr-o nuanță specifică fiecăruia [1, p. 7].

Aceasta este definiția care se potrivește cel mai bine fondului lexical latin, unde fiecare vocabulă are o semnificație proprie și doar aparent echivalentă cu alta. Să urmărim un exemplu. Elementele seriei sinonimice *penna*, *ala*, *pluma*, *pinna* au, fiecare dintre ele, anumite deosebiri de sens: *penna* „pene mari și tari de pe aripi și coadă”; *ala* „parte cărnoasă (mușchiuloasă și osoasă) a aripei”; *pluma* „pene mici și subțiri care acoperă corpul păsărilor, puf chiar”; *pinna* „capăt ascuțit și pieptănat al penei” (1, p.4).

Sinonimia latină se fundamentează pe un bogat material faptic, dar acestea nu i-au fost consacrate lucrări referitoare la aspectul teoretic. O încercare de a adapta la latină noțiunile privind lexicul limbii române nu este întotdeauna o soluție potrivită. Putem totuși găsi reflectarea și în latină a unor termeni consacrați din lexicologie precum *sinonimie absolută*, *sinonimie ideografică*, *dominantă semantică*, *sinonimie morfologică*, *sinonimie frazeologică*, *sinonimie sintactică*. Astfel, noțiunea de *sinonimie ideografică* poate fi ilustrată și de material latin. Ex.: *aegrимonia*, -ae (*aegrимonium*, -ii),

molestia, -ae, „supărare, necaz”, *ira* „mânie”, *furor*, *iracundia* „furie, pornire furioasă”, *odium* „ură”, *furia*, -ae „turbare, delir, dezlănțuire”, *insania* „nebulie”. Șirul de sinonime respective reprezintă o creștere a intensității.

Sinonimele absolute sunt greu de identificat în latină. Poate doar *exanimus* și *exanimis* „fără suflare, mort”, însă acestea s-ar încadra mai bine la *sinonimia morfologică*.

În seria sinonimică se distinge un cuvânt mai răspândit ce exprimă constant o noțiune generală, fără sens figurat. Acesta se numește *dominantă semantică*. De asemenea, putem identifica și *dominante sinonimice* în șirurile de cuvinte latine asemănătoare ca sens, precum: *ruber* „roșu”, *rufus* „roșcat”, *purpureus* „purpuriu”, *roseus* „trandafiriu”, *rosmarinus* „rozmarin”. Dintre cele trei cuvinte *ruber* exprimă constant noțiunea generală de „roșu”, fără sens figurat. Este interesant că *ruber* nu s-a păstrat în limbile romanice, decât în unele derivate: *rubrică*, fr. *rubrique* [2, p. 92].

Sinonimia frazeologică se relevă între cuvinte și expresii: între verbul latin *oblivisci* „a uita” și expresia *in aqua scribere* (Plaut) „a scrie în apă” se poate pune semnul egalității semantice; *tranquillus* și *homo oleo tranquillior* (Plaut).

Sinonimia morfologică se manifestă în latină prin sinonime derivate (omorize) *era*, -ae / *hera*, ae „stăpâna casei”; *exanimis*, -e / *exanimus*, -a, -um „fără suflare”; *canere* / *cantare* „a cânta” / *cantilare* „a fredona”; *dictare* „a spune deseori” / *dictitare* „a spune mereu”.

Sinonimia sintactică apare în următoarele cazuri:

1) când sunt substituirii de construcții sintactice, de exemplu, propoziții sinonimice active înlocuite prin pasive: *rivus hortum cingit* „râul înconjoară grădina” și *hortus rivo cingitur* „grădina e înconjurată de râu” sunt sinonime sintactice.

2) la schimbarea de topică: *liber meus* / *meus liber*. În propoziția latină ordinea cuvintelor e liberă. Pronumele posesive ocupă poziție postnominală *liber meus*, dar, în cazul în care poartă accent logic, atributul ocupă primul loc în îmbinare: *meus liber*.

3) la relația sinonimică între un cuvânt și o propoziție:

piger = *ille, qui non laborat* – „leneș = acel, care nu lucrează”.

În limba latină toate părțile de vorbire se pretează relațiilor sinonimice: nume (substantive, adjective, numerale și pronume), verbe, adverbe, prepoziții și conjuncții. Dintre toate cele mai numeroase sunt substantivele și adjectivele.

Dintre *conjunctii* au sens adversativ următoarele: *sed, verum, at, atque, autem, vero, tamen*. Mai multe *conjunctii* au sensul de „și”: *et, atque, ac, que*.

Prepoziții sinonime sunt: *circum* „în preajma, aproape”; *circiter* „în preajma, aproape” (loca haec *circiter*) (are și valoare temporală); *prope* „în preajma, aproape” (are și valoare temporală); *propter* „în preajma, aproape (*propter urbem* „alături de oraș”), din cauza”; *circa* „împrejur, lângă” (*circa villam* „lângă vilă”).

Numeralele pot fi sinonime chiar cu *pronumele*, de exemplu, *numeralele duo* „doi, cei doi” și *ambo* „amândoi” sunt sinonime cu *pronumele uterque* „fiecare dintre cei doi, amândoi”; *utervis* „oricare vrei din doi”; *uterlibet* = (*utercumque*) „oricare dintre cei doi”. Între acestea sunt și nuanțe deosebitoare de sens: *duo* exprimă caracterul de a fi „doi” sub aspectul cantității, iar *ambo* și *uterque* exprimă dualitatea ca un întreg; față de ultimele două *uterque* înseamnă „dualitatea a două unități individuale, care se opun una alteia”. Precum compusul *uterque* (*unus et aliter*) îi unește pe cei doi desemnați, *utervis* și *uterlibet* (*unus vel aliter*) îi separă. *Utervis* cu sensul „oricare vrei din doi” presupune o alegere motivată, iar *uterlibet*, cu același înțeles, semnifică o alegere aleatorie.

Pronumele ullus, aliquis, quispiam, quis, quidam, nescioquis, quisquam au sensul de „cineva, ceva, vreun, vreo, un oarecare”, iar seria sinonimică *quisque, quivis, quilibet, unusquisque* semnifică „fiecare, oricine, orice”.

Adverbele longe, procul, emīnus au, toate, sensul „departe”, dar *longe* se referă la o depărtare mare, absolută, *procul* înseamnă o depărtare de la a cărei distanță poți vedea obiectul, iar *emīnus* semnifică „de departe” și se utilizează numai când e vorba de depărtare sau apropiere în luptă, încăierare (de la distanța unei împușcături de armă).

La relații sinonimice se pretează și numele proprii latine. Astfel, *Romanus* este sinonim cu *Latinus* și *Quiris*, dar *Romanus* înseamnă „roman, al Romei”, el servește pentru a indica orașul și statul, *Latinus* este ceea ce aparține latinilor (latini, locuitorii din Latium), cuvântul respectiv nu are substituent când e necesar un determinativ pentru substantivele limbă, știință (*Latine loqui, lingua Latina, litterae Latinae*). *Quiris* se utiliza în Roma în calitate de adresare verbală către cetățenii romani și în unele expresii oficiale, precum *Populus Romanus Quiritium*.

Un alt exemplu este cel al relației sinonimice dintre *Gallus, Gallicus* și *Gallicanus*. *Gallus* se utilizează, de obicei, ca substantiv și înseamnă „gal, locuitor al Galiei”. *Gallicus* este galic, ceea ce aparține galilor, e constituit din gali. Războiul

romanilor cu galii, de exemplu, se numește *bellum Gallicum*. *Gallicanus* desemnează ceea ce se întâmplă între romani, dar are loc (teritorial) în Gallia; astfel, războiul romanilor între ei, dar purtat în Gallia, se numește *bellum Gallicanum*.

Sensul de *a omori* este exprimat separat de opt verbe: *interficere-occidere-necare-interimere-trucidare-percutere-iugulare-obtruncare*, iar opt adjective au sensul de *crud, dur, violent*: *atrox* „îngrozitor, trăsătură ce se manifestă exterior: apariția unei astfel de persoane înfricoșează, dar nu produce nefericire”; *crudelis* „crud, neîndurător”; *dirus* (sens religios) „sinistru, înspăimântător, o duritate activă, manifestată în exterior”; *durus* „dur, greoi, o stare de cruzime pasivă”; *ferox* „insolent, trăsătură interioară atribuită doar ființelor”; *ferus* „violent, sălbatic, trăsătură manifestată în acțiuni”; *saevus* „sălbatic, furios, în stare emotivă de dușmănie”; *trux* „încruntat, stare vădită în exterior ca urmare a celei interioare”.

Deosebit de interesantă este urmărirea evoluției semantice a elementelor șirului sinonimic dinspre latină spre română. Cu sensul de „templu, loc sfințit consacrat, sanctuar, loc pentru jertfe” în latină sunt următoarele cuvinte: *fanum* „templu, loc sfințit consacrat, cu sau fără clădire pe el”, *aedes* „vatră, cămin, încăpere unde se face focul”, *templum* „ogradă, ocol divin, loc consacrat unei divinități”, *delubrum* „templu, sanctuar, loc consacrat, bază de lăcaș sacru”, *sacellum, sacrarium* „locul unde se păstrează obiecte sacre”, *aedicula* „clădire mică de locuit pentru zei”, *adytum* „partea tainică a unui templu, unde numai preoții cercetau voința zeilor”, *penetrare* „partea interioară a unui edificiu”, *ara* „loc mai simplu, destinat zeilor inferiori; partea de jos a mesei pe care se fac sacrificii” și *altaria* „loc pentru sacrificii, destinat zeilor superiori; partea de sus a mesei pe care se fac sacrificii”. Dintre acestea în română a supraviețuit cuvântul *templu* și reflexul lui *altaria* > *altar*: „1) fundul bisericii; 2) biserică (*a dus-o la altar*); 3) cult, credință (*s-a jertfit pe altarul patriei*); 4) sfânta masă, la care preotul oficiază liturghia”.

Avem însă și unele derivate ale cuvintelor enumerate *supra*: *fanatic, fanaticism, profan, a profana; edil, edificiu, a edifica; a contempla, contemplativ*. Evoluția are loc astfel: în latină *fanum* înseamnă „loc sfințit, consacrat, cu sau fără clădire” de la el derivă adj. *fanaticus* „relativ la templu, inspirat, înflăcărat” (*fanatica pecunia* „bani consacrați întreținerii templelor”), apoi furios, extravagant, în delir, fanatic (*fanaticus furor* „nebie furioasă”) [1, p. 7]. Astfel, în română *fanatic* ajunge să însemne: „care se crede inspirat de divinitate, care împinge la exces zelul religios”.

Alt derivat *profanus* are în latină sensul „partea dinaintea a lui *fanum*”, prin extensiune „ceea ce se face în afară de locul sfințit”. Pornind de la această

idee, prin opoziție cu *sacer*, *profanus* înseamnă „neconsacrat, nesfințit, nepurificat, profan, comun” (*Profanum quod non est sacrum*): *profana verba* „cuvinte criminale”. În sens metaforic are două înțelesuri: „neinițiat în mistere și prevestitor de rău”: *Tectoque profanus incubuit bubo* „o bufniță vestitoare de nenorocire s-a așezat pe casă” [1, p. 7]. În română de la latinescul *profanus* avem *profan* „care nu tratează cu respect cele sfinte”, respectiv derivatele: *a profana*, *profanare*, *profanator*.

Derivatele latinești ale lui *aedes* sunt: *aedilis* (> *aedilitas*) „cel care îngrijea clădirile sfinte și profane”; *aedes + facio aedificium* „clădire”, *aedifico* „construiesc”.

Aceste cuvinte au următoarele reflexe românești [1, p. 7]: *edil* „consilier comunal ce are grijă de construirea lucrărilor publice”; *edificiu* „clădire mare (teatru, biserică, catedrală)”; *a edifica* „a construi”.

Căile de îmbogățire a axelor sinonimice latine sunt:

1) influența împrumutului (deși e redus cantitativ) asupra sinonimiei latine (de exemplu, numele de culori: *ruber* (*indo-europ.*) „roșu” – *rufus* (*osca*) „roșu-gălbui, roșcat”, *robus* (*osco-umbr.*) „roșcat, de culoarea boilor”; *flavus* (*indo-europ.*) „galben roșcat” – *helvus* (*osco-umbr.*) „gălbui-închis”).

2) cuvinte învechite sunt concurate de elemente lexicale noi: *sero*, *-ere* „a semăna” – *semino*, *-are* „a semăna”; *pello*, *-ere* „a bate, a împinge, a pune în mișcare” – *pulso*, *-are* „a bate tare, a zgudui”.

3) concurența dintre cuvintele din limba literară și dialect: *stultus / bardus / brutus* „prost, stupid”. Toate au același sens, ultimele două (*bardus / brutus*) având origine dialectală. Verbele *victito / vivo* înseamnă „trăiesc”, dar *victito* aparține limbajului familiar.

4) formarea de cuvinte prin mijloace morfologice diferite: *dissensus*, *-us* (*m*) / *dissensio*, *-onis* (*f*) „deosebire de păreri, divergență, neînțelegere”; formarea diminutivelor cu ajutorul sufixelor *-l(us)*, *-l(a)*, *-l(um)*: *filia*, *-ae* (*f*) „fică” – *filioła*, *-ae* (*f*) „ficultiță”; *vulpes*, *-is* (*f*) „vulpe” – *vulpecula*, *-ae* (*f*) „vulpișoară”.

Specificitatea latinei constă în faptul că această limbă conține o gamă extrem de variată de sinonime pentru redarea diferitor noțiuni.

Cinci vocabule latine se traduc prin *bunătate*, fiecare având o trăsătură semantică distinctivă, ce concretizează motivul și scopul pentru care se manifestă calitatea respectivă: *benignitas* „bunătate umană, din dragoste față de aproapele, jertfire de sine”; *beneficentia* „bunătate manifestată doar în cazul unui efect benefic și a obținerii celor dorite”; *largitio* „dărnicie (bunătate) calculată, intere-

sată”; *munificentia* „bunătate (generozitate) ce produce satisfacție din dorința de a străluci”; *liberalitas* „bunătate (dărnicie) motivată de sentimentul propriei valori și a mândriei nobile, de intenția de menținere a propriei importanțe”. Sinonimele latine menționate reflectă detaliat varietatea de nuanțe ale sufletului uman.

Încercând să traducem în română seria sinonimică respectivă, observăm că cele cinci substantive latine pot fi explicate prin perifraze și definiții lungi, echivalentele lexicale din limba noastră nu redau deosebirile semantice latinești (cf. sinonimele lui *bunătate* în română sunt *amabilitate* și *blândețe*, iar *dărnicie* este sinonim cu *generozitate*, *mărinimie*, *liberalitate*, *munificență*, (fig.) *larghețe*, *culanță*, (fam.) *galantonie*) [3]. Latina este o limbă sintetică atât la redarea categoriilor gramaticale, cât și la exprimarea sensurilor pe care le au diferite noțiuni și concepte. Astfel, rezultatele comparării relațiilor sinonimice dintre cuvintele limbilor latină și română sunt o dovadă a *sintetismului semantic latin*, precum și a conciziei de exprimare. Grație laconismului, latina a devenit o sursă de formare a termenilor științifici în diferite domenii.

Sinonimia latină, dispunând de un bogat și variat material lexical marcat de specificitate, prezintă cel puțin interesul de a ne face să distingem bine sensul cuvintelor latine, pe de o parte, iar, pe de alta, să adâncim înțelesul cuvintelor din limba română, ferindu-ne, astfel, de greșeli când se întrebunțează unii termeni în locul altora. Dacă știm că particula-prepoziție latină „de” conține ideea de origine, de depărtare cu nuanța accesorie de a coborî, nu mai putem comite greșeli, zicând, de exemplu, *dimisie* în loc de *demisie*, fiindcă faptul demisionării cuiva implică ideea de depărtare, despărțire, coborând din slujba în care s-a găsit până în acel moment [1, p. 3].

Bibliografie

1. Ion Florescu, *Câteva sinonime latinești*, Craiova, 1939, 35 p.
2. N. Corlăteanu, I. Melniciuc, *Lexicologia*, Chișinău, 1992.
3. L. Seche, M. Seche, *Dicționar de sinonime*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

Theodor CODREANU

Basarabia în publicistica eminesciană (III)

Th.C. – prof. dr., critic și istoric literar, prozator și eseist, Huși. Autor al mai multor volume, dintre care *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (a cunoscut trei ediții), *Complexul Bacovia*, (2003), *Basarabia sau drama sfâșierii* (2003), *Duminica mare a lui Grigore Vieru* (2004), *Transmodernismul* (2005), *A doua schimbare la față* (2008), *Istoria „canonică” a literaturii române* (2009), *Eminescu în captivitatea „nebuliei”* (2011), *În oglinzile lui Victor Teleucă* (2012).

Laureat al mai multor premii acordate de Uniunile Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

7. Basarabia: „cestiune de existență pentru poporul român”

Eminescu înțelege că dialogul diplomatic cu imperiul țarist devine o imposibilitate și că soarta Basarabiei este, în context, pecetluită. Tocmai de aceea el consideră că problema basarabeană devine piatra de încercare pentru existența poporului român. Rostirea lui, în atare privință, se arată esențială pentru istoria noastră: „Nenorocirea cea mare ce ni se poate întâmpla nu este că vom pierde și rămășița unei prețioase provincii pierdute; putem să pierdem chiar mai mult de atâta, încrederea în trăinicia poporului român.”¹ De aceea, pentru el, e de o importanță covârșitoare „cum o vom pierde ori cum o vom păstra”.

Rostită în 1878, această profecție ne va urmări până în zilele noastre, când suntem departe de a fi rezolvat problema Basarabiei, lăsând-o, ca și atunci, la cheremul Rusiei, dar complicată înfinit cu ecuația ucraineană după destrămarea Uniunii Sovietice, căci partea de Basarabie de la 1878 e revendicată, odată cu Bucovina din nord, de naționalismul șovin al Kievului, cu mult mai încrâncenat, dacă nu mai rudimentar decât vechiul panslavism. Astăzi, se poate spune că o parte importantă a neamului nostru e pe cale de a pierde sau a pierdut încrederea în trăinicia poporului român. Studiile acad.

* Continuare. Partea I în nr. 5-6, 2012, p. 42-55, partea II în nr. 7-8, 2012, p. 80-96.

Alexandrina Cernov² de la Cernăuți arată deja că populația românească din Bucovina este istovită psiholingvistic, lăsându-se asimilată în fața metodelor opresive ale Kievului. Ce-a mai rămas din Basarabia, în actuala Republică Moldova, deși pare mai apărată decât Bucovina, prin bruma de independență dobândită după desfacerea U.R.S.S., arată că *încrederea în trăinicia poporului român* este mai slabă în fața *doctrinei moldovenismului* decât a fost sub țarism și sovietism. Nu e de mirare, de vreme ce și elitele politice și culturale din Țară își fac un titlu de glorie din a nu mai fi românești, lovind în marile valori naționale, Eminescu fiind în prim-planul atacurilor celor vlăguiti spiritual. Un asemenea prag critic este prevăzut de însuși Eminescu: „Dacă vom câștiga de trei ori atât pământ pe cât avem și vom pierde aceste temelii, statul român, fie el oricât de întins, va deveni o creațiune trecătoare; iar dacă ne vom păstra temeliiile de existență socială, Rusia ne poate lua ce-i place și pierderile ne vor fi trecătoare.” Datoria, cu valoare de testament, pusă de Eminescu era următoarea: „Astăzi e dar timpul ca să întărim, atât în români, cât și în popoarele mari ale Apusului, credința în trăinicia poporului român.” La 1918, această dublă încredere atinsese pragul cel mai înalt în fața propriei conștiințe naționale și a Occidentului. Dar următorul război mondial o va zdruncina iarăși din temelii și asta tot în legătură cu Basarabia și Bucovina, provinciile pierdute prin trădare și vânzare la 1775 și 1812.

Iar Eminescu, formulând dezideratul, trece imediat să-l pună în practică și-n teoria dreptului. Își ascute armele scrisului, documentându-se pentru abordarea unui studiu special despre istoria Basarabiei, citește presa rusească și europeană pentru a-i da replică, aprofundează teoria dreptului pentru a nu fi găsit vulnerabil în discursul său. Altminteri, propaganda rusească, de la Petersburg până în Belgia, încearcă să se facă auzită în Occident pentru a demonta și bagateliza chiar tezele eminesciene din presa bucureșteană, între principalii vizați, indirect, fiind neobositul jurnalist de la „Timpul”. Vorbind de pe poziții de forță, publicațiile panslave recurg însă la sofisme și mistificări pe care poetul le spulberă în cele patru vânturi. Altminteri, el se vede nevoit să ducă o dublă bătălie: cu publicațiile guvernamentale și cu cele străine, între care „Românul”, „Correspondența politică”, „Gazeta St. Petersburg”, „Vedomosti”, „Le Nord” (din Bruxelles, publicație finanțată de ruși) ș.a.

O dezinformare malițioasă ca aceea din „Le Nord” este ușor de distrus. Eminescu publicase în „Timpul” versiunea în românește a scrisorii de protest a locotenent-colonelului Ioan Alecsandri, adresată principelui Alexandr Gorciacov, cu privire la cererea reanexării Basarabiei de către ruși. Un colaborator rus al publicației din Bruxelles trimite, la rându-i, o scrisoare deschisă în care tratează de sus misiva lui Ioan Alecsandri, privind-o ca pe opera

unui „poet” cu capul în nori, care nu cunoaște subtilitățile politicii și adevărul istoric, neștiind că Basarabia este „proprietatea” țarului. Firește, colaboratorul știa că România are un poet cu numele Alecsandri, confundându-l însă cu militarul de carieră, fratele poetului. Pe 2 martie 1878, Eminescu îi dă o replică pe măsură: „Cititorul rus voiește să zică că, fiind Alecsandri poet, adică mișcându-se pe un teren paralel, nu congruent cu acela al politicei, răspunsul din pana diplomatică ar fi oarecum superior adresei din pana cea de poet. / Ne permitem a releva că acest punct de plecare, pretinsul paralelism între poezie și politică, nu este exact. Poeți se găesc foarte rar – politici cât frunză și iarbă.”³

„Gazeta St. Petersburg”, în numărul din 2/14 februarie, ne acuza că suntem orbiți în privința Basarabiei, incapabili a vedea în ce poziție ne aflăm comparativ cu imperiul. Orbirea ar veni din îngustimea gândirii diplomaților și jurnaliștilor de la București, care sacrifică „interesul real” al României pe altarul „mândriei naționale”. „Înainte de toate – ne învăța binevoitoare gazeta petersburgheză – trebuie să relevăm că Rusiei nici prin gând nu i-a trecut de a spolia România, că nu poate fi nici vorba măcar de pierderi materiale ale Principatului. Dacă România aprețiază fruntarii naturale și rătăzite, dacă înțelege că ignorarea acestor condiții în dezavantațiul unui vecin puternic nu duce niciodată la un bun rezultat final, atunci nu trebuie să fie zgârcită cu câteva mile pătrate de pământ plin de lacuri și mlaștine. Și nouă ne trebuie o frontieră naturală ca și României și aceasta nu se poate stabili altfel decât primind noi Basarabia de sud, iar nu cedând pe cea de nord, precum cerea mai deunăzi o foaie românească. Dacă pentru România e o cestiune de onoare națională și militară de-a păstra partea respectivă de țară, e și pentru noi o cestiune analogă de a restabili granițele noastre precum erau ele înainte de 1856.” Argumentul capital al oficiosului rusesc era dreptul forței: „Să admitem că de amândouă părțile e amor-propriu la mijloc: dar un amor-propriu este acela al unui popor de 80000000, și celălalt a unui popor de patru-cinci milioane.”

Ne aflăm în fața unei tipice *gândiri cinice*⁴, anticipând pe aceea a Marelui Inchizitor din romanul lui Dostoievski, *Frații Karamazov*. Coincidența face că această capodoperă a lui Dostoievski a început să fie scrisă chiar în anul 1878, când Eminescu se confrunta cu gândirea cinică a gazetei din Sankt Petersburg. În gândirea abisală, cei doi mari scriitori se întâlneau, deși în plan ideologic, privitor la români, Dostoievski, ca și Pușkin, urma idiosincrasia panslavistă. Cu deosebirea că Eminescu avea dreptate și-n plan doctrinar.

Dar să revin la oficiosul din Petersburg. Condeierul asigura pe ziaristul de la „Timpul” că jertfele aduse de România pe teatrul de război sunt neînsemnate

comparativ cu ale Rusiei: „Nu voim să relevăm întrebarea care din cele două state e datornic celuilalt; dar i-am sfătui pe confracții noștri din București să n-o releveze nici ei.” E aici o altă amenințare, oglindită în neacceptarea României la negocieri, ca parte beligerantă, și refuzul de a i se oferi despăgubiri de război, toate revenindu-i Rusiei. Culmea ironiei e că imperiul se vede nedreptățit în fața puterilor europene, că „pretențiile” României sunt cotate drept „pâră” către acestea: „Dacă România se arată implacabilă față cu noi, ea contează desigur pe sprijinul puterilor; e apoi posibil ca să-și găsească un asemenea sprijin la amicii noștri cei mai buni, cari sunt totdeauna gata de a nedreptăți pe Rusia; asemenea se poate ca Rusia să nu insiste asupra acestor pretenții, întâmpinând rezistența din partea fostului ei aliat. Frontiera noastră naturală trebuie s-o avem, acum ori mai târziu; de câțiva ani mai mult ori mai puțin nu ne pasă.” Dar nu e deloc bine ca România să întârzie dobândirea „frontierelor naturale” ale Rusiei, fiindcă s-ar putea ca, la negocieri, „Rusia insultată” să nu satisfacă „nici un fel de pretenții în favorul României”: „Anglia și Austria se vor face din proprie mărinimie procuratorii României?”; întreabă sigur de sine gazetarul de la „Gazeta St. Petersburg”, conchizând: „Suntem departe de a amenința pe români, și amenințările nici n-ar folosi la nimic față cu un popor viteaz care a dovedit lumii întregi îndreptățirea neatârării sale. Am voi să punem numai întrebarea pe baza ei justă și s-o liberăm de complicațiunile care se creează prin presa română, ce se lasă a fi târâtă prea departe.”

Limpede. Rusia simțea că singurul *opozant* față de pretențiile ei prădătoare este presa, nicicum diplomația și guvernul din România, care, oricum, prin natura lucrurilor, trebuia să lucreze tăcut. Iar vârful de lance al presei din România era „Timpul”, mai precis pana devastatoare a lui Eminescu. *Rusia își găsea un adversar pe măsură.* Acest adversar, în loc să se astâmpe la replicile de felul celor din oficiosul petersburghez, dimpotrivă, se pregătea de un război ideatic de anvergură, cu o logică de neînving. De aceea, el trebuia anihilat în vreun fel și presiuni s-au făcut, simultan, și dinspre guvern, dar și din tabăra conservatorilor. Cei din urmă, deși erau solidari cu Eminescu, s-au văzut nevoiți să-l îndepărteze diplomatic pe poet din București în vara lui 1878, trimitându-l pentru două luni la Florești, taman în timpul lucrărilor Congresului de la Berlin, iunie-iulie. I s-a oferit o ispită care a prins: traducerea primului volum dintre cele cinci ale tratatului *Beiträge zur Geschichte der Rumänen*, de Eudoxiu Hurmuzaki, traducere care se va tipări în anul 1879. Dimitrie Vatamaniuc a înțeles tâlcul expediției poetului la moșia lui Nicolae Mandrea: „Era un mod de a nu-i stârni susceptibilitatea; traducerea o putea face și în București, nu neapărat să fie trimis la țară”⁵.

În context, adevărurile spuse despre ruși erau interpretate ca „rusofobie”. I.A. Cantacuzino îi scria lui Titu Maiorescu, la 31 octombrie 1878: „Tânărul acesta e atât de pătruns de ură împotriva rușilor, încât cu toate sfaturile mele, ba ce e mai mult, desconsiderând pe cele ale D-Voastre, stăruie în a face din «Timpul» organul personal al antipatiilor sale”. Eroare sau grabă de politician incapabil de a vedea mai departe de „cercul strâmt” al fricii stârnite de momentul istoric? Eminescu nu are a se teme de amenințările „Gazetei St. Petersburg” și reproduce articolul în „Timpul”, 14 februarie 1878, după care îl combate punct cu punct, într-o detașare olimpiantă, dar profund implicată ideatic. 1) Dacă pentru Rusia Basarabia este o chestiune de onoare, și încă una „rău înțeleasă”, zice poetul, pentru români este „una de existență”: „România, pierzând pământul ce dominează gurile Dunării, devine un stat indiferent, de-a cărui existență sau neexistență nu s-ar mai interesa absolut nimeni (Chiar asta și urmarea Rusia!, n. – *Th.C.*). / Acest interes ar fi indiferent dacă am fi destul de puternici sau dacă cel puțin am avea noi margini naturale spre vecini cari să ne înlesnească apărarea. Dar, cu țara deschisă spre nord și față cu un vecin cu precovârșire puternic, tăria noastră nu poate consista decât în interesul economic pe care Occidentul-l are pentru drumul de apă al Dunării și Mării Negre. Deci pentru acest petic de pământ în stânga Dunării, care-a fost al nostru de la 1300 începând și pe care Rusia nu l-a posedat decât 44 ani, nu există nici un echivalent.”⁶ 2) Eminescu se preface a nu înțelege teoria rusească a superiorității amorului-propriu la un popor de 80 de milioane în balanță cu al unuia de 4-5 milioane: „Statele, ca personalități politice, sunt egale *de jure* și deosebirea *de facto* stă numai în puterea pe care o dezvoltă într-o stare nejuridică și anormală de lucruri, adică în război, și înrăurirea pe care o exercită prin frica ce inspiră cu amenințarea puterii fizice. Dacă e vorba ca puterea fizică a statelor să domnească, atunci nu mai e vorba nici de amor-propriu, nici de neamor-propriu, ci pur și simplu de care pe care va bate. Dacă Rusia vrea să ia cu de-a sila ceea ce i se refuză de bunăvoie, vom rezista, ne va bate și va lua ceea ce e al nostru, dar cel puțin nu ni se va putea imputa că am fost atât de decăzuți încât, de bunăvoie și cunoscând limpede una din principalele noastre condițiuni de viață, am dat-o de înjosiți ce suntem în mâinile Rusiei pentru... bani sau altele.” Arguția e fără cusur și România s-ar fi dovedit o țară de nimic dacă nu s-ar fi găsit nicio voce care să spună adevărul sub umbrela fricii unui conservator de talia lui I.A. Cantacuzino. 3) Eminescu rectifică și proporția cifrelor invocate de gazetarul rus privitoare la cheltuielile de război, cele românești nefiind de 10 milioane, ci de 260 de milioane, „ceea ce e o mare deosebire”. 4) Poetul respinge ironic și teoria „granițelor naturale” pretinse de Rusia: „Granițe naturale îi trebuie unui stat slab ca România, ce are nevoie de ajutorul configurațiunii teritori-

ale spre a se apăra. Dar ce granițe naturale îi trebuie puternicei Rusii contra periculoasei și amenințătoarei României? Iar granițele naturale ale sistemului de stepe de peste Nistru sunt Carpații și Dunărea, adică România întreagă. Dacă Rusia voiește într-adevăr să realizeze teoria granițelor naturale, atunci ar trebui să anexeze toată România, dacă cerința de granițe naturale ar fi... un drept. Noi știm că sub pretextul de-a avea granițe naturale s-ar putea cuceri universul întreg.”⁷

Dar Eminescu trebuie să se confrunte, simultan, nu doar cu ostilitățile propagandei rusești, ci și cu acele dinăuntru. El observă că, la repetatele interpellări din parlament, guvernul a refuzat să răspundă. Poetul parafrazează astfel „arguția” presei oficiale: „Calomniile de ale conservatorilor, ca să discrediteze guvernul, scorniri ca să amăgească opinia publică. Cai verzi pe păreți și invențiuni cari pun la îndoială loialitatea înaltului nostru aliat, fum care se va risipi la cea dintâi rază de soare.” (15 februarie 1878). Iar când „raza de soare” a venit prin generalul Ignatiev, guvernatorii înșiși au putut afla că, pentru aliat, „Dumnezeu a făcut lumea la 1812 și că pentru Rusia numai aceea e drept ce s-a făcut de atunci încoace.” Guvernul – spune Eminescu – avea perfectă dreptate că nu știe nimic, deși contele P.A. Șuvalov îi comunicase intențiile, privitoare la Basarabia, lordului Edward Stanley Derby încă de la 8 iulie 1877. Și poetul citează masiv din acea notă a contelui, din care se văd planurile Rusiei la viitoarele negocieri, precizându-se că împărăția își revendică dreptul de a lua Basarabia ca pe o compensație pentru cheltuielile de război, argumentând că foloasele României vor fi cu mult mai mari comparativ cu pierderea provinciei. Petersburgul dădea mână liberă Austriei să-și revendice Bosnia și o parte a Herțegovinei. Poveste veche, care se va mai repeta, în privința României, în altă euație, prin Pactul Ribbentrop-Molotov și la Ialta. Istoricul ieșean Ion Agrigoroaiei ne amintește recent: „La 14/26 ianuarie 1878, cabinetul rus a cerut deschis guvernului de la București retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei. În ziua încheierii armistițiului ruso-turc din 23 ianuarie / 4 februarie 1878, generalul Ignatiev, în drum spre sudul Dunării, a trecut prin București și a solicitat domnitorului cedarea celor trei județe, România primind drept compensație Dobrogea.”⁸ Protestele domnitorului și ale guvernului veneau prea târziu, chiar dacă, pe 26 ianuarie / 7 februarie 1877, I.C. Brătianu afirmase în Adunarea Deputaților că „niciodată națiunea română nu va consimți la cesiunea, dar nici la schimbul unei părți din teritoriul său”.

La 19 februarie, Eminescu face un prim comentariu la o corespondență trimisă de un anume X. din București la ziarul „Le Nord”, pentru a da replică afirmației că, la 1812, rușii ar fi cucerit Basarabia de la niște populații tătare

sălbatică trăind în corturi, încât, la 1856, s-a făcut o mare nedreptate tătarilor, căci peticul acela de pământ n-a fost retrocedat legitimilor proprietari, ci a fost luată fraudulos de Moldova și însușită de România, după Unire. „Atâtea cuvinte, atâtea erori istorice”, răspunde Eminescu. „Basarabia în 1812 făcea parte integrantă din Moldova, de care fusese alipită de mai bine de *patru sute de ani*.”⁹ El respinge și falsul argument că, după Unire, România devenea un stat puternic, primejdios pentru securitatea Rusiei! Și califică raționamentele publicației ca fiind o *panglicărie dialectică*: „Țara noastră a fost călcată de vreo patru-cinci ori în acest secol de către Rusia; din această cauză comerțul și agricultura noastră au trebuit să sufere niște catastrofe aproape periodice, cari la fiecare zece-cincisprezece ani ne face a pierde tot fructul muncii noastre. Noi suntem baza de operațiuni a Rusiei în contra Imperiului turcesc. Noi îi servim de grâнар, de cazarmă, de pozițiune înaintată. I-am dat în atâtea rânduri bogăția noastră, fructul muncii noastre; de astă dată i-am dat și sângele nostru. / Dacă s-ar trage o socoteală, nu știm care ar rămâne dator, marea Rusie, sau mica Românie?”¹⁰. Eminescu amână pe altădată lămurirea ce e cu „sălbaticii” de sub corturile basarabene.

Pe 21 februarie, poetul comentează știrile din „Românul” și din „Corespondența politică”. Prima gazetă acuza pe conservatori că nu sunt buni români și că vor să dea mâna cu rușii, o fantezie pe care jurnalistul de la „Timpul” crede că nici măcar nu merită a fi luată în seamă. Cealaltă publicație colportează știrea că principele Carol I va abdica, în semn de protest, dacă rușii vor insista în cererea lor privind Basarabia. Mai mult, rușii aveau și un candidat la tron în persoana prințului Grigore Mihail Sturdza. Protestul lui Carol este lăudat de Eminescu și-i dă speranța că nu se va pierde Basarabia: „Noi avem credința că nu vom pierde Basarabia. Cererea Rusiei e strigătoare la cer, nemaipomenită, apoi pământul de care e vorba nu e rupt din trupul Rusiei, precum le place a susține, sub dominație rusească. Putem dovedi oricui cu documente și cu istoria în mână că n-a fost nici cucerit cu sabia de ruși. Prin influența engleză, turcii au cedat drum rușilor, pe care drum rușii, prin «mituirea» comisarilor turci, l-au prefăcut într-o țară. E aceeași istorie ca și în Bucovina, numai sub alte împrejurări. Că comisarii turcești au vândut pe ruble un pământ ce *nu* era al lor nu e un motiv ca românii să-și vândă pe ruble pământul patriei lor străveche.”

Pe 22 februarie, poetul reia polemica cu „Le Nord”, polemică în care se angajează și ziarul rusesc „Vedomosti”. Citează din franceză pasaje ale scrisorii lui X., pe care le combate, cazuistic, cu documente vechi moldovenești și rusești. Propaganda rusească se crampona, în revendicarea „drepturilor”, chiar de numele *Basarabia*, care ar fi desemnat o altă țară decât Moldova care

s-a unit, în 1859, cu Țara Românească. Ecouri ale acestei „teorii” au răzbătut până astăzi. „Dincolo de unele chestiuni ce rămân de discutat între specialiștii problemei – precizează Ion Agrigoroaiei –, este indubitabil că teritoriul dintre Prut, Marea Neagră și Nistru era parte integrantă a Țării Moldovei. Acest teritoriu, ce se va numi mult mai târziu, prin extensie, Basarabia, nu a fost provincie istorică distinctă, așa cum vor încerca unii să prezinte lucrurile pentru a justifica ocuparea de către Rusia în anul 1812 și, apoi, pretențiile Rusiei / Uniunii Sovietice.”¹¹

Spre deosebire de unii istorici și oameni politici, Eminescu nu se teme deloc de numele *Basarabia*, dimpotrivă, acest nume devine, pentru el, punctul central al spulberării tezelor rusești, valabil și astăzi pe deplin în fața *teoriei moldovenismului* care bântuie mințile panslavismului încuibat puternic în sânul partidelor și ideologilor românofobi de la Chișinău sau Tiraspol. E un semn al originalității gândirii eminesciene, superioară, la nivelul științei istoriei, contemporanilor săi (dar nu numai), așa cum a remarcat-o cel mai de seamă istoric al nostru – Nicolae Iorga. Eminescu venea înarmat cu o concepție proprie asupra *adevărului și limbii*, concepție preheideggeriană, de mare profunzime, recunoscută ca atare de eminescologi precum Rosa del Conte, Constantin Noica, Svetlana Paleologu-Matta, Mihai Cimpoi ș.a. Enunțul arheic eminescian sună astfel: „În sfârșit, adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului”¹². Și corelatul cu adevărul limbii: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră. Precum într-un sanctuar reconstruim piatră cu piatră tot ceea ce a fost înainte – după fantezia sau inspirația noastră momentană, ci după ideea, în genere și în amănunte, care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspirație întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi exotice, dar în ideea ei generală este însăși floarea sufletului etnic al românimii”¹³.

În virtutea acestor ecuații ontologice, cuvântul grăiește adevărul chiar și atunci când vrea să-l ascundă. Sau mai ales atunci. Eminescu se reîntâlnește aici cu subterana dostoevskiană și cu subtilitățile inconștientului dezvăluite de Sigmund Freud, C. G. Jung sau de Jacques Lacan. Sub cuvântul *Basarabia*, rușii au vrut să ascundă adevărul asupra poftii lor de cucerire în slujba căreia au pus trădarea și mituirea. Dar tocmai cuvântul *Basarabia* a devenit supremul cap de acuzare, în ce-i privește. Nu întâmplător am ales drept *motto* al studiului nostru cuvintele eminesciene despre rostirea numelui de *Basarabia*. În revenirea asupra scrisorii din „Le Nord” (din 22 februarie 1878), Eminescu atacă tocmai argumentul numelui *Basarabia* adus de domnul X.: „«Basarabia» este numele medieval al Țării Românești și vine de la nume-

le dinastiei Țării Românești, a Basarabilor. În secolul al patrusprezecelea Mircea cel Bătrân, vestitul domn al Țării Românești și despot al Dobrogei, domn al Silistrei și al țărilor tătarăști până la mare, cel care a luat parte la bătălia de pe șesul Kossovo, la bătălia de la Nicopole, între luptătorii creștini între cari erau conetabilul Franței, regele Ungariei și marele prior Frideric de Hohenzollern, acest Mircea și-a întins domnia până la Nistru, de unde partea aceea de loc care e în posesiunea noastră a păstrat numele Basarabia de la Mircea Basarab. Va să zică «le vrai possesseur» este Țara Românească, *Valachia magna*. / Ceea ce se numește Basarabia rusească au binevoit rușii s-o numească astfel, dar aceea, afară de părțile de sud, e Moldovă curată și anume jumătatea țării Moldovei¹⁴.

Cu această sintagmă, *Valachia magna*, echivalentul Țării Românești, Eminescu prefigurează conceptul de România Mare, numire legitimă, pe care el o vehicula și sub sintagma Dacia Mare, știind că, în contextul istoric al vremii, aceasta nu-i posibilă decât ca Dacie Ideală, adică unitară lingvistic și spiritual. În editorialul de pe 1 martie, replică la publicațiile „Le Nord” și „Vedomosti”, revine la numele Basarabia: „Însuși numele «Basarabia» țipă sub condeiele rusești. Căci Basarabia nu însemnează decât țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor, România țara românilor¹⁵”.

Eminescu oprește, deocamdată, aici argumentul lingvistic și istoric legat de numele Basarabia, fiindcă, între timp, se documentase și elaborase substanțialul său studiu *Basarabia*, primul în ordinea importanței istorice.

8. *Basarabia dreptului*

Studiul *Basarabia* este publicat în cinci numere din „Timpul”, între 3 și 14 martie 1878, când între Turcia și Rusia s-au încheiat preliminariile păcii de la San Stefano (19 februarie / 3 martie). Principalele surse, precizate de Eminescu, în final, erau: colecția *Arhiva istorică a României*, datorată lui B.-P. Hasdeu, lucrarea acestuia *Istoria critică a românilor*, *Beiträge zur Geschichte der Rumänen*, de Eudoxius Hurmuzaki, *capitulațiunile domnilor moldoveni cu Poarta*, cronicarii moldoveni editați de Mihail Kogălniceanu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminea numire* (1869), de Melchisedec Ștefănescu, cronică tradusă de Amiras în grecește, la porunca lui Grigorie Vodă, colecția de documente Hurmuzaki, *Histoire des Mongols* a lui D'Ohsson, *Annales Polonorum vetustiores*, cartea consulului general englez la București W. Wilkinson, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei* ș.a. Asupra lucrărilor lui Amiras și Wilkinson îi atrăsese atenția Alexandru Odobescu, dovadă că, în cercurile culturale ale vremii, era cunoscută și încurajată întreprinderea lui Eminescu.

Primul capitol reia problema numelui, intitulându-se *I. Numele și întinderea ei*. Acum scrie poetul celebrele cuvinte: „A rosti numele *Basarabia* e totuna cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele *Basarab* și *Basarabeni* exista cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă”¹⁶. Și, într-adevăr, cuvântul *Basarabia*, care dă și titlul studiului, îi prilejuește a face o istorie concentrată a românilor ca problemă *existențială* și de *justiție* imanentă. Textul, ca și altele din opera eminesciană, îl plasează în rândurile marilor istorici români. Eminescu judecă lucrurile disciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar *avant la lettre*, de unde și profunzimea abordării sale.

Comparativ cu articolele anterioare, poetul găsește că vechimea cuvântului trece dincolo de dinastia Basarabilor. E atestabil încă de la 1240, în arhivele hanului mongol din Persia, traduse de medicul Fazel-Ullah, poreclit Rasid, în 1303, la porunca sultanului Mahmud Gazon Khan, pe când rușii nu conta în istoria universală. Fragmentele mongolice vorbesc despre o expediție militară dincolo de munții Galiției, vizând pătrunderea în țara ungarilor și a vlaho-bulgarilor. Principele mongol Orda a fost întâmpinat de Bazarab-bam (*Basarab-ban*) cu o armată și este învins, iar alți principii tătari au bătut pe *Kara-Ulaghi* (μαυρός βλάχος), *negri-valahi*, în sensul originii „cumane” a Basarabilor viitori, în viziunea lui Neagu Djuvara¹⁷. În *Annales Polonorum Vetusiores* (scrise între anii 1248 - 1282) și publicate de Sommersberg, Eminescu găsește informația că tătarii au subjugat, în 1259, pe *besarabeni* (*subiugatis Bessarabenis*), iar regele maghiar Carol Robert, într-o diplomă de la 1332, povestește despre bătaia luată de la Basarab, fiul lui Tugomir-Basarab (Thocomerius, căruia Neagu Djuvara i-a închinat cartea citată), care trăia pe la 1300. De-aici încolo, istoria Basarabilor este cunoscută. După o sută de ani, Țara Basarabilor, sub Mircea cel Bătrân, atingea apogeul întinderii și dezvoltării sale, remarcă Eminescu: „În această vreme Valahia întreagă, împreună cu toate posesiunile ei, se numea în bulele papale, în documentele cele scrise latinește ale domnilor, în scrieri contimporane: *Basarabia*. Una din aceste posesiuni a fost și acest *lambeau de terre* de pe care Rumianțoff și Sumarov pretind a fi cules tătari sub corturi.”¹⁸ Așadar, nu doar acel *lambeau de terre* invocată și de autorul din „Le Nord” constituia Basarabia, ci o întreagă țară, de la Nistru până în Dobrogea, Oltenia și ducatele Făgărașului și Olmașului din Ardeal, încât ceea ce s-a înțeles prin Basarabia, porțiune sudică a Moldovei, devine, în viziunea lui Eminescu, simbolul unității naționale a tuturor românilor, de vreme ce numele difuza până-n Transilvania. Ștefan cel Mare, la rându-i, întinsese Moldova în toate provinciile istorice românești, iar Mihai Viteazul a încercat să le adune laolaltă și politic.

Ceea ce numeau contemporanii lui Eminescu *Basarabia* nu era altceva decât operă deformatoare a propagandei rusești (care credea că se poate pierde semnificația veche a termenului), extindere abuzivă a porțiunii sudice la întreaga jumătate estică a Moldovei: „Dar lăsând Valahia de o parte, ce se numește astăzi Basarabia? / Trăgând o linie de la Hotin, din Nistru până-n Prut, avem o lature; de la amândouă capetele ei tragem câte o linie până la Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie formată prin țarmurii Mării Negre. Acest quadrilater cam neregulat se numește azi *Basarabia*, deși fără cuvânt. / După ce Ștefan cel Mare a luat de la Valahia, între anii 1465 – 1475, părțile de sud, câte le aveau Basarabii între Prut și Nistru, aceste părți a păstrat numele distinctiv a dinastiei *primae occupantis*, a Basarabilor. Deci *nu* întreaga țară dintre Prut și Nistru e Basarabia, ci aceasta e numai o fâșie spre sud, hotărâtă și mică, așa cum ne-o arată Cantemir în *Descriptio Moldaviae*. / Iată deci marginile reale ale Basarabiei reale: trage linie curmezișă de lângă Nistru de la Bender până în vârful lacului Ialpuș la Bolgrad și ai o lature, apoi ia-o de la Bolgrad până în Reni, ai a doua lature, de la Reni pe Dunăre în sus până la Chilia, a treia lature; apoi în sus pe Nistru de la Cetatea Albă până la Bender, a cincea lature. Numai pământul cuprins între aceste cinci linii s-a numit cu drept cuvânt Basarabie; tot ce-i deasupra e Moldovă curată, războțată de la 1812 încoace”¹⁹.

Mai mult de atât, rușii pretindeau că au găsit în toată Basarabia, augmentată abuziv, tătari sub corturi. De fapt, aceștia n-au fost nici măcar în întreg pentagonul neregulat sudic, căci acesta era împărțit, la rându-i, în patru ținuturi: Bugeacul, Cetatea Albă, Chilia și Ismail. Numai în Bugeac au fost primiți tătarii de domnia Moldovei ca să-și pască animalele, după reguli stricte de arendă, cu dări către stat. Cărdurile (*peuplades*) care locuiau în corturi și care ar fi fost, în trecut, *les possesseurs légitimes* ai întregii Basarabii, cum se exprima colaboratorul ziarului din Belgia, „erau cam ciudați în felul lor”, căci, bunăoară, la 1407, Alexandru cel Bun prescria ce vămi să plătească negustorii polonezi la Tighina și la Cetatea Albă, iar ierodiaconul rus Zosima, trecând în 1420 prin Cetatea Albă, ne spune că, la traversarea Nistrului, a plătit bir moldovenilor, bir pe care și-l împărțeau, la încheierea socotelilor, nu cu rușii, ci cu „litvanii”. Eminescu dă multe exemple de călători străini care fac mărturisiri de acest fel, dovedind, totodată, că pârçălabii Chiliei, Hotinului, Cetății Albe erau mari boieri ale căror nume n-aveau nimic tătarăsc: Manoil, la Hotin, Stanciu, la Cetatea Albă, Albul Spătar, Ioan Băiceanu, Hodeo Creșul, Oanea Pântece, Tudor Vascanu, Giurgea lui Gaură, „tot nume... tătarăști de boieri de a lui Alexandru Vodă”²⁰, zice ironic Eminescu. El remarcă și altă „ciudățenie”: la 1407, Alexandru cel Bun dă un așezământ din care rezultă că negustorii

importau postav din Lemberg, pește din Brăila, cai și vite albe din Podolia: „ce-or fi aducând ei oare din Cetatea Albă? Poate corturi tătărești? Ei aduc din Cetatea Albă stofe cusute cu fir de aur, stofe de mătăasă și vinuri din Grecia, pe care prozaicul așezământ le numește cvas grecesc. Erau luxoși tătarii din Basarabia.” Și, după alte argumente, poetul conchide: „Hotinul – nord extrem, Chilia – gura Dunării, Cetatea Albă – gura Nistrului și tot teritoriul dintre liniile ce le-am putea trage între ele a fost al nostru și este de drept al nostru și astăzi, căci *nu nouă* ni s-a luat, *nu cu noi* s-au bătut rușii, *nu pământul nostru* l-au putut ceda turcii. / Știm prea bine că diplomații sunt isteți întru prefacerea dreptății în terfeloage fără valoare. Dar tăria unui popor mic a stat totdeauna în *drept*”.

Dreptul este cheia studiului *Basarabia* și Eminescu face o demonstrație fără cusur, unică în literatura de specialitate. Susținătorii pseudodreptului rusesc asupra Basarabiei ar fi procedat mai firesc dacă nu ar fi recurs la mistificări precum aceea cu „semisălbaticii de sub corturi”: „Oare nu-i era mai ușor la inimă d-lui X, sau cititorului rus a lui «Le Nord», dacă afacerea se regula între noi și renunțam la dreptul nostru de bună voie? Nu-i părea mai bine dacă tăceam molcom și jucam după cum ni se cânta? / Sigur că da. / De aceea, oricât de slab ar fi dreptul lipsit de arme și de putere, el e tot mai tare decât nedreptatea, tot mai tare decât neadevărul. / Cu un cuvânt tătarii d-lui X și ai lui Rumianțof (a cărui nume d. X îl citează fără cuvânt, pentru că acest general n-a susținut niciodată de a fi eliberat Moldova de sub tătari, ci din contra el a dat Moldovei, pe lângă proprietatea și posesiunea liniștită a Basarabiei și a Hotinului), acei tătari n-au trecut, ci sunt pure invențiuni pentru a arunca praf în ochii Europei, neștiutoare de lucrurile noastre de la Dunăre. / Acest petic de pământ pe care «Le Nord» ar voi să-l sacrificăm prieteniei noastre cu Rusia nu are pentru noi nici un echivalent în lume. El însemnează misiunea noastră istorică, tăria noastră”²¹.

Această normă a *dreptului*, precizează Eminescu, a fost dintotdeauna calea regală a istoriei românești. Pe vremea intrării lui Mahomed în Țara Românească împotriva lui Vlad Țepeș, sârbul Constantin Mihajlovicz de Ostrovița, aflat în București, mărturisea că opinia generală în Balcani era că „oricine s-ar război cu românii, chiar să-i învingă, numai pagubă are. Aceasta-i foarte natural, pentru că românii nu sunt popor cuceritor, de aceea și apără ce-i al lor cu îndărătnicie, pentru că ce au cu drept cu drept au și al lor este”²². Turcii înșiși îi sfătuiau pe sultani să nu facă război cu românii, dat fiind că războaiele cu ei n-aduc niciun folos, „ci pier numai o mulțime de turci în zadar”. Eminescu reține replica sultanului (*Sbiór pisarzów polskich*, sec. II, tom. V, Warszawa, 1828): „Până când românii stăpânesc Chilia și Cetatea-Albă, iar ungurii Bel-

gradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creștini!”. Și răspunsul lui Eminescu: „Pe câtă vreme Basarabia este în mâinile noastre, Rusia nu va putea cuceri Orientul. / Căci, după cât dăm noi cu socoteala din ciudatele teorii a frontierelor naturale, a barierelor ostile de învins și a victoriilor repurtate la Cahul și Ismail, cam asta este intenția puternicului nostru vecin”.

Și nu se înșela.

Eminescu dedică fiecărui veac din istoria Basarabiei câte un capitol. Colportarea numelui Basarabia nu s-a pus decât în vremea lui Mircea cel Bătrân, pentru ca să revină, în *dreptul forței*, abia la 1812. În vremea lui Ștefan cel Mare, Imperiul Otoman atinsese culmea puterii sale și țelul sultanilor de a stăpâni cetățile de la Marea Neagră, drept condiție a biruinței asupra creștinilor, s-a împlinit: „De aceea trebuie s-o spunem de pe acum că, oricât de viteaz să fi fost bătrânul domn al Moldovei, oricât de puternic să fi fost pentru vremea lui, în care alte state cu întindere de zece ori mai mare erau mai slabe decât Moldova, contra Turciei sau a Spaniei din vremea aceea n-ar fi putut rezista decât în defensivă, decât *nevroind la strâmtoare, pentru a le face smin-teală*, căci la gol nu *îndrăznea*”²³. De unde și „testamentul” lui Ștefan cel Mare privitor la viitoarele *capitulații* față de Poartă, prima fiind încheiată la 1511 de către Bogdan, prin care se stipula că „Moldova e țară liberă și nu cucerită” (art.1), că „Poarta e obligată de-a apăra Moldova contra oricărei agresioni și de a o mănținea în starea în care se găsea de mai-înainte, fără să i se facă cea mai mică știrbire a teritoriului ei” (art. 3), că „stăpânirea voievozilor se va întinde asupra *întregului* teritoriu al Moldovei” (art. 6), că „turcii nu vor putea cumpăra pământuri în Moldova, nici vor putea clădi geamii, nici se vor putea așeza în orice mod ar fi”, drept recompensă și supunere, domnii oferind, anual, Porții „4000 de galbeni turcești, 40 de șoimi și 40 de iepe fătătoare, toate însă sub titlul de dar” (art. 8). Aceste drepturi sunt recunoscute și în tratatul lui Petru Rareș de la 1529. *De jure*, cetățile Cetatea Albă și Chilia fuseseră restituite Moldovei, dar *de facto* ele au fost ocupate militărește de turci, de unde și precipitarea lui Petru Rareș în politica față de Poartă, nevoit fiind să încheie un tratat secret cu marchizul de Brandenburg, la 1542, cu scopul de a fi stăpân, *de facto*, pe cetățile de la mare. Eminescu subliniază faptul că acele cetăți n-au devenit proprietate *de jure* a Porții, ceea ce se reflectă și-n Tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 10/21 iulie 1774, încheiat între Rusia și Imperiul Otoman, sub Ecaterina a II-a. În raportul ambasadorului austriac Thugut la Constantinopol (3 decembrie 1774), se precizează limpede că Poarta s-a angajat să restituie către Moldova și Valahia cetățile ocupate militar, chiar dacă a făcut tot ce i-a stat în putință să tergiverseze lucrurile. Drama respectivelor cetăți începe cu adevărat din secolul al XVII-lea, cu stingerea dinastiei Muș-

tinilor, efect al sistemului electiv al domniilor, despre care am făcut precizări în acest studiu.

În capitolul al IV-lea, Eminescu se ocupă de secolul al XVII-lea. Tătarii, care se ocupau cu păscutul cailor și cu prădăciuni, sunt prezenți în Bugeac sub domnia lui Ieremia Movilă, care dăruiește lui Kazigherei Han din Crimeea șapte sate pentru *câșlă* (păscutul cailor), asta și pentru a-l împăca pe Han cu Polonia. Se vor retrage în Crimeea și vor reveni la 1637, sub Vasile Lupu. Dar populația stabilă era cea românească și Eminescu aduce dovezi din viața religioasă a eparhiilor Brăilei și a Hușilor care și-au disputat, la un moment dat, autoritatea în spațiul Basarabiei. „Tătarii d-lui X – redevine ironic Eminescu – devin foarte interesați. Ei au nevoie de mitropolit, de biserici, de cărți românești, ba de la anul 1640 Vasile Vvd Lupul le zidește biserică în *Chilia*, iar la 1641 călugării din mănăstirea Caracal le reparază biserica lor cea veche din Ismail. / În faptă însă se vede și-n cursul acestui veac de ce aveau nevoie tătarii și de ce moldovenii. Tătarilor le trebuia pășune pentru cai, moldovenilor, poporului statornicit de veacuri și creștin, le trebuia biserici, cărți, mitropolit.”²⁴ Și poetul conchide: „Să mulțumim bisericii noastre care, prin dumnezeiasca liniște și statornicie pe care a avut-o în vremile cele turburate, ne-a păstrat prin însemnările ei acest argument zdrobitor față cu orice subtilitate diplomatică”²⁵.

Argumentele pentru veacul al XVIII-lea sunt și mai puternice. Eminescu aduce la bară, ca martor, chiar pe „martorul” lui X, graful Petru Alexandrovici Rumianțov, care relatează, la 25 aprilie 1773, despre limpezirea judecății din 1716, dintre Iorest, episcopul Hușilor, și Ioanichie, episcopul Proilavei, pentru delimitarea hotarelor celor două eparhii. Cearta e pentru Dubăsari, de dincolo de Nistru, și pentru două sate din Bugeac, Sultan-Câșlași și Musaip-Câșlași. Judecata a fost tranșată la Iași de Patriarhul de la Alexandria, Kyr Samuil: Dubăsarii au revenit Proilavei (Brăila), iar cele două sate au rămas Episcopiei Hușilor.

Dar evenimentul cel mai important din veacul al XVIII-lea se leagă de domniile lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu. Acești doi domni, străluciți ca personalitate, aveau toate șansele să ridice Principatele pe culmi de civilizație și cultură, la nivel european. Ba chiar, conform clarviziunii lui Dimitrie Cantemir, manifestată în *Istoria ieroglifică*, se ivea posibilitatea unirii lor sub un singur sceptru, dar vechea maladie a discordiei mioritice a împins cele două Principate la nenorocirea domniilor fanariote, după ce Cantemir a trebuit să devină captiv în Rusia, iar Brâncoveanu să provoace martiriul familiei, stingându-se dinastia Basarabilor. Am văzut cum Dimitrie Cantemir, orbit de propria doctrină cu privire la monarhii, a încheiat cu Petru I, la

13/24 aprilie 1711, tratatul de la Luțk²⁶. Art. I prevedea trecerea Moldovei de sub umbrela Porții sub aceea a Rusiei, cu făgăduința că, intrată în Moldova cu oastea, împărăția va suporta cheltuielile de război (art. II), va garanta integritatea teritorială și restituirea de la turci a cetăților ocupate militar (art. XI), asigurând perpetuarea dinastiei Cantemireștilor la tron, câtă vreme se va arăta credință către țar (art. III), neimpunându-se nici Munteniei domniile. Tratatul, deși recunoaște granițele cele mai întinse ale Moldovei, răsuflă peste tot de grija „ocrotirii” principatului, devenind, în acest chip, poarta de acces a Rusiei către Balcani. Din pricina rușinoasei înfrângeri de la Stănilești, singurul articol care a putut fi îndeplinit a fost al XIV-lea, care prevedea dreptul lui Cantemir de a se bucura de „ospitalitatea” țarului în caz de înfrângere. Tratatul acesta a căzut, dar a rămas pofta de „ocrotire” asupra Moldovei. Pe de altă parte, sultanul n-a pricopsit Moldova doar cu domniile fanariote, ci, drept răzbunare, a cucerit, în 1713, cetatea Hotinului cu tot cu teritoriul aferent.

La rândul său, Constantin Brâncoveanu, după cunoscuta bătălie de la Poltava, i-a promis lui Petru cel Mare ajutor militar contra turcilor, jocul său dublu determinând Poarta la sechestrarea întregii familii, cu silirea la lepădarea de credința strămoșească, urmată de decapitare. Pierderea dreptului domniilor pământești a fost marea catastrofă din istoria Principatelor. Totodată, Rusia își va întări, treptat, influența în Principate, începând chiar de la Petru I, care, prin Tratatul de la Constantinopol (5 noiembrie 1728), deja își asigură asemenea drepturi asupra creștinilor din Orient. Cu Ecaterina a II-a, „politica rusească în Orient s-au copt cu desăvârșire”²⁷.

În 1769, în războiul cu Turcia, Galițin ocupă Hotinul, iar în februarie 1770 boierii moldoveni și munteni se văd nevoiți să jure credință Ecaterinei. De altfel, țarina voia o Românie unită de la Nistru la Carpați, dar sub protectoratul ei. Din corespondența baronului Francisc Maria Thugut cu prințul Wenzel Anton Kaunitz, reiese și candidatura lui Stanislaus August ca primul rege al Principatelor Unite, pe atunci Rusia fiind dispusă „cu dragă inimă” să-i lase țării peticul de pământ numit Basarabia, adaugă ironic Eminescu.

În ultimul capitol, al șaselea, poetul se ocupă de veacul al XIX-lea. În iunie 1812, Napoleon aștepta să treacă peste Niemen cu o oaste uriașă de 640.000 de oameni și 1.370 de tunuri, în vreme ce Alexandru I nu putea opune decât 112.000 de ostași: „Spuie oricine drept: Era atunci Rusia în poziția de a anexa Basarabia? Când delegații ei din București aveau avizul de a încheia pacea *cu orice preț*, poate cineva visa că afacerea Basarabiei a fost curată, a fost o afacere de cucerire?”²⁸. Se putea vedea în retragerea grabnică din Moldova a celor 53.000 de soldați de sub comanda lui Mihail Ilarionovici Kutuzov

o armată învingătoare? se întrebă, retoric, Eminescu. Poetul recurge și la amintirea celor vârstnici: „Oameni bătrâni care au văzut pe atunci armata lui Kutusof povestesc că, de mersurile forțate, bieții soldați cădeau în șanțurile drumurilor de țară și pe paveaua de lemn a Iașilor și, cu toată cumplita grabă, i-a trebuit patru luni ca să ajungă în fața aripei drepte a armiei împăratului francez; în fața corpului auxiliar de 34.000 de austriaci de sub generalul Schwartzemberg”.

Într-o asemenea împrejurare, Poarta nu avea nici grabă și nici interes să încheie pacea, cu atât mai puțin una defavorabilă ei. Ceea ce a silit-o să facă pasul, reamintește și Eminescu, a fost Anglia, care masase o flotă în strâmtoarea Bosfor, fapt care i-a împiedicat pe turci de a se folosi „de cumplita poziție în care se afla Rusia atunci. Dar nici influența engleză n-ar fi fost în stare de-a cuceri Rusiei o provincie dacă nu era angajată o altă armă, rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi.”²⁹

De-aici încolo, odioasa poveste a trădării și mitei este cunoscută. Eminescu o relatează reproducând masiv din cartea lui W. Wilkinson, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*. Și pentru că diplomația rusească a făcut atâta caz de *onoarea țarului*, Eminescu se întrebă strivitor: „Este oare cu puțință de-a admite că onoarea marelui nostru vecin ar fi fost angajată în această... afacere?”³⁰. Și concluzia inevitabilă: „Toate elementele morale în această afacere sunt de partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porții, recăpătarea aceluia pământ printr-un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele, garantarea integrității *actuale* a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momente grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră. / Mai vine însă de partea noastră împrejurarea că acel pământ nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimeni de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.”

În acest punct, vine ideea genială a lui Eminescu, rezultată din *teoria dublului binom*, al datoriei și al drepturilor, subliniată de amintiții specialiști în drept, C. Jornescu și C. Petrescu. El observă că propaganda rusească se slujește de imaginea simbolică a balanței lui Themis, zeița antică a justiției. Pe un taler ei pun „onoarea” a optzeci de milioane de ruși, iar pe celălalt – a celor cinci milioane de români din Principatele Unite. Evident, sugerează preopinienții, că greutatea de pe talerul cu 80 de milioane este strivitoare comparativ aceea de pe talerul cu doar 5 milioane! În materie de *drept* însă, replică Eminescu, răsturnând conceptul raționalist cartezian al dreptului și al „diplomației” rușești, cu precădere, trebuie înlocuită *balanța / cumpăna* cu *cântarul*, singu-

rul îndrituit să nu introducă abuzul *dreptului forței* în locul *forței dreptului*. Și asta fiindcă nu întâmplător cei vechi au imaginat-o pe Themis legată la ochi, tocmai pentru a nu se lăsa coruptă de „dreptul celor puternici”: „Ce ni se opune? / Interesul a 80 de milioane de oameni față cu slabele noastre cinci milioane. Dar Temis e cu ochii legați spre a nu vedea părțile ce se judecă înaintea ei și, în loc de cumpănă în care să se cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul. De brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârână România cu drepturile sale străvechi și nouă”³¹.

Iată soluția de necombătut, în modernitate, a lui Eminescu. Această profunzime a gândirii lui în privința teoriei dreptului a fost remarcată întâia oară de către Ioan Slavici, în *Amintiri*: „Eminescu era tare în argumentațiune și rămânea învingător chiar și-atunci când discuta asupra dreptului.” Cu siguranță, observația lui Slavici este un ecou asupra zilelor când poetul reflecta asupra destinului Basarabiei, la 1878. „Eminescu – observă C. Jornescu și C. Petrescu – nu a fost jurist și nu poate fi considerat ca atare, însă datorită gândirii sale integraliste, conceptele și ideile juridice, politice, etnografice, sociale și economice constituie un tot organic, un sistem de noțiuni, gânduri și instituții încheiate”³². Să nu ne întrebăm de ce un specialist în drept de talia avocatului Titu Maiorescu n-a fost capabil să argumenteze, în epocă, *dreptul românesc* asupra Basarabiei, așa cum a făcut-o Eminescu. Explicația vine de acolo că juriștii vremii erau înrobiți conceptului raționalist de justiție, ignorând raționalitatea istorică în favoarea celei instrumentale: „cel ce se plasează pe pozițiile raționalității istorice nu-l va socoti pe Eminescu antiraționalist, ci, dimpotrivă, raționalist de o concepție profundă”³³, apreciază autorii invocați. Numai cu idei *a priori*, spune Eminescu, ignorându-se adevărurile istorice, nu se poate face justiție. Poetul distingea între *drept* și *dreptate*, reflex al egalității eurilor. Bilateralitatea eurilor, regăsită de poet în filozofia budistă (*Tat twam asi*) și în creștinism, este coroborată cu ideea de echilibru și cu istoricitatea organică, echilibru între materie și spirit: „Echilibrul materiei și spiritului. Este o exprimare șocantă, în care, pentru prima oară după cunoștința noastră, o terminologie cu care se deschide «Cartea facerii» este folosită pentru a explica «dreptul» în sens subiectiv. Această formulare eminesciană, datând de peste 100 de ani, ne înfățișează un spirit capabil de profunde observații, pe care juriștii consacrați nu le-au făcut. Este clar că prin echilibrul spiritului – așa cum o spune poetul în alte părți – el a înțeles «echitate», «egalitate de prestațiuni», «măsură a lucrurilor» ceea ce dă noi dimensiuni dreptului”³⁴. Da, Rusia punea în balanță numai greutatea materiei, eludând dimensiunea spiritului, care sta de partea brațului lung al cântarului. Poetul concentrează această idee și în reflecția: „Căci ce e drep-

tul? Datoria ce e decât dreptul unui subiect, care implică datoria obiectului, ce datorează.” Aici se ascunde imaginea complexă a dublului binom, care „duce la dezlegarea unei controverse ce a traversat veacuri, între raționalism și istorism. Școala istorică a dreptului, considerând juridicitatea ca un produs al vieții sociale dintr-un timp dat și un loc dat, nu putea explica identitatea unor norme juridice aparținând diferitor perioade și popoare și nici impregnarea unor sisteme juridice naționale cu instituții aparținând altor sisteme. Nici raționalismul abstract nu găsea suport temeinic afirmației că norma juridică este un produs al rațiunii umane – egală ei înseși în timp și spațiu – în timp ce sistemele de drept erau atât de departe de la popor la popor și de la epocă la epocă, fiind în permanentă evoluție și transformare. / Dubla bilateralitate a dreptului aduce explicația acestei controverse adânci. Într-adevăr, binomul persoană altă persoană – sau bilateralitatea eurilor – reprezintă conceptul abstract, schema pur formală a dreptului și este de esență rațională, iar binomul exigență – obligațiune (drept – datorie) are un cuprins concret în care juridicul apare ca un element exponențial al socialului”³⁵. Concretizarea acestei concepții despre drept la Eminescu, cei doi juriști o găsesc tocmai în partea finală a studiului *Basarabia*, dar ei se feresc să comenteze subiectul Basarabia la vremea când și-au scris cartea.

În anul 1878, la Congresul de la Berlin, Rusia și-a impus dreptul forței, ignorând îndrăzneța argumentație eminesciană din „Timpul”. Însă viitorul va aparține doctrinei eminesciene și faptul se va împlini la 1918, când diplomația europeană și jurisdicția europeană au făcut progrese în sensul doctrinei eminesciene. Iar ceea ce-i mai curios e că ai lui comilitoni, conservatorii, l-au îndepărtat cu grijă din publicistică, spre liniștea guvernului liberal, cât timp au durat negocierile care au dat câștig de cauză Rusiei. Lui Eminescu nu-i mai rămânea decât să caute o explicație a enigmaticei semibarbarii rusești, care o împiedica să devină, pe deplin, cultură și civilizație europeană.

9. Rădăcinile ontologice ale expansionismului rusesc

Eminescu a înțeles, înainte de verdictul Congresului de la Berlin (1/13 iulie 1878), că *dreptul* invocat de el nu va avea câștig de cauză într-o Europă nepregătită să abandoneze ea însăși grundurile semibarbariei, cu atât mai puțin să facă față celei asiatică. Nu-și mai rezervă nicio iluzie și caută semnele *genunii* care determină comportamentul Rusiei dincolo de spoiala unui pretins misionarism istoric. Le găsește începând cu articolul *Tendențe de cucerire*, publicat la 7 aprilie 1878. Se prefigurează intuiții ale filozofiei lui Lucian Blaga din *Trilogia culturii*, configurate în teoria *matricei stilistice*. Obsesia alergării după

„granițe naturale” la o seminție condamnată să nu le găsească i se prezintă ca un destin nefericit, deformativ de inteligențe, în stare să trezească o nesfârșită compătimire: „Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror mon[o]tonie are înrâurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădoșenie și dându-i instincte fanatice pentru idei de o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undioase și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendințele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice care-și caută marginile naturale nu e nimic dedesubt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicând ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru”³⁶.

Deși uriașă ca întindere, comparativ cu Europa civilizată, Rusia e ca un Flămânzică veșnic neostoit, mănător de brazde de pământ fără șansa de a se îndestula vreodată și a-și găsi liniștea, lăsându-și vecinii în pacea lor: „Căci stă oare des- toinicia unei nații în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care ea-l ocupă? / Mica Veneție era odată o putere mare europeană prin cultura ei intensivă, prin arte, prin industrie, prin judecata sănătoasă a aristocrației ei. Dar toate aceste condiții de mărire erau câștigate prin muncă îndelungată, deprinderea și price- perea se moșteneau apoi din neam în neam, încât chiar astăzi ciceronii venețieni au păstrat mai mult gust în judecarea tablourilor decum au mulți profesori de estetică.” Eminescu găsește alte exemple în Olanda și în Belgia, având prilejul să le judece nu cu ajutorul simplistei balanțe, ci tot cu al cântarului: „Un rol ana- log l-a avut Olanda în istorie, și astăzi încă sunt state mici care se bucură de- o înflorire extraordinară; pe un pământ de mică întindere se află mai multe averi decât în Rusia întreagă. Astfel suntem aproape siguri că în cumpăna economică Rusia, câtu-i de mare, trage mai ușor decât mica Belgie”³⁷.

În spatele grandorii spațiale, Eminescu zărește *nimicul*: „De aceea ni se pare că din nefericire rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urât care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest *horror vacui*, în loc de a-l împlena prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbă- trânită și enervată, coaptă pentru a cădea întreagă sub dominația rusească.” Eminescu vrea să remarce că între inteligenția rusească și clasa politică ori există o prăpastie, ori o regretabilă consimțire „ideologică”. Din nefericire, strălucita inteligenție din a doua jumătate a secolului al XIX-lea n-a reușit

să europenizeze suficient Rusia, perioada sovietică fiind continuarea expansiunii deșertului sufletesc care a amenințat să se întindă peste toată Europa, resuscitând, pentru România, vechile rapturi din Basarabia și Bucovina. Eminescu atrage atenția Europei că nu este ferită de primejdia asiatică: „Europa le pare astăzi în starea în care era Bizanțul la aparițiunea un[ui] neam asemenea mongolic, a turcilor. / În locul civilizației grece înflorit-au în Bizanț o cultură turcească? Deloc. Tocmai așa nu va înflori o cultură moscovită pe pământurile supuse rușilor, pentru că lipsește rădăcina subiectivă a unei asemenea culturi. În Rusia chiar miezul culturii e în Ingermanland și în cele trei provincii baltice, în mânele și capetele a poate două sute de mii de oameni de origine germană, pe când populațiile străvechi a acelor provincii, leții, livii, crevinii și cum [i]i mai cheamă, nu vor fi aflând cu mult mai sus decum îi va fi găsit episcopul Albrecht la a[nul] 1200.” Poetul, așadar, nu mai cade în capcana mult învățatului Dimitrie Cantemir să considere țarismul un alt tip de imperiu decât cel otoman.

Mimarea Europei occidentale, începând cu Petru I, n-a dus la o veritabilă aculturație, căci tendințele expansioniste s-au acutizat sub masca unui misiionarism creștin: „Astfel misiunea istorică de care se face atâta vorbă nu-i o misiune care-și are originea în afară, ea e rezultatul unui gol sufletesc, a unei barbarii spoite cu frac și mănuși, a unui deșert care, de-ar stăpâni pământul, tot nu s-ar umple. / Cerul deasupra-l schimbi, nu sufletul, marea trecând-o.” Semnele deșertului sufletesc se arată în aceea că marea Rusie n-a dat, de timpuriu, un Rafael, un Beethoven, un Kant, încât „tocmai lipsa unor asemenea spirite de adâncă înțelepciune și de un adânc sentiment pentru bunurile ce înobilează omenirea este cauza acelui gol sufletesc care-și caută compensație în glorie sângeroase și în cuceriri”. Așa-zisa „cestiune orientală” nu-i pentru Rusia decât poftă de deșertificare și a popoarelor răsăritene: „De mult, dar mai cu seamă de o sută cincizeci de ani încoace, ținta cuceririlor rusești sunt țările răsăritene ale Europei. Nu mai vorbim de cuvântul d-lui Aksakof, care vede întinzându-se panslavismul în miezul Europei, în țările coroanei habsburgice până la Marea Adriatică. C-un cuvânt în loc de-a desfășura activitatea înlăuntru, ochii vecinului nostru sunt pironiți cu flămângiune asupra Apusului, cercurile culte umplu golul sufletesc cu fantasmagoria unui imperiu care ar ajunge de la Sibir până sub zidurile Veneției și apoi mai departe... tot mai departe”³⁸. Și chiar va ajunge, cum a prezis poetul, făcând din mistica unui presupus testament al lui Petru cel Mare o misiune istorică: „Și această misiune tainică o împlinesc apoi diplomații și baionetele. Existe testamentul lui Petru cel Mare sau nu existe, el există în capetele a mii de oameni cari dau tonul în Rusia. / Războiul a fost declarat Porții pentru a elibera pe creștini – în formă – în fond însă pentru a cuceri întreg Imperiul otoman într-un

mod care să poată fi înghițit, mai de voie, mai de nevoie, de Europa. După Turcia urmează Imperiul habsburgic, după dânsul cine mai știe. Scopul fictiv al războiului și scopul adevărat sunt diametral opuse³⁹. De altfel, Rusia a înlocuit rapid motivația misionară a creștinismului pravoslavnic cu ideologia marxist-leninistă a revoluției mondiale. Sunt dovezi clare că, după înfrângerea Germaniei naziste, Stalin voia să pună stăpânire pe întreaga Europă. Și a ajuns, de jucându-i-se planurile, nu doar până în inima Imperiului Habsburgic, decedat, între timp, ci chiar până în cea a Germaniei. La 5 martie 1937, șeful Direcției politice a Armatei Roșii, Ian Homarnik, declarase: „Armata Roșie va considera misiunea bolșevică îndeplinită atunci când vom stăpâni globul pământesc”. De ce nu și universul întreg, cum zice, ironic, Eminescu? În cărțile sale, Viktor Suvorov⁴⁰ arăta că Stalin nu a fost satisfăcut că pacea din 1945 nu i-a adus la picioare întreaga Europă, în pofida faptului că Franklin Delano Roosevelt fusese dispus să i-o ofere.

Este o eroare să se susțină că Rusia a importat doctrina comunismului de la Europa civilizată, chiar dacă acolo s-a cristalizat teoria marxistă, preluată însă pe calapod leninist și stalinist. La 1878, Eminescu simte că stafia despotismului comunist vine chiar din „deșertul sufletesc” care bântuie spațiul slav. La 6 august, comentând atentatul asupra generalului Mezenzov, șeful secțiunii a treia a înaltei poliții, Eminescu atrage atenția că generalul a fost, de fapt, victima tendințelor comuniste: „În Rusia, comunismul are o mulțime de adepți, și unora dintr-aceștia pare a fi căzut jertfă și generalul Metz-zentzov⁴¹. Dar profeții nu sunt niciodată ascultați. Iar întreaga lui strădanie de a deschide ochii măcar contemporanilor săi a eșuat. O spune el însuși, la 9 august 1878: „E o adevărată nenorocire de-a prevedea tot și de-a nu putea împiedica nimic. Tot ce s-a întâmplat în urmă am prevăzut și, încărcăți cu hulă și cu ocară din partea presei liberale, ne duceam păsul liniștiți, știind că vremea ne va da dreptate și cuprinși de durerea că, puși afară din cercul vieții publice, nu putem mișca nici degetul cel mic pentru a opri dezastrul⁴².”

Iar aceste dezvăluiri și previziuni ale lui Eminescu vor fi confirmate de cel mai important scriitor rus din secolul al XX-lea, Alexandr Soljenițin. Marele disident vedea faptele într-un sens eminescian, confirmându-l pe S. E. Kryzanowski, o strălucită minte politică de la începutul secolului al XX-lea, care îl „plagia” parcă pe Eminescu: „Rusia originară nu are rezerve și forțe culturale și morale pentru asimilarea tuturor periferiilor. Acest lucru isto-vește nucleul național rus”. Soljenițin aducea adevărul la zi, în 1990: „Astăzi această previziune a lui Kryzanowski are semnificații înmiite: nu avem forțe pentru periferie, nici economice, nici sufletești. Nu avem suflu pentru a fi un *Imperiu!* – și nici nu ne trebuie, dărâma-s-ar de pe grumazul nostru! Imperiul

ne strivește și ne suge puterile și ne grăbește pieirea. / Văd însă cu adâncă neînviște cum conștiința de sine a națiunii ruse, care ne trezește în multiplele ei destine, nu se poate nicidecum elibera de gândirea statului enorm, de înșelătoria imperiului; gândirea aceasta a preluat de la comuniști acel găunos «patriotism sovietic» și se mândrește cu «marea putere statală sovietică», care în timpul măscăriciului de Ilici al II-lea n-a făcut decât să secătuiască ultima forță productivă a deceniilor trecute pentru înarmări nemărginite, nimănui necesare (acum distruse pe apucate), făcându-ne de rușine, prezentându-ne întregii planete ca pe niște cotropitori cruzi și lacomi – când în realitate genunchii noștri tremură și iacă-iacă ne prăbușim vlăguiți”⁴³.

Soljenițin credea că toate nenorocirile Rusiei au început în 1917, odată cu abolirea monarhiei. Dar el nu s-a arătat simpatizant nici al imperialismului țarist și avea speranțe în înțelepciunea creștină a țarului Nicolae al II-lea, care ar fi putut stopa expansionismul rusesc pentru a da șansă înfloririi europene a Rusiei. El dădea exemplul Japoniei, care a ajuns o mare putere economică și culturală abia după ce a renunțat la veleitățile imperiale. Asemenea, Germania a ajuns prosperă abia după ce a trecut prin puterea *catharsis*-ului din 1945, purificându-se moral de spiritul războinic. La fel, după căderea comunismului, Rusia trebuia să condamne, ritualic, imperialismul sovietic și toate crimele și cuceririle armate. Referindu-se la Basarabia, Soljenițin considera că e dreptul ei să se unească cu România, dacă dorește. Asta o spunea înainte de războiul transnistrean din 1992. Dar nu revenea atunci Rusia la vechile ei apucături mânate de „deșertul sufletesc” despre care a făcut vorbire Eminescu?

Are astăzi Rusia lui Vladimir Putin forța spirituală de a asculta glasul ultimului ei mare profet, pe deplin europeanizat, dar tocmai de aceea și rus adevărat?

10. *Compensații?*

Știind că nici măcar preliminariile de la San Stefano nu vor fi respectate de Rusia la viitoarele negocieri de pace și spunând-o public, Eminescu devenea foarte incomod pentru politicieni, atât pentru cei de la putere, cât și pentru conservatori. „Guvernul liberal – spune poetul, în articolul din 7 aprilie 1878 – a intrat în ițele Rusiei și e prea angajat, încât vecinii se găesc în drept de a se rosti nediplomatic față de cei ce reprezintă țara, coroana ei și pe augustul purtător”⁴⁴. Un soi de umilință, așadar, considerată păguboasă și de vecini. Noul ziar oficios, în limba germană, „Deutsche Orient-Zeitung”, apărut la București la 14/26 aprilie 1878, condamna opoziția că ar fi determinat „ruperea tratărilor cu Rusia”, acuzație respinsă de Eminescu: „Opoziția ade-

vărată, care s-a luptat foarte serios contra tendințelor Rusiei și va lupta și de acum înainte, n-a întrebuițat niciodată contra puternicului vecin expresiile de cari foiesc tocmai gazetele guvernamentale. Opoziția a fost rezervată în cuvinte și puternică în argumente, presa guvernamentală a fost puternică în fraze și vorbe late și slabă în argumente.” (16 aprilie 1878)⁴⁵. Este adevărat, spune ziaristul, pe 26 aprilie, că „Timpul”, ca organ al opoziției, a combătut guvernul, dar a făcut-o „chiar cu multă amărăciune”, neuitând că „acest guvern din nenorocire reprezintă statul român”⁴⁶. Eminescu reproșează guvernului că a trecut dintr-o extremă în alta în atitudinea față de Rusia, cu pagubă de fiecare dată: „noi însă am rămas consecuenți, adică rezervați, plini de respect, dar demni și hotărâți.” (30 aprilie 1878). Este ultima intervenție în legătură cu problema Basarabiei înainte de finalizarea tratatelor de la Berlin. A urmat „vacanța” regizată, de două luni, de la Floreștii lui Nicolae Mandrea. La întoarcere, primul articol pe care-l publică (2 august) este despre Dobrogea, considerată nu doar de Rusia, ci și de politicienii de la București drept o „compensație” pentru Basarabia. Eminescu răspunde ferm că nu poate fi vorba de așa ceva, că dreptul asupra Dobrogei este istoric: „Romană în vremea împăratului August și loc de exiliu a poetului Ovid, bizantină în urmă, trecând de la Asanizi la Țara Românească până ce ne-au fost luată de turci și de nimeni altul”⁴⁷. Poetul continuă cu aceeași scrupulozitate în a aduce argumente istorice și concluzionează în fața satisfacției guvernului liberal că România ar fi ieșit în câștig cedând Basarabia și primind Dobrogea: „Organul ministrului de externe vorbește de compensații suficiente. Noi am zis de la început că nu există compensații pentru Basarabia, precum nu există vro plată pentru o palmă măcar din pământul patriei. Aceste lucruri sunt sfinte, cari se pierd sau se câștigă prin împrejurări istorice, dar nici se vând, nici se cumpără, nici se schimbă”⁴⁸.

Refuzând ecuația confuză Basarabia – Dobrogea, Eminescu are a se lupta, de acum încolo, cu o nouă problemă, cea a Dobrogei. El se teme că guvernarea vor trata Dobrogea cu aceeași superficialitate ca pe Basarabia. Și nu se înșela. Dobrogea, în împrejurări istorice, devenise un conglomerat de populații. Bancherii evrei din Viena aveau de gând să cumpere pământurile, „numite ale statului, din Dobrogea”, și să le parceleze pentru evrei, în speranța că vor „agricoliza” pe evreii precupeți din țară. Eminescu vede o mașinațiune a Austriei menită să-și extindă influența în România. Austria făcuse și mai înainte demersuri pe lângă Poartă să colonizeze Dobrogea și mai ales Delta cu supuși austrieci, dar aceasta s-a opus. Eminescu nu exclude căutarea sprijinului la altă putere „mai puțin exclusivă decât Rusia” care, ajunsă stăpână în Basarabia, a reușit să scoată până și limba română din biserici, „deși pravoslavia ar trebui să știe că un asemenea lucru e cu desăvârșire anticanonic și necreș-

tinesc” (4 august 1878)⁴⁹. Poetul adâncește teologic fapta reprobatoare a Rusiei în Basarabia: „Și această respectare a limbii naționale în biserică e nu numai permisă, ci este de-a dreptul un postulat al Noului Testament. Națiile cari nu-l respectă ar trebui să ștergă din calendarul lor sărbătoarea *Coborârii Sf. Duh* asupra apostolilor, care în frumoasa concepție a Noului Testament pluti în *limbi de foc* asupra lor, arătând că în multe limbi vorbește *spiritul sfânt* al îngăduirii creștinești și al iubirii aproapelui. E cunoscut că după *Coborâre* apostolii au știut toate limbile pământului. Pomenim în treacăt că noi românii în special am fost în toți timpii un model de toleranță religioasă: episcopii atârnațoare de scaunul papal, al Siretului (mai târziu al Bacăului) și al Milcovului, petrecerea fără supărare a armenilor și evreilor în țările noastre, libertatea de cult, garantată acestora prin anume hrisov de către Ștefan cel Mare, desele raporturi ale episcopilor catolici despre desăvârșita toleranță și respectul dovedit pentru cultul apusean de către popor, boieri și Domn (la sărbători mari Vodă și boierii luau parte la serviciul divin din bisericile catolice), toate acestea dovedesc că – cel puțin în această privință – n-am făcut niciodată ceea ce dorim să nu ni se facă nouă. E dar sigur că, în urma izolării noastre între elementele străine, acela din ele ne va părea mai preferabil și stâlp mai bun de razim pentru zile grele care respectează individualitatea noastră, altfel îndestul de inofensivă și tolerantă”⁵⁰.

De aceea, Eminescu nu înțelege de ce, într-un moment istoric greu ca acela scurs în anii 1877-1878, unii dintre acești străini primiți cu generozitate, fiindcă erau persecutați în alte zone, condiționau, bunăoară, recunoașterea Independenței României de acordarea de drepturi în masă, fără să se fi acomodat, eufemistic vorbind, cu limba română și cu legile și tradițiile țării. Mai mult de atât, Austria voia să-i facă proprietari peste Dobrogea abia retrocedată de turci, bulversând orânduielele de veacuri. Altfel spus, Eminescu se ciocnea de aceeași încălcare a drepturilor țării de către străini, ca în cazul Rusiei față cu Basarabia. Mai mult, România era invitată să violeze drepturile populațiilor deja existente în Dobrogea, sub pretextul că pământurile sunt ale statului și că acesta poate face ce vrea cu ele, chiar să le vândă străinilor. A nu recurge la asemenea abuz ar fi cel dintâi pas în Dobrogea pentru „un progres real în viața juridică a poporului. Dar a procede în mod barbar, a lua *vorba* turcească de proprietate a statului în înțelesul strict și definit al proprietății private a statului, precum stă lucrul la noi în România, a deposeda pe turci, tătari, români și bulgari pentru a parcela pământul lor, câștigat cu sudori și cu sânge, la coloniști ar însemna a-și atrage de la început ura populațiunilor, ba a ajunge la conflicte sângeroase chiar. Elementele turanice în Dobrogea ne trebuie tocmai pentru că nu sunt slave. Ele trebuie cruțate, trebuie să se simtă în patria lor veche, dar

într-o mai bună stare, sub o mai bună administrație. Cumcă prin aceasta slavii de acolo n-ar fi nedreptății se înțelege de la sine.”

Cu alte cuvinte, în spiritul său înalt de justiție, Eminescu pledează pentru o corectă rezolvare a problemei minorităților, nu cum au procedat rușii în teritoriile ocupate. Episodul istoric al Basarabiei se încheia, pentru poet, cu alte două bătălii: una pentru Dobrogea, alta pentru rezolvarea corectă a revizuirii articolului 7 din Constituție. Din fericire, de astă dată punctul său de vedere a biruit, în cele din urmă.

Însă problema Basarabiei și a Bucovinei a rămas pata oarbă de pe istoria modernă a românilor, perpetuând pata rușinoasă a trădării de la 1775 și 1812. Am pus aici, la judecata lui Eminescu, cele două *pete*. Cred că nicăieri nu se potrivește mai bine celebrul vers al lui Grigore Vieru: *Eminescu să ne judece!* Atât pe românii din Basarabia, dar mai ales pe cei din Țară.

Note ■

¹ *Ibidem*.

² Zezi, între altele, studiul, apărut în serial, Alexandrina Cernov, *Statutul limbii române în Ucraina după 20 de ani de independență*, în „Oglinda literară”, Focșani, ani XI-XII, nr. 119 – 124, noiembrie 2011 – aprilie 2012.

³ *Ibidem*, p. 56.

⁴ Istoricii contemporani vorbesc de gândire cinică și despre actul de la 1812: „Procedul anexării Basarabiei prin Tratatul de la București (16/28 mai 1812) a ilustrat perfect lipsa de scrupule și cinismul diplomației țariste.” (Ion Agrigoroaiei, *Basarabia în acte diplomatice. 1711-1947*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2012, p. 36).

⁵ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, Editura Minerva, București, 1996, p. 21.

⁶ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47.

⁷ *Ibidem*, p. 48.

⁸ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 45.

⁹ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 50.

¹⁰ *Ibidem*, p. 51.

¹¹ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 26-27.

¹² M. Eminescu, *Opere*, XV. *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 50.

¹³ *Ibidem*, p. 98.

¹⁴ M. Eminescu, *Opere*, X, p. 53.

¹⁵ *Ibidem*, p. 54.

¹⁶ *Ibidem*, p. 57.

¹⁷ Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius – Negru Vodă. Un voievod cuman la începuturile Țării Românești*, Editura Humanitas, București, 2007.

- ¹⁸ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 58.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 59.
- ²¹ *Ibidem*, p. 60.
- ²² *Ibidem*.
- ²³ *Ibidem*, p. 61.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 64.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ A se vedea textul tratatului în Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 127-128, preluare după *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, ediție de Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, vol. I, București, 1900, p. 15-18.
- ²⁷ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 68.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 69.
- ²⁹ *Ibidem*.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 70.
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² C. Jornescu, C. Petrescu, *Valori etice în opera lui Eminescu*, Editura Minerva, București, 1989, p. 64.
- ³³ *Ibidem*, p. 28.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 39.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 39-40.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 73-74.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 74.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ *Ibidem*.
- ⁴⁰ Victor Suvorov, *Ultima republică*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- ⁴¹ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 91.
- ⁴² *Ibidem*, p. 92.
- ⁴³ Alexandr Soljenițin, *Căderea imperiului comunist sau Cum să reformăm Rusia*, în „Literaturnaia gazeta”, nr. 38 din 18 septembrie 1990, trad. rom. de Natalia Cantemir.
- ⁴⁴ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 75.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 80.
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 81.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 87-88.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 88.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 89.
- ⁵⁰ *Ibidem*.

Ion ANTON

I.A. – poet, prozator, publicist. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România, al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova. Dintre volumele de versuri și proză publicate: *Rondelurile călătorului* (1997), *Mâine va fi Ieri* (2002), *Cuibul soarelui* (2004), *Necuprinsul punctului* (2005), *Cădere sentimentală pe gânduri* (scrieri alese, 2010). Laureat al Concursului de poezie românească „Pana de Aur” (Dej, 1994), Premiul Uniunii Jurnaliștilor (2002), Premiul pentru mass-media și realizări de creație „Steaua Calității”, categoria Aur (Paris, 2008) etc.

Miraj

Karakum în suflet,
Sahara în minte...
Sentimentele rătăcesc
Pe nisipul fierbinte,
Ideile toate –
Și rele, și bune
S-au împotmolit definitiv
Printre dune
Ca printre
Circumvoluții mișcătoare
Când spre soare-apune,
Când spre lună-răsare.
Și iată că,
Pe la miez de amiază
Mi se arată în cale
O minune de oază,
Pe care-am numit-o,
Salvat, cu un nume –
Vroiam să o cheme
Ca pe tine anume...
Salvarea însă
Era cocor în picaj:
Oaza speranței
S-a adevărit a fi
Un miraj!

Imperiul sângelui

Sângele n-a fost niciodată apolitic,
De aceea a acompaniat
Toate revoluțiile,

Inclusiv și pe cele sentimentale;
Toate războaiele omenirii,
Inclusiv pe cele-ale viselor.
Ca rezultat,
Și-a făcut și el un Imperiu.
Capitala lui e un fel de inimă,
Din care se trage
Cu gloanțe de globule roșii
În garda de globule,
Chipurile, albe.
Dar, paradoxal,
Din globulele declarate albe
Curge sânge la fel de roșu
Ca și din globulele roșii,
În care periferiile arteriale
Trag cu gloanțe de globule,
Chipurile, albe.
Nu știi dacă cea mai fericită
Formulă a sângelui
Este tortura sau dictatura
Bioxidului de carbon
Asupra oxigenului.
Nu știi dacă lupta de clasă
Este starea cea mai perfectă a lui,
După cum nu știi
Dacă sângele poate fi colectivizat.
Știi doar atât:
Proprietatea sângelui
De a sângea
Este unica lui
Modalitate de protest
Contra propriului Imperiu.

Eu sângerez,
Tu sângerezi,
El, Ea sângerează...

Cântec de trezit bătrâni

Știam că omul nu se naște
Dintr-o doctrină.
El numai poate fi legănat în ea
De dădaca ideologică a clanului
Până adoarme
Pe patul roz al promisiunii.
Dar copilăria nu e veșnică
Și vine-ntr-o zi ora trezirii:
Cu ce să se îmbrace Adolescența?
Cu ce să se încălțe
Tinerețea?
Ce să mănânce Maturitatea?
Cu ce să se îmbrace,
Cu ce să se încălțe,
Ce să mănânce Bătrânețea?
Ideea e doar o haină
Pentru gânduri abstracte,
Visul nu e decât
Încălțăminte iluziei,
Viitorul poate alimenta
Doar pe cei nenăscuți...
Dar cum rămâne cu omul
La timpul prezent?
Să-i compunem
Alte cântece de leagăn?
Să-l luăm cu
Zăhărelul idealurilor,
Al visului într-un mai bun viitor?
Ajunge! Căci omul
Nu se naște dintr-o doctrină
Și nici nu mai vrea
Să fie legănat în ea.

Unități de măsură

Curentul dorului este alternativ
și doar foarte rar
poate fi și continuu.
Intensitatea lui se măsoară
nu în volți,
ci în bolți.
Rezistența iubirii
se măsoară nu în omi,
ci în oameni
astfel precum puterea inimilor
se măsoară nu în watts,
ci în vieți;
astfel precum
capacitatea destinului,
spre deosebire de cea a condensatorului,
se măsoară nu în farazi,
ci în șarade;
astfel precum intensitatea vieții,
spre deosebire de cea
a luminii,
se măsoară nu în lucși,
ci în luxuri...

Bunul meu învățător de fizică,
abia azi gust
poezia lecțiilor tale.

Adevărul absolut

In memoriam Ion Vatamanu

Adevărul ar putea fi
și o ramură de pelin.
Tu muști o frunză,
eu mușc una...
Nu știu de ce

ți se pare că frunza mea
 e mai dulce decât a ta.
 Dar vreau să vorbim
 despre adevărul absolut
 care poate fi și o pâine.
 Însă și din ea
 fiecare taie adesea
 felia ce-i convine.
 Ca urmare,
 în pofida logicii elementare,
 pare să existe
 atâtea adevăruri
 câți oameni există.
 Vrei să știi
 cum e adevărul tuturor,
 luat în ansamblu?
 Pune la loc felia,
 eu – pe a mea,
 el, ea – pe a sa...
 Vai, pâinea asta are
 atâtea tăieturi!
 Vai, feliile nu se mai lipesc
 una de alta!
 Asta e! Adevărul absolut
 nu se pretează împărțirii,
 nici adunării,
 nici înmulțirii,
 ci numai scăderii.
 Și doar atunci când este
 numai al tău.

Inventatorul de iluzii

Iluzii decolorate...
 Aripi fără de zbor...
 Aer sufocându-se...
 Apă ce se îneacă...
 Și în peisajul acesta

ambibiția omului
mai perseverază
prin încăpățânarea
de a reface lumea,
de a o polua cu noi năzbătii.
Chiar acum cineva inventează
înlăturarea greșelilor
din invenția altuia;
chiar în clipa asta se naște
cel care va găsi
și în invenția lui o greșeală...
Dar când te gândești că binele
nu poate fi o născocire,
ai vrea să le spui:
ajunge, ajunge...
Dar te apuci și desenezi
zborul,
dându-i forma ritmică
a respirației;
născocesci plutirea pentru apă,
căci ai slăbiciunea
de a te crede
ultimul inventator de iluzii,
ultimul înlăturător de erori.

existențialism basarabean

cer călcat în picioare
pământ ridicat la cer
cerșetorii dau de pomană
bogaților care le cer
frumos scuipat drept în țintă –
o fi fiind iuda, hristos? –
cu-alaiul acesta de gintă
mimăm un botez maiestuos
de fapt botezăm o idee
care ne pare icoană
trădarea din vechea iudee

nu se oprește din goană
 de fapt e o nuntă pierdută
 fără de mire și nași
 tradiția noastră (f) (b)... tută
 mireasă-i în ochii de lași
 firea noastră de neam
 care făptura ne-o face
 azi e șomeră pe ram
 mugurul nu se desface
 petala cea europeană
 refuză să se desfacă
 și cade încet pe o rană
 pe inima noastră posacă

cer călcat în picioare
 pământ ridicat la cer
 săracii dau de mâncare
 bogaților care le cer

Gimnastica de o viață

Când trupul ni se luminează de zi,
 sufletul prinde a face gimnastică
 la paralelele dorului,
 la inelele logodnei,
 la bara speranței;
 sare peste calul-popii,
 având drept trambulină
 mireasma de tei...
 Apoi urmează
 săriturile în lungimea și înălțimea
 destinului,
 aruncarea discului lunii
 dintr-un vis în altul,
 întreceri la înot pe apa sâmbetei,
 competiții la alergări
 dintr-un anotimp al iubirii
 la celălalt,

trageri la țintă
cu săgeți de secunde
din arcul unui ceasornic
ce se grăbește.
Iar la urmă,
trece la ridicarea halterelor –
sute de kilograme de păcate,
necazuri, deziluzii și alte greutateți
ale vieții,
stabilind un nou record mondial.
Și, bietul suflet,
când în sfârșit se spală pe față,
vede un trup ce de acum
amurgește.

Barometru

Cerul mă doare
A schimbare
De timp.
Norii coboară în genunchi.
Spre sară,
Un junghi
Mă tună în coate.
Prea poate
Mă ninge durerea
Cu fulgi mășcați și pufoși
Din fiecare încheietură
Și înțeleg că vârsta mea se transformă
În barometru portabil
Ce îmi prezice zilnic
Timpul plecării
probabil.

Necuprinsul punctului

Punctul meu de vedere
nu se vrea punct
părerilor tale,
nici complex al finitului
pentru frazele tale complexe,
nici aluzie la încheierea
dialogului ochilor noștri.
Punctul meu de vedere
este doar punctul de sprijin
al ideii că totul începe din nou
după punerea punctului,
că însuși punctul
a fost clonat de gramatică
în trei puncte identice,
zise și de suspensie...

Și asta pentru a lăsa loc
și fanteziei tale
să zburde
ca o dovadă a necuprinsului...

Ana BANTOȘ

Ion Anton. Punctul de vedere ca punct de sprijin*

A.B. – conf. univ., doctor habilitat în filologie, cercetător științific la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, teorie literară. Publicații recente: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism*. *Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010.

ANTON, Ion, scriitor și publicist. S-a născut în familia țăranilor răzeși Ileana Anton (născută Donică) și Gheorghe Anton în comuna Ghelăuza, raionul Strășeni. În 1958 este înscris elev la Școala de opt ani din satul natal, pe care o absolveste în anul 1966. Își continuă studiile la Școala medie nr. 1 din or. Strășeni (actualmente Liceul Teoretic „Ion Vatamanu”), dar examenul de absolvire le susține, în 1969, la Școala medie a sanatoriului pentru copii și adolescenți „Dubăsari” din s. Carantin (azi Dzerjinskoe), r-nul Dubăsari, unde s-a tratat de o afecțiune pulmonară. Între anii 1969-1972 e strungar la uzina „Electrotocipribor” (actualmente „Introsop”) din Chișinău. În această perioadă publică versuri în ziarul „Tinerimea Moldovei” și frecventează cenaclul literar „Luceafărul”, care activa pe lângă aceeași publicație periodică și era condus de către poetul Liviu Damian. A absolvit cu mențiune secția de jurnalistică a Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova (1977). În anii de studenție a activat ca secretar al Comitetului de conducere al Cenaclului literar universitar „Mihai Eminescu”, motiv pentru câteva „altercații ideologice” cu secția nr. 1-KGB. Între anii 1977-1987 a activat ca secretar general de redacție și redactor de secție la săptămânalul „Literatura și Arta”. Aici, împreună cu poetele Leonida Lari și Nina Josu, susținuți de redactorul-șef, poetul Victor Teleucă, organizează cenaclul literar-artistic „Dialog”, ulterior devenit cenaclu al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Începând cu 1987 și până în 1994, este secretar general de redacție și redactor-șef adjunct la revista săptămânală pentru copii și adolescenți „Florile Dalbe”. În 1994 este numit redactor-șef al aceleiași reviste.

* Articol elaborat în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, Academia Română, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 „Investește în oameni”.

Scrieri: *Vamă pentru speranță*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1983; *Dincolo de formule*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1984; *Bună dimineața, ziuă!*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1985; *Viitorul ca moștenire*, Editura Hyperion, Chișinău, 1992; *Garderoba veselă*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1988; Editura Princeps, 2007; *Rondelurile călătorului*, Editura Uniunii Scriitorilor, Chișinău, 1997; *Alfabetul pe portativ*, Editura Litera, Chișinău, 1998, coautor; *Semaforul*, alcătuitor și coautor, Editura Serebia, Chișinău, 2000; *Zodia Zimbrului*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1991; Editura Augusta, Timișoara, 2004; *Măine va fi ieri*, Editura Augusta, Timișoara, 2004; *Cuibul soarelui*, Editura Augusta, Timișoara, 2003; *Necuprinsul punctului*, Editura Pontos, Chișinău, 2005.

Debutază în culegerea colectivă *Dintre sute de catarge* (1975), debutul editorial fiind, în 1983, *Vamă pentru speranță*, urmat de *Viitorul ca moștenire* (1992). Este autor a numeroase cărți de poezie, proză și publicistică. Versul „colorat, muzical, bărbătesc și duios, înțelept și naiv, zburdalnic și plin de larghețe”, turnat cu multă migală în forme fixe consacrate, aflat „într-o vecinătate deloc supărătoare cu versul alb și cel liber”, metafora utilizată nu doar ca atribut de decor, – aceste trăsături ale poeziei lui Ion Anton, „un întârziat” în ceea ce privește debutul editorial, în raport cu scriitorii de aceeași vârstă, sunt desprinse de către poetul Gheorghe Vodă în cuvântul înainte la cartea de debut, *Vamă pentru speranță*. Victor Teleucă, menționând că există scriitori care nu fac neapărat parte din anumite grupări, îl situează pe Ion Anton „între real și realitate”, prin „real” înțelegând „o formă existențială”, iar prin „realitate” – „un dat social”. Criticului Tudor Paladi îi atrag atenția „cultul firescului” și „meditațiile mozaicale” din scrisul lui Ion Anton. Alina Nour menționează că în volumul *Măine va fi ieri*, „însuși sentimentul de iubire este un fel de erou principal, care, într-o manieră existențialistă, are menirea să-i poarte pe El și pe Ea prin crunta realitate a vieții cotidiene, banală și prozaică, dar și romantică pentru cel care vrea și are darul să viseze existând”.

Alimentată din arsenalul unui sistem imagistic foarte productiv în poezia basarabeană a anilor '60-'70, atmosfera metaforizantă a versurilor lui Ion Anton, pusă și în serviciul ideologiei momentului, se va orienta, ulterior, și spre valorile unui umanism primar, de acasă, spre legătura plugarului cu glia etc. Astfel, după 1989, convertit la modul metaforic, faptul istoric real îi prilejuește lui Ion Anton, în bucata *Afganistan, lecții amare*, dezvoltarea aptitudinilor sale de a recrea atmosfera folclorizantă, din *Miorița*, având alți termeni ai ecuației, locul „mândrului ciobănel”, „tras printr-un inel” fiind luat de către un tânăr ostaș din Sudul Basarabiei, căzut în Afganistan: „Vă dați seama că la nunta mea, / Ca în balada „Miorița”, / „A căzut o stea”, / Doi amici / ostași, / Îmi sunt de nănași. / Vorniceii – ce clipă păgână! / Poartă panglici negre la

mână”. Examenul de conștiință al protagonistului include dialogul cu sine însuși, cu „starea de nuc”, care vrea să însemne fiorul neîntinat al sentimentului vieții plene cunoscut în copilărie. Anotimpurile, satul cu duminicile și cu imaginea adolescentului sfios, „rătăcit prin sentimente de tihnă” („Pe fruntea satului / se lasă ca o șoptă / miros de iarbă / și miros de fum...”), se profilează în contrast cu febra urbanului perceput ca haos. Un patriarhalism ce se vrea salvator pune stăpânire pe traseul liric orientat mereu către întoarcere: „Sunt călător și mă întorc din vise / Pe-același drum în punctul inițial, / Cum s-ar întoarce-n largul mării-nvinse, / Câte un pic topindu-se, un val. // În calea mea-s atâtea urme scrise, // Pe care le-nnoiesc cu pasu-mi, pal: / Sunt călător și mă întorc din vise / Pe-același drum în punctul inițial” (*Întoarcere din vise*).

Întoarcerea concepută și ca tentativă de păstrare a stării de veghe, pentru ca „să nu se prăvale căruța cu vise în răpă”, se împletește cu necesitatea de materializare a memoriei: imaginea mamei, pe care poetul a pierdut-o la vârsta fragilității adolescente, se configurează pe fundalul vremurilor de răstriașe, de foamete; dorului de baștină i se conferă dimensiunile tragice desprinse din răvașul trimis din Siberia de către una dintre rudele deportate (în poezia *Răvaș din Siberia, anii '50. Memoriei multpătimitului Andrei Anton*). Chiar dacă recuzita este una împrumutată din poezia șaizeciștilor, din limbajul metaforic folclorizant foarte în vogă în perioada respectivă, până la urmă, Ion Anton ține să accentueze nota dramatică, deși nu întotdeauna este convingător (Vezi poezia *Numai lacrimile-ți...*). Cronicarii, sau scriitorii contemporani, precum Gr. Vieru, L. Damian, A. Cibotaru, L. Tuchilatu, cărora le dedică versuri, îi prilejuiesc reflecții despre „negura înstrăinării de sine”, despre semnul de îndoială pus după fiecare cuvânt sculptat cu migală. Concepute în jurul unor repere ale istoriei și culturii românești din spațiul din dreapta Prutului: Saharna, Vărzărești, Hotin, Căpriană, Cetatea Albă, Căușeni, Cetatea Sorociei, Țâpova, Orheiul Vechi, Jașca, Tighina, Mânăstirea Hâncu, Chilia, Mânăstirea Curchi, *Rondelurile cetățitorilor pentru suflet și trup* se constituie ca o mărturie a aderenței la acțiunea de recuperare a valorilor spirituale românești, care au fost ținute la index timp de jumătate de secol. Alteori, aflat în căutarea esenței vieții și a rostului omului pe pământ, autorul se lasă condus de dorința de a visa, de pofta de a-și cânta fără jenă iubirea, mai mult patriarhală decât romantică, făcând uz de o recuzită verbală ordinară din care răsar, din când în când, expresii mai elaborate sau articulate în cheie aforistică: „Iarna e primăvara aerului care înflorește cu fulgi...”; „Un cuvânt nerostit e ca și o cheie ce ruginește”; „Pe cât iertăm, pe-atât suntem iertați”; „Fiecare sens își are vârsta sa, precum fiecare vârstă sensul său și-l are...”; „Cad, dar numai astfel mă țin pe pământ”; „Păzește-te de-acei care se tem de tine”. O poezie precum *Lumea și eu*, în care lumea este altoită pe ființa

protagonistului, amintește de o metaforă care a circulat în urmă cu câteva decenii: *altoi pe o tulpină vorbitoare*, care coincide și cu titlul unui volum de versuri semnat de Liviu Damian. *Visarea ca destin* (autorul, care consideră că la capătul visului e *aciuiată* iubirea, pune semnul echivalenței între vis și viața însăși: *Visez, deci exist*) se vrea conjugată cu starea de veghe, cu alte cuvinte, visarea ca destin include năzuința de a crede în destinul său de continuator demn al înaintașilor.

Deși pare de bun augur, jocul în construcția versului lui Ion Anton lasă impresia unei facilități, a unei gratuități, chiar dacă e utilizat în versurile pentru copii. Ex.: „Acostezi la nunta cuvintelor / și admiri punctuația strictă a ritualului: / punctele de suspensie / sunt un grup curios de copii, / ce ascultă o ghicitoare / de la starostele-moșul semn de întrebare / cel iscoditor etc.” (*Nunta cuvintelor*).

Didactică în mare măsură, poezia sa pentru copii (din volumul *Cuibul soarelui*) frecventează și motivele scriitorilor clasici, teme ce țin de istoria și cultura națională. Aflate în vizorul Doinei Cernica (Suceava), versurile pentru copii semnate de Ion Anton sunt apreciate pentru că se memorează ușor, pentru că autorul abordează teme ale neamului, precum, tricolorul, limba română, părinții, Creangă, Eminescu ș. a., pentru atmosfera luminoasă a raiului copilăriei, în care „nu numai mărul sau gutuia, sau «răsărita» sunt de aur”, dar aici „până și toamna este solară, până și iarna este cu soare” și pentru că „totul este văzut în cheia poveștii”, cartea în întregime fiind considerată „carte a privirii jucăușe aruncate de copilărie asupra lumii”. S-ar părea că opiniile eseistei sucevene, în general, sunt justificate, însă aici e necesară precizarea că versurile citate din Ion Anton: „Pasărea, când vine-acasă, / Cântă-n limba mea duioasă. // Frunza codrului doinește / Curat numai românește” amintesc prea mult de cunoscutele versuri ale lui Grigore Vieru: „Pe ramul verde tace / O pasăre măiastră. / Cu drag și cu mirare / Ascultă limba noastră. // De-ar spune și cuvinte, / Când cântă la fereastră, / Ea le-ar lua, știi bine, / Din limba sfântă-a noastră”..

Dincolo de faptul că trădează condițiile neprielnice în care s-a plămădit și s-a acumulat literatura basarabeană postbelică, poezia lui Ion Anton lasă impresia că odată cu trecerea anilor și cu abordarea vieții dintr-o altă perspectivă decât cea a servilismului ideologic, autorul se regăsește în termenii mai adecvați ai unei poezii „credibile”. Sentimentele, așa cum sunt reflectate în poeziile sale de ultimă oră, rătăcesc pe nisipul fierbinte, ideile adăstând pe un tărâm al dunelor, ceea ce vrea să însemne căutarea unui nou început al vieții și al creației în zone mai incitante, cu nisipuri mișcătoare, „când spre soare-apune, când spre lună-răsare”. Purtate pe harta globulelor de sânge, re-

voluțiile sentimentale, războaiele viselor sunt modalități de protest împotriva propriului imperiu uman și care acum nu mai vrea să se lase mângâiat de doctrine. Preocupat de haina gândurilor abstracte, Ion Anton își revizuieste recuzita verbală, încercând să-și potrivească o ținută vestimentară în pas cu ziua de azi, renunțând la ținuta doctrinară, „Căci omul / Nu se naște dintr-o doctrină / Și nici nu mai vrea / Să fie legănat în ea” (*Cântec de trezit bătrânii*).

Expresia lirică acum caută ieșiri din cercul pur filologic. Purtând ușoare amprente ale unui limbaj contaminat de cel al științelor exacte, versurile își iau unitățile de măsură dintr-o zonă a interferențelor transdisciplinare, ca să spunem așa, autorul având gustul întârziat al lecțiilor de fizică de altă dată: „Curentul dorului este alternativ / și doar foarte rar / poate fi și continuu. / Intensitatea lui se măsoară / nu în volți, / ci în bolți. / Rezistența iubirii / se măsoară nu în omi, / ci în oameni / astfel precum puterea inimilor / se măsoară nu în watts, / ci în vieți” (*Unități de măsură*).

Adevărul absolut, într-o frumoasă poezie cu același titlu, dedicată lui Ion Vatamanu, „nu se pretează împărțirii, nici adunării, nici înmulțirii, ci numai scăderii. Și doar atunci când este numai al tău”. Decolorate, iluziile, ca și mirajele, fac parte dintr-un „existențialism basarabean”, în care cerul „e călcat în picioare, pământul e ridicat la cer, cerșetorii dau de pomană bogaților care le cer”. Punctul său de vedere este acum „doar punctul de sprijin al ideii că totul începe din nou după punerea punctului”.

Iulian BOLDEA

Adrian Popescu: livrescul ca spiritualizare

I.B. – prof. univ. dr. la Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș. A colaborat cu mai multe articole la „Kindlers Literatur Lexikon” (Metzler, Stuttgart / Weimar, 2009). Ordinul „Meritul pentru învățământ”, în grad de Ofițer, 2004. Este conducător de doctorat, redactor-șef al revistei „Studia Universitatis «Petru Maior». Philologia”, redactor la revista „Vatra”, membru în colegiul de redacție al mai multor reviste de cultură. Dintre volumele publicate: *Scriitori români contemporani* (2002), *Poezia neomodernistă* (2004), *Vârstele criticii* (2005), *Istoria didactică a poeziei românești* (2005), *Poeți români postmoderni* (2006), *Teme și variațiuni* (2008).

Poezia lui Adrian Popescu și-a definit fizionomia și finalitățile, de cele mai multe ori, prin delimitarea unui spațiu poetic, a unui *topos* literar privilegiat, în care eul liric își înscrie, circumspect-utopic, ființa; Umbria, câmpiile magnetice, curtea medicilor, suburbiile cerului – sunt astfel de spații lirice cu un contur nelămurit, contopind savoarea tainei și jocul ambiguu al perspectivelor ce construiesc o tectonică a imaginarului în care sugestia culturală și percepția nudă a realității fuzionează armonic. Poemele lui Adrian Popescu se impun printr-o acutizare a dimensiunii morale și printr-o corelativă estompare, s-ar zice, a rafinementului expresiv, a „ceremonialului” liric. Poezia lui Adrian Popescu părăsește, așadar, tot mai decis spațiul spectacolului mai mult sau mai puțin gratuit al formelor înscenate cu dexteritate lingvistică, și, fără a-și transforma elanul în *demonstrație* etică, își arogă cu mai multă vigoare disponibilitățile purificatoare ale verbului, fie în inflexiuni psalmice („Trezește odată cu limfa stejarului și speranța din inima obosită / Neamului adormit vestește-i Învierea, ca geților după o grea beție / zorii, / ca urșilor din peșterile Carpaților întâii muguri de pin, / ca melcului înfășurat în bale argintii strălucirea frunzei crude. // Dă-mi iarba fiarelor să-mi ardă în mâini, o torță prin întunecime, / din temnița fricii să-i scap pe cei neputincioși / Pornește roiul poporului meu în primăvara ce se-anunță năvalnică, / de-i trebuință, cu șomoioage de foc scoate-l în cer din somnul cleios” – *Psalm*), fie în accente

acid-pamfletare, tăioase și ironice, precum în sugestivul poem *Veșnic zâmbitorii*: „Pe voi nu v-au speriat nici congresele calde / Nici răceala Mangaliei într-o vară și nici iasca plenarelor / Voi ați căzut mereu în picioare. // Veșnic zâmbitori / mereu împreună, tăind vițelul de aur / și trimițând la abator Țara istovită, / oferindu-ne și nouă pielea și oasele. // Intrați în vârtejul stârnit de / Suflul mânios al mulțimii, voi, / Elici ideologice, / i-ați folosit cu pricepere energia sfântă. // Ați trecut cu bine prin atâtea înghețuri răsăritene / Prin dezghețuri dinspre Atlantic / voi, mângă depusă pe vasul neamului, / păienjeniş peste Frumoasa ce doarme”.

„Vocea interioară” a poetului își transferă, s-ar spune, energiile reflexive în exterioritate; introspecția se travestește astfel în referențialitate pură, recuperată prin exercițiul spectacolului vag-alegoric. Întrupat în versuri elegiac-ironice, în accente grave de o solemnitate ce parcă dematerializează concretul, sentimentul patriei pare mai curând o experiență spirituală ce adăpostește contrariile cele mai viguroase, împăcându-le în spirit balcanic. Un poem precum *Puntea vie* esențializează un astfel de spațiu al antinomiilor predispușe la conciliere, al contrastelor ce consumă energiile ființei naționale într-un soi de chintesență a provizoratului și a perpetuei efemerității: „Despre tine se spune că ești puntea dintre Apus și Răsărit / dintre cizmele bürgerilor și lotcile lipovenilor / dintre cobilița oltenilor și turla de lemn maramureșeană / țara unde totul se poate și atât de puține reușesc // (...) țară dintre bine și rău, nu dincolo sau dincoace, / punte vie în balans, scândură peste o apă murdară, trecută / cu suflul cât un vârf de ac unde îngerii stau în cumpănă și cele din urmă îți surâd // țară ezitând mereu între ogivele Europei și bazarele Orientului / țara unde Despot a fost fugărit și școala cu dascăli latini / gonită cu știuleți de păpușoi moldavi / țara unde bacșiș și teighea se luptă cu fraternitate și Aufklärung. // Fereastră spre luminile bătrânului continent, / făcută țândări de asiaticii călări pe turéle cu stea roșie / și pe iepele siberiene / și bătută apoi în cuie și zidită cu ciment”. Interesante sunt și poemele mult mai decis introspectiv, trasând un itinerariu mai mult simbolic decât geografic, în care întâlnirea privilegiată a trecutului cu prezentul e favorizată de resursele evocării spiritualizate până la a condensa peisajul la dimensiunile unui simbol sau la anvergura semantică a alegoriei. Italia e pentru Adrian Popescu, cum observa cândva Marian Papahagi, „spațiul unei experiențe spirituale presupunând o succesiune de trăiri de neînlocuit: poetul și-o asumă nu doar ca peisaj (căci n-are nimic din ochiul de colecționar de imagini al turistului), ci ca un tot natură-istorie-viață spirituală-cultură, și deci ca viziune poetică”.

În aceste poeme evocatoare, în care fragilitatea amintirii și notația fermă a detaliului se împletesc, aflăm ecouri ale aceluși „franciscanism” al poetului,

despre care s-a vorbit atât de mult. Abandonându-se în voia simțurilor, trăind cu intensitate, cu frenezie deloc nostalgică *clipa*, poetul încorporează în țesătura poemelor sale aluzia culturală, reperatele livrești, cristalizând astfel emoția într-un mozaic liric în care vizualul de intensă concretețe și evocarea dau curs unei nevoi imperioase de legitimare lirică și ontologică a propriei expresii, precum în poemul *Cicale*: „Cicale, greier din preajma Mediteranei, vibrând / în aerul transparent și unduitor; mai negri decât / negri greierii de-acasă, de Blaga invocați / lăcuste ce par a zbura / cum sunteți, misterioase eumenide? // În grădini, sau prin parcuri încinse de canicula Sudului, / în stejarii de lângă Madonna del Monte, / deasupra calmei cetăți a Cesenei, / se-aude nevăzut fluieratul sonor, sunetul / metafizic, ce vine din umbra frunzișului. // Sub coroanele dese am stat: nu cântau. / Și cum o porneam, cântul și el o pornea, / ca un vis, ca un fum, ca destinul. / Mii măruntele voci țesând și tăind stofa / în care-i drapat Inefabilul // De un strămoș al meu polonez îmi amintesc / silabele aspre: Cicalo, din care după bunică mă trag, / și de un vestit truver, Cigala... / Invizibil și de cântece plin / – Un văratac frunziș / sibilinic vorbindu-mi într-o limbă, / ce aproape o pricep. / Amestec arhaic: latină, langue d’oc și / volgare din Umbria, / grai în care și eu am cântat măreția și moartea făpturilor / ce se duc în mijlocul vieții / spre un nevăzut Purgatoriu... / De unde ne vine doar zumzetul aspru-al cicalelor”. Peisaje spiritualizate, excursuri simbolice într-o lume cu geografie cvasimitică, viziunile lui Adrian Popescu mizează pe de-o parte pe detaliul plastic, pregnant prin valențele sale perceptive și, pe de alta, pe anvergura semantică pe care aceste detalii o camuflează / exprimă. Fără a evita un anume manierism (mai curând tematic decât expresiv), poetul caută să-și asume realitatea din unghiul epifaniei sacralului și al reprezentării simbolice. În acest fel, alături de elementul banal, de amănuntul comun, lipsit parcă de expresivitate, izbucnește nostalgia unui timp original, sugestia inefabilului, înfiorarea sacralității. „Suavizarea livrescului”, pe care o remarca Gheorghe Grigurcu, ține mai curând de vocația originalității pe care o resimte cu acuitate Adrian Popescu, poet de structură „platoniciană”, pentru care lucrurile lumii acesteia nu sunt decât palide imagini ale transcendentului imuabil: „La masă Stefano ne-a mărturisit: El din poezie, / chiar dacă o scriu eu, nu pricepe nimic; / dar e convins că lumea e o țesătură / ingenioasă și mirabilă. // Numai că noi, muritorii o vedem și o gustăm pe partea / din spate neclară și puțin frumoasă poate... (...) // Iar Stefano făcea (fără să-și propună) praf toate / prezumțiile poezilor care se cred importanți într-o lume / unde noi vedem doar spatele Tapiseriei Universului. / Pe care nu o mână de om a țesut-o” (*Sarsina*).

Refulându-și verva imagistică în expresivitatea simbolului sau în spectacularul alegoric, poetul transpune sensibilul în diafanitatea hierofaniei, într-o

tonalitate lirică reținută, în care patosul e contras până la exercițiul metaforic ascetic, minimal. Camuflându-și spasmele interiorității în versuri diafane, alteori inducând o reacție morală viziunii sale despre lume, Adrian Popescu răsfrânge, în versuri cu o geometrie suplă, o clară intenționalitate autoreflexivă, prezentă și într-un poem ce figurează, în fond, un autoportret auster care concentrează o poetică a autenticității existențiale și a rigorii morale: „Nu mai scriu versuri să citească un prost / interpret să schimbe iubirea mea în iască, / nici nu devin strigoii acelu care am fost / călătoresc de-acum spre țara mea cerească. // Tăcut mă umple sensul. / Secat eu înfloresc. / Preaplinul se grăbește de sine să se rupă, / e o Voință în toate, ce eu doar o slujesc, / îngân o melodie, ce-abia o aud și-i după” (*Nu mai scriu versuri*). Între intransigență morală și nostalgie a purității originare, versurile lui Adrian Popescu se remarcă prin transparență semantică și rigoare expresivă, expunând o poetică a spiritualizării și geometriei simbolice.

Mihaela DOBOȘ

Ștefan Aug. Doinaș și „discursul mixt”: fragmentele unei pledoarii

M.D. – drd., Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, profesor de literatura română la Colegiul „Costache Negruzzi”, Iași. Autoare a 12 lucrări de specialitate apărute la editurile Polirom, Paralela 45, Art. Printre studiile publicate: *Textul și spectacolul – ecuația dramaticului în metafora literaturii* (2009), *Jurnalul ultim al ființei în „Sonetele fără sunet” de Ștefan Aug. Doinaș* (2011), *Modele românești de traducere a poeziei. Ștefan Aug. Doinaș* (2011), *Proza lui Ștefan Aug. Doinaș între Ludus și Logos* (2012) etc. Beneficiar al unei burse doctorale în cadrul proiectului DOC PAIDEIA (107/15/S/783420).

Dincolo de numeroasele demersuri interpretative, „discursul mixt” reprezintă, fără doar și poate, cea mai originală contribuție conceptuală a lui Ștefan Aug. Doinaș la dezvoltarea sistematică a reflecției asupra limbajului poetic în spațiul românesc. Ion Bogdan Lefter o consideră chiar „una din cele mai valoroase «contribuții» românești dintotdeauna”¹, în ciuda caracterului ei fragmentar și nefinalizat.

Germinarea acestei teorii se produce sub influența lui Blaga, pe care Doinaș îl continuă – dar într-o manieră personală complet diferită de a maestrului – în opera de talmăcire românească a tragediei *Faust* și, pe acest traseu, în tendința articulării unei viziuni personale asupra raportului dintre filozofie și poezie. Munca de traducere a lui *Faust*² – ce se va finaliza cu publicarea, în 1982, a unei complexe ediții critice – îi prilejuiește intuirea existenței unor substructuri ale „poemului filozofic” ignorate sau neconștientizate până la acel moment de teoreticieni, cărora Doinaș le dă un corp conceptual original. Ulterior, traducând *Așa grăit-a Zarathustra* – a cărei prime ediții apare în 1994 –, reia și continuă, dintr-o perspectivă ușor diferită, ideile mai vechi. Așadar, teoria doinașiană a „discursului mixt” – amintită de-a lungul

Cercetările au fost finanțate din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

timpului, ca sintagmă, în numeroase articole și interviuri ale autorului – este cuprinsă astăzi în două texte compacte, conexe activității sale de traducător: *Faust* ca „discurs mixt” și *Nietzsche* și „discursul mixt”. Faptul că autorul nu a apucat să-i dea rotunjimea unui studiu amplu și riguros științific – la care, după cum reiese dintr-o „Notă preliminară”³, se pare că lucra – a dus la „ignorarea ei aproape totală de către contemporani”⁴.

Compararea celor două texte teoretice relevă, pe lângă complementaritatea lor, și diferențele de abordare dictate de specificul textului suport: în cazul analizei lui *Faust* perspectiva este dinspre literatură și poezie spre filozofie, pe când în comentarea textului lui Nietzsche este invers. Finalmente, cele două căi de luminare a noului concept se întâlnesc într-o sinteză unică, din care poate fi extrasă viziunea autorului.

Doinaș pornește de la premisa că tipul de text literar care în mod tradițional era numit „poem filozofic” – „Historiquement, on a nommé ce type de texte «poésie philosophique», «Gedankenlyrik»”⁵ – prezintă suficiente date particulare care să-l recomande ca un tip de discurs special. Celor două exemple deja citate autorul le alătură *Divina Comedie* a lui Dante și adaugă, ușor ezitant sau doar interogativ-retoric, alte trei: „Dar oare poeme ca *The Rime of the Ancient Mariner* de Coleridge, *Ballad of the Reading Gaol* de Wilde sau *Luceafărul* de Eminescu nu intră în aceeași categorie?”⁶.

Antecedentele filozofice care îl încurajează pe autor în demersul său sunt găsite la Heidegger, în concepția asupra limbajului ca punct de întâlnire a poeticului cu filozoficul⁷, la care Doinaș apelează și în studiile despre lirica metafizică a lui Blaga. Într-o asemenea lucrare, autorul amintește că filozoful german „așază poezia în vecinătatea gândirii, îngăduind – ba chiar postulând – ivirea unui «discurs mixt», precum la presocratici⁸, în care filozoficul și poeticul coexistă în mod inextricabil”⁹. Conceptele în funcție de care își organizează Doinaș demonstrația sunt *orizontul categorial* și *somația sensibilului*, efect al convingerii că „adâncimea doctrinelor, pe de o parte, și fervoarea trăirilor, pe de altă parte, sunt condițiile complexiunii artistice, adică indicii ei axiologici”¹⁰. Cele două concepte, fără a fi originale, primesc o interpretare originală, dictată de noile raporturi în care le plează autorul.

Orizontul categorial, deși este generat de straturile filozofice ale textului, nu trebuie să creeze impresia că valoarea unei opere sau „profundimea poeticului” este dată de intensitatea și de densitatea „filozofării” pe care o înglobează. Comparația la care apelează autorul pentru a-și susține ideea este între *Faust* – în care se regăsesc doctrine numeroase, precum „plotinism, creștinism, spinozism, idealism etc.” –, *Divina Comedie* – care se bazează pe doctrina unică a

creștinismului catolic – și poezia bacoviană, din care nu se poate extrage, în mod explicit, nicio doctrină, fără ca această diferență între cele trei categorii de texte să atragă după sine diferențele de valoare. Așadar, nu „cantitatea” de filozofie „decide asupra valorii operei, ci tocmai capacitatea specifică a poetului de a anula imediatul oricărei infiltrații de acest fel în structurile poeticului, adică de a nu permite expresia ei brută, ca atare”¹¹. Faptul este valabil și în ceea ce privește amplexarea textelor. În consecință, „Dante, fidel unei singure doctrine filozofice, Bacovia, străin de orice biografie detectabilă a ideilor, ca și Goethe, fidel sau infidel față de o mulțime de astfel de doctrine, se situează, artistic vorbind, pe același plan”¹², deoarece orizontul categorial nu este un „reziduu doctrinar” ascuns în structurile poeticului, ci „o funcție a obiectului estetic”.

Riscurile excesivei infiltrații a metafizicului în fibra poeticului sunt aceleași, consideră eseistul, cu ale altor imixtiuni posibile (psihologia, sociologia, ideologia etc.), care pot conduce la confiscarea operei poetice de către alte domenii ale gândirii și, implicit, la anularea identității sale: „tot așa, «vânătoarea de idei» metafizice prezintă riscul de a «metafiziciza» poezia, confundând orizontul ei categorial cu cultura filozofică a autorului”¹³.

Astfel se explică și rezerva autorului în utilizarea sintagmei „lirică filozofică” în legătură cu segmentul corespunzător din creația lui Blaga și chiar din creația sa. De asemenea, în lumina acestei demonstrații, devine transparentă și intenția polemică – anunțată din „Nota preliminară” – cu Noica: dacă filozoful de la Păltiniș „se despărțea”¹⁴ de Goethe, metaforic, prin aceea că *Faust*, opera sa fundamentală, „nu poate (s.a.) să constituie o *summa philosophiae*”¹⁵, Doinaș arată că ea nu trebuie să fie privită ca o *summa philosophiae*, ci ca o veritabilă *summa poetica*.

Orizontul categorial, pe de altă parte, nu se exprimă sub forma unei înșiruiți de concepte, ci sub formă de „figuri strict poetice”, ca un „ecran de concrețiuni specifice poeziei”¹⁶. O sugestivă comparație cu tehnica este relevantă pentru modul în care filozoficul și poeticul colaborează în ecuația „discursului mixt”: „Așa cum energia electrică trecută prin firul de metal devine lumină, filozoficul trecut prin firul acestor concrețiuni devine lirism”¹⁷.

Fenomenul este posibil și în celălalt sens, după cum demonstrează Doinaș în *Nietzsche și „discursul mixt”*, unde perechea de termeni *filozofic – poetic* este înlocuită cu *gândire – imaginație*, iar în alt loc cu sugestivele *urzeală – beteală*¹⁸: „Dacă există într-adevăr «un manicheism al imaginației și gândirii» – ce minunată definiție pentru „discursul mixt”! – așa cum crede Bachelard, atunci e limpede că în *Also sprach Zarathustra* gândirea nu s-a născut și afirmat pe sine *împotriva* imaginației, ci tocmai servindu-se de arpile fremătătoare ale acesteia”¹⁹.

Somația sensibilului – sintagmă doinașiană ce denumește planul senzorial – este un concept construit în maniera nietzscheană a „reducției” filozoficului la metaforic, ca o demonstrație *in vivo* a ideilor afirmate. O analiză atentă a sa relevă relația de simetrie în care se găsește cu „orizontul categorial”, în sensul că „somația sensibilului” pune în valoare unghiul invers al relației filozofice – poetic din cadrul „discursului mixt”, angajând maniera în care ideea „coboară” în manifestările concretului. Pentru că ontologicul în stare pură nu îi este accesibil omului, acesta – consideră autorul – „își propune ambasada sa ontică”²⁰, ipostaziată în formele sensibile ale fenomenalului. Un vers din *Faust* precum „Viața-n răsfrângerii de culori ni-e dată”, citat de Doinaș, arată că o comunicare directă, nemijlocită, cu absolutul este imposibilă pentru om, iar vâlul de apă al cascadei care filtrează razele soarelui, ca simbol al absolutului, are tocmai rolul unei necesare medieri: „Astfel în spate soarele rămână! / Căderea apei, vâjâind pe stâncă, / Tot mai plăcut cu ochiul meu se-ngână”²¹. Astfel, „năvala senzațiilor asupra conștiinței” declanșează „un ochi interior menit să vadă *tâlcurile* prezente în fenomenul senzorial”²².

Închizând cercul explicațiilor, eseistul spune că „această somație pe care sensibilitatea o adresează, ca pe un imperativ de neocolit, intelectului, constituie simptomul pertinent al «discursului mixt»”²³, de ea fiind responsabilă limbajul poetic cu toată rețeaua sa imagistică, devenit, așadar, „organ” pentru filozofic. Într-un dialog cu Michel Deguy, poetul subliniază această potențialitate a cuvântului poetic: „Chaque mot dispose virtuellement de trois dimensions qu’il ouvre alternativement: il peut être un concept, une image visuelle ou une image sonore. Faire voir, simultanément, ces trois «dimensions», c’est tout le «mystère» du *discours mixte*”²⁴.

„Discursul mixt” se naște, astfel, din tensiunea jocului „între concret și abstract, între imagine și concept”²⁵, păstrat într-un interval sensibil, neajudecat total de vreuna din cele două direcții.

Note ■ ¹ Ion Bogdan Lefter, *Eseistica...*, *op. cit.*, p. 130.

² Prima tentativă a lui Doinaș de a traduce opera lui Goethe datează din 1953, când era profesor la Gurahonț. În acel an apare traducerea lui Blaga, care îi trezește sentimente contradictorii, „de satisfacție și de dezamăgire”. Traduce câteva fragmente, pe care i le arată, între alții, lui Ion Negoitescu, prietenul său, care îi spune: „Stai liniștit, încă nu ești suficient de matur pentru a-l traduce pe Goethe”. După ce împlinește 50 de ani, același Negoitescu îl îndeamnă să reia textele, care îi par acum „de o naivitate nemaipomenită”. De această dată, lucrează cinci ani fără întrerupere și fără să facă „nimic altceva”, trăind o chinu-

itoare și productivă „voluptate intelectuală” (Ștefan Aug. Doinaș în dialog cu Mircea Iorgulescu, în „România literară”, nr. 22, 4 iunie 1997).

³ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca „discurs mixt”*, în *Zeitschrift der germanisten rumäniens*, Editura Noesis, București, 1992: „Rândurile care urmează fac parte dintr-un mare studiu care încearcă să prezinte *Faust* de Goethe ca un «discurs mixt». Conceptul acesta, încă neuzitat de cercetarea literară, vrea să indice o structură poetică în care ideea sau meditația filozofică sunt puse în serviciul lirismului” (*Notă preliminară*, p. 16).

⁴ Ion Bogdan Lefter, *Eseistica...*, *op. cit.*, p. 130.

⁵ Ștefan Aug. Doinaș în dialog cu Michel Deguy, în „Secolul 20”, nr. 1-2-3/2000 (415-420).

⁶ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca...*, *op. cit.*, p. 16.

⁷ Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Editura Univers, București, 1982.

⁸ Despre „discursul mixt” la presocratici vorbește Doinaș în articolul *Heraclit: Orizontul categorial poetic*, publicat în „Curentul”, anul VI, seria nouă, nr. 103 (1379), sâmbătă, 4 mai, 2002.

⁹ Ștefan Aug. Doinaș, „*Legenda lumii*” la Heidegger și Blaga, în *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1992, p. 81.

¹⁰ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca...*, *op. cit.*, p. 16.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 17.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vezi Constantin Noica, *Despărțirea de Goethe*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2000.

¹⁵ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca...*, *op. cit.*, p. 17.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Ștefan Aug. Doinaș, *Nietzsche și „discursul mixt”*, în *Eseuri*, Editura Eminescu, București, 1996, p. 379.

¹⁹ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca...*, *op. cit.*, p. 17.

²⁰ *Ibidem*, p. 18.

²¹ Goethe, *Faust*, traducere de Ștefan Aug. Doinaș, Editura Univers, București, 1982, vv. 4715 – 4715.

²² *Ibidem*, p. 18.

²³ Ion Bogdan Lefter, *Eseistica...*, *op. cit.*, p. 130.

²⁴ Ștefan Aug. Doinaș în dialog cu Michel Deguy, în „Secolul 20”, nr. 1-2-3/2000 (415-420).

²⁵ Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca...*, *op. cit.*, p. 19.

Bibliografie

Ștefan Aug. Doinaș, *Faust ca „discurs mixt”*, în *Zeitschrift der germanisten rumäniens*, Editura Noesis, București, 1992.

Ștefan Aug. Doinaș, *Heraclit: Orizontul categorial poetic*, în „Curentul”, anul VI, seria nouă, nr. 103 (1379), sâmbătă, 4 mai, 2002.

Ștefan Aug. Doinaș, „*Legenda lumii” la Heidegger și Blaga*, în *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1992.

Ștefan Aug. Doinaș, *Nietzsche și „discursul mixt”*, în *Eseuri*, Editura Eminescu, București, 1996.

Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Editura Univers, București, 1982.

Ion Bogdan Lefter, *Eseistica lui Ștefan Aug. Doinaș. Schiță cartografică*, în „Secolul 21”, nr. 1-6/2003 (454-459).

Ștefan Aug. Doinaș *în dialog cu Michel Deguy*, în „Secolul 20”, nr. 1-2-3/2000 (415-420), <http://www.secolul21.ro/numere/europa/dialog.html>, accesat în 3 aprilie 2012.

Ștefan Aug. Doinaș *în dialog cu Mircea Iorgulescu*, în „România literară”, nr. 22, 4 iunie 1997 (<http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=7906>, accesat în data de 21 martie 2012).

Diana VRABIE

Biblia ca sursă de inspirație pentru scriitorii români

D.V. – dr. conf. univ.,
Universitatea „Alec Russo”,
Bălți, Catedra literatura
română și universală.
Autoarea volumelor *Urme
pe nisip* (2005), *Cunoaștere
și autenticitate* (Premiul
Didactica al Salonului
Internațional de Carte, Iași,
2009), *Literatura pentru
copii* (Premiul Ministerului
Educației al Salonului de
Carte pentru copii, Chișinău,
2010).

Unul dintre textele ce au stat la baza constituirii spiritualității umane, Biblia a fost o sursă prolifică de inspirație pentru teologi, filologi, filozofi și oameni de artă în general. Scriitorii din toate epocile și curentele și-au manifestat tentația de a pătrunde misterul textului biblic, valorificându-i straturile de profunzime. Scriitorii români nu au făcut excepție în acest sens. Atestăm această întoarcere spre textul biblic din cele mai vechi epoci, atât în texte epice, dramatice, cât mai ales în cele lirice. Poezia de inspirație biblică își are sursele în imnurile religioase ale Bisericii primare, deoarece „din epistolele Sfântului Apostol Pavel vedem că în adunările de cult se citeau Psalmii, Cântări din Biblie”¹.

Așadar, punctul de pornire al literaturii de inspirație biblică îl constituie opere lirice precum Cântarea Cântărilor, Psalmii, creații care vor deveni sursă de inspirație pentru poeții Dosoftei, Varlaam, Tudor Arghezi, Alexandru Macedonski, Ștefan Aug. Doinaș ș.a.

Literatura română este, prin esența ei, una *de sorginte religioasă*, întrucât primele texte reprezintă „traduceri și adaptări ale marilor Cărți ale umanității creștine”, iar „primii dascăli de limbă și simțire românească au fost slujitorii ai amvonului”².

Primul poet creștin din părțile noastre, Roman Melodul, creează poeme inspirate din viața Mântuitorului, a Maicii Domnului și a Sfinților Apostoli.

Poezia religioasă română își are rădăcinile atât în cărțile sacre (redimensionând artistic teme, moti-

ve, imagini, simboluri), cât și în literatura populară, în colindele de stea, din care transpare sentimentul religios, la evocarea Nașterii Mântuitorului. Colindele având conținut biblic ilustrează scene din viața Mântuitorului, în special Nașterea Sa, precum și chipul Mântuitorului Hristos. În aceste creații poezia și rugăciunea se împletesc în mod indisolubil, întrucât, așa cum arată cercetătorul Petru Ursache, poezia și rugăciunea reprezintă *două forme fundamentale ale creației umane, foarte înrudite prin geneză, structură și finalitate*: „Ca geneză: ambele sunt elaborări ale intuiției [...]; ca structură: și poezia și rugăciunea sunt în mod desăvârșit lirice [...]; ca finalitate: ele își propun să depășească limitele date ale cunoașterii concrete și să sondeze infinitatea suprarealului...”³. Poezia este o rugăciune, pentru că poetul trăiește, în momentul indefinit al creației, o stare de îndumnezeire a omului.

În 1998, în articolul *Mai aproape de îngeri*, criticul Ion Negoitescu formula o afirmație, cel puțin pripită, referitoare la ponderea lirismului având Biblia drept sursă de inspirație: „Lirismul religios nu prea are reprezentanți de seamă în literatura română. În secolul al XIX-lea, nu aș putea cita decât două poezii, două veritabile capodopere însă, *Fecioara Maria* de Bolintineanu și *Rugăciunea* lui Eminescu, fără ca totuși pe cei doi clasici să ne fie permis a-i trece printre poeții religioși”⁴.

O asemenea opinie ignoră antologiile mai vechi sau mai noi de poezie religioasă și mai ales excelentul curs despre *Spiritualitatea poeziei românești*, ținut de Nichifor Crainic prin anii 1940 la Facultatea de Teologie din București.

Realizarea unor antologii o datorăm lui Pan M. Vizirescu și Ion Pillat. Primul a publicat la Cluj, în 1944, la Editura Episcopiei Ortodoxe Române, o antologie a poezilor religioși, care cuprinde 18 autori (printre care și Vasile Voiculescu). În cazul celui de-al doilea, numărul poezilor religioși antologați ajunge la 115.

După căderea regimului comunist, au apărut alte patru antologii: *Poeziile creștinilor români*⁵, *Poezie creștină românească*⁶, *Poezie română religioasă*⁷ – două volume, *Rugăciunile poezilor*⁸, edificatoare pentru interesul scriitorilor de-a lungul timpului pentru Biblie ca sursă de inspirație.

„Poezia religioasă este o formă concretă de comunicare, dintotdeauna, a omului cu Dumnezeu. Numai că nu toți poeții reușesc să realizeze această comunicare astfel încât limbajul divin să fie transpus în versuri de mare forță artistică. Poezia religioasă menține omul în relație cu Dumnezeu, în comunione. Nu numai poetul, cel care scrie, realizează aceasta, dar și cel care citește poezia religioasă”⁹. Aici stă marea bogăție a textelor de inspirație biblică, fiindcă ele reușesc să transfigureze sufletul omului, ridicându-l pe poet / cititor la rangul de lucrător cu Dumnezeu la frumusețea lumii.

Poezia de inspirație biblică este o adevărată comoară duhovnicească, menită să-i îmbogățească spiritual pe cei care se vor dedica, dacă nu studiului ei, cel puțin lecturii. „Dacă poetica creștină are rolul de a pune omul în legătură cu Dumnezeu, poezia ascetico-mistică constituie cel mai înalt grad al poeziei de factură religioasă. Este punctul în care omul, curățindu-se pe sine prin asceză, se întâlnește cu Dumnezeu, participă la această comuniune în mod conștient și, mai mult, îl experiază pe Dumnezeu, ajungând să spună precum psalmistul David «gustați și vedeți ce bun este Domnul».”¹⁰

Cert este că poezia de inspirație biblică nu este una minoră, atâta timp cât ea constituie o parte integrantă întinsă a literaturii române și mărturia că „singura adevărată dimensiune ontologică a omului este religiozitatea, raportarea la divinitate”¹¹. În mod regretabil însă, de cele mai multe ori, poezia religioasă n-a beneficiat de lectura adecvată și de ceea ce numește critica actuală *orizont de așteptare*.

Recent, o tânără autoare, Maria-Daniela Pânăzan, a publicat un volum monografic cu titlul *Poezia religioasă românească*, dovedind cu pertinență că inspirația biblică este o constantă în istoria lirismului românesc. Autoarea arată că poezia română (din epoca daco-romană) începe cu o capodoperă a liricii religioase românești, direcționând una dintre căile lirismului – imnul religios – pe care vor merge urmașii lui Dosoftei Mitropolitul, poeții generației pașoptiste, până la contemporanii noștri, Ștefan Aug. Doinaș, Ioan Alexandru și Daniel Turcea.

Despre Dosoftei, spre exemplu, criticul Nicolae Manolescu remarca faptul că prin Psaltirea sa oferă „întâiul monument de limbă poetică românească”¹². Este primul poet al literaturii vechi care „îmbină fondul popular și religios al limbii într-o prelucrare de un rafinament robust, în imagini sugestive”¹³.

Un nume mai puțin popular care abordează literatura de inspirație religioasă, cunoscut mai mult prin fabulele sale, este Grigore Alexandrescu: *Candela*, *Rugăciunea*, *Un preot cuvios*. Divinitatea, legătura omului cu Dumnezeu reprezintă temele care l-au preocupat. Despre poezia *Rugăciunea*, spre exemplu, Nichifor Crainic spunea că, „prin ideile dogmatice și mai ales prin cele morale, constituie o chintesență a spiritului Evangheliei”¹⁴.

În lirica românească există numeroase poezii intitulate *Rugăciune* (cf. O. Goga, Șt. O. Iosif, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu ș.a.). Cele mai multe corespund sensului original, etimologic al cuvântului latinesc *rogationem* – „cerere”, „mulțumire”, sau „laudă adresată de credincioși divinității”. Altele, mai puține la număr, sunt profesioni de credință sau arte poetice, de pildă, poezia *Rugăciune* de O. Goga, cu care se deschide volumul de *Poezii* din 1905.

Rugăciune de Mihai Eminescu corespunde primului sens și este „un act de implorare al celor bântuiți de valul istoriei, al celor ce plutesc pe marea vieții, dar nu ca niște naufragiați, ci înlăuntrul unei Nave ce-și propune să biruiască furtunile, avându-l pe Hristos la cârmă și pe Sfânta sa Maică la proră”¹⁵.

Creația lui Dimitrie Bolintineanu, poet religios, conține poezii de inspirație biblică precum *Fecioara Maria*, *La Dumnezeu*, *La Iisus pe cruce*, oferind prin aceste texte o imagine redimensionată asupra vieții Mântuitorului Hristos, a Maicii Sale.

Meditațiile pe marginea poeziei religioase românești, ca reacție a unei false controverse și a unor inutile contestări, disting două tipuri majore și evidente de poezie religioasă: „o poezie religioasă manifestă (cu trimitere directă la învățătura creștină și biblică) și o poezie religioasă imanentă în care «reverberația sacralului» vine dintr-o viziune creștină asupra existenței umane”¹⁶.

Ca în orice poezie tematică, și în domeniul liricii religioase sunt capodopere și realizări mai modeste. De reținut însă că poezia religioasă are un mesaj înălțător de transmis cititorilor: „poetul este un purtător al unui mesaj înalt în istorie, un mărturisitor al Logosului”, cum spunea marele imnograf Ioan Alexandru.

Printre poezii de inspirație creștină din lirica românească se numără Nichifor Crainic și Vasile Voiculescu. Spiritul religios al lui N. Crainic se profilează începând cu volumul apărut în 1931 – *Țara de peste veac*: „Întregul spirit al acestei cărți este setea de absolut, dorul sufletului de a se desprinde din nimicnicia și mizeria condiției contingente, spre a îmbrățișa nemărginitul”¹⁷. Despre Nichifor Crainic, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae spunea că este „poetul nostru creștin prin excelență, cum este Paul Claudel, poetul creștin francez prin excelență, sau Rainer Maria Rilke, poetul creștin german prin excelență”. Prin viziunea tradiționalistă, Nichifor Crainic continuă pe Coșbuc și Goga, dar mai mult decât la predecesorii săi se conturează în poezia lui o lume a credinței, o „uriașă ecleziă”. Deși Părintele Profesor Dumitru Stăniloae nu-l amintește alături de Nichifor Crainic, pe Vasile Voiculescu, acesta este, de asemenea, poetul nostru creștin prin excelență.

Un studiu pertinent asupra poeziei noastre religioase moderne realizează Valeriu Anania, în cartea sa *Din spumele mării*, unde găsim și un capitol special închinat poeziei religioase a lui V. Voiculescu. Așa cum era și firesc, primul poet de sensibilitate creștină este însă Eminescu. Autorul aduce în discuție sentimentul religios din poeziile: *Rugăciune*, *Colinde*, *colinde*, *Învieerea*, *Christ*, *Răsai asupra mea*. În urma unei analize teologice a *Luceafărului*, Valeriu Anania concluzionează că „eroul poemului, Luceafărul – Hyperion, a fost con-

struit pe baza celor doi poli fundamentali ai *Evangheliei după Ioan*: «La început a fost Cuvântul» și «Cuvântul s-a făcut trup»¹⁸.

Numeroși critici și istorici literari, printre care și Zoe Dumitrescu Bușulenga, au afirmat ca s-a găsit pe marginea manuscrisului poemului *Luceafărul, Prologul Evangheliei Sfântului Ioan*. Însăși structura poemului ne trimite cu gândul la geneză, la ființele spirituale, înzestrate cu atributul nemuririi, al veșniciei, la oameni supuși morții. Despre acest poem, Nichifor Crainic afirma că: „*Luceafărul* este poemul creștin prin excelență al literaturii române”¹⁹.

În lirica noastră de inspirație biblică, un loc aparte îl ocupă *poezia psalmilor*. Versuri imnice aflăm în *Cazania* lui Varlaam (1643), în *Psaltirea pre versuri tocmită* (1673) a lui Dosoftei (cei doi prelați fiind fideli manierei davidice de slăvire a Tatălui Ceresc), în poezia de factură religioasă a lui Coșbuc și Goga, ori Blaga și Voiculescu. Însă cei care acordă o atenție aparte psalmilor, în sensul surprinderii dramei omului modern aflat în căutarea sinelui, prin raportare la Dumnezeu, sunt Macedonski (cu ciclul *Psalmi moderni*), Arghezi (cu seria celor 17 psalmi) și Șt. Aug. Doinaș (cu nu mai puțin de 100 de psalmi, reuniți într-o plachetă apărută la Editura Albatros, în 1997).

Referindu-se la lirica lui Blaga, autorul cărții *Din spumele mării* recunoaște că e dificil a vorbi la modul propriu despre o poezie religioasă a acestuia: „Blaga face apel mai degrabă la recuzita religioasă, împrumutând din Biblie simboluri, momente, personaje și chiar un anumit limbaj”²⁰.

Din cauza circumstanțelor social-politice (obrocul regimului comunist), literatura română din ultimii 25 de ani nu abundă în poezie de inspirație biblică. De aceea, fiorul metafizic este exprimat aluziv, încifrat în simboluri, așa cum îl aflăm în unele poezii ale lui Nichita Stănescu ori Cezar Baltag și Cezar Ivănescu sau Mircea Ciobanu, ca și Ioan Alexandru. Totuși, o voce distinctă este cea a lui Daniel Turcea, din volumul *Epifania* (Editura Cartea Românească, București, 1982). Aici recunoaștem „aceeași convertire voiculesciană a lui eros în agape”²¹, prin unirea sacrului cu profanul. Caracteristic liricii religioase a lui Daniel Turcea este faptul că iubirea mistică se află în relație de consubstanțibilitate cu „lumina ne-nserată”. Spre a reliefa unirea sacrului cu profanul (la Daniel Turcea, ca și la Voiculescu, această unire ia – de obicei – forma inhabitării sacrului în profan), conform Metodei Sfinților Părinți, sunt necesare două lucruri: *purificarea* de tot ceea ce ține de condiția umană și *rugăciunea*. Acestea sunt ilustrate în poezia *Lemn purtător de lină tăcere*: „am băut picătură cu picătură / eu, întunericul / am băut rugăciuni / am sorbit lacrimile / mai de preț decât stelele / o, nepământescă băătură / foc am sorbit / lumina luminii”.

Printre reprezentanții literaturii cu implicații biblice, trebuie amintiți și „creștinii români”, Traian Dorz și Costache Ioanid, Sandu Tudor, Zorica Latcu Teodosia, pe care și antologiile de poezie religioasă arareori îi pomenesc. Ei sunt „mărturisitori ai lui Hristos”, alături de poeții din închisorile comuniste: Valeriu Gafencu – un mucenic al poeziei românești, Radu Gyr – și cântecul său de luptă, Sandu Tudor – *Pe rugul aprins al poeziei*, Valeriu Anania – între *Anamneze* și *File de acatist*, Sergiu Grossu – *Univers simfonic*, *Inscripții pe un vas de lut*. Închisoarea pentru ei a fost mănăstire, un loc de asceză prin jertfa supremă care a culminat prin trăirea profund creștină.

O impresionantă operă rămâne în urma lui Sergiu Grossu, spre exemplu, care a înțeles să fie „o lumină în veacul pustiu”: „M-am lăsat / Îmbrăcat / De putere, de raze, de har, / Am suit, / zi de zi, / pe Calvar / Și pe-o cruce de lemn noduros / Am murit cu Hristos” (*Împlinire*). Situat, prin specificul creației sale, în proximitatea lui Nichifor Crainic și Radu Gyr, „într-o adevărată treime literară, dătătoare de tărie”²², după cum menționa criticul Dan Zamfirescu, Sergiu Grossu descoperă revelația biruinței spiritului asupra materiei, dând o frumoasă lecție de nobilă aspirație umanitară. Prezența lui Dumnezeu îi dă poetului sentimentul libertății lăuntrice, „acea explozie hieratică în întunecimea temniței și acel fior de biruință spirituală”²³, prinsă între chingile temniței. Revelația descătușării gândirii, care n-a putut fi arestată, nici înlănțuită, reprezintă rezultatul forței acelei credințe nestrămutate și unei continue reflecții creștine. Fiecare cuvânt e o concentrare de suferință, de credință și supremă eliberare. Astfel, poezia simfonică cedează treptat terenul în fața poeziei spirituale, pure, esențializate. Interiorizându-se, poetul își găsește echilibrul spiritual în credința în Dumnezeu.

Raportându-se direct sau implicit la Biblie, ca sursă primară, poezia religioasă are un limbaj poetic îndatorat acesteia și întrucâtva derivat din Sfânta Scriptură, „dominant fiind ca procedeu artistic chiasmul, adică opunerea a doi termeni, al doilea fiind inversul celui dintâi, de tipul AB – BA sau repetarea inversă a două funcții gramaticale”²⁴. În cartea Părintelui Profesor John Breck, *Cum citim Sfânta Scriptură? Despre structura limbajului biblic*²⁵, se poate observa că în înțelegerea semnificației adevărate a poeziei religioase mai operantă și mai funcțională este lectura concentrică sau depistarea paralelismului concentric decât lectura lineară.

Note ■ ¹ Petre Vintilescu, *Poezia imnografică*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005, p. 8-9.

² Irina Nicolaescu, Sergiu I. Nicolaescu, *Specificul poeziei religioase românești*, în *Rugăciunile poezilor* (antologie), Editura Paralela 45, Pitești, 2000, p. 3.

- ³ Petru Ursache, *Cuvânt-înainte*, în *Poezie creștină românească* (antologie), Editura Institutului european, Iași, 1996, p. 4.
- ⁴ Ion Negoïtescu, *Mai aproape de îngeri*, în „Dialog”, *Caiet de literatură*, 1988, nr. 1-2, martie.
- ⁵ *Poeziile creștinilor români* (antologie), coordonator Mircea Ciobanu, Editura Casa Școalelor, București, 1994.
- ⁶ *Poezie creștină românească* (antologie), coordonatori Magda Ursache și Petru Ursache, Editura Institutului European, Iași, 1996.
- ⁷ *Poezie română religioasă* (antologie), texte alese, cuvânt înainte și note bibliografice de Florentin Popescu, Editura Minerva, Colecția „Biblioteca pentru toți”, București, 1999.
- ⁸ *Rugăciunile poeților* (antologie), studiu introductiv de Irina Nicolaescu și Sergiu I. Nicolaescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.
- ⁹ Maria-Daniela Pănăzan, *Poezia religioasă românească. Eseu monografic*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 21.
- ¹⁰ Cristina Gabriela Nemeș, *Poezia religioasă românească*, în „Ecoul”, 2011, nr. 9, p. 3.
- ¹¹ Maria-Daniela Pănăzan, *op. cit.*, p. 22.
- ¹² Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1990, p. 8.
- ¹³ Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei românești*, Editura Aula, 2005, p. 12.
- ¹⁴ Nichifor Crainic, *Spiritualitatea poeziei românești*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 1998, p. 28.
- ¹⁵ Cf. Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995, p. 170.
- ¹⁶ Maria-Daniela Pănăzan, *op. cit.*, p. 13.
- ¹⁷ Cf. Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995, p. 170.
- ¹⁸ *Idem*, p. 150.
- ¹⁹ Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 28.
- ²⁰ Cf. Valeriu Anania, *Din spumele mării*, p. 172.
- ²¹ *Idem*, p. 177.
- ²² Dan Zamfirescu, *Postfață*, în *Univers simfonic*, Editura Roza Vânturilor, București, 1994.
- ²³ Sergiu Grossu, *M-am luptat lupta cea bună*, Editura Vremea, București, 2007, p. 150.
- ²⁴ Maria-Daniela Pănăzan, *op. cit.*, p. 31.
- ²⁵ John Breck, *Cum citim Sfânta Scriptură? Despre structura limbajului biblic*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005.

Elena ȚAU

Dialogismul discursului liric în *Limba noastră*

E.Ț. – conf. univ. dr. în filologie. Catedra de literatură română și teorie literară, U.S.M. Volume recente: *Compoziția operei literare* (2000), *Limba operei literare* (2007), *George Meniuc, pagini de corespondență* (2010).

Limba noastră de Alexei Mateevici este, neîndoielnic, o operă cu larg răsunet în conștiința românilor, mai cu seamă a celor dintre Prut și Nistru. Faptul se explică înainte de toate prin aceea că poetul ipostaziază, potrivit observației pertinente a Anei Bantoș, „un mărturisitor” care mizează „pe cuvântul ca loc de întâlnire cu memoria, cu istoria, cu viitorul” [1, p. 151], „un mărturisitor”, de adăugat, care, înțelegând ca nimeni altul drama basarabenilor de la începutul secolului XX, încearcă să postuleze adevărurile fundamentale privind entitatea lor națională, privind românitatea limbii, literaturii și culturii lor.

Se știe că în complicata ambianță social-istorică din 1917, când mulți basarabeni, ca urmare a crizei identitare pe care o traversează, își reneagă apartenența de neam, implicit și limba, Alexei Mateevici promovează neabătut ideea unității de neam, de limbă și literatură. În luările sale de cuvânt la Congresul învățătorilor din Basarabia, ce se deschide la 25 mai 1917 la Chișinău, el insistă: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și zic români. Așa trebuie să facem și noi!..”; „N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași ca cea de peste Prut...” [*apud* 2, p. 92]. Coregionalilor săi, care se îndoiesc de viabilitatea limbii moldovenești, o română supusă degradării

și poluării după 1812, poetul le răspunde: „Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi numaidecât la limba literară românească!” [apud 2, p. 92].

Or, îngrijorat de stările de spirit inadecvate generate de impasul în care ajunsese limba română în Basarabia, după ce țarismul rus o izgonise practic din toate sferile ei de existență, Alexei Mateevici sugerează, într-o conversație cu V. Harea, secretar de redacție la ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, că versurile lui Sion și Coșbuc consacrate graiului matern, „cam sărăcăcioase în conținut”, nu mai au, în contextul istoric, impactul corespunzător asupra conștiințelor și că de aceea el și-ar dori să scrie o poezie despre „limba noastră” cu mai multă priză la cititor. Proiectul este realizat rapid și astfel, la 18 iunie 1917, autorul dă citirii prima dată, la cursurile de limbă română pentru învățătorii din Basarabia, capodopera sa *Limba noastră* (datată cu 17 iunie 1917), care, reprezentând un elogiu incendiar adus limbii în tradiția înaintașilor, este totodată o replică virulentă la adresa răuvoitorilor ei. Structura antinomică a ideilor exprimate în text determină divizarea acestuia în două părți distincte.

Prima parte cuprinde strofele 1-8, în care discursul se remarcă prin forma sa ilocutorie de confesiune-celebrare. Adoptând perspectiva unui vizionar, eul liric formulează o serie de definiții metaforice ale limbii, care rezumă în fapt niște puncte de vedere sublimite asupra acesteia, cu valoare de crez și ideal colectiv. Polarizate anaforic prin sintagma „limba noastră”, enunțurile-definiții, majoritatea având o construcție sintactică aproape omogenă, se organizează într-o succesiune uniformă, dar intensivă, întrucât, în funcție de strategiile perlocutorii urmărite de autor, este dezvoltată în contrapunct o linie discursivă a oficerii imnice, și alta a argumentării pline de frământ și tensiune cu certe intenții persuasive. În consecință, în discurs se deslușesc două voci ale eului, care însă realmente sunt greu de separat, căci acesta, celebrând, concomitent argumentează / persuadează și *viceversa*, argumentând / persuadând, el celebrează. Acest fapt condiționează caracterul bivoc, în sens bahtinian, al verbului.

Evident, o atare bivocitate reperează dialogismul discursului. Se poate observa că definițiile metaforice ale limbii, adevărate teze de program, se prezintă, în planul argumentării valorilor ei, drept niște răspunsuri ferme la întrebări imaginare ale cuiva. Eul liric, psalmodiind tulburător, în același timp polemizează în surdină cu oponenți virtuali, care tăgăduiesc sau subestimează puterile nemuritoare ale graiului matern.

Dialogismul este susținut aici și de consonanțele ideii poetice la nivel referențial, cu fapte reale istorice. Astfel, afirmarea răspicată a adevărului că limba e „o comoară”, e „aleasă”, e „sfântă” ne duce cu gândul, pe de o parte, la

vociferările antinaționaliștilor din epocă, care cereau scoaterea limbii moldovenești pe linie moartă, pe motiv că ea ar fi săracă și degradată, iar, pe de altă parte, la bătăliile lingvistice de la mijlocul secolului XIX, declanșate de pretenșii ei reformatori, așa-zișii latiniști, care își propuneau s-o recroiască, pe același motiv că ar fi săracă și secătuită. Semnificativ în aceeași ordine de idei este faptul că ideea poetică principală a primei părți consună perfect cu bine cunoscuta replică pe care Alecu Russo le-o dă detractorilor limbii: „Eu neg că limba noastră e săracă; limba nu e mai săracă decât altele înșorătoare...”.

În contextul definițiilor metaforice din strofele 1-8, care formează un *continuum* imnic cu revers dialogic comparabil cu partea ascunsă a aisbergului, anafora „limba noastră” cumulează multiple semnificații figurate, devenind simbol sugestiv al spiritualității neamului, al ființei lui multidimensionale în lume, în istorie. Sugestivitatea acestuia este potențată cu mijloace simple ținând cu preponderență de retorica populară. Unul dintre acestea îl constituie reluarea metaforelor sinonime cu funcție pregnant acumulativă, procedeu care marchează liniile de tensiune ale textului. În majoritatea strofelor numele predicative omogene, prin mijlocirea cărora termenului-simbol („limba noastră”) i se atribuie semnificații noi, identifică efectiv niște dublete metaforice („o comoară” – „un șirag de piatră rară”, „cântec” – „doina dorurilor noastre”, „frunză verde” – „zbugiumul din codrii veșnici”, „vechi izvoade” – „povestiri din alte vremuri”). Se înțelege, astfel de reluări legitimează reduplicarea în paralel a unor șiruri de seme (unități semantice minime), identice sau asemănătoare, care, asociate cuvintelor din care se constituie enunțurile, întemeiază un câmp semantic favorabil pentru accentuări de intensitate, dar și pentru dezvoltarea semnificației, a sugestiei. De exemplu, în prima strofă gândul despre inestimabila bogăție a limbii, exprimat printr-o metaforă coalescentă stereotipă („o comoară”), este nu numai accentuat, ci și particularizat de dubletul acesteia, „un șirag de piatră rară”, care, evocând sclipiri diamantine, concretizează și reliefează înțelesul de frumusețe sclipitoare, fascinantă. În plus, proiectarea acestor reprezentări în planuri spațiale diferite (limba e o comoară „în adâncuri înfundată” și totodată e piatră rară „pe moșie revărsată”), determină conexiuni asociative care dau un nou impuls sugestiei: pentru accesarea la tezaurul lingvistic e necesară o muncă enormă de valorificare a acestuia atât în adâncime, cât și în extensiune, atât pe verticală, cât și pe orizontală.

Din rațiuni lesne de înțeles, dialogismul discursului în partea întâi se concentrează pe ontologia limbii, pe relațiile ei cu vorbitorii săi, pe semnificația ei ca fapt de cultură și expresie a spiritualității. De aceea limba e privită dintr-o largă perspectivă socială, în strânsă legătură cu istoria, credința și datinile poporului. Este interesant că, în viziunea metaforico-simbolică a autoru-

lui, relațiile sociale ale limbii cu păstrătorii săi îmbracă forma unor relații obiectuale, ceea ce implică, firește, o reificare. Astfel, ea este acel „foc” magic care în timpurile vitrege, când Moldova se afla, vorba cronicarului, în calea tuturor răutăților, a luminat întruna sufletul și conștiința neamului, ajutându-l să se trezească „din somn de moarte / Ca viteazul din poveste”. În momentele de restriște ea devenea pentru strămoșii noștri „Roi de fulgere, ce spintec / Nouri negri, zări albastre”, făcându-i imbatabili. De asemenea, limba noastră, prin muzicalitatea sa inconfundabilă și capacitatea-i de a răscoli simțirea, e „numai cântec”, e „doina dorurilor noastre”, e „graiul pâinii”. „În rostirea ei” înfiorată, ca sacru legământ, „bătrânii / Cu sudori sfințit-au țara”.

Un gând de esență care se desprinde din discursul dialogic este legitatea regenerării continue a limbii. Identificarea ei, în strofa a cincea, cu frunza verde, arhetip simbolic al permanenței și vitalității, răspândit în creația populară, comportă un profund sens filozofic. La fel cum frunza reînverzește pe ram în fiecare primăvară, tot așa graiul renaște mereu, primenindu-și veșmântul și energiile. Deci, el se află într-un neconținut frământ într-o eternitate, legea firii lui fiind „zbuciumul din codrii veșnici”. Pitoreasca imagine a Nistrului „ce-n valuri pierde / Ai luceferilor sfeșnici” reiterează măreția acestui proces dinamic de perpetuare a valorilor limbii în albia curgerii timpului etern.

Un alt gând de esență, care se degajă din prima parte a lucrării, este cel al sacralității limbii. Punctat în cuprins cu ajutorul câtorva detalii („În rostirea ei bătrânii / Cu sudori sfințit-au țara”; „Limba noastră e aleasă / Să ridice slavă-n ceruri...”), el este generalizat în versuri-manifest de expresie paroxistică în încheierea părții respective: „Limba noastră-i limbă sfântă, / Limba vechilor cazanii, / Care-o plâng și care o cântă / Pe la vatra lor țărâanii”.

Discursul urmează, ne convingem, aceeași linie a dilogismului, întrucât afirmarea pioasă a sfințeniei limbii, pe care țărâanii, adevărații ei păstrători, au deprins-o din „vechile cazanii”, conține și o negare, e adevărat voalată, a oricăror păreri și atitudini de natură să lezeze demnitatea graiului matern.

De observat că reliefurile elogiului este sensibilizat palpabil de fluiditatea sintaxei cu multe simetrii, de cantabilitatea repetărilor sonore (sfântă, plâng, cântă ș.a.) și îndeosebi de melodicitatea metrului trohaic de patru picioare, de filiație folclorică. Aici e cazul să amintim că George Călinescu, referindu-se la arta lui Mateevici de a exploata ritmurile folclorice, face următoarea mențiune: „Numai Eminescu a mai știut să scoată atâta mireasmă din ritmurile poporane” [3, p. 941].

Ultimele patru strofe își modifică structura și mesajul, delimitându-se ca a doua parte a textului. Cum se poate vedea, catrenele 9, 10 și 11 constituie apeluri repetate și vădit polemice la conștiința lingvistică a aceluiași oponent imaginar din partea întâi, care însă pe acest segment apare, grație persoanei gramaticale a verbelor (a doua, plural) și grație pronumelor personale de formă scurtă „vă”, „vi”, drept un „voi”. Actualizarea în discurs a oponentului imaginar sub masca lui „voi” diminuează distanțarea maximă a eului față de acesta, distanțare impusă de convențiile speciei. În consecință, eul liric se situează mai aproape de nenumitul „voi”, într-un plan unic al comunicării, de aceea adresările-apeluri emise, deși retorice, închipuie niște replici de dialog: „Înviați-vă dar graiul, / Ruginit de multă vreme, / Ștergeți slimul, mucegaiul / Al uitării-n care geme. // Strângeți piatra lucitoare, / Ce din soare se aprinde, / Și-ți avea în revărsare / Un potop nou de cuvinte. // Nu veți plânge-atunci amarnic, / Că vi-i limba prea săracă, / Și-ți vedea cât îi de darnic / Graiul țării noastre dragă”.

Fragmentul se situează într-un raport concludiv cu precedentul, raport marcat de adverbul „dar” cu înțeles de „așadar”, „prin urmare”. Or, conform logicii instituite de acest „dar”, enunțurile urmează o linie concludivă, de altfel, ușor perceptibilă: întrucât limba noastră e „o comoară”, e „piatră rară”, nu are rost deci să vă plângeți că „vi-i limba prea săracă”; iar din moment ce ați ajuns să vă complaceți vorbind un grai defectuos, nu vă rămâne decât să-l „înviați”, să-l revigorați. Asumându-și o stare de gnoză, cu tentă gnomică, eul liric le spune celor ce și-au lăsat graiul pradă „slimului” și „mucegaiului” uitării că nu există alte căi de recuperare a frumuseții și strălucirii lui decât munca de asanare („Ștergeți slimul, mucegaiul...”) și munca de valorificare („Strângeți piatra lucitoare, / Ce din soare se aprinde...”). O astfel de muncă se va încununa, asertează el profetic, cu o magnifică desfăcere a tezaurului verbal, plasticizată de o frumoasă metaforă hiperbolică: „Și-ți avea în revărsare / Un potop nou de cuvinte”.

Polemismul discursului dialogic în fragmentul sus-citat, fiind refăcut, s-a văzut, dintr-o perspectivă diferită de cea din partea întâi, se exteriorizează în accente dure și semnificative. Semnificația acestui polemism o face mai relevantă opoziția dintre limba noastră și limba / graiul voastră / vostru. Poetul distinge tranșant între limba, creație desăvârșită a geniului poporului (care e „o comoară”, „piatră rară”, „foc”, „cântec”, „doina dorurilor”, „graiul pâinii”, „frunză verde”, „vechi izvoade” etc.) și graiul infect, „ruginit de multă vreme”, viciat de „slimul” și „mucegaiul” uitării, al inșilor care, din diferite motive (necărturărie, incultură, lene spirituală, indiferență...), admit ca normalitate schimonosirea cuvântului, uzul infect, distrugerea armoniei verbale firești. Or, aceștia din urmă sunt

cei mai periculoși detractori ai limbii din toate timpurile, inclusiv de azi, și nu numai pentru că gura lor murdărește cuvântul, făcându-l insuportabil la auz, ci și pentru că ei ambiționează să înscăuneze anormalitatea ca normalitate.

Dincolo de dezaprobarea pe care le-o arată detractorilor limbii, eul liric crede cu fermitate în posibilitatea îndreptării lor pe o cale a recuperărilor, la capătul căreia îi va aștepta același miracol fascinant, revelat de el însuși la începutul lucrării. Profetismul lui se conjugă cu un optimism mobilizator: „Răsări-va o comoară / În adâncuri înfundată, / Un șirag de piatră rară / Pe moșie revărsată”.

De reținut că această strofă finală, reeditând-o aproape integral pe prima, transcrie un cerc compozițional, unul al continuității și înglobării, în care, alături de eu, se integrează, într-un viitor indefinit, și opozantul anonim.

Deși polemismul discursului dialogic în partea a doua este mai pronunțat decât în partea întâi, iar în strofele 4 și 5 devine chiar exacerbat, totuși el nu ia o amploare care ar afecta caracterul de odă / imn, prioritar aici în intenția autorului.

Cu deschideri polemice mai ample la temă Alexei Mateevici vine în satira *Unora*, scrisă între 13-14 iulie 1917, deci la câteva săptămâni după apariția *Limbii noastre*, și considerată un comentariu al acesteia. Dimensiunea polemică, vehementă și sarcastică, se impune prin dezvoltarea *in extenso* a divergențelor de neîmpăcat, subliniate de două anafore („Noi nu ne înțelegem” și „pare” / „par”), dintre apologetii păstrării nealterate a veșmântului „firii limbii noastre din pânză strămoșească” și, în primul rând, latiniștii tentați s-o înnoiască „surpându-i temeiturile vechi”, iar, în al doilea rând, cei ce admit să folosească o limbă „bolnavă, chinuită” aidoma personajului *in absentia* din *Limba noastră* identificat ca „voi”.

Ca și în *Limba noastră*, în satira amintită confruntarea este tensionată de opunerea limbii *noastre* („cu tivături de aur, de vechi argint și flori”, cu „temeiul puternic și bătrân”; „izvorul veșniciei”, „cântare din păduri”) și a limbii *voastre* („limbă doftorească a **voastră** latinie”, „ai **voștri** trandafiri” din hârtie ce „miroase a leacuri”).

De-a lungul deceniilor ce au trecut de la apariția *Limbii noastre* s-au scris numeroase poezii originale și profunde, unele depășind-o prin forța imaginarului poetic. Cu toate acestea, puterea ei de rezonanță în timp nu scade, faptul explicându-se, am menționat la început, întâi și întâi prin remarcabila-i particularitate de a fi o mărturisire autentică a istoriei, o mărturisire care atinge sensibil memoria noastră și sintetizează ființa limbii ca parte integrantă a ființei neamu-

lui. În rezultat, fiorul dragostei de limbă se întâlnește și se contopește cu fiorul unor mari iubiri de neam, de plai, de om și frumos. Însă, cu siguranță, puterea de rezonanare în timp a *Limbi noastre* stă și în altă particularitate esențială a ei: dialogismul (în accepție bahtiniană). Cum am încercat să relevăm, eul liric reprezintă o conștiință dialogică, care, elogiind, se adresează conștiinței lingvistice a oponentului său imaginar și, bineînțeles, conștiinței lingvistice a cititorilor, din epocă și de peste ani, solicitându-le reacții de răspuns constructive vizavi de problema abordată. La fel și ideile principale sunt dialogice, incitând și mobilizând spiritele și cugetele întru apărarea și perpetuarea valorilor neperisabile ale limbii. De aceea nu întâmplător, cum observă cu multă pătrundere Dumitru Micu, această „vibrantă odă pentru limba română (*Limba noastră*), astăzi imn de stat al Republicii Moldova, este *Marseieza Basarabiei*” [4, p. 346].

Referințe bibliografice

1. Ana Bantoiș, *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*, Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, Chișinău, 2010.
2. Efim Levit, Sava Pânzaru, *Alexei Mateevici, poetul, cărturarul și profetul Basarabiei*. În volumul Alexei Mateevici, *Opere*, I, Editura Știința, Chișinău, 1993.
3. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a 2-a, Editura Minerva, București, 1986.
4. Dumitru Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, vol. I, Editura Iriana, București, 1994.

Ana-Mihaela NUȚA

A.-M.N. – studentă la Facultatea de Medicină a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Laureată a mai multor premii naționale și internaționale pentru creație literară.

N

ne lepădăm de colți și gheare
 în fiecare seară
 în fața oglinzii
 ne dezbrăcăm cu o lamă de ras
 de carne
 lăsând trupul să se scurgă
 în chiuvetă

la noapte vom tremura
 ca niște iepuri
 cu gândul la animalul
 care am ajuns să fim

n-am cum

marea va fi cerul
 cerul va fi poezia
 poezia va fi fluturele
 fluturele vei fi tu
 și ziua se va strânge
 ca un corset
 expirând libertatea
 să nu
 //mă întrebi cine voi fi eu//
 pentru că n-am cum
 sa-ți aduc aminte
 că ai uitat marea în părul meu
 n-am cum

eclipse

nu vreau să dispară scrisul meu atât de urât
sughite nuferi neintenționat sunt doar o copilă care scrie urât
care nu a scris și poate nu va scrie niciodată caligrafic
vreau să uit că scriu cu degetele îmbrățișate atât de stângaci
că mă scriu atât de că ne scriu atât de
rar atât de mult îmi plac nuferii de pe marginea cerului
ancora se înecă în clepsidră nu mai e timp
se împletesc țărnițele podeaua rămâne desculță
sub picioarele mele apa înghite corăbiile noastre
suntem un infinit naufragiu
ne înecăm ne umplem plămâni unu cu altul
simulăm un alt apus din necesitatea de a nu ne expira
ne sufocăm nu mai încăpem în noi
să stingă cineva lumina ne-am fript retina
încercând să ne iubim

(Pseudo)singurătăți sau un alt episod cu Nastia

Nastia
și-a delimitat
o (pseudo)lume
cât un container cu scamatorii
în care nu sunt oameni care strâng castani de pe jos
în care nu se rostogolesc castani strângând tristețile oamenilor de pe jos
în care nu sunt
în care nu se

Nastia
uneori are prea multe întrebări
dar azi
i-a crăpat tăcerea pe buze
așezând în straturi
o dimensiune

pe care
 n-ai ajuns să o simți încă
 nu te-ai întrebat niciodată
 până unde se întinde acest spectru de ficțiuni?
 unde e granița dintre tine și Nastia
 dintre mine și Nastia
 dintre castanii de pe jos și tristețile oamenilor
 care se rostogolesc
 nu în această (pseudo)lume?

totul pare o dilatare absurdă a firescului
 pe când lumea nu e decât o realitate himerizată
 în care suntem cu toții înghesuiți
 în care ne dizolvăm unii în alții
 în care ne pierdem unul în altul
 în care te pierzi
 în care se
 în care mă

despre iepuri și alte jurăminte

se văd cercuri
 printre liniile duse
 tangențial la limitele noastre
 pentru liniștea lor
 continuăm să născocim adevăruri
 ca să nu vadă nimeni
 cât de speriați suntem
 când iepuri ne fug prin măduva spinării
 mișcând o bandă rulantă
 din care imaginile scuipă în noi
 săgeți curbate
 nedefinite ca cercuri
 dar
 nu asta era ideea
 iepurii noștri
 mănâncă împreună din același trup
 încolăcit
 în jurăminte

fragment dintr-un poem tăcut

tăcerea dintre două paralele
ca o lebădă sălbatică
își ascunde lumina în zbor
nu e luată în seamă
e prea sinceră
pentru a încăpea în
foile A4
prea sfioasă pentru a-și deschide
cerul
având grijă să nu-i cadă îngerii
în gurile oamenilor
desăvârșește o aureolă imperfectă
pe care unii o vor numi poezie
alții nici nu o vor vedea
ducându-și linii paralele
ca niște mucenici
cu capul rezemat
de grinda cerului

să nu să ne

miroase a cărămidă arsă
e o primăvară trucată
care-și poartă hulumii
pe omoplații noștri
se ridică ziduri de maci roșii
din carnea noastră ciupită
am uitat fărâmiturile pe masă
developând pescărușii
înainte de timp
nu-mi pare rău că
rămânem prea mici
ca să le spunem C E L O R M A R I
că ne iub...
să nu le spunem
să ne

* * *

ca niște unghiuri obtuze
în jurul frunții mele
se deschid
magnoliile
înfloresc
în jurul frunții mele
ca niște unghiuri obtuze
nu s-a întâmplat absolut nimic
mi s-au înfipt
câteva petale
în tâmplă
nu e mare lucru
pentru că
magnolii înfloresc
chiar și atunci când
nu se întâmplă absolut nimic

Eugenia BOJOGA

Cultul pentru limba română în paginile ziarului „Cuvânt Moldovenesc”

E.B. – prof. univ. dr.,
 Facultatea de Litere a
 Universității „Babeș-Bolyai”
 din Cluj, eseistă,
 traducătoare. Domeniile de
 cercetare: limbile romanice,
 sociolingvistica, semantica
 lexicală, istoriografia
 lingvisticii. Membră a
 Societății Internaționale
 de Lingvistică Romanică
 (Société Internationale de
 Linguistique Romane), a
 proiectului internațional
 „Eugenio Coseriu –
 Erfassung und Publikation
 unveröffentlichter
 Manuskripte” (Universitatea
 „Karl Eberhard” din Tübingen,
 Germania) etc.

Printre publicațiile periodice editate în perioada interbelică la Chișinău se numără și „Cuvânt Moldovenesc”, serie nouă¹. Inițiat de un grup de cărturari din cercul Societății „Astra”, la sugestia Mitropolitului Basarabiei Gurie Grosu, săptămânalul a început să apară în 1 noiembrie 1926, având inițial subtitlul „gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociațiunea «Astra»”. Odată cu trecerea, în 1937, în subordinea Fundației Principele Carol, Regionala Basarabiei, va deveni pur și simplu „foaie săptămânală pentru norod”. Dacă la început echipa redacțională era formată din Onisifor Ghibu (director) și doi redactori: Iorgu Tudor și Mihail Minciună, ulterior îi va avea ca membri pe Leon T. Boga (director), Iorgu Tudor și Emil Gane (redactori). În paginile ziarului „Cuvânt Moldovenesc” au publicat personalități marcante ale vremii din toate provinciile românești: Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Ioan Agârbiceanu, Onisifor Ghibu, Ștefan Iosif, Paul Mihăilă, Vasile Țepordei, Pan. Halippa, Ion Inculeț, Gheorghe Bezviconi și mulți alții.

În cei 14 de ani de apariție, săptămânalul a contribuit substanțial la culturalizarea țăranilor basarabeni, marginalizați și abrutizați de către ocupația țaristă. În cei 106 ani de aflare „sub ruși”, doar ei își menținuseră limba maternă, obiceiurile și datinile strămoșești, deoarece elitele locale se rusificaseră. Fără școli, instituții sau presă în limba

română, basarabeni rămăseseră, din punct de vedere lingvistic, la nivelul anului 1812. Nu întâmplător, în articolul de fond din primul număr, intitulat *Cinstiți gospodari*, On. Ghibu compara ziarul cu un musafir mult așteptat, căruia țărani basarabeni trebuiau să-i deschidă larg ușile: „Musafirul acesta este gazeta noastră «Cuvânt Moldovenesc» pe care câțiva ficiori de gospodari s-au hotărât s-o facă pentru a da și poporului moldovenesc o hrană sufletească sănătoasă, cum au toate noroadele luminate din lume”. În condițiile în care la Chișinău la vremea respectivă se editau câteva cotidiane în limba rusă și niciunul în română, Ghibu reclamă necesitatea imperioasă a unei astfel de publicații: „De ani de zile poporul nostru de la sate (...) nu știe ce se petrece în lume și în țară și trăiește într-o adevărată întunecime, ca în vremurile din vechime”. Pentru a cultiva o apropiere cât mai mare de publicul cititor, adaugă: „Acest musafir va fi ca un frate, ca un povățuitor, ca un binevoitor al D-voastră și al copiilor D-voastră. El vine cu dorința de a vă vorbi despre lucrurile de cari aveți nevoie și a vă da sfaturi cari să vă fie tuturora de folos și pentru viața aceasta și pentru cea viitoare”².

„Cuvânt Moldovenesc” – un focar de lumină

Întrucât viața social-culturală din Basarabia a avut o dinamică specifică, necunoscând etapele de emancipare națională proprii celorlalte provincii românești, „Cuvânt Moldovenesc” trebuia să satisfacă necesitățile stringente din această zonă. În acest context, redactorii și colaboratorii erau conștienți de faptul că trebuiau să pună umărul la edificarea unei societăți civilizate, la răspândirea științei de carte și, în același timp, la cultivarea conștiinței naționale. Exprimându-și entuziasmul pentru reîntregirea neamului prin Unirea de la 1 decembrie 1918, acești intelectuali se bucurau de „slobodă” și considerau că toate forțele trebuie canalizate spre edificarea unei societăți moderne. În consecință, ei mizau pe o schimbare de mentalitate a populației basarabene și în vederea acestui obiectiv vor trudi cu toții. Pentru început își propun să-i inițieze pe cititori în ce privește noțiunile elementare de „stat”, „vot universal”, „democrație”, dar și să prezinte momente importante din istoria națională, fragmente din opere literare emblematice, cultivând astfel, într-un limbaj cât mai simplu, conștiința de sine și de neam a țăranilor basarabeni.

Pentru a ne face o impresie generală în ce privește nivelul de cultură de atunci, e suficient să precizăm că la început, în primul an de apariție, „Cuvânt Moldovenesc” s-a publicat în două ediții diferite: una cu litere latine, scrisă într-o română exemplară, și alta cu caractere chirilice, reflectând starea limbii vorbite la acea vreme în Basarabia. De altfel, subtitlul ediției în chirilice era: „gazeti

săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului din Basarabia de către asociația Astra”. Iar în editorialul scris de M. Mincunî și I. Tudor se afirma: „Dacă în trecut, gazeta «Cuvânt moldovenesc» era glasul neamului, ridicat din acest colț de pământ, pe atunci robit, pentru dreptul lui la viață – prin noua gazetă vom pune toate silințele pentru apropierea sufletească între frați, în țara slobodă și neatârnată. (...) Gazeta va fi scrisă într-o limbă curată moldovenească și se va tipări cu două feluri de litere: latinești și rusești, pentru ca și cei cari nu cunosc încă în deajuns litera latină, s-o poată lesne ceti”³. Raportându-se la ziarul omonim editat de Pan Halippa, cei doi redactori țin să precizeze că după ce acesta a fost interzis de către autoritățile țariste, Basarabia a rămas fără nicio gazetă pentru săteni, așa cum s-a întâmplat, de fapt, de-a lungul întregului sec. al XIX-lea. De aceea, cu noua gazetă ei vin să umple acest gol: „Luând locul «Cuvântului Moldovenesc» din trecut, noi, acești din jurul *noului focar de lumină*, vom duce mai departe steagul ridicat de înaintașii noștri pentru deșteptarea norodului”⁴.

Obiectivul principal al ziarului pe tot parcursul apariției sale a fost să lumineze poporul de rând și să contribuie la reînnoirea vieții spirituale a basarabenilor. Săptămânalul a promovat o ideologie proprie, bazată pe orientarea către civilizație și progres, către instruirea și cultivarea cetățenilor, ca premise pentru configurarea / fortificarea conștiinței naționale. Textele publicate în paginile ziarului nu sunt strict departajate tematic, ci abordează o multitudine de subiecte antrenate într-o direcționalitate convergentă.

Având, așadar, drept scop edificarea unei societăți civilizate, colaboratorii publicației erau preocupați în primul rând de răspândirea culturii, de iluminarea maselor largi de cititori. Cunoașterea trecutului, propagarea istoriei naționale, a folclorului și a literaturii autohtone se împletesc cu grija pentru limba română (la acea vreme denumită moldovenească, uneori grai româno-moldovenesc...).

Întrucât efortul de culturalizare a cetățenilor trebuia să se desfășoare programatic, redactorii „Cuvântului Moldovenesc” vor informa cu regularitate cititorii despre deschiderea școlilor primare în localitățile rurale și despre inaugurarea căminelor culturale, acestea fiind văzute, pe bună dreptate, ca centre sau focare ale iluminării. Școala luminează sufletul, limpezește mintea și arată calea cea adevărată spre bine, demonștră I. Tudor în nr. 4 din 30 ianuarie 1927. Țăranii erau îndemnați să-și trimită copiii la școală, „fiindcă școala e izvorul bunurilor voastre și ea-i scăparea voastră a tuturor din ghiarele sărăciei și a năcazurilor”⁵. Apelul direct la școlarizare este de-a dreptul binevenit, dacă luăm în considerare faptul că, spre sfârșitul perioadei de ocupație țaristă, aproape 80% dintre basarabeni erau analfabeți.

Ca model și punct de reper pentru colaboratorii săptămânalului „Cuvânt Moldovenesc” a servit Astra ardeleană: „În vremurile grele de sub stăpânirea ungurească, românii din Transilvania, pentru a-și apăra drepturile firești și sfinte, – *adecă limba națională în școală și în biserică* – s-au unit la anul 1861 într-o obște mare, cu numele de «Astra»: Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român⁶. Această asociațiune Astra și-a întins acum lucrarea sa și peste munții Carpați, deschizând la noi în Basarabia un Comisariat general, în frunte cu omul de încredere, vechiul luptător – dl prof. Onisifor Ghibu, care în 1917-1918 ne-a dat și nouă mâna sa de ajutor. Astra tipărește «Cuvânt Moldovenesc», care va străbate la sate, luminând ungherile pline de întuneric”. I. Tudor își exprimă speranța că Astra va deveni „steaua cea mai luminoasă, care va lumina sufletele bieților moldoveni uitați cu totul de stăpânirea străină de până la unire”⁷.

Din primele numere începe să apară o rubrică specială dedicată acestui aspect: *Răbojul Căminelor „Astrei Basarabiei”*. Anume aici vor fi incluse cu regularitate reportaje de la inaugurarea căminelor culturale – în 1934 numărul acestora ajunsese la 567, asta însemnând că tot atâtea sate din Basarabia aveau „focare” de cultură –, aici vor fi lansate diverse apeluri pentru sprijinirea acestor instituții publice și chiar a ziarului „Cuvânt Moldovenesc”. Obiectivele acestor acțiuni rămăneau constante: „Căminele noastre culturale Astra au în programul lor de activitate luminarea sătenilor din Basarabia, întărirea sentimentului lor național, dezvoltarea sentimentului lor de solidaritate și îndrumarea lor spre o mai bună gospodărie și spre un trai mai omenos”⁸. Oricum, colaboratorii ziarului susțineau cu ardoare înființarea la sate a căminelor culturale Astra îndemnându-i și pe cititori să le urmeze exemplul: „Trebuie încurajate, susținute și călăuzite. Călăuzite unitar, de oameni cari cunosc bine stările de spirit și de suflet locale”.

Nu în ultimul rând, cititorii erau invitați să și colaboreze la săptămânalul „Cuvânt Moldovenesc”: „...redacția noastră roagă pe iubitorii de cântece să le scrie, după cum le aud și să le trimită nouă pentru tipărire. Mai roagă pe cărturarii de la sate să ne scrie despre nevoile satelor, despre dorințele gospodarilor, despre întâmplările mai însemnate din viața sătenilor. Cântecele și scrisorile acestea vor fi tipărite în foaia «Cuvânt Moldovenesc»”⁹. Alteori, fără menajamente, sătenii sunt îndemnați să se cultive, să cumpere cărți, să se organizeze în grupuri pentru lecturi publice: „satul s-ar putea înzestra cu lectori (cetitori), cu un cor, cu o bibliotecă și cu alte lucruri bune și folositoare. Ne trebuie conducători. Ne trebuie numai oameni cu stăruință, prieteni ai luminării poporului”¹⁰.

Înființarea școlilor și căminelor culturale marca o punere a accentului pe difuzarea științei de carte, subliniind importanța covârșitoare a cărții românești

în Basarabia, ceea ce însemna și o modernizare a societății prin redimensionarea valorilor: „norodul moldovenesc (...) trebuie întărit, mai întâi prin lumina cărții”. Un text concludent în acest sens este cel semnat Oc. Goga și intitulat sugestiv: *La Carte!*, în care poetul lansează același apel spre iluminare: „În vălmășagul aprins al acestor războaieri s-a făurit o armă, pe care voi o cunoașteți. Cartea, cu îndemnurile și povețele ei încuiate între slovele mărunte, este arma vremii nouă”¹¹.

Pentru a stimula dragostea de carte și de autoinstruire, în 1933 este instituită *Ziua cărții*, care va fi sărbătorită în fiecare an. „Această zi a cărții deschide noi drumuri pentru trudnica muncă de luminare a norodului, de întărire a conștiinței naționale (...). Cititul în limba noastră era socotit de ruși ca un mare păcat și de aceea am fost ținuți în întunericul neștiinței. Moldovanul era numit cu cuvinte de ocară: «mojic», «cap de bou». Situația însă s-a schimbat și basarabienii ar trebui să înțeleagă, să devină conștienți de faptul că trebuie să ne luminăm, să ne întărim sufletele și să ne încălzim inimile la focul culturii”¹².

Materialele publicate în acest săptămânal sunt o mărturie a faptului că țaranii basarabeni trebuiau convinși de beneficiile științei de carte. În mentalul colectiv era nevoie să se producă o breșă în acest sens. De aceea, colaboratorii recurgeau la diverse stratageme. Iată una dintre ele: „Gospodarul Afanasie Volovei din sat. Meșeni, jud. Orhei, cetind ziarul «Cuvânt Moldovenesc» în timp de un an (1934), a făcut economie de o 100 vedre de vin pe care trebuia să le bea în acest an, fie el singur, fie cu familia lui. Socotind numai 35 lei vandra, se face suma de 3.500 lei; scos plata abonamentului acestui ziar, rămâne suma de 3.380 lei, care erau să fie aruncați în vânt”¹³.

Îndemnul spre știința de carte este reiterat și într-un număr din 1935: „Cartea cea bună și sfântă cuprinde comorile cele mai bogate pe care nimeni niciodată nu ți le poate fura. Tot din cărți mai putem învăța cum să creștem copiii, cum să socotim, cât e de frumoasă țara noastră, prin ce întâmplări au trecut strămoșii noștri până ne-au lăsat moștenire această bogată și frumoasă țară. Și dacă, frate plugar, îți vei aminti că în cărți se află învățături de felul cum să-ți îngrijești vitele, pământul, prisaca ș.a., nu vei mai zice că se potrivește cartea cu plugarul ca scripca cu iepurele...”¹⁴.

Săptămânalul a abordat o tematică vastă care transpare și din rubricile sale: *Vești din lumea întreagă, Știri din toată țara, Fel de fel, Din trecutul neamului nostru, Scriitori și publiciști români basarabeni, Gospodărești (Munca pământului, Îngrășarea pământului, Un mijloc de a mări roada sămănăturilor), Sfaturi pentru sănătate, Sfaturi sufletești, Oameni mari ai Neamului românesc, Din întâlepciunea poporului român, Folclor basarabean, Conferințele „Astrei” basara-*

bene, Oameni și fapte pilduitoare, la care trebuie adăugate și *Pagina copiilor, Pagina cooperativei, Tâlcuiri din Biblie*. Cu siguranță că a constituit o prezență vie în panorama presei interbelice de la Chișinău, având cu un mare impact în propagarea culturii și a dorinței de instruire printre basarabeni. Cu cuvintele redactorilor „Cuvântului Moldovenesc”, săptămânalul a contribuit la a-i scoate pe țărani basarabeni din întunericul în care se aflau, a-i trezi din letargie și a-i aduce în rândul popoarelor civilizate. Așa cum epoca luminilor a constituit o linie de demarcație în apariția lumii moderne, și „Cuvânt Moldovenesc” reprezintă o linie de demarcație între perioada ocupației țariste cu toate gravele sale consecințe și cea a regăsirii de sine a basarabenilor.

Problema limbii române în paginile ziarului

În acest context, este firesc ca preocuparea pentru limba română să transpară mereu din textele apărute în ziar, căci tema limbii mergea mână în mână cu grija pentru răspândirea culturii la sate, cu propagarea și cunoașterea istoriei, a folclorului și a literaturii naționale. Acest lucru îl afirmă explicit On. Ghibu în nr. 44 / 46 din 8 noiembrie 1927: „Conștiința națională se razimă pe cultură și aceasta implică în sine limba, istoria, arta și viața socială. (...) Fără cultul limbei nu există cultura națională și invers...”¹⁵.

Anume pe această dimensiune însă repercusiunile ocupației țariste se știe că au fost foarte grave. Cei 106 ani de înstrăinare de limba română în dreapta Prutului și-au lăsat amprenta nu doar asupra modului de exprimare, ci și asupra mentalității vorbitorilor. Cum altfel putem explica starea de lucruri semnalată în textul publicat în nr. 12 din 18 martie 1928: „Suntem după un deceniu de viață românească și totuși versul răposatului Mateevici *strigă în pustie*. Încotro te întorci, auzi vorbindu-se rusește; parcă ești în altă lume. E destul de bine să știi vorbi mai multe limbi, dar să nu uiți că față de tine însuși, ca cetățean al acestei țări, ai o datorie, aceea de *a vorbi cum ți-e portul*”¹⁶. Explicând această situație drept consecință a celor 106 ani de dominație țaristă, Ion Babaca vede o posibilă schimbare spre bine doar prin efortul susținut al tuturor vorbitorilor. De aceea el îi îndeamnă pe cărturari să se mobilizeze cu toții în munca de culturalizare: „O! Dascăli ai poporului, preoți, învățători! Acum chemarea voastră este mai mare ca oricând. Sunteți chemați la datorie ca pe orice cale să transformați sila pentru cele românești în dragoste. Dacă nu veți dezerta de la datorie, poetul Mateevici va dormi în pace și vă va binecuvânta din lumea dreptilor”¹⁷.

Ca să ne imaginăm starea limbii vorbite la acea vreme, e suficient să menționăm că în al cincilea an de apariție a ziarului „Cuvânt Moldovenesc”, în numă-

rul 3 din 12 ianuarie 1930, se publică cele *Zece porunci ale moldovenilor* în ce privește limba maternă. În termeni actuali, este vorba de educația lingvistică a vorbitorilor, derutați și abrutizați de politica țaristă de deznaționalizare. De altfel, în preambul se precizează că „fiecare moldovean trebuie să-și vorbească limba lui, oriunde va fi, oriunde va merge. Prin aceasta, el îi va sili și pe străinii cu cari trăiește și cu cari se întâlnește să grăiească dulcea limbă moldovenească”.

Iată cele zece porunci, formulate clar și concis:

- „1. Toată viața și înaintea oricărui graiu vorbește numai moldovenește.
2. Vorbește moldovenește acasă, cu nevasta și copiii tăi, cu prietenii și cu oricine, chiar și cu un străin. Căci se cuvine ca străinul să-ți învețe limba ta, iar nu tu pe a lui.
3. Crește-ți copiii tăi în dragostea graiului moldovenesc. Învață-i să vorbească și să iubească limba mamei.
4. Ferește-te de școlile străinilor. Nu-ți da copiii la școlile unde nu se învață în limba și graiul tău.
5. Cumpără numai cărți și gazete scrise în graiul tău. Căci dacă cetești de cele scrise în altă limbă, te pierzi și tu, și copiii tăi. Cetind cărți și gazete ce nu sunt scrise în graiul tău, îți vinzi sufletul străinilor. Iar odată cu asta ți-ai vândut și trupul, și munca, și agoniseala ta.
6. La orice petrecere, la orice adunare, oriunde, și în sat ca și la oraș, vorbește numai moldovenește. Caută totdeauna să vorbești frumos și lămurit. Ca să fii înțeles. Las' să simtă cel de altă limbă că tu, moldovene, ești stăpân aci! Și limba ta trebuie să o vorbească oricare, oricine ar fi el!
7. Oricui scrii ceva, scrie numai în limba ta. Nu uita niciodată să scrii cât se poate de frumos și citeț, ca să te înțeleagă bine cel care-ți primește scrisoarea.
8. Dacă comanzi marfă, ori de unde (chiar și din străinătate), scrie în limba ta, căci câștigul deschide urechile și ascute limba. Numele mărfurilor scrie-le în limba ta. Las' să-ți învețe străinul limba, dacă dorește să câștige de pe urma ta.
9. Nu cumpăra decât de la prăvăliile unde se folosește graiul tău și în vorbă, și în scris.
10. Cu slujbașii statului, moldovanul nu trebuie să vorbească decât în *graiul său moldovenesc-românesc*.

Făcând așa, oricare străin va cunoaște că trebuie să-ți dea cinstea ce ți se cuvine, căci va vedea că îți iubești țara și neamul¹⁸.

Cât privește sintagma grai moldovenesc-românesc, este limpede că la vremea respectivă nu se puneau problema a două graiuri diferite, ci echivalente.

Basarabeni, mai ales țărani, își denumeau atunci preponderent limba pe care o vorbeau moldovenească sau grai moldovenesc, deoarece ei rămăseseră în stadiul de autarhie culturală și de primitivitate în toată perioada ocupației țariste și nu avuseseră acces la limba română literară.

În acest context de chemare la respectarea drepturilor lingvistice ale autohtonilor și a impunerii limbii române în sferile vieții publice apar și câteva articole scrise (trimise) de Ion Agârbiceanu, scriitorul ardelean care a știut cel mai bine să vibreze la nevoile stringente ale confrăților săi din stânga Prutului. Acesta va demonstra și el necesitatea cultivării limbii, evidențiind în mod clar legătura dintre vorbire și cugetare: „Faptul că avem același grai, aceeași limbă dovedește că avem de la o graniță la alta și același suflet, același fel de gândire și judecată, același fel de simțire. Pentru că vorba vie, graiul nu este decât haina, vestmântul cu care ne îmbrăcăm gândul și simțirea lăuntrică”¹⁹. Scriitorul de la Cisnădie cunoștea foarte bine starea limbii române din Basarabia, deoarece fusese la Chișinău în preajma Marii Uniri unde editase, împreună cu On. Ghibu, câteva ziare în limba română²⁰.

În numărul din 9 februarie 1930 publică articolul de fond *Răspândirea limbei românești e o datorie a tuturor*. Pornind de la ideea că orice popor trăiește, în primul rând, prin limba sa, scriitorul consideră că atunci când o națiune își uită limba părinților săi, deși o vreme oarecare își mai păstrează obiceiurile, „este pe drumul morții naționale”. Identificându-se cu vorbitorii dintre Prut și Nistru, autorul scrie: „E o datorie pentru noi toți să ajutăm la răspândirea limbii românești. Cei cari au uitat să o învețe, ar fi o crimă să moară fără aș fi învățat limba. Cei cari o știu rău, să se silească, prin vorbire zilnică și prin citit, să o învețe bine, să nu vorbească decât românește, chiar când ar ști o limbă străină”. Văzând limba, pe bună dreptate, ca nucleu al identității naționale, Agârbiceanu subliniază ideea că absolut toate categoriile de vorbitori au această obligație. Ca o concluzie, el scrie: „Răspândirea limbei românești este o datorie a tuturor, domni sau țărani”. Răspândirea ei înseamnă creșterea puterii românismului. Și mai însemnează că avem cunoștință că azi noi suntem stăpâni, nu slugi în țara noastră”²¹.

Un alt articol, *Să ne curățim limba*, reprezintă o pledoarie pentru vorbirea îngrijită și exprimarea corectă. Deja din titlu autorul lansează apelul către cititori, fiind ferm convins că „e o datorie pentru fiecare român să vorbească o limbă curată și frumoasă azi, când ușor se poate obișnui cu ea și are de unde o învăța”²². Bun cunoscător al realității lingvistice din Basarabia, Agârbiceanu sugerează eliminarea rusismelor din limba vorbită în provincia noastră, căci rusismele sau „barbarismele” ar fi, în viziunea sa, „o povară grea și urâtă pentru frumusețea graiului românesc”. „Oricine vede că ușor va putea spune în

viitor *tren* în loc de *zug* sau *poiezd*, *soldat* în loc de *cătană* sau *muscal*, *chibrit* în loc de *țârnice*, *santinelă* în loc de *vardă* sau *postovoi*²³.

În textele cu tematică lingvistică publicate de Agârbiceanu în „Cuvânt Moldovenesc” se evidențiază ideea că problema limbii este una centrală: impunerea limbii române în societate și educarea conștiinței lingvistice la basarabeni nu constituie doar imperative moderne, ce țin de progresul oricărei țări civilizate, ci condiții indispensabile pentru dezvoltarea culturii românești în general, care va putea fi întemeiată doar odată cu intrarea în drepturi depline a limbii române. Și dimpotrivă, ne avertizează prozatorul ardelean, odată cu pierderea graiului străbun ne pândește și pericolul deznaționalizării.

Situația lingvistică era una diglosică (cf. Lidia Colesnic-Codreanca, 2002). Colaboratorii ziarului „Cuvânt Moldovenesc” au înțeles că primul pas era captarea atenției asupra necesității folosirii / utilizării limbii materne, adică ei trebuiau să-i facă conștienți pe basarabeni și de prestigiul înalt al limbii române (în comparație cu cel al limbii ruse, deoarece funcționarii țariști impuseseră pe toate căile limba rusă, contribuind astfel la diminuarea prestigiului limbii române). În acest sens, este invocat și poetul martir Alexei Mateevici care devine spiritul tutelar al publicației „Cuvânt Moldovenesc”. Personalitatea poetului este adusă în prim-plan atât prin evocarea sa directă, cât și prin parafrazări ale poemului *Limba noastră*, devenit astăzi imn național al Republicii Moldova. Astfel, în două numere consecutive – nr. 45 și 46 (1 noiembrie și 8 noiembrie 1931) – ziarul publică materiale de la festivalul comemorativ Alexei Mateevici. Pe lângă note biografice și creații ale poetului, sunt reproduse și texte cu caracter evocativ. Dintre acestea, merită să menționăm conferința *Amintiri despre Părintele poet A. Mateevici*, ținută de Elena Alistar Romanescu, directoarea Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, cu prilejul festivalului comemorativ, organizat de Astra basarabeană în data de 25 octombrie 1931 la Chișinău, care evocă momentul în care Mateevici a recitat *Limba noastră* în iunie 1917, la congresul învățătorilor din Basarabia: „Simt și azi fiorul care mi-a pătruns toate fibrele sufletești. Fără să vreau m-am uitat în sală, i-am văzut pe toți moldovenii adânc impresionați și mi-am zis: dragostea pentru limba noastră există în noi toți, deși mulți încă vorbesc rusește. Și chiar atunci am început eu a vorbi numai românește, întrebuițând limba rusă numai în cazuri de forță majoră”²⁴.

Cu aceeași ocazie, Constantin Mățu publică un poem dedicat poetului, imitându-l până și în structura metrică a versurilor. Luând ca motto celebrele versuri „Limba noastră-i limbă sfântă, Limba vechilor cazanii”, autorul continuă: „Iată versul ce alintă, / Versul sfintelor predanii... / Limba noastră, limba sfântă / Ai cântat, ca o comoară, / Versul tău și astăzi cântă, / O vioară veche, rară... / De la noi te-ai dus devreme, / Prea de vreme, dragă frate, / Astăzi,

când poporul geme, / Căutând a lui dreptate. / Astăzi când avem nevoie / De-un apostol sfânt, ca tine”. C. Mățu evocă personalitatea poetului cu certitudinea retorică a faptului că prezența sa ar putea contribui la ameliorarea stării de lucruri: Tu, profet de zori senine / Ce-ai slăvit a noastră glie, / Să ne-nveți din cer mai bine / Să slăvim noi limba vie...”²⁵. Autorul va mai reveni și cu alte încercări de acest gen. Spre deosebire de Mateevici, acesta introduce sintagma limba română: „Limba cea de noi păstrată, / Slova dulce, românească, / E-o mireasă precurată, / Foc de dragoste cerească”.

Virtuțile limbii române sunt în mod voit exagerate, pentru a câștiga atenția conașionalilor săi și pentru a-i încuraja să o vorbească: „Nici un neam pe tot pământul / N-are o limbă mai frumoasă, / Limba care-ar fi și cântul / Și-o poveste drăgăstoasă”.

Tot la Mateevici se raportează și alți colaboratori ai ziarului, ceea ce denotă că mesajul său în ce privește limba vorbită între Prut și Nistru era destul de actual. Astfel, Ștefan A. Miron în articolul său *Limba noastră* fixează ca motto versurile: „Limba noastră-i limbă sfântă / Limba vechilor cazanii, / Care-o plâng și care-o cântă / Pe la vatra lor țărani” (Al. Mateevici). Pornind de la importanța primordială a graiului matern, autorul consideră că acesta este „moștenirea cea mai scumpă a neamului nostru moldovenesc-românesc”. La fel cum „creștinii la început erau prigoniți și batjocoriți pentru credința lor, tot asemenea și noi, moldovenii basarabeni, am fost prigoniți și batjocoriți (...), fiindcă n-am înțeles să ne lepădăm limba și neamul nostru strămoșesc. De aceea, bietul moldovan sub ruși nu se mai ducea nicăieri să se jeluiască, să-și caute dreptatea, căci știa dinainte răspunsul pe care-l vor da «nacealnicii» cnutului țarist: modovan – «baran»”²⁶. Ajungând la starea prielnică a limbii române – când basarabeni nu mai au aceeași soartă nemiloasă, ei fiind liberi în spațiul românesc, iar „graiul nostru este înscăunat la locul de cinste, așa precum se cuvine unui popor liber”, autorul semnalează aceeași problemă gravă: faptul că în instituțiile publice se vorbește în continuare rusește: „Cine oare n-a fost prin instituțiile publice ale Basarabiei și n-a auzit cum funcționarii statului îți răspund rusește? Dacă funcționarii statului pe care statul îi plătește și cari mănâncă pâine românească nu vorbesc românește când sunt în serviciu, atunci ce mai vreți de la taxatoarele tramvaiului, zis belgian, care se învârtește pe străzile Chișinăului?”²⁷.

La distanță de un an aceeași problemă va fi pusă în discuție și de Petre Jereghi în *Graiul nostru*. Întrucât toți basarabeni sunt legați prin acest grai vorbit de la Nistru până la Tisa, ei, cu toții, au datoria sfântă de „a păzi această comoară neprețuită, această limbă a vechilor cazanii, după cum zice Al. Mateevici”. Autorul constată, înverșunat, că „acest graiu scump al nostru este nesocotit și

chiar urât de străinii ce se adăpostesc în mijlocul nostru, hrănindu-se din sânul scumpului nostru pământ, ba ceva mai mult, acest graiu este nesocotit de unii dintre frații români”. „Astfel, vedem cu durere în suflet cum graiurile străinilor ce trăiesc în mijlocul nostru și-au luat un avânt înaintea graiului nostru de baștină a țării. De pildă, să luăm Basarabia cu focarul ei de cultură, Chișinăul, nu vedem noi aici numărul gazetelor în limbă străină cu mult mai mare decât în dulcea limbă românească? Se zice să limba noastră îi «oficială», limba statului Român, dar noi, românii, parcă n-am fi acasă, ci într-o țară străină, simțindu-ne străini la noi acasă. Un singur ziar, un singur mărgăritar curat românesc din toate puterile se stăruie a ocroti scumpul graiu strămoșesc...”

Articolul sfârșește prin obișnuitul îndemn la ocrotirea și cultivarea limbii române: „Să punem tot sufletul, stăruința pentru cultivarea graiului nostru curat românesc prin carte, prin gazetărie și prin orice mijloace ce ne stau la îndemână. (...) Pentru aceasta sunt chemați toți cei ce simt românește, toate așezămintele de înaltă învățătură (...). Bine ar fi ca să se ia toate măsurile ca graiului nostru să i se dea locul de frunte, nu celui străin, ca orice slujbaş al țării să-l cunoască bine”²⁸.

În ce privește nivelul literar al limbii române vorbite atunci în Basarabia, îl putem deduce nu doar din materialele și textele prezentate sumar mai sus, ci și din metoda, probabil destul de eficientă, folosită de colaboratorii ziarului „Cuvânt Moldovenesc” de a indica, în paranteze, pentru neologismele introduse în text, echivalentul din registrul popular al limbii române. Iată câteva exemple excerptate din colecția ziarului, mai ales în prima sa perioadă: amendează (ștrafuiește); vin regulat la școală (în fiecare zi de învățătură), moratoriu (pășuire), la capătul depresiunii (al crizei), cei care își zic șomeri (adecă nu găsesc de lucru), Liga Națiunilor (Sfatul popoarelor), modificată (schimbată), epidemii (boli lipicioase), Ucraina e frământată de mișcarea de autonomie (de sine stăpânire), autonomă (de sine stătătoare), filantrop (ajută studenți, bătrâni, văduve), microbi (sămânțe de boale), protecție (apărare), piloți (conducători ai mașinei de zburat), comemorare (aducere aminte), petiție (jalbă), trufia (mândria), sinistrați (cei cărora apa le-a înecat gospodăriile), folclor (povești, cântece din popor), superstiții (credințe deșerte), pact (înțelegere), intelectuali (cârturari), amicitie (prietenie), mistuirea (măcinarea) mâncării, societatea (obștea), polul nord (capătul pământului), să se evaporeze (să se usuce singur), moțiunea (hotărârea), o statistică (numărătoare), virginitatea (cinstea de fată mare), alcoolic (bețiv), struguri (poamă), clinică (un fel de spital), astmă (boală de plămâni), divorț (despărțire), sinucidere (omorul de sine), celibatari (necăsătoriți), contra moliilor se pulverizează (se stropesc) stofele, se filtrează (se strecoară), polul nord

(miază-noapte), polul sud (miază-zi), au scăpat nelișțați (nesfășiați), atești (oameni cari nu cred în Dumnezeu), recepție (luare în primire), podul rezista (ținea) la încercare, cooperative forestiere (de pădure), datorii externe (din afară) ale țării, adunare obligatorie (silită), libertate (slobozenie), inițiative (început de lucru), se va selecționa (alege) porumbul...

De altfel, era folosită și metoda inversă: atunci când în text apărea un moldovenism, un cuvânt din graiul moldovenesc, un arhaism sau rusism, în paranteze apărea și termenul literar. De exemplu: unsoare (unguent), miroase a glod (noroii), gustul (aroma), scăldătoare (baie), diferite slujbășii (oficii, autorități), înțelesul chipului (clișeului) de față, lăsați-o să dospească (să fermenteze), curechi verde (varză), medic de vite (medic veterinar), semânța mai multor boli (microbi) etc. Tot astfel și rusismele care apar sunt explicate în paranteze: Șvețaria, Franția, Parij, poporul chitaian (chinez), plic (convert), amoniac (nașatârni spirit), biberon (soscă), boabe de muștar (gorciță sau, cum îi zicem noi, râpac).

Dar cunoașterea limbii literare, adică accederea la formele superioare de exprimare se putea produce începând din școală, la fel cum conștiința lingvistică tot prin școlarizare și educație putea fi cultivată. Cert este că echipa ziarului „Cuvânt Moldovenesc” era pe deplin conștientă de acest lucru. Nu întâmplător apar materiale în care se face legătura dintre școlarizare și însușirea limbii, dintre știința de carte și accederea la nivelul literar, elevat al limbii române. „Limba este darul cel mai prețios al omului. Cu ajutorul limbii sau al graiului, oamenii își împărtășesc unii altora toate gândurile, toate simțămintele lor. Prin graiul viu omul poate să se înțeleagă numai cu cei din apropierea lui. Dar nevoile l-au silit să-și împărtășească gândurile și altora din depărtare. Pentru aceasta omul a născocit scrisul și cititul”... „Dacă limba se învață în casă, în familie, scrisul și cititul se învață la școală. Or, școala românească din Basarabia are menirea aceasta sfântă de a pune la îndemâna tuturora – întregului norod – minunatul meșteșug al învățaturii”²⁹.

Note

¹ *Cuvânt Moldovenesc* constituie o reluare a ziarului omonim publicat de Pan Halippa, N. Alexandri și S. Murafa între 1914-1919 la Chișinău.

² On. Ghibu, *Cinstiți gospodari*, nr. 1 din 1 noiembrie 1926, p. 1.

³ M. Minciună, I. Tudor, *Cuvântul nostru*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 1 din 1 noiembrie 1926, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁵ I. Tudor, *De unde vine scăparea?* în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 4 din 30 ianuarie 1927, p. 1.

⁶ I. Tudor, *Ce este „Astra”?* în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 1 din 1 noiembrie 1926, p. 1.

⁷ *Ibidem*, p. 3.

⁸ I. Dârzeu, *Apel pentru sprijinirea Căminelor culturale sătești din Basarabia*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 35 din 28 august 1932, p. 1.

⁹ Cf. *Îndemn către cărturarii de la țară* (art. nesemnat) în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 6 din 13 februarie 1927, p. 1.

¹⁰ Cf. *Ce s-ar putea face într-un sat moldovenesc*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 6 din 13 februarie 1927, p. 2.

¹¹ Oc. Goga, *La carte!* în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 14 din 1 aprilie 1928, p. 1.

¹² *Cartea românească în Basarabia* (art. nesemnat), în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 21 din 21 mai 1933, p. 3.

¹³ M. Meșenescu, *Economie cu Cuvânt Moldovenesc*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 9 din 24 februarie 1935, p. 1.

¹⁴ Euf. Grosu, *Minunea cărții*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 23 din 2 iunie 1935, p. 1.

¹⁵ Cf. O. Ghibu, *Cultura românească în Basarabia*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 46 din 8 noiembrie 1927, p. 1.

¹⁶ I. Babaca, *Limba noastră-i limbă sfântă*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 12 din 18 martie 1928, p. 1.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1.

¹⁸ *Zece porunci ale moldovenilor* (art. nesemnat), în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 3 din 12 ianuarie 1930, p. 1.

¹⁹ I. Agârbiceanu, *Același grai, același suflet*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 47, 1929.

²⁰ A se vedea în acest sens textul nostru *I. Agârbiceanu și Basarabia*, în „Limba Română”, nr. 3, 1995, p. 15-25.

²¹ I. Agârbiceanu, *Răspândirea limbei românești e o datorie a tuturor*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 7 din 9 februarie 1930, p. 1.

²² I. Agârbiceanu, *Să ne curățim limba*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 21 din 18 mai 1930, p. 1.

²³ *Ibidem*, p. 2.

²⁴ E. Alistar Romanescu, *Amintiri despre Părintele poet A. Mateevici*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 45 din 1 noiembrie 1935, p. 2.

²⁵ C. Mățu, *Limba noastră*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 45 din 1 noiembrie 1931, p. 3.

²⁶ Șt. A. Miron, *Limba noastră*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 8 din 19 februarie 1933, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, p. 2.

²⁸ P. Jereghi, *Graiul nostru*, în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 12 din 18 martie 1934, p. 1.

²⁹ *Școala românească în Basarabia* (articol nesemnat), în „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 38 din 16 septembrie 1934, p. 2.

Antonina SÂRBU în dialog cu Tatiana COSTENCO-CHIOSEV

Tata niciodată nu a îngenuncheat, a suportat destoinic drama vieții...

A.S. – jurnalistă, membră a Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, autoarea volumelor de proză *Colaje* (2006), *Pe muntele Hermon ninge* (2008), alcătuitor al culegerii *Mănăstiri basarabene* (1995).

Omul-Istorie. Nicolai Costenco scria pe 26 august 1955, adică cu 54 de ani în urmă, într-o scrisoare adresată părinților și fratelui Anatol, expediață din Dudinka, unde a fost deportat: „O exploatare mai strașnică decât aici și căreia n-ai voie să-i spui pe nume, sub amenințarea amputării capitale a părții de organism care o simte, n-am întâlnit nici în istoria revoltei robilor din Imperiul Roman. Ce-i Basarabia astăzi – o colonie cu o turmă care behăie ura! Când păstorii cu glugi roșii o tund și o mulg, trecând-o prin strunga luptei cu clasa. Eu sunt adept al socialismului, comunismului. Dar atunci când în pielea de comunist se îmbracă gangsterii, in-chizitorii, criminalii, asasinii, călăii și nebunii, care pe rând sunt descoperiți după ce au nenorocit mii și mii de nevinovate jertfe, cu toată părerea de rău, mă țin de o parte de așa tovră-rășie. Ideile sunt frumoase, ca orice idei, dar ce face omul e hidos...” (lecturi de duminică: Din bezna temniței, scrisori din gulag de N.C.)

Nicolai Costenco a fost arestat în anul 1940 și trimis în detenție la Dudinka, în Siberia. Acolo o întâlnește pe Maria, care mai apoi îi va fi soție și prietenă de suferință. Nicolai și Maria Costenco au împreună cinci copii. Tatiana Costenco-Chiosev, una dintre ficele scriitorului, a acceptat cu amabilitate dialogul pe care îl propun cititorilor.

– **Tatiana, demult doream să vă provoc la o discuție despre tatăl dumneavoastră, scriitorul Nicolai Costenco. În aceste zile se vorbește mult despre cei care au fost maltratați de regimul comunist, despre intelectualii care au fost judecați, deportați și închiși în gulagurile staliniste, fără să li se explice motivul. V-ați născut la Dudinka...**

– Și nu-mi amintesc nimic legat de acea localitate. Am un sentiment ciudat când citesc în pașaportul meu despre locul nașterii... Foarte ciudat. Totuși Dudinca era un cuvânt atât de prezent în casa noastră din Chișinău... Când ne-am întors din lagăr eu aveam 3 anișori. Țin minte însă altceva. De altfel, un moment care nu știu cum și-a găsit loc în forul memoriei mele și nu mă părăsește. Când ne-am întors, tata avea o relație de prietenie, prin anii '58-1960, cu Emilian Bucov. El venea deseori la noi, dar și tata îl vizita. Discuțiile lor erau despre literatură, scriitori, poate și despre politică... Dna Mona Bucov le servea ceaiul, iar ei deschideau geamul, îl turnau peste pervaz și Bucov scotea de după cărțile așezate cu acuratețe pe raft o sticlă de coniac... Erau absorbiți de lumea spiritului... Tata considera atunci că Bucov avea un suflet nobil... Eu doar asistam cu ochii mei de copil la acele întâlniri, eram prea mică ca să înțeleg ce îi exalta atât de puternic.

– **Ați revenit vreodată la Dudinca?**

– Sora mea, Elena, a fost acolo, deși ea e fiica cea mică și s-a născut la Chișinău, după ce părinții s-au întors în Moldova. A venit de acolo impresionată. Straniu, eu însă nu țin minte nimic din acel orașel.

– **Părinții își aminteau de Dudinca?**

– Foarte des, mai cu seamă tata. Dudinca revenea în amintirile părinților mei când ne așezam cu toții la masă, în bucătărie. Îi ascultam cu atâta interes. Multe nu le înțelegeam, le-am înțeles abia mai târziu.

– **De exemplu...**

– De exemplu, de ce a fost tatăl meu arestat... De ce a făcut 15 ani de gulag, în baza căror depoziții? De ce a fost despărțit de familia lui, cine l-a trădat pe tata... Această parte a destinului părinților mei rămâne doar sumar, foarte sumar cunoscută. Supoziții există, chiar tata cred că le avea, dar niciodată nu a dat nume sau să-l fi auzit să certe, să pomenească de rău vreun coleg. Tot ce a avut de exprimat a făcut-o în literatură. Se trezea dimineața la patru și scria... Pe la 7.30 ieșea la o promenadă pe străzile Chișinăului. Mă lua și pe mine să cumpărăm ziare...

– **Unde cumpăra Nicolai Costenco ziare?**

– Diminețile așteptam nerăbdătoare să mă ia de mână și să ne ducem la plimbare, după ziare. El nu citea ziare comuniste moldovenești, căutam „L'Humanité” și „L'Humanité le Meci”. Ne duceam la hotelul Chișinău și la gară, acolo găsea ziarele lui preferate; evident, și „Literaturnaia Gazeta”.

– **Citea în franceză?**

– Și germana o cunoștea la perfecție, franceza, latina, rusa și... cea mai iubită, adorată – ROMÂNĂ!

– Și după ce cumpărați ziarele, vă întorceți acasă?

– Ne duceam la piața centrală, acolo îmi arăta oameni frumoși. Tata avea acest program zilnic, devenise un ritual. Mă îndemna să mă uit la fețele oamenilor. Adesea eu le găseam zbârcite, cu riduri, mâinile murdare, iar tata spunea despre acești oameni: „Taniușa, uită-te, el luminează din interior!”. Am învățat de la tata cum se leagă capăt de vorbă cu țărani. Acum încerc să mă țin de acel fel al tatei de a discuta. Uneori, văd că oamenii se uită lung la mine, parcă cu neîncredere... În viața grăbită de azi uităm să mai spunem un cuvânt bun, un mulțumesc din inimă sau măcar să zâmbim.

– Ce cumpărați la piață?

– Caș, ridiche și mușchi de porc, care trebuia să fie sedefiu, adică de culoarea sedefului, acela era proaspăt. Apoi ne duceam la magazinul de legume de lângă care tata își cumpăra o sticlă de coniac „Chișinău”.

Mai apărea și povestea cu Rima Borisovna, vecina noastră. În fiecare dimineață, sau când o întâlnea, tata îi săruta mâna. L-am întrebat de ce sărută mâna acestei femei, iar el mi-a răspuns: „Tanti Rima este o Doamnă!”. Nicio altă femeie nu se bucura de această apreciere din partea tatei. Pe timpul urss, sărutatul mâinii era un gest pe care nu oricine putea să-l înțeleagă. Nicolai Costenco și Rima Borisovna îi știau semnificația.

– Ce îți amintești din povestirile tatălui dumitale?

– Odată, mi-a povestit despre sanitarul lagărului din Dudinca, care scotea ficatul celor înghețați sau decedați și îl prăjea, apoi îl mânca... Îmi vorbea în șoaptă. Multe momente care îl marcaseră acolo în lagăr mi le spunea în șoaptă. Vreau să vă fac aici o mărturisire. Probabil, acest lucru despre Nicolai Costenco trebuie spus, povestit. Arestarea și anii petrecuți l-au marcat foarte dureros. Și tata, și mama erau înfricoșați de ceea ce au trăit la Dudinca. Tata era un om puternic, foarte viguros, dar detenția tot îi băgase un fel de frică în măduva oaselor. Doar că el a fost un om credincios și Dumnezeu l-a ajutat întotdeauna și astfel a trecut peste calvar cu destoinicie. Niciodată tatăl meu nu a îngenuncheat, el a rămas până la sfârșitul vieții un om cu demnitate, a suportat destoinic cei 15 ani de dramă. Nimeni nu poate spune că l-a văzut pe Nicolai Costenco milogindu-se, nimeni.

– Și mama dumneavoastră?

– Mama a avut rolul de salvatoare, ea l-a salvat pe tata. El întotdeauna a recunoscut acest moment, această prioritate a mamei. Găsiți povestea lor de dragoste în *Povestea vulturului*, o carte care ne place să o citim, și mie și fiicei mele Cristina, și tuturor celor din arborele Costenco. O relație frumoasă, dar care era când vârf de munte, când vale abruptă... Când o iubea, o striga „Mășuța!”, iar când o ținea la distanța mâinii întinse, o chema cu gravitate „Maria!”. Mama l-a iubit pe tata, l-a iubit!

– De ce nu scrieți o carte despre Nicolai Costenco?

– M-am surprins că atunci când vă povestesc despre tata, de fiecare dată îmi adresați această întrebare. Nu sunt scriitoare. Fratele meu Constantin a moștenit arhiva familiei, arhiva tatei, poate chiar și harul lui Nicolai Costenco. Eu am fost foarte apropiată sufletului lui, am fost fiica iubită, fata tatei. Îi păstrez luminoasă amintirea...

– De ce ați fost fiica iubită? Pentru că semănați mai mult cu cei din neamul Costenco?

– Poate fi o explicație. Tata a avut un sentiment aparte pentru tanti Anet, sora bunicii pe linie paternă. Eu seamăn leit cu tanti Anet...

– Pe timpul urss, foștii deportați, bineînțeles, nu erau agreați de regim, aveau multe de îndurat, uneori și oamenii de rând îi tratau cu neîncredere. Fiind fiica lui Nicolai Costenco, învățând la școala nr. 1 din Chișinău, instituție de învățământ elitară pe atunci, nu v-ați simțit agresată sau umilită?

– Niciodată nu am avut sentimentul că sunt fiica unui fost pușcăriaș, a unui om care a făcut închisoare. Am știut să mă comport și să mă impun drept fiica scriitorului Nicolai Costenco! Am avut suficientă inteligență și tărie de caracter să nu mă las provocată. Altceva e că eu deseori îl întrebam pe tata de ce nu intră în partid... Vroiam și eu să avem automobil și să trăim ca Petrea Cruceniuc. Tare frumos răspunsul tatei: „Taniușa, comuniștii au înghețat în pușcărie la Dudinca, aiștia-s calici...”

– Foștii deportați, cei care au suferit de pe urma unui regim criminal, încearcă să-și recupereze bunurile. Știu că familia Păduraru-Costenco avea imobile în chiar centrul Chișinăului. Nu ați încercat să mergeți cu cerere să vi se recompenseze ceea ce v-a aparținut?

– Tata avea o expresie pe care o auzeam zilnic: „Dumnezeu îi mare!”. Nu suntem noi cei care să ne pornim pe adunat hârtii, dosare. Doar tata putea să facă acest lucru. Dacă dânsul nu a considerat necesar, noi, mulțumim Dom-

nului, suntem fericiți că avem amintiri cu tata... El nu s-a plâns niciodată că a pierdut casa, bunurile materiale. Tata regreta momente fundamentale pe care le-a pierdut Basarabia...

– **Ce v-a învățat Nicolai Costenco, ce sfaturi v-a dat și v-au prins bine în viață?**

– Deseori, el înjura. Vai, erau niște tirade de înjurături în rusește! În 15 ani de Siberie învățase, deprinsese acest lucru, dar poate că era un fel de eliberare. Îl întrebam uneori iritată de ce înjură, iar el spunea: „Cine trăiește în haită, urlă ca lupii”. Să te păzești de lup...

– **Pe 20 iunie se împlinesc 16 ani de când Nicolai Costenco are parte de altfel de bucurii, de cele divine... Aveți o tradiție, mergeți la cimitir, vă amintiți...**

– Detest comemorările legate de evenimente-destin. Tata și mama sunt mereu în amintirile noastre. Nu e neapărat să vină 12 iunie, ziua deportărilor, și noi să-i pomenim ca pe victime ale regimului bolșevic... Sau 20 iunie, și noi să vorbim numai despre Costenco. Consider greșit acest fel de a-ți aduce aminte de oamenii pe care i-ai iubit... Acum să răspund întrebării ce m-a învățat tata. Multe, dar el, când cineva îi făcea o potlogărie (că... a avut parte de tot felul de situații), spunea „om calic” sau „om roșcat”. Tata m-a învățat să mă feresc de omul cu sufletul calic. Asta îmi prinde bine în viață și întotdeauna îi mulțumesc în gând...

– **Doamnă Tatiana Costenco-Chiosev, deși succinte, găsec amintirile dumneavoastră demne de a le așeza într-un manual de istorie recentă... Japonezii spun că omul care are amintiri este un fericit.**

– Îmi place să vorbesc cu dumneata, cu oamenii cu care consider că merită să știe despre tatăl meu, și îmi este suficient. Constantin, fratele meu, va perpetua dragostea lui Nicolai Costenco pentru artă, arta scrisului.

– **Vă mulțumesc pentru amabilitate și pentru bucuria că ne-am întâlnit.**

– Bucuria este și a mea!

Nicolai Costenco se naște pe 12. XII.1913 la Chișinău. Studii la Liceul B.-P. Hasdeu din Chișinău și la Universitatea din Iași. Debutează la 1932, prima carte datând din 1937. Până la 1940 colaborează la revista „Viața Basarabiei”. În volumele *Poezii* (1937), *Ore* (1939), *Elegii păgâne* (1940), *Cleopatra* (1940) are versuri ce oscilează între dorința de mai bine și tristețea dezolantă cauzată de minciuna vieții. Din 1940 până în 1955 este deportat în Siberia. Meritele de animator al vieții literare în Basarabia anilor '40 i se re-

cunosc abia la 1988, când i se acordă titlul de Scriitor al poporului, și în 1990, când i se decernează Premiul de stat. Creează o poezie vulcanică, găsind pentru lava interioară a trăirii erupții exterioare cu limbi de foc și nori de cenușă, adunată în volumele *Poezii alese* (1957), *Poezii noi* (1960), *Poezii și poeme* (1976), *Scrieri* (2 volume, 1979) și romanul *Severograd* (2 volume, 1963, 1970). Se stinge pe 20 iunie 1993, este înmormântat în Cimitirul Central din Chișinău.

Arta

Nicolai Costenco

Înspre vârf de munte, în spirală,
Calea noastră urcă sus, domoală,
Cale nu prea netedă și lungă,
Câți din noi la vârf o să ajungă?
Mergi vărsând sudori, răbdând aduni,
Tot orbecăind după minuni,
Te dezbină, te legi și te dezlegi,
Pân' la chin ca să te înțelegi.
Mergi și arzi,
Pe praguri tari de lespezi,
Anii ca funinginea îi lepezi,
Mers fără popasuri, în nesomn,
Mers ce nu e dat oricărui om.
De ajungi la culme – stea devii,
Luminând milenii peste-mpărății,
Biruința-i ceea ce întartă,
Calea asta-i lupta pentru artă.

Constantin BURAC

Comisul Dimitrie Balica și identitatea românilor

C.B. – prof. univ. dr.,
Facultatea de Arhivistică,
Academia de Poliție
„Alexandru Ioan Cuza”.
Coautor al volumelor
*Facultatea de Arhivistică –
istoric* (2002), *Documenta
Romaniae Historica*,
A. Moldova, vol. XX (1629-
1631), (2011). Semnează
*Ținuturile Țării Moldovei până
la mijlocul secolului al XVIII-lea*
(2002, lucrarea a primit
Premiul Dimitrie Onciul al
Academiei Române în 2004),
*Așezările Țării Moldovei din
epoca lui Ștefan cel Mare*
(2004).

Dimitrie Balica a trecut aproape neobservat în istoriografia noastră. De fapt, el nici nu prezintă vreo importanță în planul vieții culturale sau politice a românilor. Despre acesta s-a consemnat într-un singur articol, intitulat *Un scriitor basarabean necunoscut*, scris de Alexandru Lapedatu și publicat în „Convorbiri literare”¹.

Numele de Balica este însă vechi în Moldova. El apare pentru prima dată în toponimul „prisaca lui Balica”, aflată pe Bahlui, în partea de jos a târgului Iași, pe care boierii Șendrică din Dorohoi și Iașco Hudici o dăruiesc, la 2(1) februarie 1461², Mitropoliei Sucevei. Ca nume de familie apare târziu, la sfârșitul secolului al XVI-lea, când este pomenit Balica hatmanul, alături de alți boieri care hotărăsc să-l înlăture de la domnie pe Iancu Sasul Vodă, impunându-l pe tronul Țării Moldovei, pentru a doua oară, pe Petru Șchiopul³.

Istoricii, pe baza izvoarelor documentare, l-au identificat pe acesta cu Melentie Balica, fiul lui Gherghina Buzescu, pitar din Țara Românească, și al Mariei, fiica lui Petru Rareș⁴. Ei au avut doi copii: Isac și Gheorghe⁵. Despre Gheorghe Balica izvoarele interne tac, el fiind menționat, alături de fratele său Isac, vornicul Nestor Ureche, hatmanul Orăș, logofătul Mauroți și Gheorghe Lozonschi, în listele publicate de Z. Wodowisewki privitoare la locuitorii Țărilor Române aflați în Polonia din cauze politice, care au primit privilegiul de indigenat polon în 1607⁶. Probabil că Gheorghe Balica a rămas în Polonia, ștergându-i-se urmele și fără a

mai avea vreo legătură cu fratele său Isac, din motive pe care nu le cunoaștem. Dat fiind faptul că el nu este menționat printre moștenitorii averii lui Isac Balica⁷, putem lansa două ipoteze – fie că a murit înainte de a începe procesul recuperării acesteia de către urmașii săi, fie că a fost omis cu bună știință de către beneficiari, între care Miron Costin. Privitor la Isac Balica se cunoaște că a îndeplinit marea dregătorie de hatman, că s-a căsătorit cu Nastasia, fiica lui Nestor Ureche și sora lui Grigore Ureche, că n-a avut copii și că a fost ucis în lupta de la Cornul lui Sas împotriva lui Ștefan Tomșa⁸.

După aceste menționări fugare se pare că paharnicul Constantin Sion a avut dreptate când a afirmat în *Arhondologia Moldovei*⁹ că acest „vechiu neam de boer mare... din linia bărbătească n-au mai remas”. Totuși izvoarele documentare publicate până în prezent și cunoscute nouă pomenesc, imediat după dispariția Baliceștilor și împărțirea proprietăților rămase de la Isac Balica, despre un oarecare Balica, martor la vinderea unei părți din satul Iugineți (21 septembrie 1625)¹⁰, apoi despre un alt Balica, fiul lui Ionașco Bâlco, care, împreună cu Dumitrașcu și cu ginerele său Gavril, nepoții lui Bâlco, vinde o roabă țigancă lui Macri căpitanul cu 50 de taleri (circa 27 martie 1642)¹¹. La 2 aprilie 1643 este pomenit Balica din Nicoreștii de Sus¹², iar la 11 iulie 1671 – Acsănie Balica din Negrileşti, probabil rudă, dacă nu chiar același cu cel de dinainte, martor la vinderea unei vii din satul Nicoreștii de Sus¹³, după care, timp de mai bine de jumătate de secol, izvoarele istorice nu mai amintesc nicio persoană cu acest nume. Toți aceștia se pare că nu au avut nicio legătură cu marea familie de boieri Balica de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, numele de familie Balica își face din nou prezența în documentele vremii. Astfel, la 6 mai 1738, într-un rezumat al unui zăpis, este amintit popa Balica și soția sa, Catrina, care vând o casă pe Podul Vechi din Iași¹⁴, apoi probabil același vinde, la 22 septembrie 1743¹⁵, o altă casă pe aceeași uliță. Se pare că este vorba de tatăl lui Toma, blănar, care înstrăinează, la rândul său, la 15 august 1756¹⁶, locul popii Balica, iar la 25 aprilie 1760¹⁷ trei dughene cu loc cu tot, de dinaintea Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, lui Coste Papafil. Urmează iar o perioadă de tăcere, fiindcă în nici una dintre Catagrafiile și Sămile Visteriei Moldovei, publicate până în prezent de Gh. Ghibănescu, Ioan Caproșu, Corneliu Istrate și alții, nu figurează nicio persoană cu numele de Balica. La 1803 este amintit Iordache Balica în calitate de proprietar al satului Ștreanga din ținutul Herța. Nu se cunoaște până în prezent dacă aceștia din urmă au sau nu vreo legătură cu familia Balica din care făcea parte comisul Dimitrie Balica.

După căutări îndelungate, fără vreun rezultat cât de cât satisfăcător, care să ne pună pe o direcție bună, am găsit, în cele din urmă, un manuscris intitulat

Lista rangurilor de boeri de obște în stare de acum, anul 1835, ghenarie 28, unde printre boierii comiși este înregistrat, la poziția 290, comisul Dimitrie Balica¹⁸. Comisul despre care este vorba îl mai găsim apoi într-un *Izvod pentru rangurile boierilor cercetate de Generalnica Obicinuita Adunare* pentru „despăgubirea scutelnicilor pe șvertul al 3-lea, iulie, august și septembrie 1834”, în care se arată că Dimitrie Balica nu are moșii sau alte proprietăți. Conform reglementărilor de atunci, comișii, spre deosebire de celelalte ranguri boierești, aveau drept la 22 de scutelnici, iar pentru că nu avea moșii, deci nici scutelnici, primeau ca despăgubire suma de 330 de lei¹⁹.

Continuând investigațiile, am avut șansa să dăm peste trei manuscrise la Biblioteca Academiei Române, în care am găsit câteva însemnări olografe ale comisului Dimitrie Balica²⁰. Aici descoperim că odată cu declanșarea mișcării eteriste din 1821, probabil din Iași, a fugit în Bucovina, unde a compus prima variantă a poeziei *La ruinele cetății Suceava*. Asupra acesteia va reveni și o va definitiva în vara anului 1860, când se va afla la Chișinău, însoțind-o și de o gravură care mărturisește că Dimitrie Balica se stabilise, în 1821, pentru o vreme la Suceava, lângă Biserica Sf. Ilie²¹. Altă însemnare, tot a lui Balica, arată că se găsea în orașul Bălți, fără să știm de când și în ce împrejurări se stabilise aici, unde începuse din ianuarie 1843 să traducă din limba elino-grecescă romanul istoric *Polidor și Hariti* pe „limba daco-romano-moldavă”. Traducerea o termină, după mărturisirile lui, în luna februarie 1848, închinându-o „marelui agă Costache Negruți”²², pe care îl roagă să-l ajute în a o publica, fiind la mare strânsoare de mijloace financiare. Tot în acest an, găsind „un poem din vechime tipărit”, Dimitrie Balica a copiat din acesta mai multe anecdote și istorioare morale pe care le considera „folositoare pentru giunime” și pentru, precizează el, a nu se pierde cu „trecirea timpului”²³. Mai târziu, în anii 1860-1861, îl întâlnim stabilit la Chișinău, unde, pe lângă definitivarea poeziei *La ruinele cetății Suceava*, a mai compus încă două poezii intitulate *Unirii Principatelor Române. Anul 1859 și Anul 1861*, pe care le dedica lui Vasile Alecsandri, cum rezultă din scrisoarea²⁴ pe care i-o trimite poetului cu rugămintea de fi publicate²⁵. Din aceeași scrisoare aflăm că în anul 1858, deci în plină bătălie pentru Unirea Principatelor Române, Dimitrie Balica a fost în Iași, fără a cunoaște motivul, dar nu a avut norocul, cum mărturisește el însuși, să-l întâlnească pe marele poet.

În afara acestor date, sperând să revenim și cu alte informații, atenția asupra comisului Dimitrie Balica ne-a fost reținută îndeosebi asupra sintagmei „daco-romano-moldavă”, folosită pentru a denumi locuitorii din spațiul carpato-danubiano-pontic, limba și lexicul utilizat de aceștia, pentru denumirea țării din care provenea, precum și a naționalității sale²⁶.

Expresia se înscrie în panoplia ideilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, caracteristice preocupărilor de unire ale elitei politice românești²⁷. În ace-

eași măsură, diplomația europeană credea tot mai mult că numai organizarea Principatelor Române într-un stat tampon ar duce la rezolvarea *problemei orientale*.

Interesantă se pare că este îndeosebi problema apariției și evoluției ideii de apartenență seculară a locuitorilor celor trei provincii românești la același neam, în conținutul scrierilor băștinașilor români de la Est de Carpații Orientali. Excursul nostru nu are drept obiectiv rediscutarea și reconstituirea problemei, ci doar să definească mai exact contururile acesteia, să precizeze succesiunea etapelor istorice pentru înțelegerea mai amplă a sensului expresiei „daco-romano-moldavă”.

Grigore Ureche este, din acest punct de vedere, primul dintre cronicarii români care subliniază că cele trei țări, Ardealul, Țara Românească și Moldova, s-au dezvoltat împreună în cadrul Sciției²⁸, iar după cele latinești „au fost tot un loc și o țară”, numită *Valahia*, „...că s-au tras de la un izvod”²⁹. Afirmările sunt întemeiate și de limba pe care o vorbesc, fiindcă „graiul”, cum spunea cronicarul, deși are lexicul îmbogățit cu multe cuvinte din cel „al vecinilor de prin prejur”, își are originea în cel al „râmlenilor”, adică în „limba latinească”³⁰.

Urmașul său Miron Costin, având o documentație mai bogată și diversificată, arată cu mai multă tărie și precizie că „pe pământul acesta, unde sunt acum moldovenii sau valahii... și acolo unde sunt acum ungrovlahii sau muntenii... și în acea țară care se numește acum Transilvania, au locuit în vremile vechi dacii... pentru că și până astăzi istoricii le numesc Dacia”³¹, ca apoi să adauge că sub acest nume „au trăit aceste țări” până la descălecatul lui Dragoș Vodă³².

Despre locuitorii acestei țări, Dacia, Miron Costin notează: „Ca și noi (moldovenii – n. C.B.) și muntenii se numesc *rumâni*, ceea ce este același lucru ca romani. Și dintre ei sunt mulți în țara Transilvaniei și peste tot ținutul Maramureșului și al Oltului în munți, de asemenea un ținut al țării Transilvaniei”³³. Mențiunile celor doi cronicari arată că „rumânii” acopereau întreg spațiul geografic locuit altădată de daci, în care munții Carpați deveneau, după expresia geografului Emmanuelle de Martonne, „cei mai umani și mai plini de istorie mută”³⁴. Mai târziu geograful I. Conea, remarcând legătura indisolubilă dintre poporul român și geografia sa, afirma că istoria românilor este „expresia pământului lor”³⁵, adânc împlântată în geografia lui.

Numele de *rumân / român*, care desemna locuitorii de acum ai Daciei, este „cel mai adevărat, autentic...”, acest popor, susține cronicarul, l-a păstrat întotdeauna între dâșii... până astăzi. Un alt nume ei înșiși nu au primit între dâșii niciodată”³⁶. Denumirile date de către străini: vlahi, valahi, volohi, olahi etc. constituie o dovadă în plus că aceștia recunoșteau originea lor romană, ca a italienilor pe care îi „numesc cu același nume”³⁷.

Cum s-a ajuns la denumirea de român ne-o spune chiar Miron Costin. El arată că între retragerea armatei și administrației romane din Dacia Traiană (275) și constituirea statelor medievale românești (începutul secolului al XIV-lea) se înregistrează mai multe evenimente majore, care au definitivat conturul teritoriului și poporului de astăzi. Unul dintre acestea este retragerea „coloniilor lui Traian” în munți, în special în acele locuri de unde va porni mai târziu procesul „descălecării”³⁸. În vremea aceasta, care „a ținut multe veacuri”³⁹, limba a suferit unele modificări, încât nu mai semăna cu limba „latină curată”⁴⁰, iar numele de *roman* „a devenit *rumân*”⁴¹. Denumirile de astăzi de moldovean și de muntean s-au format pe parcursul procesului numit *descălecat* și al constituirii statelor medievale românești, când, spune cronicarul, „și-au schimbat numele de rumâni... în muntean și moldovean”, fără a remarca vreo deosebire etnică sau de limbă. După același cronicar numai cei din Ardeal, care fiind „mult mai numeroși ca ungurii”, și-au „păstrat neschimbat numele cel vechiu și se mândresc și azi cu numele de rumâni”⁴².

În baza celor susținute de înaintașii săi, dar și a altor informații, Nicolae Costin, fiul lui Miron Costin, concluzionează: „...neamul acesta”, adică al românilor, trăitor în cele trei țări românești, are ca „nume dreptu și mai vechiu” de „român, adecă râmlian de la Roma..., iară streinii den prejur le dzic vlah, de pe vloh”, cum sunt numiți italienii⁴³.

Până acum cronicarii moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Costin au demonstrat originea romană a românilor și a limbii lor; că s-au format în spațiul locuit astăzi de români, adică în fostul teritoriu care în vechime îl forma Dacia. El este, totodată, singurul popor neolatin care și-a păstrat numele de român din cel de roman.

Cuvântul *român*, după aprecierea lui Vasile Arvinte, ascunde „o întregă istorie”⁴⁴, el arată nu numai originea, vechimea, dar și continuitatea poporului în spațiul geografic aparținător cândva dacilor. Cronicarii pomeniți au scos în evidență, totodată, că românii niciodată nu s-au numit ei înșiși decât români, cum, de fapt, au subliniat și unii străini care i-au cunoscut mai îndeaproape⁴⁵. De asemenea, și numele de vlahi, valahi, volohi, olași etc., utilizate de străini pentru români, n-au pus vreodată la îndoială originea și limba lor.

Cu Dimitrie Cantemir lucrurile se schimbă mult, în sensul că eruditul domn caută să introducă de data aceasta formarea poporului român în cadrul mai larg al procesului de formare al popoarelor Europei. El poate fi considerat drept cel care pune pentru prima dată într-o ecuație modernă formarea poporului român, care premerge apariției conștiinței și națiunii române. Pe baza izvoarelor istorice ajunge la aceeași concluzie ca și înaintașii săi, că „românii din Dachia, care astăzi sint moldovenii, muntenii și ardelenii”, sunt singurii

și „adevărații moștenitori... și cu curat singele filor săi”⁴⁶, adică a romanilor aduși de Traian în Dacia, în comparație cu celelalte popoare ale Europei. El arată că acestea din urmă, „măcar că astăzi <sunt> mari, tari și evghenisi-te”, ele nu-și pot cunoaște „alți părinți... fără numai pe gothi, vandali, unni (huni – n. C.B.), sclavini”⁴⁷. Și pentru a sublinia mai mult acest lucru afirmă că Italia, patria romanilor, a cunoscut „atâta zămintitură și amestecătură de varvari”, încât cu greu „cineva a-l cerca mult să să osteniască și de-abia să-l nemeriască, ca din varvari să-l poată alege”⁴⁸. Istoricul domn a căutat să demonstreze că gradul de romanitate al românilor este mai mare decât al celorlalte popoare neolatine, idee preluată și aprofundată de Școala Ardeleană.

Mergând pe aceeași linie, Dimitrie Cantemir afirmă că neamul romano-moldo-vlahilor „de-i vom căuta cea mai pre urmă vârstă (de când adevărat Traian împăratul din Roma, împărătiasa cetăților, alegând cetățeni romani în Dacia i-au trecut), îl vom afla de pe anul tocmirii firii omenești 107 să fie început”, deci mai vechi decât celelalte popoare ale Europei al căror început îl pune de abia în secolul al V-lea, după așezarea migratorilor⁴⁹, ceea ce este și adevărat.

Pentru urmașii coloniștilor lui Traian din Dacia a urmat apoi o perioadă de prefaceri, de naștere a unui popor nou, ce va fi cunoscut începând cu secolul al VIII-lea sub numele de vlahi, adică români. În această perioadă s-a produs, după eruditul domn, „schimbarea sau mai adevărată tălmăcirea numelui Dacia în Valahia”, timp în care „era supt o stăpânire și un singur domn”⁵⁰, nume sub care s-a numit „multă vreme toate trei țările pomenite”⁵¹, adică Ardealul, Țara Muntenească și Moldova.

În vremea lui Radu Vodă Negru și a lui Dragoș Vodă, Valahia s-a împărțit, după Dimitrie Cantemir, în două, în care „partea Valahii cea mai mare, de pe apa Moldova... s-au numit Moldova, singura Țara Muntenească, cu numele Valahii rămăind”⁵².

Cele prezentate demonstrează că poporul și limba română s-au format pe teritoriul întregului regat al Daciei, care a fost denumit de străini, înainte de constituirea statelor medievale românești, *Valahia*, denumire luată de la locuitorii ei. Numai odată cu „descălecatul” lui Radu Vodă Negru și a lui Dragoș Vodă, ei, spre a se deosebi între dânsii, s-au numit întâi moldoveni de la râul Moldova, iar pe cei de la Sud de Carpații Meridionali i-au numit munteni, de la munte, iar țara lor, Țara Românească, păstrându-și numele de *Valahia*. Străinii încă multă vreme le-au consemnat sub acest ultim nume, adăugând epitetele „mare” sau „mică”, ceea ce deseori a produs confuzii.

Dimitrie Cantemir, unul dintre cei mai erudiți oameni de la începutul secolului al XVIII-lea, nu numai al românilor, dar și al Europei, își expune întreaga sa concepție despre caracterul unitar al locuitorilor vechii Dacii în chiar titlul lu-

crării sale, intitulată *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, scrisă în 1717, fiind considerată una dintre scrierile sale cele mai documentate. Titlul lucrării indică dintru început că romanii „sint moșii, strămoșii noștri, ai moldovenilor, muntenilor, ardelenilor și a tuturor, oriunde să află, ...și limba cea părințască (care din româniască sau lătinească iaste) nebiruit martur ne iaste”⁵³.

Lucrările lui Miron Costin, dar și ale lui Dimitrie Cantemir, care constituiau în lumea culturală de atunci un factor hotărâtor în formarea conștiinței de neam, și-au găsit ecouri și prin cabinetele diplomatice ale marilor puteri. Ele însele erau destinate acestora, după cum afirmă chiar autorii, și întocmite la cererea lor. „Credința în latinătate și prețuirea nobleței de origine i-au fost poporului român, susține pe bună dreptate istoricul Gh. Platon, ajutor mântuitor în împrejurări care n-au seamăn, poate, în istoria lumii”⁵⁴.

Pe fondul discuțiilor generate de dezmembrarea Imperiului Otoman, problema anticipată încă de către Dimitrie Cantemir, care a și scris *Istoria creșterii și descresșterii Imperiului otoman*, Rusia propunea în cadrul tratatelor de la Nemirov (Polonia) din 1736 ca Moldova și Țara Românească să fie unite într-un „stat independent sub garanția Rusiei”⁵⁵. Problema a fost reluată în 1770, motivându-se de data aceasta constituirea din cele două state românești extracarpatiche (Moldova și Țara Românească) a unui „stat tampon” între cele trei mari imperii: Imperiul Habsburgic, Rusia și Imperiul Otoman⁵⁶. Fiind tenace în demersul ei, Ecaterina a II-a îi dezvăluia, doisprezece ani mai târziu, printr-o scrisoare împăratului Iosif al II-lea proiectul „de a forma din Principatele Române un stat independent, cu numele de Dacia”⁵⁷. Acest proiect era inacceptabil pentru moment în judecata diplomației austriece, fiindcă între granițele Imperiului Habsburgic se aflau provincii întregi din vechea Dacie, locuită în majoritate de către români. Ca urmare, proiectul a căzut încă de la conceperea lui.

Din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, termenul „Dacia” capătă, sub impulsul revoluției de la 1821, dar și al evenimentelor ce au urmat, noi dimensiuni în sensul generării unei preocupări dominante a societății românești, cu precădere a tinerei generații de pe ambele părți ale Carpaților, pentru unirea românilor într-un stat dacic. Atmosfera aceasta a fost surprinsă și de către diplomatul francez Bois-le-Comte care, călătorind în Principatele Române, află de la sursele cele mai autorizate ale elitei politice românești că aceasta din urmă avea ca aspirație prioritară de a învăța „din ce în ce mai mult poporul să se considere ca aparținând aceleiași familii... de români, care e numele generic al întregii rase romano-dacice”⁵⁸.

Zvonurile reconstituirii vechii Dacii stârnise o oarecare îngrijorare și în rândul autorităților austriece, care a devenit evidentă prin măsurile drastice luate privitoare la toate mișcărilor românilor din Transilvania sau la vizitele unor confrăți

de peste Carpați. O notă a autorităților din Brașov consemna, la 14/26 aprilie 1848, că „trei străini suspecti, veniți din Moldova și Țara Românească” ar fi emisari români care ar pune la cale „restabilirea regatului Daciei”⁵⁹.

În preajma revoluției de la 1848, termenul *Dacia* apare tot mai frecvent, alături de cel deja generalizat de *român*, *românesc*, cum indică o serie de lucrări elaborate în această perioadă: *Istorie pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior, apoi *Geografia veche a Daciei*, întocmită de francezul J. A. Vaillant, al cărei manuscris îl deținea la 1844 Nicolae Bălcescu⁶⁰. La acestea adăugăm aparițiile unor publicații, cum ar fi „Dacia literară” – în 1840, la Iași sub îngrijirea lui Mihail Kogălniceanu; „Magazin istoric pentru Dacia”, coeditat la București de către Bălcescu și Laurian la 1845; la care înscriem și proiectul unei foi intitulate „Dacia veche și nouă”, lansat în 1835 de inginerul din orașul nou Severin, Alexandru Popovici.

În paginile acestor publicații apar colaboratori români de pretutindeni, nu numai din cele două Principate Române, dar, mai ales, din Transilvania, prezență semnificativă în prevestirea penumbrelor întrevăzute peste marginile cele mai depărtate ale pământului românesc. Tot aici au venit, în contextul înființării prin Regulamentele Organice a mai multor școli după tipar european, unii ardeleni, precum Aron Florian, Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu ș.a.

În deceniile patru și cinci ale secolului al XIX-lea, s-au produs mutații vizibile în mentalul societății românești, când succesele culturale se transformă în manifestări politice, în care un rol principal l-a avut Ion Ghica. Acesta a publicat în limba franceză, în 1838, broșura intitulată *Poids de la Moldavie dans la question d'Orient*, susținând, totodată, o serie de conferințe la Academia Mihăileană despre promovarea ideii unității românilor.

Toate acestea converg în a demonstra transformările care s-au produs la nivelul mentalului românilor, pornind de la sădirea convingerii mai întâi a principiului unității culturale, pus în evidență de limbă, origine, obiceiuri, tradiții etc., proces desfășurat în cadrul vechiului teritoriu al statului dac, fără de care nu se putea impune, apoi, cel al unității politice de România.

În acest curent al promovării unității românești nu putea să nu se integreze și românii din Basarabia rusificată, care formau majoritatea populației și care cu greu se puteau desprinde de cei din dreapta Prutului, legându-i o istorie întreagă. Chiar unii savanți ruși, între care R. A. Budagov, recunoșteau „unitatea limbii pe care o vorbeau muntenii, moldovenii, bucovinenii etc.”⁶¹.

Încercările autorităților țariste de a impune prin legea din 1818, prin Așezământul din 1828 și prin alte asemenea acte denumirea de „limbă moldo-

venească”, în locul celei de română, n-a făcut decât să întărească conștiința apartenenței locuitorilor dintre Prut și Nistru și mai mult la Moldova medievală a lui Ștefan cel Mare. Nimeni n-a putut să șteargă de-a lungul anilor din memoria generațiilor amintirile și faptele marelui domn, apartenența la Țara Moldovei, iar prin aceasta la întregul neam românesc.

Un rol important, oricât de controversat, l-a avut, ca și confratele său bucovinean episcopul Dositei Herescu⁶², mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Prin intervențiile făcute la autoritățile rusești, acesta a reușit să înființeze, în 1813, pentru instruirea copiilor preoților și slujitorilor bisericii, Seminarul teologic de la Chișinău. În adresa de motivare către Sinodul rusesc, din 4 noiembrie 1812, mitropolitul Gavriil justifica necesitatea acestui locaș de învățământ nu numai pentru învățarea limbii rusești, ca limbă „a stăpânirii”, cât și, în principal, pentru însușirea limbii „naționale moldovenești”, ca „să poată propovădui poporului cuvântul lui Dumnezeu”, precum și, îndeosebi, „acea latinească, fiindcă din ea se trage și se poate îmbogăți acea națională”⁶³. Erau argumente redutabile în fața cărora autoritățile rusești n-au putut să nu cedeze. Chiar dacă ar fi să luăm în considerație numai această din urmă atitudine a înaltului ierarh român, în ciuda colaboraționismului său cu autoritățile rusești, ar fi suficient pentru a nu-i imputa că și-a trădat poporul, limba și, mai ales, originea sa română. Mai mult, el propune ca Episcopiei Chișinăului să-i fie alipită o parte din Episcopia Ecaterinoslavului, anume regiunea Ociacovului, care era locuită de români, greci, bulgari și de foarte puțini ruși⁶⁴.

În teritoriul dintre Prut și Nistru, intrat în stăpânirea Rusiei, unde a căutat să impună în administrație limba rusă, noile autorități s-au văzut neputincioase în îndeplinirea atribuțiilor, fiindcă marea majoritate a populației era vorbitoare și cunoscătoare de limba română. În fața acestei situații, guvernatorul civil Pavel Ivanovici Fedorov a fost nevoit să permită din 1836, în ciuda instrucțiunilor de la Petersburg, folosirea limbii române în instituțiile statului. Cu un an înainte convenise să admită introducerea limbii române ca obiect de studiu la Liceul de băieți din Chișinău, iar din 1840 și în școlile din județul cu același nume, pentru ca din 1842 să extindă această opțiune pentru școlile din județele Hotin și Bălți.

Apartenența locuitorilor dintre Prut și Nistru la comunitatea românească n-a fost niciodată abandonată ci, din contră, ea a continuat să fie în permanență prezentă prin publicarea neîntreruptă a unor lucrări și manuale în limba română⁶⁵. Multe dintre acestea conțin în titlurile lor etnonimele *vlaho-moldav*⁶⁶ sau *daco-romano-moldav*. Acesta din urmă se întâlnește, după cunoștințele mele, doar în *Cuvântul* lui Dimitrie Balica adresat tinerilor, care prefața traducerea romanului *Heliodor și Hariti*⁶⁷. Folosirea numelui daco-romano-moldav chiar și numai de către o singură persoană demonstrează că ideea unității politice pătrunseseră adânc și în rândul basarabenilor, dacă ne gândim

că totuși traducătorul romanului greco-elin aparținea unui grup cu preocupări intelectuale, deși nu se înscria la nivelul elitelor. Existența denominativului sugerează faptul că în vorbirea curentă, cu siguranță și în mediul elitelor românești, era utilizată în mod frecvent. Ea prezintă, totodată, gradul până la care ajunseseră prefacerile la nivelul conștiinței înregistrate de societatea românească la acea vreme. Expresia *daco-romano-moldav* indică, pe de o parte, că Țara Moldovei și locuitorii ei aparțineau unei formațiuni politice mult mai mari, numită Dacia, care fusese cucerită de Traian și colonizată cu romani. Mai mult, aceasta din urmă, pe lângă faptul că trezea sentimentul apartenenței locuitorilor de la Est de Carpați la marea familie română, ea atrăgea atenția asupra Europei, ceea ce a înlesnit înmugurirea în mintea politicianilor de atunci a ideii și posibilității de creare a unui singur stat al acestei națiuni.

În concluzie, demersul nostru s-a dorit a arăta cum s-a format și a evoluat în mentalul românilor ideea că moldovenii, muntenii, ardelenii au aceeași origine romană și sunt cunoscuți de străini sub numele general de *vlahi*, cu variantele date de limba și pronunția străină, că vorbesc aceeași limbă, la care ar trebui să mai adăugăm aceleași tradiții, obiceiuri, religie etc. Că ideea existenței unei mari familii a românilor a pornit de la lupta cronicarilor de a arăta atât confrăților lor, cât și europenilor că moldovenii nu sunt singurii români, că la fel ca ei sunt și muntenii și ardelenii, că toți au făcut parte dintru început din același neam, care numai odată cu „decălecarea” și-au dat între ei nume diferite, spre a se deosebi unii de alții în funcție de locurile unde erau stabiliți. Pentru a întări cele afirmate de cronicarii noștri, redăm un citat al unui cronicar sas, Johann Filstich, cu studii universitare, bun cunoscător al românilor, trăitor printre aceștia, care a și scris în vremea lui Dimitrie Cantemir lucrarea *Încercare de istorie românească*⁶⁸. Iată ce spune autorul: „Moldovenii nu se deosebesc de munteni decât prin nume, întrucât sunt de aceeași stirpe, având același grai, credință și port, nedeosebindu-se decât prin lucruri pe care vecinii lor leși cată a le schimba”⁶⁹. Numai vremurile și împrejurările politice au făcut și fac încă și astăzi, în ciuda adevărului istoric, să se adâncească artificial, cum sugera clar Johann Filstich, speculând slăbiciunile oamenilor, așa-zisele deosebiri dintre aceștia.

Note

¹ „Convorbiri literare”, 1912; vezi și Alexandru Lapedațu, *Un mănunchi de cercetări istorice*, 1915, p. 121-124.

² *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I.

³ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și note de P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 200.

⁴ Gh. Ghibănescu, *Buzeștii – Balica – Catargieștii*, în „Arhiva”, XXIX, 1912, nr. 1, p. 106-108; Alexandru I. Gonța, *Mănăstirea Balica din Iași – o ctitorie din veacul al XVI-lea a boierilor Buzești din Țara Românească*, în „Mitropolia

Moldovei și Sucevei”, an XI (1964), nr. 5-6, p. 278-280; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 291-292; Ștefan S. Gorovei, *Nepoții Balicăi, sămințenia Movileștilor*, în „Arhiva Genealogică”, I (IV), 1994, p. 3-4, p. 124; Maria Magdalena Székely, *Boieri hicleni și înruderile lor*, în „Arhiva Genealogică”, I (IV), 1994, nr. 1-2, p. 224.

⁵ Constantin Rezachevici, *Privilegiu de indigenat polon acordate locuitorilor din Țările Române*, în „RdI”, 28, 1975, nr. 7, p. 1095-1098; *idem*, *Indigenatul polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii românești în cea europeană în Evul Mediu*, în „Arhiva Genealogică”, III (IV), 1996, nr. 3-4 p. 215; Ștefan S. Gorovei, *Steme moldovenești augmentate în Polonia*, în „Arhiva Genealogică”, II (VII), 1998, nr. 1-2, p. 310.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Nepoții Balicăi, sămințenia Movileștilor*, în „Arhiva Genealogică”, I (IV), 1994, p. 3-4, p. 126-130.

⁸ Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 278-280; Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 340-341; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, ediție cu introducere, note, indici și glose alcătuită de Corneliu Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 546.

⁹ Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și Note*, publicată de Gh. Ghibănescu, Iași, 1892, p. 30.

¹⁰ *Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XVIII, doc. nr. 374.

¹¹ *Ibidem*, vol. XXVI. Doc. nr. 382.

¹² *Ibidem*, XXVII, doc. nr. 66 și XXVIII, doc. nr. 491 și 558.

¹³ *Catalogul documentelor moldovenești. Supliment I*, 1975.

¹⁴ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV, doc. nr. 339 și 343.

¹⁵ *Ibidem*, doc. nr. 408

¹⁶ *Ibidem*, vol. VI, doc. nr. 53.

¹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 280.

¹⁸ Biblioteca Academiei Române, ms. rom. nr. 8, f. 21.

¹⁹ *Ibidem*, f. 26.

²⁰ Biblioteca Academiei Române (prescurtat BAR), ms. rom. nr. 3128, 4156 și 5041.

²¹ BAR, ms. rom. nr. 5041, care are filele nenumerotate.

²² BAR, ms. rom. nr. 4156, f. 1r-v – 2r.

²³ BAR, ms. rom. nr., 3128, f. 1r-v.

- ²⁴ BAR, ms. rom. nr. 5041.
- ²⁵ Pentru că nu au valoare poetică ele nu au fost niciodată publicate. De asemenea, nu se cunoaște nici dacă „marele trubadur” i-a răspuns la scrisoarea care însoțea poeziile lui Dimitrie Balica.
- ²⁶ BAR, ms. rom. Nr. 4156, f. 1r, f. 3r, f. 4r-v.
- ²⁷ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională (1834-1849)*, București, 1967.
- ²⁸ „Șțitia sau Schithia, pre limba slovenească... coprinde loc mult, nu numai a nostru (adică Țara Moldovei – n. C.B.), ce închide și Ardealul și Țara Muntenească și câmpii peste Nistru, de coprinde o parte mare și de Țara Leșească” (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 59).
- ²⁹ *Ibidem*, p. 60.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 61.
- ³¹ Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 203.
- ³² *Ibidem*, p. 261.
- ³³ *Ibidem*, p. 204.
- ³⁴ Em. De Martonne, *La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe*, Bucarest, 1922, p. 19.
- ³⁵ I. Conea, *Geografie și istorie românească*, Colecția „Lucașul”, București, p. 42.
- ³⁶ Miron Costin, *op. cit.*, p. 207.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 208.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 206, 225-227.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 206.
- ⁴⁰ *Ibidem*.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² *Ibidem*, p. 229.
- ⁴³ Nicolae Miron, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, Iași, 1976, p. 55.
- ⁴⁴ Vasile Arvinte, *Numele etnic Român și crearea statului național România*, în „Cronica”, nr. 27 (544), an. XI, 2 iulie 1976.
- ⁴⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. I, p. 322.
- ⁴⁶ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, în *idem*, *Opere*. Texte, cronologie, glosar, referințe critice și introducere, Stela Toma, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 886-887.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 882.
- ⁴⁸ *Ibidem*.

- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 883-884.
- ⁵⁰ *Ibidem*, p. 1221.
- ⁵¹ *Ibidem*.
- ⁵² *Ibidem*, p. 1229.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 987.
- ⁵⁴ Gh. Platon, *Ideea Daco-României în conștiința generației de la 1848. Geneză și continuitate*, în „AIIA – Iași, XIV, 1977, p. 335.
- ⁵⁵ Veniamin Ciobanu, *1699-1815, în România în relațiile internaționale. 1699-1939*, Iași, 1980, p. 30.
- ⁵⁶ *Ibidem*, p. 38.
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 46.
- ⁵⁸ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, București, 1915, p. 48.
- ⁵⁹ *Istoria românilor*, vol. VII, tom. I, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 21.
- ⁶⁰ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 36.
- ⁶¹ R.A. Budagov, *Vivat, crescat, floreat*, în „Limba Română”, Chișinău, 1991, nr. 1, p. 3.
- ⁶² Episcopul Dositei Herescu, perceput de autoritățile habsburgice ca un om și funcționar ecleziastic devotat intereselor Curții imperiale, a încercat să încadreze clerul bucovinean în structurile instituționale imperiale cu cât mai puține prejucii în planul religios ortodox și național. Vezi teza de doctorat *Mitropolia Bucovinei și rolul ei cultural-național (1880-1920)*, elaborată de Simina-Octavia (Iftimiu) Stan, 2012.
- ⁶³ Cf. Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia*, p. 38.
- ⁶⁴ *Ibidem*, p. 39.
- ⁶⁵ Vezi Mihail Zamfira, *Limba română în scrieri parenetice din Basarabia (1812-1865)*, București, 2001.
- ⁶⁶ La 1840 I. Hinculov tipărea în limba rusă o gramatică *valaho-moldovenească* (Cf. M. Zamfira, *op. cit.*, p. IX): în același an Ion Hâncu, probabil un urmaș al sărdarului Mihalcea Hâncu de Orhei, a publicat lucrările: *Adunare de scrieri și traduceri în proză și versuri pentru exerciții în limba valaho-moldavă... și Schițarea regulilor gramaticii valaho-moldave*, iar în 1847 *Concluzii de gramatică valaho-moldavă* (Gh. Bezviconi, *Profiluri de ieri și azi*, p. 177-178).
- ⁶⁷ BAR, ms. rom. Nr. 4156, 3r-4v.
- ⁶⁸ Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*. Studiu introductiv, ediția textului și note de Adolf Armbruster. Traducere de Radu Constantinescu, București, 1979.
- ⁶⁹ *Ibidem*, p. 39-41.

Alexandru Ovidiu VINTILĂ

Traian Brăileanu¹. Statul și comunitatea morală. Istoria teoriilor sociologice

A.O.V. – drd., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, poet și publicist.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași; membru în Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Bucovineni, redactor al revistei „Bucovina literară”.

Cărți recente: *Demersul dialogic. Semne ale unei experiențe a înțelegerii* (2011), *Viața preschimbată*, poeme (2011). În pregătire – o carte intitulată: *Traian Brăileanu. Întruchipările rațiunii (Fapte, idei, teritorii ale realității din interbelicul bucovinean)*.

Odată constituit propriul sistem sociologic, Traian Brăileanu va publica două studii reunite sub titlul *Statul și comunitatea morală*, București, Universul, 1937. Cele două articole publicate în broșura de față au văzut lumina tiparului în prestigioasa „Revue Internationale de Sociologie” în 1931 *L'Etat et la Communauté morale* și *Essai sociologique sur la liberté humaine* în 1937. Trebuie să mai spunem că acest volum va fi reeditat în 1940.

În prefața publicată sub semnătura sociologului bucovinean la prima ediție a tomului în discuție se menționează că aceste studii rezumă, întregesc și lămuresc doctrina autorului expusă pe larg în toate lucrările apărute începând cu anul 1912, anul debutului lui Traian Brăileanu. De asemenea, *Statul și comunitatea morală* este, mai ales, o introducere la lucrarea profesorului cernăuțean, finalizată în manuscris încă din 1937, *Teoria comunității omenеști*, opera de căpătâi a gânditorului, despre care el însuși mărturisește că trebuie să ofere dezlegarea tuturor îndoielilor ce frământă sufletul individual, arătându-i drumul spre mântuire. Așadar, se observă cum concepția lui Brăileanu a devenit profund creștină, dimensiunea spiritualistă sau noologică fiind evidentă, articulată definitiv. Nu întâmplător Dan Dungaciul îl numește pe Traian Brăileanu „un paretian încreștinat”, autorul unui sistem de sociologie spiritualistă (noologică). Pe ideea importanței dimensiunii spirituale a marșat și profesorul Ilie Bădescu atunci când, în

introducerea din anul 2000, a intitulat *Teoria comunității omenești*, un sistem de sociologie noologică, adică piatra unghiulară a teoriei sale despre comunitatea omenească². Același Dan Dungaciu îl plasează pe Brăileanu în rândurile sociologilor care au adoptat în știință o poziție personalist-creștină, axată pe învățăturile, etica și doctrina ortodoxă³.

Revenind la *Statul și comunitatea morală*, autorul lucrării, pe parcursul acesteia, a încercat să lămurească raportul dintre stat și comunitatea morală. Într-o primă instanță Brăileanu va insista asupra faptului că există două forme de organizare socială, fiecare având caracter propriu. Teoretic, spune sociologul cernăuțean, se poate construi un stat, o comunitate morală, un sistem economic, o comunitate religioasă etc., considerându-se numai factorii de care depinde structura acestor forme teoretice. Fiecare dintre forme implică oamenii, dar oamenii a căror acțiune are un scop: politic, economic ș.a.m.d. Cetățenii formează statul, producătorii alcătuiesc sistemul economic, credincioșii constituie biserica. Conduita acestor oameni și ierarhia (stratificarea) socială sunt orânduite după norme care corespund caracterului specific al acestor comunități (norme politice, economice, religioase).

Or, își expune autorul studiului teza, societățile concrete se nasc din interferența formelor pure (teoretice), iar omul care formează societățile este înzestrat cu toate aceste caractere, fie simultan (este cetățean, credincios sau *homo oeconomicus*), fie succesiv, în cursul evoluției individualiste. Prin diviziunea muncii sociale, oamenii se diferențiază, se specializează. De aici rezultă structuri sociale complexe. Cu toate acestea, o specializare absolută nu există la om, cu excepția comunității biologice unde diferențierea în funcție de vârstă și sexe e impusă de natură. Deducem de aici că orice formă socială care depășește comunitatea biologică prezintă un echilibru instabil. Diviziunea muncii sociale nu este determinată prin legi naturale, ci prin legi ale spiritului, prin norme de conduită elaborate în interiorul comunității, prin intermediul educației. Aceste norme sunt expresia unor idei. Cum omul acționează urmărind un ideal, el va opera după reprezentarea a ceea ce trebuie să fie. Este limpede că idealurile diferă în funcție de specialitatea fiecărui individ sau a fiecărei categorii de indivizi: oamenii politici se ghidează după ideea pe care și-o formează cu privire la stat, moralisții după ideea ce și-o fac despre comunitatea morală. Prin urmare, se poate explica limpede că între acești specialiști se pot isca conflicte. Iar conflictele își găsesc expresia în oscilațiile echilibrului social și în transformările sociale mai mult sau mai puțin accentuate, revoluționare, într-o manieră mai intensă sau mai lipsită de forță.

Rolul științei sociale este acela de a deosebi clar între ceea ce este de ceea ce trebuie să fie. Știința constată, concluzionează Traian Brăileanu, că există și că trebuie

să existe conflicte între politicieni, moraliști, economiști, preoți, esteticieni ș.a. De asemenea, știința mai constată și faptul că stabilitatea echilibrului social depinde de posibilitatea de a concilia aceste conflicte, de a împăca tabere intrate în adversitate, și de-ai face pe acești specialiști să ajungă la un acord comun, adică potrivit ideii unei comunități perfect echilibrate și adaptate la condițiile mediului.

Sociologia, analizând și expunând fenomenele sociale, elaborează în același timp un nou ideal social, mai deslușit, și, înainte de toate, mai aproape de realitate, de concret. În acest moment, Brăileanu va specifica: reformatorii „specialiști” nu vor putea elabora un ideal nou lămurit, în acord cu realitatea, ci vor construi utopii, idealuri nerealiste prin intermediul cărora se va ajunge la dezastrul societății omenești⁴.

Rezolvarea în cazul unei situații de acest tip, sociologul bucovinean o decelează în elaborarea unui sistem de valori susținut printr-o educație rațională, întemeiată pe rezultatele științei sociale: „Dar, pentru a stabili o cooperare rodnică a acestor specialiști, pentru a stabili acea vedere de ansamblu așa de scumpă lui A. Comte, trebuie ca în fiecare societate bine organizată să se fixeze pentru acțiunea practică un sistem de valori susținut printr-o educație rațională, adică întemeiată pe rezultatele științei sociale”, stabilește autorul opului în dezbatere.

Astfel, se poate afirma, fără puțință de tăgadă, primatul valorilor morale, pentru că ele sunt calitățile de care omul ține cont în conduita sa din momentul când intră în comunicare spirituală cu cei care îi sunt aproape, altfel spus, din clipa în care conștiința sa va stabili contactul cu celelalte conștiințe, ale semenilor săi. Mai observă titularul catedrei de sociologie, etică și politică a universității cernăuțene că toate celelalte valori a căror înfăptuire o urmărește individul sunt modelate după imaginea valorilor morale: toate bunurile sunt bunuri derivate din verigi morale și se ordonează într-o ierarhie în funcție de relația lor mai mult sau mai puțin strânsă cu supremul bine moral.

În acest fel rațiunea, care caută condițiile formării și lărgirii spațiului comunității omenești, intră în acord cu sentimentul, acesta din urmă căutând o organizare cât mai aproape de perfecțiune, adică mai morală, a societății. În temeiul acestei relații sau raport dintre rațiune și sentiment, între știință și acțiune, afirmă Traian Brăileanu în lucrarea sa concordanța dintre morala kantiană și morala creștină.

Tot în paginile cărții de față, liderul grupării din jurul revistei „Însemnări sociologice” va menționa că de la tehnica socială sau arta de a governa pretinde descoperirea cheii pentru progresul civilizației. „Numai o tehnică socială întemeiată pe principiul libertății, pe suveranitatea spiritului, a cunoașterii, a creat progresul și-l poate susține”⁵.

Dacă timpul ar mai fi avut răbdare cu Traian Brăileanu, ca să utilizăm o sentință bine cunoscută, cu siguranță filozoful și sociologul român și-ar fi dus până la capăt toate proiectele. Unul dintre proiectele profesorului cernăuțean care au rămas la stadiul de manuscris fără să vadă lumina tiparului și să intre oficial în circulație a fost cel legat de istoria sociologiei, atât a celei universale, cât și a celei autohtone.

În acest sens, cum spuneam, a rămas în urma lui Traian Brăileanu un masiv op intitulat *Istoria teoriilor sociologice*. Volumul, numărând peste 600 de pagini, a fost șapirografiat de studentul Iosif V. Antohi. Lucrarea reprezintă, de fapt, un curs de istoria sociologiei ținut la Universitatea „Regele Carol al II-lea” din Cernăuți în anul 1937.

Observăm, citindu-l pe autorul acestui curs, originalitatea modului propriu de gândire, cercetarea laborioasă, scriitura densă și totodată captivantă, un spirit critic pronunțat, o viziune în perfectă concordanță cu forța radiografiei pe care o întreprinde, o dorință aproape inenarabilă de a înțelege și de a se face înțeles.

Traian Brăileanu arată că expunerea teoriilor sociologice poate fi efectuată în trei moduri: ca parte integrantă într-un tratat de sociologie, pentru lămurirea diferitor probleme și precizarea punctului de vedere al autorului respectiv; ca istorie a literaturii sociologice, sperând a reda o iconă cât mai obiectivă; în chip de sinteză a celor două puncte de vedere menționate mai sus, ceea ce înseamnă o expunere critică și, în același timp, cât se poate de completă atât a teoriilor sociologice, cât și a autorilor cei mai reprezentativi care le-au ilustrat. În ceea ce privește modul de abordare al lui Traian Brăileanu, acesta afirmă că va încerca să prezinte care sunt originile și începuturile sociologiei, după care va insista asupra celor mai importante sisteme sociologice, efectuând delimitări în funcție de caractere extrinseci (mediul de civilizație în care au apărut) și, într-o parte secundă, după caracterele lor intrinseci, adică după modul cum înțeleg diferiți autori să pună problema și să o rezolve. Dan Dungăciu remarcă modul interesant al filozofului și sociologului bucovinean de a decupa mediul de civilizație în care au apărut teoriile sociologice, acesta fiind în esență cel național. Prin abordare, afirmă Dungăciu, Brăileanu se apropie de profesorul de la Chicago, Donald N. Levine, cu mențiunea că ideea acestuia din urmă este mai elaborată și mai nuanțată. Nu putem face abstracție aici de faptul că volumul sociologului american, *Vision of the Sociological Tradition*, este de dată relativ recentă, 1995⁶.

Titularul catedrei de etică, sociologie și politică din cadrul universității cernăuțene va acorda un spațiu amplu, pe cuprinsul cursului său, sociologiei din țări precum Franța, Anglia, America, Italia, Cehia, Rusia, Germania sau Belgia. De asemenea, nu va ignora nici România. Despre sociologia de la noi va susține că

este una născută din contactul nemijlocit cu viața comunității omenești. La capitolul reproșuri, Brăileanu va scoate în evidență că mișcarea sociologică autohtonă a alunecat în sfera sociologiei internaționale, ceea ce a făcut-o să devieze pentru o clipă de la făgașul unei evoluții organice. Tot în acest curs, Brăileanu va lămuri învinuirea de „internaționalism” adusă sociologiei românești, dând următoarea explicație: odată crescută influența din exterior asupra sociologiei autohtone, știința de la noi va avea de suferit, întrucât unii sociologi, în dorința de a ține cu orice preț pasul cu știința internațională, se îndepărtează de realitatea socială, renunțând la verificarea diferitor ipoteze prin analiza fenomenelor supuse observației. În acest sens, spune Brăileanu, avem reprezentanți ai sociologiei franceze, identificată cu Școala lui Durkheim, ai concepției materialiste a istoriei, atât în nuanță marxistă, cât și în maniera socialiștilor de catedră germani. Mai avem, completează sociologul român, reprezentanți ai sociologiei anglo-americane⁷.

Deși și-a dorit să ducă la bun sfârșit nu doar o istorie a tuturor teoriilor de știință socială, ci și să scrie și o istorie a sociologiei românești care să cuprindă deopotrivă precursorii și reformatorii, timpul nu i-a îngăduit acest lucru. După cum se știe, a murit închis fiind în temnița comunistă de la Aiud, la doar 65 de ani, când încă mai avea o serie întreagă de proiecte care așteptau să fie finalizate. Nici măcar lucrarea sa de debut, din 1912, *Despre condițiunile conștiinței și ale cunoștinței*, nu a apucat să o reediteze, cu toate că a pregătit-o pentru tipar în 1944.

Note

¹ Traian Brăileanu (n. 14 septembrie 1882, Bilca, actualmente județul Suceava – d. 3 octombrie 1947, Aiud) a fost filozof și sociolog, profesor și decan în cadrul universității cernăuțene din perioada interbelică, traducător din Kant și Aristotel, autor de volume și studii de specialitate bine primite atât în țară, cât și în străinătate, întemeietor de revistă și școală sociologică, membru al Academiei de Științe Politice de pe lângă Columbia University din New York, fost ministru al educației într-una dintre cele mai grele perioade pentru România, 14 septembrie 1940 – 21 ianuarie 1941, decorat de regele Carol al II-lea cu titlul de „Comandor al Ordinului Coroana României”.

² Dan Dungaciu, *Traian Brăileanu: Omul și opera – Trepte către o monografie*, în Traian Brăileanu, *Memorii. Statul și comunitatea morală*, Editura Albatros, București, 2003, p. 26.

³ *Ibidem*, p. 27.

⁴ Traian Brăileanu, *Memorii. Statul și comunitatea morală*, Editura Albatros, București, 2003, p. 200.

⁵ *Ibidem*, p. 186.

⁶ Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 29.

⁷ *Ibidem*.

Irina NECHIT

Cum am scris *Tancul lui Brad P.*

I.N. – scriitoare, critic de teatru, jurnalist cultural.

Membră a Uniunii Scriitorilor din România, filiala Chișinău, membră a Uniunii Scriitorilor din

Republica Moldova, membră a Asociației Internaționale a Criticilor Teatrali. A publicat 6 volume de poezie (*Șarpele mă recunoaște, Cartea rece, Un viitor obosit, Gheara, Un fel de liniște, Copilul din mașina galbenă*), cărți de dramaturgie și critică teatrală (*Proiectul unei tragedii, Maimuța în baie, Coridorul morții, Godot eliberatorul*).

Programul „Matei Millo”, anunțat anul trecut de Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, mi-a permis, după aprobarea proiectului meu cu titlul „Manifestul teatrului cruzimii, citit de Smirnov”, să susțin cursuri de scriere dramatică la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (AMTAP). ICR Chișinău ne-a propus o temă de actualitate – violența în arta teatrală, ca reflectare sau ca interpretare critică a violenței din societatea contemporană. Mi-a părut firesc să abordez un eveniment istoric recent, pe parcursul căruia violența s-a manifestat în mai toate formele ei – războiul de pe Nistru din 1992.

La douăzeci de ani după declanșarea conflictului de pe Nistru, acesta mocnește în surdină, rămânând nesoluționat. „E de mirare că până azi nu s-au făcut spectacole despre războiul din '92!”, mi-au spus unii dintre masteranzii AMTAP, care au dorit să participe la cursurile de scriere dramatică. „Ce știți voi despre acest război?”, i-am întrebat la începutul proiectului. Majoritatea aveau informații vagi, inexacte, unii au zis că pentru prima dată despre acest conflict militar, dar o tânără actriță a povestit cu voce sugrumată că se afla la Dubăsari în ziua când a început războiul. În blocul unde locuia familia ei căzuse un obuz. Tatăl altei masterande fusese combatant în război, iar finii acestuia, tineri căsătoriți (fina era însărcinată), au murit în propria casă, distrusă în timpul unui bombardament. Unchiul unui masterand luptase ca voluntar pe front și e ferm convins că cetățenii moldoveni au fost folosiți drept carne de tun în războiul care s-a desfășurat după un scenariu scris la Moscova.

Personajele păreau gata conturate, decupate din viață, cărțile, articolele de ziar despre conflictul de pe Nistru și discuțiile cu martorii ofereau o sumedenie de subiecte, totuși trebuia să facem o alegere, să găsim, în cantitatea enormă de material documentar, o linie de subiect a noastră, individualizată.

În toamna anului 2011 apăruse în presă o știre despre faptul că celebrul actor Brad Pitt și-a cumpărat un tanc sovietic la Budapesta, în perioada filmărilor unei pelicule despre un nou război mondial. Atunci mi-am imaginat că o altă vedetă de cinema, pe nume Brad P., ar veni pe meleagurile noastre să cumpere tancul de la Coșnița, simbol al Armatei URSS, păzit cu strășnicie de separatiștii de la Tiraspol. Am compus un sinopsis al unei eventuale piese despre aventurile lui Brad P. pe cele două maluri ale Nistrului. L-am citit în fața masteranzilor, le-am prezentat și alte variante de subiect (despre rănilor celor mutilați în război sau despre indiferența generației de azi față de conflictul de acum două decenii), dar tinerii actori, regizori, păpușari, coregrafi, teatrologi, culturologi care au asistat la orele de scriere dramatică au spus că cea mai interesantă este varianta cu Brad P.

Una dintre actrițele prezente la cursuri, Inga Marcu (angajată la Teatrul de Păpuși „Guguță”), împletea din ață colorată o păpușică și asculta cu atenție. Privind-o, mi-a apărut în minte imaginea unei adolescente de pe malul stâng al Nistrului care vrea să fondeze un teatru de păpuși în satul ei și care confecționează cu măiestrie păpuși, făcând și un Balaur ce seamănă întocmai cu Smirnov, fostul lider al autoproclamatei republici moldovenești nistrene.

Un alt masterand e balerin la Opera Națională din Chișinău, mi-am închipuit că el l-ar putea juca pe Lebădoiul Negru din piesă, numele acestui personaj fiind o simbioză între Lebăda Neagră din faimosul balet ceaikovskian și generalul Lebed, căruia ofițerii de la Tiraspol îi pregătiseră la sfârșitul războiului din '92, în cinstea victoriei asupra moldovenilor, un dar grotesc: valsul tancurilor.

Masterandul Nicu Țurcanu, actor la Teatrul Național „Mihai Eminescu”, mi-a mărturisit că îi place să cânte la saxofon și atunci am decis că Tiranul din piesă va cânta la saxofon. Se lega acest instrument cu povestea unuia dintre personaje, Pavel toboșarul, care are ca prototip un muzicant din Cocieri, conducătorul fanfarei ce-i petrecea la cimitir pe consătenii uciși în război.

Un personaj inventat e Moartea, ea vorbește, cântă, dansează și nici nu știu dacă e o născocire sau o prezență reală.

Ficțiunea se întâlnește cu faptele documentare în piesa Tancul lui Brad P., prima parte fiind construită cu preponderență din monologuri ale unor oameni reali, implicați direct în conflictul de pe Nistru. Monologurile au fost înregistrate, apoi descifrate, comprimate, ușor redactate, adaptate rigorilor unui text dramatic.

Piesa Tancul lui Brad P., scrisă în cadrul proiectului sprijinit de ICR Chișinău, e o plecăciune în fața celor care și-au apărât țara, limba, casele, familiile și pământurile într-un război inegal dintre un stat gigantic, Rusia, și unul care abia de poate fi zărit pe hartă, Republica Moldova.

Am terminat piesa în iunie curent, iar în iulie un grup de studenți și masteranzi ai AMTAP, în frunte cu regizoarea Nelly Cozaru, a realizat lectura publică a Tancului..., un text despre violență, dar și despre adevăratul eroism, care nu e cel etalat la parade militare, ci unul manifestat de ființe mici și slabe în încleștarea cu monștrii.

Tancul lui Brad P.

Piesă consacrată războiului de pe Nistru din 1992, scrisă în cadrul proiectului „Manifestul teatrului cruzimii, citit de Smirnov”

PERSONAJE:

Telejurnalista

Regizorul TV

Pavel, toboșar, fost combatant

Alexandru, fost combatant

Doctorul

Kravcenko, martor al unui caz de tortură din timpul războiului de pe Nistru

Eleonora, fost agent al serviciilor secrete din Chișinău

Maria, văduvă de război

Zina, mama unui băiat ce a călcat pe mină

Antonina, fiica unui dispărut

Cazacul-actor

Brad P.

Moartea

Lebădoiul Negru

Tiranul

Nora Tiranului

Zubakov, gardist de la Tiraspol

Pirojkov, gardist

Ministrul anonim

PARTEA I

MALUL DREPT

Prolog

Tiranul traversează scena cântând la saxofon. Tiranul seamănă cu Smirnov.

Scena 1

Un studio la televiziune. Se filmează o emisiune despre războiul de pe Nistru din 1992.

TELEJURNALISTA: A ajuns! Începem cu el.

REGIZORUL TV: Cum îl cheamă?

TELEJURNALISTA: Pavel.

REGIZORUL TV: De unde-i?

TELEJURNALISTA: Din Cocieri. Cânta în fanfara satului.

REGIZORUL TV: Cum cânta? Ce cânta?

TELEJURNALISTA: Bătea toba.

REGIZORUL TV: De ce l-ai chemat dacă bătea toba? Trebuia să chemi un combatant sau un polițist. De ce-ai chemat un toboșar?

TELEJURNALISTA: El conducea fanfara. La Cocieri toți oamenii uciși de soldații lui Smirnov erau înmormântați cu fanfară. Îi îngropau cu muzică. Din principiu.

REGIZORUL TV: Oho! Din principiu.

Scena 2

Intră Moartea. Ea bate toba. Se oprește într-un ungher.

REGIZORUL TV: Ai auzit?

TELEJURNALISTA: Ce să aud?

REGIZORUL TV: O tobă.

TELEJURNALISTA: Ce tobă?

REGIZORUL TV: Cineva a bătut toba.

TELEJURNALISTA: Când? Unde?

REGIZORUL TV: Undeva în coridor. Sau afară. Chiar n-ai auzit?

TELEJURNALISTA: Nu. Poate că în studioul cel mare se filmează un concert de muzică populară.

REGIZORUL TV: Nu era muzică populară. Domnule Pavel, intrați! Luați loc.

Scena 3

Pavel se așază la o masă pe care e pusă o vază. În vază e o floare.

REGIZORUL TV: Uitați-vă la mine... Sau la colega mea. Noi filmăm, iar dumneavoastră vorbiți.

TELEJURNALISTA: Nu vă temeți de camera de filmat. Vorbiți liber.

PAVEL: Nu mă tem.

REGIZORUL TV: Perfect. Începem!

PAVEL: Eu am învățat singur să cânt la tobă. Pot cânta și la tobă mare, și la tobă mică. Până în 1992 eram conducătorul fanfarei de la casa de cultură din Cocieri.

Din primele zile ale războiului au început să fie omorâți oameni în Cocieri. Chiar pe 2 martie a ieșit de la unitatea militară rusească un BTR. Seamănă cu un tanc, dar nu e tanc. BTR-ul mergea cu viteză prin sat și împușca cu mitraliera în toate direcțiile. Atunci au fost uciși câțiva oameni și răniți mai mulți.

Noi nu ne puteam apăra, aveam doar un automat Kalașnikov la 20 de bărbați. Dar am hotărât să-i petrecem cu onoare pe toți morții la cimitir. Îi petrecream cu fanfara. În fanfară eram vreo nouă muzicanți. Uneori se întâmpla că separatiștii începeau să împuște în timpul înmormântării. Erau și atacuri cu minomioate.

TELEJURNALISTA: Stop! Cum e minomiot în limba română?

REGIZORUL TV: Aruncător de mine.

TELEJURNALISTA: Continuăți, vă rog. Nu spuneți minomiot, ci aruncător de mine.

PAVEL: Ei trăgeau cu... aruncă-, aruncă-ă-ă-ă, aruncătoare de mine. Iar noi ne împrăștiam ca găinile. Care se ascundea după o cruce, care după un monument, care în iarbă.

După ce împușcăturile încetau, noi ieșeam din ascunziș și cântam mai departe. Bine că în cimitirul nostru nu erau mine. Dar cimitirul din Corjova era minat, oamenii își îngropau morții în grădină.

Acum nu mai avem fanfară la Cocieri. Trompetistul a murit, clarinetistul a murit, trombonistul a murit. Mai mulți muzicanți au murit.

Participanții la războiul de pe Nistru nu au de lucru în sat. 9 combatanți s-au sinucis. N-au rezistat psihic. S-au spânzurat. Mulți au plecat peste hotare. Din 700 de combatanți, 150 au murit.

Eu am rămas fără legitimație de combatant. Nu primesc nici un ajutor, trăiesc din pensie. Dar în ziua de azi pensia nu-ți ajunge nici de sicriu... Chișinăul a uitat de noi. Ne simțim acolo izolați, ca pe o insulă. De jur împrejur militari, poliție, miliție, vameși, grăniceri, patrulare, soldați, pacificatori, carabinieri...

REGIZORUL TV: De ce v-ați oprit? Vorbiți mai departe.

PAVEL: Nu mai pot. În odaia asta mai este cineva.

REGIZORUL TV: Sunt eu și colega. Și operatorul.

PAVEL: Mai e cineva în spatele meu.

TELEJURNALISTA: Nu e nimeni în spatele dumneavoastră. Întoarceți-vă capul și-o să vedeți că nu-i nimeni.

PAVEL: Nu, nu vreau să-mi întorc capul. Eu v-am spus tot ce-am avut de spus.

TELEJURNALISTA: Plecați? Atât de repede?... Nu, nu pe-acolo! Ieșirea e dincolo... Domnule Pavel, dumneavoastră ați bătut toba pe coridor?

PAVEL: Ce tobă? Eu n-am venit cu toba. Am lăsat-o la Cocieri.

REGIZORUL TV: Da? Am crezut că ați adus-o... m-da... mi s-a părut... La revedere, domnule Pavel.

Domnul Pavel iese.

Scena 4

TELEJURNALISTA: Ai citit ziarul? Uite-aici! Uite ce scrie!

REGIZORUL TV: Ce scrie?

TELEJURNALISTA: Brad P. și-a cumpărat un tanc.

REGIZORUL TV: Un tanc? Ho-ho!

TELEJURNALISTA: Ascultă. (*Citește știrea din ziar.*) „Actorul american Brad P. și-a cumpărat la Budapesta un tanc din perioada sovietică. În timpul filmărilor pentru pelicula „World War Z”, Brad P. și-a cumpărat un tanc de tip T-54. Acesta va fi transportat până la locuința din Los Angeles a actorului. Are 36 de tone și a fost produs în serie din 1947, devenind principalul model de tanc al armatei sovietice”.

REGIZORUL TV: Asta-i lipsa lui Brad P. O jucărie de 36 de tone.

TELEJURNALISTA: Tu când o să-ți cumperi un tanc?

REGIZORUL TV: Unde să-l pun? La balcon?

TELEJURNALISTA: Mare jigodie Brad P.

Moartea bate toba.

REGIZORUL TV: Ai auzit?

TELEJURNALISTA: Ce să aud?

REGIZORUL TV: Toba!

TELEJURNALISTA: Ce tobă, domnule? Toboșarul a plecat.

REGIZORUL TV: Bun. Poate mie îmi bubuie ceva în urechi.

TELEJURNALISTA (*sună la telefonul mobil*): Alo! A venit? Domnul Alexandru din Coșnița a venit!

REGIZORUL TV: Intrați, domnule Alexandru, intrați.

Scena 5

Intră Alexandru, fost combatant din Coșnița.

TELEJURNALISTA: Bună ziua. Vă rog, luați loc.

REGIZORUL TV: Doriți un ceai?

ALEXANDRU: Nu.

REGIZORUL TV: O cafea?

ALEXANDRU: Nu.

REGIZORUL TV: Perfect. Începem...

TELEJURNALISTA: Povestiți-ne despre 1992.

REGIZORUL TV: Vorbiți liber. Spuneți tot ce știți.

ALEXANDRU: Până la 1992 eu am lucrat polițist la Dubăsari. La începutul războiului am luptat mai întâi la Cocieri. În primele zile eram total dezarmați. Pe

urmă am primit fiecare câte un automat Kalașnikov și zece magazine. Am organizat mai multe posturi, ca să nu le permitem separatiștilor să ocupe satele Cocieri, Molovata, Molovata Nouă, Doroțcaia, Pohrebea, Coșnița, Pârâta.

TELEJURNALISTA: Ce înseamnă un post?

ALEXANDRU: Mai multe blocuri de beton puse unul peste altul. După blocuri stăteam noi. Separatiștii ne atacau cu mașini blindate BTR și cu mitraliere. Prima dată un BTR s-a apropiat la vreo 70 de metri. Noi aveam doar câteva sticle cu cocteil Molotov. Dar cum să arunci un cocteil Molotov tocmai la 70 de metri distanță? Gloanțele șuierau peste tot, treceau printre blocurile de beton. Câțiva băieți au fost uciși chiar în fața mea...

REGIZORUL TV: Vă rog, uitați-vă la colega mea. Nu vă lăsați capul în jos.

TELEJURNALISTA: Continuați, vă rog.

ALEXANDRU: În vremea aceea prin satele de pe malul stâng al Nistrului umblau liberi cazacii. Erau înarmați până-n dinți. Într-o zi, pe la ora șapte dimineața, ne-am ciocnit cu un grup de cazaci care veniseră până la marginea satului Cocieri cu un autobuz. Erau vreo treizeci, toți beți. Au început a împușca în noi și noi împușcam în ei. Atunci din partea noastră a fost ucis un băiat din Bălți. L-au nimerit drept în inimă.

TELEJURNALISTA: Cum arată un cazac?

ALEXANDRU: E om ca și noi, doar că poartă uniformă de cazac, cu medalii de-ale lor, cu Crucea Gheorghievski la piept. Într-o zi a fost arestat un cazac în grad de locotenent. L-au prins la Corjova băieții din grupul „Burunducii”. Cazacul locotenent avea epoleți aurii și trei Cruci Gheorghievski la piept. Era foarte tânăr, de vreo 20 de ani. Cine știe de unde luase Gheorghievskie ale lui.

TELEJURNALISTA: Aha... Dar cine erau „Burunducii”?

ALEXANDRU: În detașamentul „Burunducii” erau băieți din Cocieri, Corjova, Coșnița, de 15-16 ani. Erau un fel de cercetași, cunoșteau foarte bine locurile, știau fiecare răpă, cărare, pădurice. A mai luptat în nouăzeci și doi și grupul „Scorpionii”.

TELEJURNALISTA: „Scorpionii”?! De ce se numeau „Scorpionii”?

ALEXANDRU: Pe atunci erau la modă niște muzicanți din Germania...

REGIZORUL TV: „Scorpions”!

TELEJURNALISTA: Vă place muzica formației „Scorpions”?

ALEXANDRU: Nu prea. Mie îmi plac cântecele lui Nicolae Sulac... Pot să vă cânt unul...

Scena 6

Alexandru cântă o bucată din „Tinerete-tinerete” de Nicolae Sulac.

ALEXANDRU (*cântă*): „Tinerete, tinerete / te silești la bătrinețe, / eu vreau sa te țin pe loc, / da tu fugi parcă-ți dau foc. / Așa-i viața omului, / ca și floarea teiului / în bătaia vântului/ iaca este, iaca nu-i”.

TELEJURNALISTA: De-ajuns! Vă rog, opriți-vă. Nu avem timp de cântece.

REGIZORUL (*către colegă*): Întrebă-l de Coșnița.

ALEXANDRU: La Coșnița era grav, se împușca din tunuri și blindate. Ștabul se afla în clădirea Fabricii de conserve. Aici ne odihneam și luam masa. Dimineața ne dădeau cașă, ceai, pâine, unt, la amiază borș, felul doi și compot.

TELEJURNALISTA: Când au fost cele mai grele lupte pe platoul Coșnița?

ALEXANDRU: Cele mai mari lupte au început în luna mai 1992. Să vă povestesc de noaptea de 9 spre 10 mai. Atunci am fost trimis într-o misiune specială. Lângă satul Dzerjinski era o carieră de piatră. Acolo se aflau două mașini militare „Ural” cu instalații „Grad”, care lansau rachete.

Eram un grup de vreo 10-15 băieți, eu am fost numit conducătorul grupului. Trebuia să trecem printr-un câmp minat, între Pohrebea și Dzerjinski. Știam că e minat.

Taman în noaptea ceea era lună, se vedea foarte bine. Înainte mergea un băiat cu un Kalașnicov de un calibru mai mare. După el, la o anumită distanță, mergeam noi, cu un aruncător de grenade. Am respectat strict o regulă – să mergem exact pe urma de șenilă a tractorului ce mersese ziua spre cariera de piatră.

La lumina lunii se vedea clar urma de șenilă. Dacă am fi observat că e săpată această urmă, înseamnă că e pericol – acolo putea fi pusă o mină. Am mers spre Dzerjinski pe urma de șenilă, am ajuns cu bine. Am găsit mașinile „Ural”. Noaptea ele nu erau păzite de nimeni. Le-am aruncat în aer și ne-am pornit înapoi spre Coșnița.

Dar poate că, de bucurie, am fost mai puțin atenți la întoarcere. Când eram aproape să ieșim din câmpul minat, colegul Ghena, care mergea din urma mea, și-a pus mâna pe umărul meu, vrând să-mi spună ceva la ureche. Într-o clipă de neatenție, el a călcat cu vreo douăzeci de centimetri alături de urma de șenilă, iar acolo era îngropată o mină. A răsunat o explozie.

Am auzit un vuiet în cap, nu mai știu ce era cu mine. Iar Ghena striga „ce-i cu piciorul meu, am picior?”. Băieții i-au spus „este piciorul, este!”. El a pipăit cu mâna și a înjurat. Nu mai avea picior.

Eu am început a mă rostogoli, îmi căutam automatul. „Lasă automatul”, îmi ziceau băieții. „Nu, eu automatul nu-l las, că pot să stau la închisoare”. Până la urmă, am găsit automatul și am mers pe jos o jumătate de kilometru.

Apoi pe mine și pe Ghena ne-a luat o mașină și ne-a dus la spitalul de urgență din Chișinău. Sângele curgea șuvoi din mine, iar un doctor bombănea că din cauza noastră nu se poate duce la vilă. El zicea „la dace”.

Eram grav rănit la piept, la față, la piciorul drept, la piciorul stâng... Mi-au rămas mai multe schije în corp... Și aici am o schijă, sub barbă... (*arată cu un gest sub barbă*).

TELEJURNALISTA: Domnule Alexandru, noi am vrea să știm ce fel de mine foloseau separatiștii.

ALEXANDRU: Tot felul de mine. Erau mine împotriva armatei terestre și mine de marca MON-100. Mina MON-100 e mare ca o farfurie și are 2 kilograme de trolit.

Erau și mine antitanc, pe câmpuri. O mină antitanc e umplută cu 8 kilograme de trotil. Dacă nimerești pe ea, nu rămâne nici farș...

TELEJURNALISTA: Stați puțin! „Farș”?

REGIZORUL TV: Carne tocată.

ALEXANDRU: Noi nu ziceam „carne tocată”. Ziceam „farș”.

TELEJURNALISTA: Vă rog, emisiunea aceasta va fi transmisă la televizor. O s-o vadă toată țara. Să nu ne facem de râs. Vă rog, spuneți „carne tocată”.

ALEXANDRU: Dacă nimerești pe o mină antitanc, nu rămâne nici carne tocată.

REGIZORUL TV: Sună ca dracu’!

TELEJURNALISTA: Lasă, domnule! E OK! Mergem mai departe.

ALEXANDRU: Gardiștii au pus și mine mai mici... Minele mici explodează când asupra lor apasă o greutate de 250 de grame. Am găsit capre moarte și iepuri explodați. Un iepure când calcă pe o astfel de mină, sare în aer.

TELEJURNALISTA: Continuați, vă rog.

ALEXANDRU: Eu până azi nu am legitimație de combatant. Cei care au legitimații, primesc 15 lei compensație la gaz și 17 lei pentru electricitate.

TELEJURNALISTA: De ce v-ați oprit?

ALEXANDRU: Mi-au înghețat picioarele. Nu mai pot...

REGIZORUL TV: Dar aici în studio e foarte cald!

ALEXANDRU: Din ungherul acela vine frig. Parcă-i deschisă o ușă...

REGIZORUL TV: Nu-i nicio ușă acolo...

ALEXANDRU: Mă trage curentul... Mă scuzați... Am înțepenit de frig... Eu mă duc... La revedere. (*Alexandru iese în grabă.*)

TELEJURNALISTA: La revedere. (*Către regizor.*) Las-că avem destul material cu el... Următorul! Să vină următorul!

Scena 7

Intră doctorul.

REGIZORUL TV: Bună ziua! Vă mulțumim că ați venit.

TELEJURNALISTA: Luați loc, domnule doctor. Spuneți-ne tot ce vă amintiți despre primăvara lui 1992.

REGIZORUL TV: Doriți un ceai, domnule doctor?

DOCTORUL: Nu.

REGIZORUL TV: O cafea?

DOCTORUL: Nu, eu mi-am adus o sticlă de apă. O să beau apă.

REGIZORUL TV: Perfect!

TELEJURNALISTA: Vă ascultăm.

REGIZORUL TV: Camera! Lucrăm!

DOCTORUL: Țin minte un caz... Un locotenent de poliție a fost adus la spital cu mâna stângă total dezmembrată. Nu avea carne pe ea. S-au păstrat doar oasele, nervul principal, artera și vena. S-au mai păstrat și degetuțele, putea să le

miște. Eu i-am propus exarticularea întregului braț, din umăr. El nu a răspuns, fiindcă era în stare de șoc. I-am exarticulat brațul...

TELEJURNALISTA: Ce-ați făcut?

DOCTORUL: I-am amputat brațul. Dacă nu i-l tăiam, întregul organism avea să se infecteze și omul avea să moară. Avea 25 de ani, a fost rănit la Coșnița, în aprilie.

TELEJURNALISTA: Dar în martie? Ce țineți minte din martie?

DOCTORUL: În martie erau aduși la spitalul de urgență din Chișinău voluntari din sate, răniți. Eu le ziceam „snegurașii”.

TELEJURNALISTA: De ce „snegurașii”?

DOCTORUL: Așa le ziceam eu. Erau gălăgioși, se îmbătau, făceau scandal, unii săreau la bătaie. Era un fel de adunătură.

Apoi au început să vină oameni serioși. Nu se plâneau. Tăceau și răbdau. N-am auzit de la răniți să le pară rău că s-au dus la război. Ei s-au dus să-și apere țara.

Biroul meu de la etajul patru era plin cu automate, grenade, gloanțe, cartușe. Armele băieților erau lăsate în birou, pe urmă și le luau înapoi. Mulți cereau să le dau gloanțele extirpate din corpul lor. Cele mai grele erau fracturile deschise, provocate de arme de foc. Energia glontelui care trece prin os e cumplită, fărâșă tot.

În iunie 1992 au început să aducă băieți foarte tineri, grav răniți, schilodiți. Abia înrolați în rândurile Armatei Moldovei, au fost duși imediat pe front. Nu au trecut niciun fel de instrucție militară, dar au fost duși pe pod la Bender. Tancurile Armatei a 14-a au mers peste ei și i-au strivit, i-au făcut terci. Băieții aceia au fost folosiți drept carne de tun. Erau niște copii de 17-18 ani, strigau „mama” și „tata”, iar afară plâneau părinții lor. Erau și tineri cu fața rănită, fără bucăți de urechi, fără buze, fără nas, cu enucleație...

TELEJURNALISTA: Enu-u-u-u...?

DOCTORUL: Enucleație. Scoaterea din orbite a ochilor... Zi și noapte eram în sala de operații. M-am deprins cu mirosul de sânge, eram ca un lup. După o noapte de operații, spre dimineață nu mai simțeam mirosul de sânge...

Moartea începe să bată toba.

DOCTORUL: Ați auzit?

REGIZORUL TV: Ce să auzim?

DOCTORUL: Cineva bate toba.

REGIZORUL TV: Eu nu aud nimic.

TELEJURNALISTA: Nici eu nu aud nimic.

DOCTORUL : Scuzați-mă, am tensiunea ridicată. Hipertonie... Trebuie să iau niște pastile. Am plecat... La revedere. (*Doctorul iese.*)

TELEJURNALISTA: La revedere.

REGIZORUL TV: Ia să mă duc să văd... Poate a început festivalul toboșarilor?

TELEJURNALISTA: Prostii! Numai la festivaluri te gândești. Știi cât mai avem de lucru? Cheamă-l pe Kravcenko.

REGIZORUL TV: Domnule Kravcenko, vă rog, intrați. Așezați-vă.

Scena 8

Kravcenko ia loc în fața camerei de filmat.

REGIZORUL TV: Putem să începem? Perfect.

KRAVCENKO: Am văzut cum Kostenko, împreună cu niște soldați, l-au bătut pe polițistul Valentin Purice, care căzuse prizonier la Bender. Kostenko era șeful cazarmei rusești din Bender.

Oamenii lui Kostenko i-au bătut cuie în mâini și în picioare și l-au răstignit de viu pe o cruce de scândură. Kostenko era beat. Își bătea joc de Purice. I-a scos steluțele de la epoletă, le-a încins în foc. Soldații i-au înfipt steluțele în tâmpile. Valentin Purice era încă viu. Apoi l-au aruncat în Nistru. Cadavrul polițistului Valentin Purice, ucis la 29 martie, a fost scos din Nistru la 2 aprilie 1992.

REGIZORUL TV: Ce s-a întâmplat? Vă este rău?

TELEJURNALISTA: Sunteți palid...

KRAVCENKO: Simt că se uită cineva la mine... Acuși o să apese pe trăgaci!

TELEJURNALISTA: N-o să apese nimeni pe trăgaci! Nu e nimeni în studio. Doar noi și dumneavoastră.

KRAVCENKO: Trebuie să plec. Nu vă supărați.

REGIZORUL TV: Dar nu ne supărăm deloc...

TELEJURNALISTA: Ce i s-o fi năzărit?

Apel telefonic.

Kravcenko iese.

TELEJURNALISTA (*răspunde la mobil*): Alo! A venit doamna Eleonora? OK! Spuneți-i să intre.

Scena 9

Intră Eleonora.

TELEJURNALISTA: Doamna Eleonora! Mă bucur că ați venit.

REGIZORUL TV: Așezați-vă... Doriți un ceai?

ELEONORA: Da. Cu zahăr.

REGIZORUL TV: Imediat!

TELEJURNALISTA: Stați să vă pun microfonul. E bine-așa?

REGIZORUL TV: Poftim ceaiul!

TELEJURNALISTA: Vă ascultăm, doamnă Eleonora.

ELEONORA: M-am aflat la Tiraspol în misiune specială timp de patru ani, între 1991 și 1995. Am activat în cadrul Armatei a 14-a, ca sursă de informație pentru Chișinău. Comandantul suprem al gardiștilor de la Tiraspol era Ștefan Chițac, un român născut în Bucovina. El nu știa că lucrez pentru Chișinău. Dar cineva m-a vândut și Chițac m-a amenințat că o secție întregă a statului major va lucra ca să mă descopere și să mă prindă.

Eram foarte precaută când veneam să aduc informații la Chișinău. Aduceam diferite acte prețioase despre Armata a 14-a. Îndată cum soseam la Chișinău, eram

dusă cu o mașină cu geamuri negre la Ministerul Securității Naționale. Când intram în minister, pe coridoare nu umbra nimeni. Un colaborator special striga: „Toți intrați în birou, închideți ușile”. Atunci treceam eu.

Odată, am adus documente despre niște afaceri cu armament. Chișinăul vindea armament Tiraspolului.

Eu credeam că sunt protejată. Dar până la urmă, cineva m-a trădat. Erau prea mulți trădători peste tot, și în Ministerul Securității Naționale, și la Ministerul Apărării, și la Ministerul de Interne.

Din cauza trădătorilor am fost arestată de gardiștii din banda lui Kostenko. Era pe la sfârșitul lunii mai. În ziua aceea eu treceam vama de la Bender. Mergeam pe jos. Din urmă m-a ajuns o mașină, un UAZ-ic. Au ieșit patru din mașină și mi-au zis „Suie-te”. M-au dus în cetatea Bender, unde se afla detașamentul lui Kostenko.

Soldații m-au închis într-o celulă. Eu le-am spus: „Să nu îndrăzniți să vă atingeți de mine, fiindcă eu sunt ofițer în Armata a 14-a”. Seara gardiștii s-au îmbătat, au intrat în celulă, au început cu amenințări: „Smotri kakaiia țâpocika. Esli mî ee eto samoie, nas peatero, hvatit li nam do utra?”. Eu aveam 33 de ani. Dar mă uitam la ei de sus. Bărbații sunt ca niște câini. Dacă treci pe lângă un câine și el simte că ți-e frică, el începe a lătra și sare să te muște. Dar dacă te uiți la el de sus și nu dai semne că te temi, câinele te lasă în pace.

În celulă mi s-a întâmplat o chestie foarte rușinoasă. De la stres mi s-a început ciclul. Îmi curgea sângele pe picioare, iar eu nu eram pregătită, n-aveam cu ce mă șterge, nu aveam ce rupe ca să-mi pun un pansament. Stăteam așa și sângele curgea... Mi-am șters palmele de pereți... Gardiștii au intrat și au început să râdă: „Mî ee ne tronem, ona greaznaia, suka, ne hotim pacikatsea”.

Ei au ieșit și spre seară a intrat un bărbat, el mi-a adus niște vată...

TELEJURNALISTA: Da-da, am înțeles... Continuați, vă rog.

ELEONORA: Gardistul care a intrat la mine în celulă era din Ocnița. Și eu sunt din Ocnița. Verișoara lui era o prietenă de-a mea. Gardistul mi-a promis că mă va ajuta. După ora unsprezece noaptea el a deschis ușa, mi-a arătat cum să ocolesc patrula și m-a scos din cetate. Am mers pe jos la Bender și m-am ascuns în clădirea postului de poliție moldovenesc. A doua zi m-am dus la Tiraspol, din nou la serviciu. Băiatul acela din Ocnița m-a salvat. Uneori rușii te ajută mai mult decât unii moldoveni de-ai noștri.

Eleonora se ridică în picioare.

ELEONORA: Scuzați-mă, nu mai pot sta pe scaun. Mă doare coloana vertebrală. Sunt invalidă. Doctorii mi-au spus să stau mai mult în picioare...

TELEJURNALISTA: Ați fost rănită pe front?

ELEONORA: În martie 1992, lucrând în Armata a 14-a, am fost trimisă la Coieri. Acolo am stat în tranșee, de rând cu ostașii ruși. Tranșeea era acoperită cu stâlpi de ciment. În timpul unui bombardament a căzut un obuz peste noi și adăpostul s-a prăbușit. Stâlpii au căzut peste mine și m-au lovit la cap și la coloana vertebrală. Peste un timp, din cauza loviturilor, mi s-a infectat măduva spinării.

Aveam o umflătură mare la coloana vertebrală, de sus până jos. Abia în 1995 m-am internat la spitalul militar din Chișinău. Umflătura era plină cu puroi. M-a operat un chirurg extraordinar, cu dar de la Dumnezeu. Dacă aș fi venit la spital cu o zi mai târziu, aș fi putut să mor. După operație am stat la pat șase luni de zile. Am stat neîntoarsă șase luni de zile.

Nimeni nu credea că o să mai pot merge. Dar totuși m-am ridicat din pat. În afară de durerea fizică, eram cuprinsă de o ură fără margini. Îi uram pe gardiști, pe separatiști, pe cazaci. Îi uram și pe combatanții noștri, pe militari, pe cei de la Ministerul Securității Naționale. Uram lumea întreagă, îi uram pe oameni, parcă eram paranoică.

Într-o zi mergeam pe strada Pușkin la vale și mi-am pierdut cunoștința. Niște femei m-au ridicat, m-au stropit cu apă. Când am deschis ochii, am văzut că sunt la Teodora. Eram exact în pragul bisericii Sfânta Teodora de la Sihla. Am intrat în biserică, m-am pus în genunchi și am început a plânge cum n-am mai plâns în viața mea. După aceea am început să vin în fiecare duminică la Teodora și, încetul cu încetul, am prins a mă vindeca de ură... Acum trăiesc la Paris. Fiul meu a emigrat la Paris.

TELEJURNALISTA: După războiul de pe Nistru ați fost decorată? Aveți un ordin, o medalie?

ELEONORA: Nu, n-am nimic. Nici compensații, nici ajutoare, nici facilități... Mă descurc singură.

REGIZORUL TV: Doriți să vă odihniți? Putem face o pauză.

ELEONORA: Nu, eu simt ceva... Simt miros de cadavru...

TELEJURNALISTA: Cadavru?

ELEONORA: Da, mirosul vine din colțul acela. Pute a mortăciune.

REGIZORUL TV: Pute? Eu nu simt nimic.

TELEJURNALISTA: Eu simt miros de parfum... vine din colțul acela... un parfum extrem de gingaș...

ELEONORA: La revedere!

Eleonora iese.

REGIZORUL TV: S-a dus...

TELEJURNALISTA: M-da.

REGIZORUL TV: Ce femeie minunată!

TELEJURNALISTA: Următorul! Cine-i următorul?

REGIZORUL TV: Următoarea... Încă o doamnă... Maria...

TELEJURNALISTA: Văduva?

REGIZORUL TV: Soțul ei este cavaler al Ordinului „Ștefan cel Mare”.

TELEJURNALISTA: Să intre.

REGIZORUL TV: Intrați, vă rog.

Scena 10

Apare Maria.

REGIZORUL TV: Doamnă Maria, când v-ați căsătorit cu Filip?

MARIA: În 1988. Ne-am întâlnit în parc. Eu mergem pe o alee, iar el mi-a ieșit în cale.

TELEJURNALISTA: A fost dragoste de la prima vedere?

MARIA: Da. Am trăit cu Filip numai trei ani, dar au fost cei mai frumoși ani din viața mea.

REGIZORUL TV: Povestiți-ne despre Filip...

MARIA: Țin minte ziua când s-a hotărât să plece voluntar pe front. Era 16 martie 1992. Eu am stat afară la aer cu cei doi copii mici. Apoi am intrat în apartament. Soțul se întorsese deja din oraș, mă aștepta. Pășea nervos prin salon, se învârtea în jurul mesei și nu găsea cuvinte să-mi spună că se duce la război. În cele din urmă s-a oprit și mi-a spus: „Maria, eu trebuie să plec. În Afganistan am luptat pe pământ străin, iar acum trebuie să-mi apăr pământul meu. Dacă n-am să-l apăr eu, cine să-l apere?”. Primăvara lui 1992 a fost cea mai neagră din viața mea. Tresăream la orice zgomot. Noaptea nu puteam dormi, mă duceam la fereastră să văd dacă nu vine Filip. El nu mi-a trimis nicio scrisoare de pe front.

Pe data de 19 mai, la ora 5 dimineața, Filip a fost ucis pe platoul de la Coșnița. Împreună cu el au murit mai mulți combatanți. Au fost ciuruiți de gloanțe pe un câmp de grâu. Un grâu verde-verde...

După ce l-am petrecut pe Filea, am stat în casă o lună de zile. Ieșeam doar să iau o gură de aer și mă întorceam înapoi. Urmăream orice fluturaș care intra pe fereastră, crezând că fluturașul e sufletul lui Filip. Am fost de câteva ori la cimitir până la răsăritul soarelui. Cineva mi-a spus că dacă mă duc la cimitir în zori de zi, aș putea să-l întâlnesc pe Filip. Nu l-am mai întâlnit. Doar o singură dată am observat că păhărelul cu vin pe care îl lăsasem pe mormânt era gol.

De la Filip mi-a rămas uniforma lui. Într-un buzunar am găsit o foaie de hârtie cu niște versuri:

Roșu, galben și albastru
Se numește tricolor,
Și să știe ei, cazacii,
Că Moldova nu-i a lor.
Noi în luptă mergem mândri
Pentru-al nostru scump popor,
Noi în luptă vom învinge
Ca să știe de pe Don
Că Moldova nu-i a lor!

M-am descurcat greu cu doi copii. Lucrez merceolog la un magazin, dar nu putem trăi doar din salariul meu. De la stat primesc o pensie de 79 de lei pentru fiecare copil, plus o compensație de 200 de lei. Nu ne ajunge nici de pâine.

Pentru mine timpul parcă s-a oprit în loc. Vara trecută l-am visat pe Filip într-un câmp de flori. El stătea întins în iarbă, avea un zâmbet pe față. M-am gândit că e fericit acolo, în câmpul acela verde-verde...

REGIZORUL TV: Uf-f-f! Am filmat prea mult.

TELEJURNALISTA: Vor tăia jumătate din material.

REGIZORUL TV: O să vorbesc cu șeful. Poate ne dă voie să facem o emisiune mai mare.

MARIA: Mă așteaptă feciorii. La revedere.

REGIZORUL TV: La revedere, doamnă Maria.

MARIA: Eu nu mă tem de ea (*arată spre ungherul unde se află Moartea*).

TELEJURNALISTA: De cine nu vă temeți?

MARIA: De ea. Uitați-vă, e acolo... Ați filmat-o și pe ea?

REGIZORUL TV: Pe cine?

MARIA: Pe ea... Trebuie să plec. La revedere.

REGIZORUL TV: Vă mulțumim, doamnă.

Maria pleacă.

TELEJURNALISTA: Ce istorie.

REGIZORUL TV: Pe mine mă doare scăfârlia.

TELEJURNALISTA: Bun, să facem o pauză. Până te relaxezi, eu îți citesc dintr-un ziar din 1992.

REGIZORUL TV: Ce ziar?

TELEJURNALISTA: „Sfatul Țării”. În numărul din 29 mai 1992 a fost publicat un interviu cu un Burunduc.

REGIZORUL TV: Mai încet! Îmi spargi timpanele.

TELEJURNALISTA: Burunducul era un tânăr din grupul „Burunducii”. „Ziaristul întreabă: „Care e punctul tare al inamicului?” și băiatul răspunde: „Detășamentul «Delfin». Detășamentul «Delfin» e alcătuit din ofițeri, grăniceri și câini. Sunt foarte periculoși. Și nu au milă”. „Ce nu vă convine în acest război?”. „Lipsa de coordonare. Noi o numim trădare. Când ne-am pornit spre Dubăsari, a fost trădare. Noi am ajuns la 150 de metri de barajul hidrocentralei. Lupta a fost corp la corp. Dar nu ne-a sprijinit nimeni din partea Chișinăului. Nici cu tehnică, nici cu oameni, nici cu foc”. „Ce strategie are detășamentul vostru?”. „Să le cauzăm cât mai multe pierderi”. „Care e în prezent raportul de forțe?”. „Odată cu implicarea Armatei a 14-a, e cam trist”...

REGIZORUL TV: Gata! Ajunge! Nu mai citi! Până termin emisiunea, o să-mi crape căpățâna asta genială. N-ai un paracetamol?

TELEJURNALISTA: Nu. Eu nu sunt farmacie ambulată.

REGIZORUL TV: Nu vrei să-mi faci un masaj la ceafă?

TELEJURNALISTA: Nu, că nu sunt soră medicală.

REGIZORUL TV: Ho-ho, vine cineva!

Pe scenă dă buzna Cazacul.

Scena 11

CAZACUL: Dobrii deni! Ia starșina Soiuza sibirskih kazakov. Ia voieval na Dnestre. Ia pisal stihii na voine. Ia napisal poămu dlea pavșih gheroev. Slușaițe.

CAZACUL (*recită*):

Dolî, nalitiie aloiu kroviiu –

Smerti i toska.

Dolea kazacia v poleah Pridnestrovia –

Cesti kazaka.

Rodina-mati pomolilasi za sina,

Volea krepka.

Bratia shoroneat gheroev v moghilu –

Boli u viska.

Budet pokrîta rodnoiu zemleoiu

Cesti kazaka.

Mesto j v stroiu budet zaneato drugom

Naverneaca.

Vmeste so spirtom razdelim po krugu

Cesti kazaka.

Slava Otecestva, Rodinî slava

V tveordih rukah.

Snova, kak v stari, zasieaet po pravu

Cesti kazaka!

TELEJURNALISTA: Cine-i tipul? Tu l-ai invitat?

REGIZORUL TV: Nu! Habar n-am cum a ajuns aici!

TELEJURNALISTA: Cine sunteți, domnule? Cine v-a dat drumul să intrați în studio?

CAZACUL: Vi menea budete snimati? Menea priglasili na siomku.

REGIZORUL TV: Kakaia siomka?

CAZACUL: Tut snimaiut hudojestvennâi filim. Menea priglasili na kasting.

REGIZORUL TV: Kakoi kasting?

TELEJURNALISTA: Domnule, noi nu facem filme, nu facem casting. Ați încurcat ceva.

CAZACUL: Zdesi kinostudia Dovjenko?

TELEJURNALISTA: Nu, domnule! Ieșiți, vă rog.

CAZACUL: Zdesi Mosfilm?

REGIZORUL TV: Își bate joc de noi. Precis că-și bate joc de noi.

CAZACUL: Zdesi Gollivud?

REGIZORUL TV: M-am prins! Pe tine te-au trimis de la KGB? Așa-i? Te-au trimis de la KGB?

CAZACUL: Nu, eu sunt actor... Mama mea lucrează măturătoare la televiziune. M-am gândit că poate aveți nevoie de un actor în emisiunea voastră. Nu aveți nevoie de un actor? Eu am absolvit Academia de Teatru și nu-mi gălesc de lucru. Sunt șomer... Teatrele noastre nu angajează actori tineri. Dați-mi ceva de lucru, dați-mi o slujbă. Vreau să muncesc, nu mai pot sta cu mâinile-n sân.

REGIZORUL TV: Pofitim cartea mea de vizită. Sună-mă mâine ori poimâine. Nu! Mai bine săptămâna viitoare! La revedere.

CAZACUL: Dolî, nalitiie aloiu kroviiu, Smerti i toska... La revedere.

Cazacul-actor iese din scenă.

TELEJURNALISTA: Are talent.

REGIZORUL TV: Are tupeu.

TELEJURNALISTA: Eu zic că are talent.

REGIZORUL TV: Ce folos că are?

TELEJURNALISTA: Eu l-am filmat când recita poemul.

REGIZORUL TV: L-ai filmat? Eu stăteam și mă uitam la el cu gura căscată.

TELEJURNALISTA: Îl punem în emisiune?

REGIZORUL TV: Eu l-aș pune. Da' știi că nu eu decid. Decide șeful.

TELEJURNALISTA: Imbecilul ăla...

REGIZORUL TV: E ora două! Mai vine cineva?

TELEJURNALISTA: M-am înțeles cu doamna Zina să vină la două.

REGIZORUL TV: Care doamna Zina?

TELEJURNALISTA: Doamna Zina din Doroțcaia. Băiatul ei a călcat pe o mină.

REGIZORUL TV: Doamne ferește!

Apel telefonic.

TELEJURNALISTA (*răspunde la telefon*): Doamna Zina? Ați ajuns? Intrați, vă rog.

Scena 12

Intră Zina.

REGIZORUL TV: Bună ziua, doamnă. Luați loc.

TELEJURNALISTA: Cum îl chema pe fiul dumneavoastră?

ZINA: Gheorghe.

TELEJURNALISTA: Sunteți din Doroțcaia?

ZINA: Da, din Doroțcaia.

TELEJURNALISTA: Ce-i plăcea băiatului dumneavoastră? Cum învăța la școală?

ZINA: Gheorghe s-a născut la 9 mai 1985. Atunci se sărbătorea Ziua Biruinței. A crescut înalt și frumos, era mai înalt decât băieții de vârsta lui.

Gheorghită era îngrijit și ascultător. Îi plăcea să pescuiască și să se scalde în Nistru. Dar cel mai mult îi plăcea să construiască. I-am cumpărat un constructor și se juca cu el, construia diferite clădiri.

Fiul nostru avea șase ani când a mers prima dată la școală. Învăța foarte bine. Făceam cu el exerciții acasă pe-o foiță și-i puneam notă. El îmi dădea foița încă o dată: „Mamă, hai să mai rezolvăm niște exerciții... să-mi pui iar notă!”

Când s-a început războiul, școala s-a închis. Copiii au fost duși peste Nistru, s-au evacuat și mulți oameni din sat. Doroțcaia a rămas aproape pustie. Eu cu soțul nu am plecat din sat. Am rămas să avem grijă de casă.

La 6 aprilie m-am pregătit să spăl. Îl căutam pe băiat să-i iau hainele la spălat, dar

el nu era acasă. Era dus cu tatăl său pe malul Nistrului. Noi aveam acolo pământ. În ziua aceea bărbatu-meu vroia să pună în pământ. Ceapă, usturoi, cartofi... Dar Gheorghîță a călcat pe o mină... O mină pusă sub mal de cazaci.

De la explozie copilul a fost rănit la picioare. Un picior i-a fost rupt cu totul. Celălalt picior abia se ținea. Soțul l-a dus la spitalul din sat. Doctorii l-au luat pe băiat și l-au trimis pe bărbatu-meu înapoi după picior.

Mergând înapoi spre malul Nistrului, soțul l-a întâlnit pe un mähălean și l-a rugat să meargă cu el. Când au ajuns la locul unde a fost explozia, au călcat iar pe o mină. Altă mină. Amândoi au fost aruncați în aer. Mähăleanul a murit pe loc de la explozie, iar soțul meu a fost rănit.

La 7 aprilie Gheorghîță a murit. În sat nu era lume, nu aveam cu cine-l îngropa. Peste o lună băiatul trebuia să împlinească 7 ani.

Acum ne ducem des la cimitir, în Doroțcaia. I-am făcut băiatului și monument. Noi trăim greu, amândoi cu soțul suntem invalizi. Eu am fost operată la inimă și mi-au dat grupă de invaliditate. Iar soțul a rămas invalid după explozie. Nu știu cum trăiesc acei care au pus mine în satele noastre. Noi din ziua când ne-a murit băiatul, nu ne-am oprit din plâns.

Moartea începe din nou să bată toba.

ZINA: Cine bate toba?

REGIZORUL TV: Auziți și dumneavoastră?

ZINA: Da, se aude din ungher. Dar nu văd pe nimeni acolo.

REGIZORUL TV: Nici eu nu văd pe nimeni.

TELEJURNALISTA: Probabil, orchestra televiziunii face repetiții și se aude prin perete. La revedere, doamnă Zina.

ZINA: Rămâneți cu bine... Of, eram să uit... Eu am o nepoată. Fiica fratelui meu... Antonina!

Zina se duce spre culise.

ZINA: Vino încoace! Mai repede! Domnule regizor, noi venim rar la Chișinău. Ea este nepoata mea, Antonina... Ascultați-o pe Antonina. La revedere. (*Zina iese.*)

Scena 13

Intră Antonina, cu o cutie de carton în brațe.

ANTONINA: Bună ziua...

REGIZORUL TV: Vreți să ne povestiți despre război? Dar sunteți prea tânără. Nici nu erați născută în '92.

ANTONINA: Ba da, aveam un an.

TELEJURNALISTA: Și?

ANTONINA: Tatăl meu a fost voluntar. Într-o seară a plecat și nu s-a mai întors acasă. A fost dat dispărut.

TELEJURNALISTA: Biata de tine. Ai crescut fără tată.

ANTONINA: Mulți au dispărut atunci. I-au găsit la abator... Aveau găuri în maxilare... Atârnau ca leșurile de vite.

REGIZORUL TV: O filmăm?

TELEJURNALISTA: Mai stai pe gânduri? Pornește camera aia odată!

ANTONINA: Pe unii i-au băgat în saci de celofan și i-au aruncat în Nistru. Peste câteva luni i-au găsit. Dar pe tatăl meu nu l-au găsit.

TELEJURNALISTA: Continuă, te rog. Vrei o caramelă?

ANTONINA: Nu, vă mulțumesc. Pot să pun cutia jos?

TELEJURNALISTA: Sigur. Ce ai în cutie?

ANTONINA: Niște păpuși.

TELEJURNALISTA: Păpuși?!

ANTONINA (*scoate păpușile din cutie*): Acesta e Făt-Frumos. Aceasta e Ileana-Cosânzeana.

TELEJURNALISTA: Uau, ce drăguțe!

ANTONINA: Vreau să fac un teatru de păpuși la Doroțcaia. Am adunat un grup de elevi, am început repetițiile. Făt-Frumos iese și spune: „A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopul mere și răchita micșunele, de când se luau de gât lupii cu mieii și se sărutau”... Apoi Ileana-Cosânzeana iese și spune: „De când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești; de când se iscălea musca pe perete, mai mincinos cine nu crede”.

REGIZORUL TV: Mai mincinos cine nu crede!

TELEJURNALISTA: Mai ai o păpușă în cutie. Arat-o și pe ea.

ANTONINA (*scoate cea de-a treia păpușă*): E Balaurul.

TELEJURNALISTA: Vai! Un Balaur grozav!

REGIZORUL TV: Uită-te mai atent! Seamănă cu cineva...

TELEJURNALISTA: Cu cine?

ANTONINA: Cu Smirnov.

REGIZORUL TV: Așa e!

TELEJURNALISTA: Genial! O să faci un spectacol cu Smirnov?

REGIZORUL TV: Fată dragă, te joci cu focul.

ANTONINA: Ne mai trebuie și alte păpuși, ne trebuie decoruri, o cortină și o scenă. Ajutați-mă să fac un teatru de păpuși în satul meu.

TELEJURNALISTA: Căutați-vă un sponsor.

REGIZORUL TV: Televiziunea noastră e săracă.

TELEJURNALISTA: O ducem foarte prost. Nu vă putem ajuta cu nimic.

ANTONINA (*își strânge păpușile în cutie*): Am crezut că la Chișinău e mai bine decât la Doroțcaia. Scuzați-mă că v-am deranjat. La revedere.

REGIZORUL TV: Nu-ți uita Balaurul. Ia-l de-aici! Să nu-l vadă șeful.

TELEJURNALISTA: Mult succes! Când aveți premiera? S-a dus...

Antonina iese.

Scena 14

Apel telefonic.

TELEJURNALISTA (*răspunde la mobil*): Alo! Da, lucrăm. Nu! Încă n-am terminat.

REGIZORUL TV: Cine-i?

TELEJURNALISTA: Șeful! (*Continuă conversația telefonică.*) Unde să plecăm? La Coșnița? Acum? Chiar acum? Să trecem Nistrul cu bacul? Dar ce s-a întâmplat la Coșnița?... Ce?! A venit Brad P.?

REGIZORUL TV: A venit Brad P.?!?

TELEJURNALISTA: Vrea să cumpere tancul din Coșnița?

REGIZORUL TV: Tancul din Coșnița?!?

TELEJURNALISTA: Dar tancul e pe teritoriul controlat de Tiraspol! E foarte periculos să mergem încolo!

REGIZORUL TV: Da, extrem de periculos!

TELEJURNALISTA: Să-l găsim din pământ pe Brad P.? Să facem cu el interviu? Bine, dar...

REGIZORUL TV: Bine, dar...

TELEJURNALISTA (*înăbușit*): Fuck you. Fuck you. (*Cu voce normală.*) Am înțeles, domn' director. Plecăm imediat.

REGIZORUL TV: Ne pornim chiar acum?

TELEJURNALISTA: Da, colega! A zis că e urgent.

Telejurnalista iese.

Moartea lovește toba de câteva ori.

REGIZORUL TV (*către Moarte*): Ai înțeles, frumoaso? Noi plecăm la Coșnița. Să-ți aducem un autograf de la Brad P.?

MOARTEA: Nu.

REGIZORUL TV: Spune-mi măcar cine ești!

MOARTEA: Moartea.

REGIZORUL TV: Foarte tare! Ești tu Moartea cum eu sunt Brad P.

TELEJURNALISTA (*din culise*): Ce te mocoșești atâta? Vii odată?

REGIZORUL TV: Vin, vin!

Regizorul TV iese. Moartea ia floarea din vază, o miroase, apoi o rupe.

PARTEA II

MALUL STÂNG

Scena 1

VOCI DE COPII:

Tra-ta-ta!

Tu-du! Tu-du-du!

Te-am ucis!

Eu te-am ucis! Eu primul am tras!

Nu m-ai nimerit! Nu m-ai nimerit!

Te-am împuşcat în cap! Eşti mort.

Nu sunt mort! La pământ! Jos! Toţi la pământ!

Tu-du-du-dum!

Intră Telejurnalista și Regizorul TV.

REGIZORUL TV: Îmi place să mă uit cum copiii se joacă de-a războiul.

TELEJURNALISTA: Și noi ne jucam exact la fel.

REGIZORUL TV: Și noi... Nu s-a schimbat nimic.

TELEJURNALISTA: Ba da. Părinții noștri se jucau de-a rușii și nemții. Noi ne jucam de-a polițiștii și teroriștii...

REGIZORUL TV: Iar ei se joacă de-a „Burunducii” și „Scorpionii”.

TELEJURNALISTA: De unde știi?

REGIZORUL TV: Vezi ce scrie pe maiourile lor? Scrie cu litere mari: „Burunducii” și „Scorpionii”.

TELEJURNALISTA: Ce copii drăguți! Vreau să-i filmez.

REGIZORUL TV: Te rog, nu ne băgăm în politică!

TELEJURNALISTA: Asta nu e politică. E munca noastră pe teren. Hai întreabă-i.

REGIZORUL TV: Ce să-i mai întreb?

TELEJURNALISTA: Unde-i tancul?

REGIZORUL TV: Îmi pare că-l văd.

TELEJURNALISTA: Unde-i?

REGIZORUL TV: Pe colina aceea.

TELEJURNALISTA: Da-da, iată-! De aici pare un tănculeț micuț.

REGIZORUL TV: E cu țeava îndreptată spre asfințit.

TELEJURNALISTA: E cu țeava îndreptată spre noi.

REGIZORUL TV: Să mergem. În zece minute suntem acolo.

TELEJURNALISTA: Chiar crezi că o să vină?

REGIZORUL TV: Cine?

TELEJURNALISTA: Brad.

REGIZORUL TV: Mai știi? Eu unul nu cred, dar dacă șeful a zis...

TELEJURNALISTA: Măcar apă ai luat?

REGIZORUL TV: Eu duc camera.

TELEJURNALISTA: Iar eu duc aparatul de fotografiat. Crezi că e ușor?

REGIZORUL TV: Hai să facem schimb.

TELEJURNALISTA: Nu-nu! Ce zăpușeală... Să cerem apă de la „Burunduci”.

REGIZORUL TV: S-au ascuns... Au dispărut...

TELEJURNALISTA: O să murim de sete, ai să vezi...

Regizorul TV și Telejurnalista se duc în culise.

Scena 2

Tancul de la Coșnița.

Din Tanc iese Lebădoiul Negru.

E îmbrăcat în costum de balerină, încălțat cu poante.

Pe cap are o coroaniță din puf de lebădă neagră, la piept are o stea roșie.

Lebădoiul Negru se piaptănă cu o cartușieră.

De după Tanc apare Moartea.

MOARTEA: Dai grebeni.

LEBĂDOIUL NEGRU: Kakoi grebeni? Āto patrontaș.

MOARTEA: Viju. Ne slepaia. Dai!

LEBĂDOIUL NEGRU: Beri.

MOARTEA: Priceși menea.

LEBĂDOIUL NEGRU: Davai.

Moartea și Lebădoiul Negru se piaptănă unul pe altul.

LEBĂDOIUL NEGRU: Mejdu dvumea beregami Dnestra prolita krovi. Bolișaiia krovi.

MOARTEA: Oh kak tut gremelo... Kak tut bombili... Kak gorela trava... Kak gorela zemlea... A teperi tișina. Grobovaia tișina.

LEBĂDOIUL NEGRU: Da, tișina. A vesnoi deveanosto vtorogo goda, na le-
vom beregu Dnestra peredavali po radio „Vstavai, strana ogromnaia”... (*Cântă.*)
Kajdoe utro – „Vstavai, strana ogromnaia, vstavai na smertnii boi”... „Vstavai, stra-
na ogromnaia”...

MOARTEA: Nu hvatit, hvatit. Tebe medvedi na uho nastupil.

LEBĂDOIUL NEGRU: Ne nastupil! Tî pomniși kak ia kriceal „Ura-a-a! Ura-a-
a-a! Mi pobedili!”

MOARTEA: Vi pobedili? Ia pobedila!

LEBĂDOIUL NEGRU: A pomniși valis? Moi ofitzerî tanetz pridumali.

MOARTEA: Pomniu, pomniu.

LEBĂDOIUL NEGRU: Kak plavno dvigalisi tanki po ātomu poliu.

MOARTEA: Valsul tancurilor.

LEBĂDOIUL NEGRU: Cito tî skazala?!

MOARTEA: După război, ofițerii armatei de la Tiraspol ți-au dăruit valsul tan-
curilor.

LEBĂDOIUL NEGRU: Ne govori na etom iazike! Nenaviju rumân!

MOARTEA: Nenaviju, nenaviju... Kakim tî bîl, takim ostalsea.

LEBĂDOIUL NEGRU: I tebea nenaviju!

MOARTEA: Las-o mai moale, iubitul. Hai mai bine să discutăm într-un limbaj
universal.

LEBĂDOIUL NEGRU: Cito?! Ne ponimaiu. Govori na celoveceskom iazike.

MOARTEA: Davai luçe pogovorim na universalinom iazike.

LEBĂDOIUL NEGRU: Na kakom na universalinom?

MOARTEA: Na iazike tantza.

LEBĂDOIUL NEGRU: Budem tantzevati, cito li?

MOARTEA: Da, iubitule, vom dansa.

LEBĂDOIUL NEGRU: A muzika?

MOARTEA: Budet tebe i muzika.

LEBĂDOIUL NEGRU: Nu cito-j... Dama tî moia cernobrovaia...

MOARTEA: Ciornii lebedi tî moi...

LEBĂDOIUL NEGRU: Priglašaiu tebea na tanetz.

MOARTEA: Cruji menea, cruji...

LEBĂDOIUL NEGRU: Dorogaia, tî leogkaia kak pero.

MOARTEA: Da, sunt uşoară ca o pană... Dans... Dans... Dans...

Moartea și Lebădoiul Negru dansează în fața Tancului.

Scena 3

Intră Brad P.

BRAD: Hello!

LEBĂDOIUL NEGRU: Ptiu! Ptiu! Napugal!

MOARTEA: Ai-ai-ai! Ui-ui-ui! Vai de mine și de mine! Ce vânt te-a adus, frumușelule!

LEBĂDOIUL NEGRU: Slușai, mujik! Tî kto?

BRAD: I am Brad P.

LEBĂDOIUL NEGRU: Kto-kto?

MOARTEA: Brad P.! Nu-l știi pe Brad P.? N-ai văzut filmul „Meet Joe Black”?

LEBĂDOIUL NEGRU: Kakoi Joe Black? Otsani ot menea, cernobrovaia!

MOARTEA: Bună ziua, Brad! Tu! Ești chiar tu, în carne și oase, aici, lângă mine, Brad, Brăduț!

BRAD: Hi! I am very happy.

MOARTEA: Welcome to Coshnita!

BRAD: I am very excited. I am glad.

LEBĂDOIUL NEGRU: Cito on govorit? Nicego ne ponimaiu! Govori na celoveceskom iazike.

MOARTEA: Oh my god!

BRAD: I want to buy this tanc.

MOARTEA: What?!

LEBĂDOIUL NEGRU: Ne ponimaiu! Cio tebe nado, mujik?

BRAD: I don't understand. Speak english.

LEBĂDOIUL NEGRU: English?! Net! Net i net! Vesi mir doljen govoriti na russkom.

BRAD: Everybody should speak english! World should speak english!

LEBĂDOIUL NEGRU: Ia tebe dam english! Ia tebe mordu nabiu!

MOARTEA: Ruki! Uberi ruki, govoriu!

BRAD: Hei, mister! Please, listen to me. I want like to buy a tanc.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Da, ăto tanc. T-34. Nu i cito?

BRAD: How much is it?

LEBĂDOIUUL NEGRU: Nu cito on hocet?

BRAD: How much?

LEBĂDOIUUL NEGRU: Po morde hocet? Dostal!

MOARTEA: Ok, ok. Această intoleranță... Această lipsă de comunicare... mă nervează la culme! Eu știu toate limbile de pe glob, iar voi nu știți nici hello!, nici privet! Cine știe rusa, nu vrea să învețe engleza. Cine știe engleza, nu vrea să învețe rusa. Aceste neînțelegeri din cauza limbilor m-au plictisit... Da-da, m-au plictisit de moarte. Unde ne aflăm noi acum? În Republica Moldova. Așa arată harta, uitați-vă. Iar limba de stat în republica asta e româna. Unii îi spun moldovenească, dar toți știu că e română. Brad, dă-mi mâna! Așa. Cât timp te afli pe acest pământ, vei vorbi româna. Iubite general! Dă-mi mâna! Nu, nu mai dansăm. Prin această atingere îți transmit cunoștințele mele de limbă română. De-acum încolo vei vorbi în română la fel ca în rusă. Toate limbile sunt egale în fața morții.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Bine. Ce vrea Brad?

MOARTEA: Discuția voastră de-acum încolo va fi în română.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Am înțeles, dragă! Ai vorbit cât se poate de comprehensiv. Ce vrea Brad?

MOARTEA: Vrea să cumpere tancul.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Fugi de-aici!

MOARTEA: Vrea să-l cumpere, ce te miri?

LEBĂDOIUUL NEGRU: Nu mă înnebuni!

MOARTEA: El a mai cumpărat unul în Budapesta, un T-54. Acum îl vrea pe cel din Coșnița.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Brad, e-adevărat ce zice doamna?

BRAD: Da!

LEBĂDOIUUL NEGRU: Nu te cred.

BRAD: Îl vreau. Trebuie să-l am. E un tanc deosebit.

LEBĂDOIUUL NEGRU: Simbolul Uniunii Sovietice.

BRAD: Simbolul Armatei Ruse.

LEBĂDOIUUL NEGRU: E un tanc sfânt, domnule. Nu se vinde.

BRAD: Cât costă?

LEBĂDOIUUL NEGRU: Nu e de vânzare.

BRAD: O sută de mii? Două sute de mii?

LEBĂDOIUUL NEGRU: Nu te apropia de tanc!

BRAD: Vreau măcar să-l ating. E o relicvă. Dă-mi voie să pun mâna pe turelă. E ca o piesă de muzeu. Are ceva eroic. Mă încântă! Mă inspiră!

LEBĂDOIUL NEGRU: Nu te apropia!

BRAD: Lasă-mă să trec.

LEBĂDOIUL NEGRU: Doar peste cadavrul meu!

MOARTEA: Cadavrul lui! Ha-ha! Unde-i cadavrul lui? La Krasnoiaršk? La Moscova?

BRAD: Cât costă tancul? Cinci sute de mii? Opt sute de mii?

LEBĂDOIUL NEGRU: Voi, americanii, vindeți și cumpărați totul.

BRAD: Nouă sute de mii? Un milion?

LEBĂDOIUL NEGRU: Nu-l vând! Pleacă de-aici! Pleacă! Stânga-mprejur!

BRAD: Nu mă ofensa! Tu ai să faci stânga-mprejur! M-ai auzit?

LEBĂDOIUL NEGRU: Stânga-mprejur!

BRAD: Fuck you!

Scena 4

Apar Zubakov și Pirojkov, gardiști.

ZUBAKOV: Ruki vverh!

PIROJKOV: Ruki vverh!

ZUBAKOV: Kto tî takoi? Pocemu kriciși?

BRAD: Eu sunt Brad P., actor din Hollywood.

ZUBAKOV: Cito-o-o-o?

BRAD: Vreau să cumpăr tancul acesta. Am o colecție de tancuri acasă, la Los Angeles.

PIROJKOV: Ne ponimaem. Govori na normalinom iazîke.

BRAD: Aici e Moldova. Vorbesc în limba română.

PIROJKOV: Tî rumân? Nenaviju rumân!

BRAD: Nu sunt român. Sunt actorul Brad P. American. Vreau să cumpăr tancul. Mi-l vindeți?

ZUBAKOV: Izdevaeșisea nad nami, da?

PIROJKOV: Izdevaeșisea? Ili u tebea ne vse doma?

BRAD: Nu înțeleg.

ZUBAKOV: Ia tebe pokaju „nu înțeleg”. Bei ego! Bei!

BRAD: Nu mă loviți. Nu aveți dreptul. Nu vă permit să mă loviți.

PIROJKOV: Vot tebe! Vot tebe!

BRAD: O să mă plâng la Ambasada Americii.

ZUBAKOV: Poluceai! Poluceai!

Cei doi gardiști îl bat pe Brad P.

Lebădoiul Negru se cațără pe turela tancului, urmărește de acolo scena.

Moartea se așază la umbra tancului.

BRAD: O să mă plâng la ONU... la NATO...

PIROJKOV: Zamolci, duracina!

ZUBAKOV: Vot tebe ONU! Vot tebe NATO!

BRAD: Nu sunt duracina. Sunt actorul Brad P.

ZUBAKOV: Oi, oi, oi, Brad P.

PIROJKOV: Zvezda mirovogo kino.

MOARTEA (*către public*): Nu înțelegeți rusa? Cine nu înțelege rusa? Bine, vă traduc. „Zvezda mirovogo kino” înseamnă „stea de cinema de talie mondială”.

BRAD: Toată lumea mă cunoaște...

ZUBAKOV: Oi, oi, oi, zamolci pojaluista!

MOARTEA (*traduce pentru public*): Of, of, of, taci din gură!

ZUBAKOV: A to kak zvezdanu!

MOARTEA (*traduce*): Când ți-oi trage una, ai să vezi stele verzi.

PIROJKOV: Slușai, Zubakov, a esli on i vpravdu Brad P.?

MOARTEA (*traduce*): Ascultă, Zubakov, dar dacă într-adevăr el e Brad P.?

ZUBAKOV: Ne smeși menea, Pirojkov!

MOARTEA (*traduce*): Du-te-n colo, Pirojkov!

ZUBAKOV: Tank emu podavai!

MOARTEA (*traduce*): Mort-copt, vrea un tanc!

ZUBAKOV: Kakoi on Brad P.?

MOARTEA (*traduce*): Tipul nu e Brad P.!

ZUBAKOV: Julic on.

MOARTEA (*traduce*): E un nătărău.

ZUBAKOV: Idiot kakoi-to. Kruglii idiot.

MOARTEA (*traduce*): Un idiot. Un idiot... „kruglii”... „rotund”. Un idiot rotund...

De ce chicotiți? Nu vă place cum traduc? Dacă nu vă place, îmi bag picioarele.

Nu m-ați plătit să vă fiu translatoare. Descurțați-vă singuri.

PIROJKOV: Tî ne ustal, Zubakov? Tak i pribiti celoveka mojno.

ZUBAKOV: Tebe jali ego, Pirojkov?

PIROJKOV: A esli on vsio-taki Brad P.?

BRAD: Da, eu sunt Brad P.!

ZUBAKOV: Molciati! Julic nesciastnii.

PIROJKOV: Davai priseadem. Otdohneom nemnojko.

ZUBAKOV: Kakoi otdîh? Netu vremeni otdîhati. Naruciniki! Nadeni emu naruciniki!

BRAD: Nu-mi puneți cătușe! Nu vă permit! Sunt un om liber.

ZUBAKOV: Kakoi liber? Po tebe tiurima placet.

PIROJKOV: Otvezeom ego v tiurimu?

ZUBAKOV: Nu a kak je! Otvezeom v Tiraspoli. Pusti tam razbiraiutsea.

MOARTEA: Oh, Brad! Ce soartă cumplită. Te duc la închisoare, dragul meu.

BRAD: Pentru ce? Nu am făcut nimic. Nu sunt vinovat cu nimic.

MOARTEA: Te duc la închisoarea din Tiraspol, Brăduțule. Știi cum e acolo? O să stai la răcoare mult și bine.

BRAD: Shit!

MOARTEA: Eu o să vin la tine la închisoare, Brad. O să fiu lângă tine. Curaj!

BRAD: Thanks!

MOARTEA: Să nu tremuri în fața Tiranului. Nu te teme de el. E îndrăgostit de muzică, de artă.

BRAD: Really?

MOARTEA: O să-ți cânte la saxofon, ai să vezi.

BRAD: What?

MOARTEA: Îi place să cânte la saxofon înainte de interogatoriu. Și după...

În tufari strănută cineva.

TELEJURNALISTA (*din tufari*): Hapciu! Hapciu!

Scena 5

PIROJKOV: Tî slîșal, Zubakov?

ZUBAKOV: Nu da, Pirojkov.

PIROJKOV: Tam kto-to esti.

ZUBAKOV: Tam v kustah kto-to esti.

PIROJKOV: Tam kto-to cihnul.

ZUBAKOV: Kto cihnul? Vihodi!

PIROJKOV: Tam ih dvoe.

ZUBAKOV (*se duce spre tufari*): Vot oni! Golubciki!

PIROJKOV: Vihodite!

ZUBAKOV: Ruki vverh!

PIROJKOV: Ruki vverh!

ZUBAKOV: Smotri, u nego telecamera.

PIROJKOV: Smotri, u nee fotoapparat.

ZUBAKOV: Kto vî takie?

PIROJKOV: Pocemu v kustah preacetesi?

ZUBAKOV: Da oni s pravogo berega.

PIROJKOV: Otkuda tî znaeși?

ZUBAKOV: Ciuiu! Po zapahu ciuiu!

PIROJKOV: Vași documentî!

TELEJURNALISTA: Nu avem acte.

REGIZORUL TV: Le-am uitat acasă...

ZUBAKOV: Vidiși? Ia tebe skazal? Oni ottuda.

PIROJKOV: Otkuda?

ZUBAKOV: Ot verbliuda.

PIROJKOV: Kto vî takie, rebeata?

TELEJURNALISTA: Noi suntem fanii lui Brad P.

REGIZORUL TV: Fanii lui cei mai înflăcărați! Am venit să-i cerem un autograf.

ZUBAKOV: Vidiși? Rumâni nesciastniie.

TELEJURNALISTA: Nu suntem români.

REGIZORUL TV: Suntem moldoveni.

BRAD: Ați venit după autograf? Nu vă pot da autograf. Am cătușe la mâini...

ZUBAKOV: Molciati! Bei ih! Bei!

PIROJKOV: Ne budu.

ZUBAKOV: A esli oni șpionî?

PIROJKOV: Ne șpionî.

ZUBAKOV: Otkuda ti znaeși?

PIROJKOV: Șpionî ne cihaiut v kustah.

ZUBAKOV: Nu i durak ti, Pirojkov.

PIROJKOV: Sam ti durak.

ZUBAKOV: Ladno, ne serdisi. Zaberu u nego telekameru.

PIROJKOV: I fotoapparat?

ZUBAKOV: Da, vsio zaberu. Povezeom ih v Tiraspoli. Tam razberutsea.

PIROJKOV: Sobiraiteși, rebeata. Edem v Tiraspoli.

TELEJURNALISTA: Unde ne duceți? De ce mi-ați luat mobilul?

ZUBAKOV (*cercetează mobilul confiscat de la fată*): U neio Nokia. A u nego?

PIROJKOV: Starii Samsung.

ZUBAKOV: Nicego. Starenikii, zato v polnom poreadke.

TELEJURNALISTA (*către regizor*): Aici ne cântă cucul. S-a zis cu noi.

REGIZORUL TV: Chișinăul o să ne dea în căutare generală.

TELEJURNALISTA: Până o să ne dea în căutare generală, o să murim de sete.

REGIZORUL TV: Aș prefera să mor de sete decât să mă pună să beau propriul pișat.

ZUBAKOV: Konciai bazar! Idite vperiod. Pirojkov! Otvedi ih k mașine.

PIROJKOV: A Brad P.?

ZUBAKOV: Nikakoi on ne Brad P. Vstavai, krasaveț! Jivo! Jivo! V mașinu. Vse v mașinu! Voditeli, edem v Tiraspoli!

Brad P., Telejurnalista și Regizorul TV se duc în culise, escortați de Zubakov și Pirojkov.

Întuneric.

Scena 6

O celulă în închisoarea din Tiraspol.

E celula unde a stat închis Ilie Ilașcu.

BRAD: I am oneself. I am lonely.

MOARTEA: Nu ești singur. Nu te las singur, dragul meu.

Moartea aprinde o lanternă.

BRAD: Fuck!

MOARTEA: Sunt aici... lângă tine. Am trecut prin perete.

BRAD: Damn it!

MOARTEA: Nu înjura. Nu-i frumos să înjuri.

BRAD: I am so scaret.

MOARTEA: Ți-e frică... normal. Te-au pus în celula lui Ilașcu. Cea mai întunecoasă și umedă din toată închisoarea.

BRAD: I am cold.

MOARTEA: E frig, știi. Această celulă nu a fost încălzită niciodată. Nici în iernile cele mai grele. Ilașcu umplea mai multe borcane cu apă și o încălzea cu plonjorul. Punea borcanele în jurul său și așa dormea.

BRAD: Ilașcu is death?

MOARTEA: Nu-nu! N-a murit. A rămas viu. Dar i-au răcit rinichii și oasele. Are un reumatism cronic, nu se mai vindecă. E foarte bolnav... Milioane de bacterii s-au plodit în celulă. Miliarde de spirochete, stafilococi, streptococi, bacili de tuberculoză. Pe aici mișună bacili de tuberculoză.

BRAD: Oh my god!

MOARTEA: Fii tare, Brad. Ilașcu a rezistat. Nouă ani de zile în celula umedă. Nouă ani de zile nu a văzut cerul albastru. Când îl scoteau la plimbare, gardiștii râdeau de el. Nu vedea pe unde calcă, se clătina, era amețit de lumina soarelui. Gardiștii asmuțeau câinii asupra lui. De câteva ori l-au pus la zid și au tras în el. Trăgeau cu gloanțe oarbe.

BRAD: Oh my god! I refuse to listen. Open the window!

MOARTEA: Nu există fereastră în celulă. Doar un gemuleț sub tavan.

BRAD: Open the window!

MOARTEA: Atenție! Să nu răstorni hârdăul.

BRAD: Shit!

MOARTEA: Deținuții își fac nevoile în hârdău.

BRAD: Bullshit!

MOARTEA: Vrei să mănânci? Ți-am adus unt de arahide. Peanut butter.

BRAD: No, thanks.

MOARTEA: Îți amintești cum mâncai unt de arahide în filmul „Meet Joe Black”? Peanut butter.

BRAD: I am disgusted.

MOARTEA: De ce ai acceptat rolul acela? Erai atât de naiv... Credeai că n-o să mă întâlnești niciodată? Credeai că poți să-mi furi rolul? De ce nu m-ați invitat pe mine în filmul acela? Eu trebuia să joc! Era rolul meu!

BRAD: I am sorry. I am so sorry. Forgive me.

MOARTEA: Bine, te iert... Dă-mi voie să te mângâi pe cap... Ce craniu perfect. Țeasta lui Brad... Ce minune! Brăduțele, tu ai putea să scapi de aici.

BRAD: Please, help me. Please!

MOARTEA: Mâine vei fi interogat de Tiran. O să te condamne la ani grei de pușcărie fiindcă ai zis că numele tău e Brad P. El nu crede că ești adevăratul Brad P.

BRAD: I am Brad P.

MOARTEA: Știu, știu. Dar nu-l poți convinge doar cu vorbe. Singurul argument pentru el sunt banii.

BRAD: The money?

MOARTEA: Yes.

BRAD: Okay, okay!

Se aude o melodie interpretată la saxofon.

MOARTEA: Auzi? Saxofonul Tiranului. Tot orașul știe că el suferă de insomnie. Se scoală noaptea și cântă la saxofon...

BRAD: Amazing!

MOARTEA: Acum trebuie să-mi plătești pentru sfat.

BRAD: How much?

MOARTEA: Nu am nevoie de bani, frumușelule. Ceea ce vreau de la tine e un dans.

BRAD: Oh my god.

MOARTEA: Dance with me?

BRAD: Sure. Of course.

Dansul Morții cu Brad P. în celula lui Ilașcu.

Scena 7

Biroul Tiranului din Tiraspol.

Dimineața interogatoriului. Tiranul exersează la saxofon.

Nora Tiranului pictează un soare pe un panou cu inscripția „Planeta detei”.

NORA TIRANULUI: U vas opeati bessonnața?

TIRANUL: Ne spitsea mne, Marinocika. V golove vsio oboroti, oboroti.

NORA TIRANULUI: Vam denejnié oboroti sneatsea?

TIRANUL: Nu a kakie eșcio?

NORA TIRANULUI: Nu i harakter u vas.

TIRANUL: Ponimaeși, Marinocika? Ne mogu ostanovitsea. Takie bolișie denejnié potoki tekut mimo nas...

NORA TIRANULUI: Pocemu mimo? Koe-cito i nam dostalosi.

TIRANUL: Malo, Marinocika, malo.

NORA TIRANULUI: A kak vî dumaete? Ne povîsiti li nam naloghi?

TIRANUL: Zacem?

NORA TIRANULUI: Nado je cem-to zaneatsea.

TIRANUL: Tî lucișe dlea Fonda svoego novii ofis postroi.

NORA TIRANULUI: Dlea Fonda „Planeta detei”?

TIRANUL: Nu da.

NORA TIRANULUI: Ne budu ia nicego stroiti. „Planeta detei” i v starom ofise jiviot bezbedno.

Intră Brad P, escortat de Pirojkov și Zubakov. Moartea apare din întuneric.

TIRANUL: Dobroe utro.

BRAD P.: Good morning.

NORA TIRANULUI: Vas krîsa ne ukusila?

BRAD: Sorry. I don't understand.

NORA TIRANULUI: V tiurime mnogo krîs.

MOARTEA: Șobolanii au fugit. Corabia se scufundă.

TIRANUL: Marinocika, tî slišala? Kto-to cito-to skazal na rumânskov.

NORA TIRANULUI: Vam pokazalosi. Āto u vas iz-za bessoniŭi.

ZUBAKOV: Razreșite dolojiti! Mî ego zaderjali v Koșnițe.

TIRANUL: Angliiskii șpion?

MOARTEA: Brad e din America.

TIRANUL: Kakaia America?

PIROJKOV: On govorit cito priletel iz Ameriki.

TIRANUL: Ţeli vașego vizita?

MOARTEA: Vrea să cumpere tancul din Coșnița.

PIROJKOV: Da-da, on hocet kupiti tank.

TIRANUL (*către Pirojkov*): Vî znaete moldavskii?

PIROJKOV: Ciuti-ciuti.

TIRANUL: Kak po-moldavski „derimo”?

PIROJKOV: Ne znaiu.

MOARTEA: E un cuvânt licențios.

TIRANUL (*către Brad*): Slușai, derimo! Zacem tebe tank?

BRAD: Tank. Yes, yes, tank.

NORA TIRANULUI: Smotriu ia na nego i ne mogu poveriti. Uj oceni pohoj... Oceni pohoj...

TIRANUL: Kak ego zovut?

ZUBAKOV: On govorit cito Brad P.

NORA TIRANULUI: Oh, Brad P! Nu preamo copia. Toci v toci pohoj na Brada P. Na nastoiășcego Brada P.

BRAD: I am Brad P.

TIRANUL: Lipovii blondin! Tî pameatnik oskvernîl. Tank tebe ne igrușka. Āto nașa moșci, āto gordosti otecestva.

BRAD: I don't understand.

NORA TIRANULUI: I glaza kak u Brada, i svetlie volosî kak u Brada, i lob kak u Brada, i brovi, i resniți, i gubî, nu vsio kak u Brada.

TIRANUL: On prestupnik. Kak po-angliiski „prestupnik”?

NORA TIRANULUI: Ne znaiu. Ia v șkole nemețkii ucila.

BRAD: I am not guilty!

TIRANUL: Cito on govorit?

MOARTEA: Penibil... Inadmisibil!... Nu reușiti să comunicați... Nu vă înțele-

geți... Trebuie să vă ajut cumva...Aha! O să mă apropii de voi și o să vă ating... Uite-așa...

Moartea îl atinge ușor pe fiecare dintre personaje.

MOARTEA: Acum toți o să vorbiți într-o singură limbă... Așa scăpăm de babilonie. Asta e soluția... Dar în ce limbă? Poate în chineză? Poate în portugheză? Poate în irlandeză? În letonă? În ucraineană? În georgiană? În finlandeză? În slovacă? Dar poate... în română?! Asta e! Vorbiți românește, dragii mei. Poftim! Continuați discuția!

TIRANUL: E strigător la cer! Cum ai îndrăznit să profanezi monumentul?

BRAD: Nu l-am profanat!

TIRANUL: Ai vrut să cumperi tancul de la Coșnița?

BRAD: Da.

TIRANUL: Asta înseamnă profanare.

BRAD: Ba nu! La Budapesta nimeni nu mi-a zis nimic. Am cumpărat un tanc și nimeni n-a avut nicio pretenție.

TIRANUL: Pentru ce-ți trebuie un tanc? L-ai vândut la fier uzat?

BRAD: Nu, îl țin acasă.

TIRANUL: Unde? În garaj?

BRAD: În curte, domnule. Eu am o vilă mare la Los Angeles. N-ați auzit de vila lui Brad P.?

TIRANUL: O ții una și bună – Brad P., Brad P. Repeți ca un papagal – Brad P., Brad P.... Ca o placă stricată – Brad P., Brad P....

BRAD: Dar sunt Brad P.!

TIRANUL: Știi, și mie îmi pare uneori că sunt Napoleon.

BRAD: Ha-ha, bună glumă!

TIRANUL: Și ce tanc zici că ai cumpărat la Budapesta?

BRAD: Unul din epoca sovietică. Un T-54!

TIRANUL: Frumos exemplar?

BRAD: Bestial! Dar mai vreau unul. Un T-34.

TIRANUL: Țăla de la Coșnița?

BRAD: Exact. După ce l-am văzut, îl vreau și mai tare!

TIRANUL: Gura! Închide gura! Chiar crezi că suntem niște tâmpiți?! Ne ai de proști?! Ce-ai zis când ai venit la Coșnița? Hai la proști! Hai la proști!

BRAD: N-am zis „Hai la proști!”... M-am gândit că poate nu mai aveți nevoie de el. E o rămășiță a trecutului. O fosilă.

TIRANUL: Îndrăznești să-i spui fosilă?

BRAD: Da, e ditamai fosila!

TIRANUL: Băi boule! Vită încălțată! Măgarule!

BRAD: Nu mă insultați! Nu vă permit...

Tiranul îl agresează pe Brad P.

TIRANUL: Ce nu-mi permiți? Cine ești tu?! Un nimeni. (*Îl lovește pe Brad.*)

Nu-ți acoperi fața cu mâinile! Nu-ți pare că ești prea frumos? Un pic prea frumos? Hu! Să-ți mut fălcile?... Hu! Și arcada... să-ți sparg arcada... Hu! Și ochii... sunt prea albaștri. Eu am să ți-i fac vineți... O să umbli cu ochii vineți.

NORA TIRANULUI: Dar dacă totuși e Brad P.?

TIRANUL: Tu pictează... pictează mai departe.

NORA TIRANULUI: Nu mai pot picta... nu mă pot concentra. Am făcut un soare și acum o să pictez o planetă.

TIRANUL (*lovindu-l pe Brad*): „Planeta detei”?

NORA TIRANULUI: Da!

TIRANUL: Bună idee.

NORA TIRANULUI: S-o vopsesc în verde sau roșu?

TIRANUL (*continuând să-l bată pe Brad*): Fă-o verde cu roșu.

NORA TIRANULUI: Ca drapelul RMN?

TIRANUL: Ești inteligentă. Fiul meu și-a ales o nevestă inteligentă.

NORA TIRANULUI: Oprește-te, papa. L-ai umplut de sânge.

TIRANUL: Nu mă pot opri. (*Către Brad.*) O să-ți rup oasele... O să-ți dezbat ficatul. Și plămâni...

BRAD: Gata! Nu mai suport.

TIRANUL: Îți retragi cuvintele?

BRAD: Nu-mi retrag nimic.

TIRANUL: Vasăzică ești Brad P.?

BRAD: Da, sunt Brad P.

TIRANUL (*o lovitură în plexul solar*): Îți bați joc de noi! Îți bați joc, da?

BRAD (*suspînând*): A-a-a-am... A-a-am... Am o dovadă...

TIRANUL: Ce dovadă?

BRAD: Lăsați-mă să stau jos...

NORA TIRANULUI: Lasă-l, papa. Luați loc, domnule... Nu în fotoliu! Pe scaun.

Brad P. se așază pe scaun.

Scena 8

Ușa se deschide brusc.

Intră Televizoristă și Regizorul TV, împinși de Pirojkov și Zubakov.

ZUBAKOV: Ce să facem cu ei?

PIROJKOV: Domnișoara cere un pahar cu apă.

ZUBAKOV: Zice că o să moară de sete.

REGIZORUL TV: Dați-i un pahar cu apă. De ieri nu a băut apă.

TELEJURNALISTA: Nu aveți inimă... .

REGIZORUL: Dați-i apă.

TELEJURNALISTA: Sunteți niște câini. Mai răi decât niște câini.

REGIZORUL TV: Ajutați-o, e complet deshidratată.

BRAD (*către Tiran*): Să-i torn apă din carafa dumneavoastră?

TIRANUL: Nu ți-am dat voie să te ridici de pe scaun. Stai jos. Iar voi spuneți-mi ce-ați căutat ieri la monument. Cine v-a trimis? Cine v-a dat camera? Ce informații aveți despre tancul de la Coșnița?

ZUBAKOV: De ce nu aveți documente?

TIRANUL: Nu au documente?! Atunci e simplu. Îi împușcăm și îi îngropăm în pădure. Acolo o să putreziți și o să vă contopiți cu natura.

MOARTEA: Cretinule! Tu ai să te contopești cu natura.

NORA TIRANULUI: Papa, să mă trimiți pe mine să-i lichidez. În pădure au ieșit ciupercile. Mă duc să-i împușc și apoi am să strâng un coș de ciuperci.

REGIZORUL TV: Nu ne împușcați! N-am făcut niciun rău nimănui.

TELEJURNALISTA: Apă! Apă! Vă rog...

TIRANUL: V-au trimis serviciile secrete de pe malul drept?

REGIZORUL: Nu-nu! Singuri am venit la Coșnița! Din proprie inițiativă.

TELEJURNALISTA (*cu glas stins*): Suntem fanii lui Brad P.

REGIZORUL TV: Fanii cei mai... cei mai... înflăcărați!

BRAD: Da, ei sunt fanii mei.

TIRANUL: Tu să taci! Gura!

Brad P. începe să se descalțe.

Scena 9

TIRANUL (*către Brad*): Stai, stai. De ce te descalți?

NORA TIRANULUI: Pfu! E cu ciorapii rupti.

BRAD: Vedeti? Am o talpă falsă.

TIRANUL: O talpă falsă?

BRAD: În talpă sunt bani.

TIRANUL: Bani?

NORA TIRANULUI: Ba-a-a-ani?!

BRAD (*iși desface unul din pantofi, le arată tuturor talpa falsă*): M-am pregătit bine înainte de a mă porni la drum. Asta e dovada.

Brad P. începe să scoată bancnote din talpa falsă.

BRAD: Poftim, o bancnotă de o mie de dolari. Dați-i domnișoarei un pahar cu apă.

TIRANUL (*ridică bancnota la lumina becului, o privește atent din toate părțile*): Drace! E adevărată.

NORA TIRANULUI: Ura! Ura!

BRAD: V-ați convins? Dați-i apă fanei mele.

NORA TIRANULUI: Papa, să-i torn apă?

TIRANUL: Toarnă-i. Dă-i să bea. (*Telejurnalista bea gâlgâind.*)

BRAD (*mai scoate din talpa falsă încă o bancnotă*): Încă un pahar, vă rog.

TIRANUL: Încă o mie de dolari!

BRAD: Bea, domnișoară, potolește-ți setea.

NORA TIRANULUI: Papa, dă-mi și mie o bancnotă.

TIRANUL: Pentru Fondul „Planeta detei”? Poftim.

BRAD (*scoate din talpă o bancnotă de 10 000 de dolari*): Acum dați-mi toată carafa. (*Către regizor.*) Bea, băiete.

TIRANUL: Zece mii?! De unde ai zece mii de dolari?

BRAD: Uite, încă o hârtiuță. (*Scoate din talpă o bancnotă de 100 000 de dolari*).

TIRANUL: O sută de mii?!

NORA TIRANULUI: O su-u-u-u-tă de mii?!

BRAD: Asta e dovada.

MOARTEA: Bravo, bravissimo, Brad! I-ai pus cu botul pe labe!

BRAD: Vă mai dau zece bancnote de câte o sută de mii. (*Îi dă banii Tiranului.*) Acum v-ați convins? Eu sunt Brad P.

NORA TIRANULUI: Papa, omul are bani. Înseamnă că e Brad P.

TIRANUL: Bine, bine, dacă ai un milion, cu siguranță ești Brad P.

NORA TIRANULUI: Din prima clipă când te-am văzut, mi-am dat seama că ești tu, Brad. Nimeni nu are un păr mai blond ca al tău, ochi mai senini ca ai tăi, gropițe mai dulci ca ale tale.

BRAD: Mi-ați observat gropițele din obraji?

MOARTEA: Le-a observat, cum să nu le observe. Vipera! Brad, fi atent, ea e viperă.

BRAD: Oh, de m-ar vedea acum Angelina.

TIRANUL: Ce mai face Angelina?

BRAD: Mă așteaptă să-i aduc tancul.

TIRANUL: Știi, noi putem să-ți oferim o mare varietate de tancuri. Avem mărcile T-55, T-62, T-64, T-72 și T-80. Poți să cumperi câte un exemplar din fiecare.

BRAD: Nu! Am vrut să cumpăr doar tancul de la Coșnița. Dacă nu mi-l vindeți, treaba voastră. Mă duc acasă cu mâinile goale.

TIRANUL: Mare încăpățânat. Dar instalații „Grad” nu vrei? Rachete „Alazan”? Lansatoare de mine? Tunuri, mitraliere, aruncătoare de grenade? BTR-uri? Vrei un BTR? Ne-au rămas tone de armament după războiul din 1992. Te ducem la depozit și îți alegi ce vrei.

BRAD: Nu, mulțumesc. Nu mai cumpăr nimic.

TIRANUL: Mai gândește-te. Mai stai la Tiraspol o lună-două...

BRAD: O lună-două?!

Scena 10

Intră Antonina, escortată de Pirojkov și Zubakov.

TELEJURNALISTA: Dumnezeuule! Fata aceea...

REGIZORUL TV: „Când va face plopul mere și răchita micșunele”...

ZUBAKOV: E nebună! M-a mușcat de mână.

PIROJKOV: Am reținut-o sub geam.

TIRANUL: A? Ce-ai zis?

PIROJKOV: Sub geamul dumneavoastră.

ZUBAKOV: A urcat pe o piatră și se uita în birou.

TIRANUL: Și, ai văzut tot?

ANTONINA: Am văzut. O să mă bateți?

TIRANUL: Stai puțin, fată. Cum te cheamă?

ANTONINA: Antonina.

TIRANUL: Frumos nume. De ce l-ai mușcat pe Zubakov?

ANTONINA: Pentru că mi-a luat păpușile.

TIRANUL: Ce ți-a luat?

ZUBAKOV: I-am luat din spate rucsacul și l-am deschis. M-am uitat în el să nu fie o bombă. Când colo, văd niște păpuși...

PIROJKOV: Făt-Frumos, Ileana-Cosânzeana...

TIRANUL: Adă rucsacul încoace.

ZUBAKOV: Poftim. (*Scoate păpușile din rucsac.*) Ea e Ileana-Cosânzeana. El e Făt-Frumos.

ANTONINA: Am adus păpușile ca să i le arăt doamnei Marina. Ea are un Fond...

NORA TIRANULUI: Fondul „Planeta detei”.

ANTONINA: Da, Fondul „Planeta copiilor”. Vreau să vă rog, doamnă, să mă ajutați să fac un teatru de păpuși în satul meu.

NORA TIRANULUI: Care sat?

ANTONINA: Doroțcaia.

NORA TIRANULUI: Ha! Papa, ții minte când am fost la Doroțcaia?

TIRANUL: Te-am dus cu tancul.

NORA TIRANULUI: Da-da, eram îmbrăcată în vestă antiglonț și mă sufocam în vesta aia.

ANTONINA: Acum e liniște la noi în sat. Copiii se plictisesc. Vreau să fac ceva pentru ei, am observat că le plac scenetele cu păpuși. Dacă aș avea o sală, o scenă și o cortină, aș face un teatru.

NORA TIRANULUI: Draga mea, știi că un teatru începe de la vestiar? Uite, îți pot dăruia un cuier. Din Fondul „Planeta detei”.

ANTONINA: Dar noi avem cuier! Ne mai trebuie și o sală de spectacole. Doamnă Marina, ați putea fi sponsorul nostru?

NORA TIRANULUI: Vrei să bagi păpușile astea în spectacol? Papa, cum îți pare Ileana-Cosânzeana?

TIRANUL (*către Antonina*): Ai adus-o de pe malul drept?

ANTONINA: Nu-nu! Am făcut-o singură... cu mâinile mele.

NORA TIRANULUI: Papa, arunc-o la coș.

TIRANUL: Am aruncat-o.

NORA TIRANULUI: Nu plânge, Antonina.

ANTONINA: Nu plâng...

NORA TIRANULUI: Ți-au dat lacrimile.

ANTONINA: Mi-a intrat în ochi o musculiță...

NORA TIRANULUI: Noi nu avem musculițe în birou.

MOARTEA: Aveți, aveți. În jurul meu roiesc mii de musculițe.

BRAD (*către Tiran*): Chiar nu vă dați seama? Ați aruncat la coș un vis al fetei...

NORA TIRANULUI: Dar poate să viseze în continuare! Îi dau voie să viseze... Poftim, visează, fato! Numai că trebuie să-ți schimbi păpușile. În locul Ilenei o pui pe Vasilisa Prekrasnaia. Iar în locul lui Făt-Frumos, îl pui pe Ivan-Tzarevici.

TIRANUL: Ce noră inteligentă am.

NORA TIRANULUI: Te repeți, papa.

ANTONINA: Nu știu cum arată Vasilisa Prekrasnaia și Ivan-Tzarevici. Nu pot face așa păpuși.

NORA TIRANULUI: Nu trebuie să le faci cu mâinile tale. De ce să te chinui? O să-ți cumpăr eu păpuși. Îți cumpăr zece Vasilise și zece Ivani.

ANTONINA: Doamnă Marina! Eu nu știu povești cu Vasilisa Prekrasnaia și Ivan-Tzarevici.

NORA TIRANULUI: O să-ți dau cărți. Mi-au trimis din Moscova un lot de cărți.

ANTONINA: Dați-mi-o înapoi pe Ileana-Cosânzeana! (*Ridică din coș păpușa.*) Și pe Făt-Frumos.

TIRANUL: Stai, fată. Nu te poți duce în sat cu păpușile astea. Ele rămân aici.

ANTONINA: Dați-mi-le! Sunt ale mele! Fără mine o să moară!

MOARTEA: Da, domnule, există păpuși moarte și păpuși vii.

TIRANUL: Ha-ha, cum să moară niște păpuși? Ori le ții la coșul de gunoi, ori le urci pe scenă, totuna e!

TELEJURNALISTA: Nu, nu e totuna!

REGIZORUL TV: Eu aveam în copilărie un elefanțel și vorbeam cu el.

TIRANUL: Eu aveam un ursuleț și dormeam cu el.

NORA TIRANULUI: Eu aveam un iepuraș care mă mângâia cu lăbuța.

PIROJKOV: Eu aveam un pui de găină cu cheiță. Învârteai cheița și puiul sărea prin cameră.

ZUBAKOV: Eu aveam un crocodil care râdea cu gura până la urechi.

TIRANUL: Crocodilul are bot, nu gură.

ZUBAKOV: Bot, să trăiți! Ce să fac cu Balaurul?

TIRANUL: Balaurul?

ZUBAKOV: Uitați-vă în rucsac. Mai este o păpușă aici.

TIRANUL (*scoate din rucsac Balaurul*): Aoleu! O pocitanie!

ZUBAKOV: Ce sprâncene stufoase!

PIROJKOV: Un Balaur cu barbă. Ei și ce? Un balaur cu barbă.

TELEJURNALISTA: Vai ce gheare lungi!

REGIZORUL TV: Gata! S-a zis cu noi!

NORA TIRANULUI: Papa! Papa! Balaurul seamănă cu dumneata!

ZUBAKOV: Nu-nu!

PIROJKOV: Nu seamănă deloc.

NORA TIRANULUI: Vino la oglindă, papa. Vezi? Semănați ca două picături de apă.

TIRANUL: Mda. Nici nu știam că am o față de balaur.

NORA TIRANULUI: Balaurul are față dumitale, papa!

TIRANUL: Antonina, tu ce ai de spus?

ANTONINA: E o păpușă reușită, cea mai reușită din câte am făcut până acum. Balaurul e preferatul meu.

TIRANUL: Dar sunt un monstru, vezi?

ANTONINA: Văd.

NORA TIRANULUI: Nesimțito!

TIRANUL: Culmea obrăzniciei!

NORA TIRANULUI (*către Zubakov și Pirojkov*): Arestați-o!

TIRANUL: Arestați-o și închideți-o în carceră.

PIROJKOV: Pe ea?

TIRANUL: Cu tot cu păpuși!

NORA TIRANULUI: Ba nu. Păpușile rămân aici. Le confiscăm.

TIRANUL: O să stai în carceră până îți vine mintea la loc.

ANTONINA: Dați-mi păpușile! Nu aveți dreptul să le confiscați.

BRAD: N-o închideți, vă rog. E o copilă.

TIRANUL: O copilă nu face balauri.

NORA TIRANULUI: Dați păpușile încoace. Le pun în safeu.

BRAD: Doamnă Marina, eu vreau s-o cumpăr pe Ileana-Cosânzeana.

NORA TIRANULUI: A?

Brad mai scoate din talpa falsă niște bani.

BRAD: Poftim, zece mii de dolari.

NORA TIRANULUI: Zece?... Doar zece?! Ileana-Cosânzeana costă dublu.

BRAD: Bine, vă dau cincisprezece mii de dolari.

NORA TIRANULUI: Nu, douăzeci de mii.

BRAD: Cincisprezece.

MOARTEA: Șaisprezece.

NORA TIRANULUI: Douăzeci.

BRAD: Șaisprezece mii și jumătate.

NORA TIRANULUI: Douăzeci.

BRAD: Nu! Niciun dolar în plus.

NORA TIRANULUI: Bine, șaisprezece mii și jumătate.
 BRAD (*mai scoate bani*): Îl cumpăr și pe Făt-Frumos.
 NORA TIRANULUI: Costă douăzeci și cinci de mii.
 MOARTEA: Oho! Să nu-i dai mai mult de douăzeci.
 BRAD: Șaptesprezece mii cinci sute.
 NORA TIRANULUI: Douăzeci și cinci de mii.
 MOARTEA: Optsprezece.
 BRAD: Optsprezece mii cinci sute.
 NORA TIRANULUI: Douăzeci și cinci.
 TIRANUL: Marinocika, ține prețul, ține prețul!!!
 BRAD: Nouăsprezece mii cinci sute.
 NORA TIRANULUI: Douăzeci și cinci.
 BRAD: OK, douăzeci și cinci de mii.
 NORA TIRANULUI: Ura! Ura!
 MOARTEA: O să-ți stea în gât banii lui, vipero.
 NORA TIRANULUI: Dar cât dai pentru Balaur?
 BRAD: Cincizeci de mii.
 NORA TIRANULUI: Supe-e-e-er!
 TIRANUL: Ce super? Calmează-te, Marinocika. Cere o sută de mii.
 NORA TIRANULUI: Nu știu dacă dă o sută de mii... E cam mult.
 BRAD: Bine, o sută de mii.
 NORA TIRANULUI: Ura! Ura! Ura!
 BRAD: Poftim banii. Acum vă rog să ne dați drumul. Mie. Și ei (*arată către Antonina*). Și ei (*către jurnalistă*). Și lui (*către regizor*).
 TIRANUL: Stai puțin. Dumneata mai ai un pantof?
 BRAD: Sigur că da.
 TIRANUL: Și mai ai încă o talpă?
 BRAD: Evident.
 TIRANUL: O talpă falsă?
 BRAD: Da. Cum ați ghicit?
 TIRANUL: Talpa dumitale e mai groasă decât a mea.
 BRAD: Am înțeles. Trebuie să-mi scot și pantoful de pe piciorul stâng.
 TIRANUL: Calcă pe covor. Să nu răcești.
Brad își descalță pantoful, desface talpa falsă.
 BRAD: Doamnă Marina, nu vă deranjează mirosul tălpile mele?
 NORA TIRANULUI: Nu, banii nu au miros.
 TIRANUL: De ce umbli cu ciorapii ruși?
 NORA TIRANULUI: Angelina nu are grijă de tine, Brad.
 BRAD: De când sunt la Tiraspol, încă n-am reușit s-o sun. Îmi dați voie să-i telefonez?

NORA TIRANULUI: Încă nu.

BRAD: O să facă o criză de nervi.

MOARTEA: Mai dă-i bani.

BRAD (*în șoaptă*): Pentru ce?

MOARTEA: Pentru „Planeta detei”.

BRAD: Doamnă Marina, vreau să fac o donație pentru Fondul „Planeta detei”.

NORA TIRANULUI: Oh, avem mari dificultăți financiare. Abia ne descurcăm. Puteți să ne susțineți? Ar fi o onoare pentru noi.

BRAD (*scoate din talpa falsă mai multe bancnote*): Numărați, vă rog.

NORA TIRANULUI: O sută de mii, două sute de mii, trei sute de mii, patru sute de mii...

MOARTEA: Șapte sute de mii, opt sute de mii, nouă sute de mii... Văi-văi-văi-văi! Mi se face negru înaintea ochilor.

NORA TIRANULUI: Un million patru sute, un million șase sute, un million opt sute... Două milioane.

TIRANUL: Două mi-li-oane?!!

NORA TIRANULUI: Da, papa!

TIRANUL: Mai mult decât ne-au trimis din Moscova pentru pensionari.

NORA TIRANULUI: Mai mult decât ne-a trimis Putin pentru invalizi și văduve de război.

TIRANUL: Nu-mi vine să cred. O grămadă de bani. Pune-i repede în safeu.

NORA TIRANULUI (*pune banii, încuie safeul*): Să sărbătorim! Astăzi Brad a oferit cea mai mare donație Fondului nostru. Numele lui va intra în istoria RMN! Să bem câte o cupă de șampanie. Zubakov!

ZUBAKOV: Să trăiți!

NORA TIRANULUI: Adă o șampanie.

TIRANUL: Pirojkov!

PIROJKOV: Să trăiți!

TIRANUL: Mie adă-mi o votcă.

PIROJKOV: „Sheriff”?

TIRANUL: „Sheriff”.

MOARTEA: Și suc de roșii! O să-mi fac un Bloody Mary.
Zubakov și Pirojkov ies.

Scena 11

BRAD: O să ne dați drumul după cocteil?

TIRANUL: Să vedem, să vedem...

NORA TIRANULUI: Poți să-i eliberezi, papa. N-are rost să-i mai ținem aici.

TIRANUL: Îi eliberez, dar cu o condiție.

BRAD: Ce condiție?

TIRANUL: Dumneata trebuie să cumperi un BTR. Nu-ți vând mitraliere, tunuri, rachete, grenade, obuze, ci doar un BTR.

BRAD: Dar nu mai am bani!

TIRANUL: Hai, Brad, un mic avans.

BRAD (*scoate din buzunarul de la piept o bancnotă*): Poftim. Doar o mie de dolari.

TIRANUL (*ia banii*): Suficient.

BRAD: Să știți că o să trimit pe cineva după BTR. Eu nu mai vin la Tiraspol.

TIRANUL: De acord.

NORA TIRANULUI: Și taxa ecologică? Cine plătește taxa ecologică?

BRAD: Gata! Nu vă mai dau nici un cent!

MOARTEA: Bravo, Brăduț.

BRAD: Niciun cent!

TIRANUL: Hai lasă, nu te enerva. Dă o sută de dolari și cu asta basta.

BRAD (*scoate o bancnotă din băsmăluța sa legată nod*): Poftim. O sută. E cam boțită, dar merge.

NORA TIRANULUI: Papa, eu zic să ne relaxăm un pic... Cântă-ne la saxofon.

TIRANUL: O-o, cu plăcere.

NORA TIRANULUI: Așezați-vă, dragii mei. Papa o să ne cânte la saxofon.

Toți se așază, Tiranul interpretează la saxofon o bucată muzicală.

NORA TIRANULUI: Cum te simți, Brad?

BRAD: Bine, mulțumesc.

NORA TIRANULUI: Ah, zâmbetul american. Uite ce mutre acre au toți. Nu-mai tu zâmbești.

MOARTEA: Fii atent, Brad! Vipera mai vrea ceva de la tine.

NORA TIRANULUI (*își dezgolește umărul*): Vezi ce umăr alb?

BRAD: Mai alb decât al Angelinei.

NORA TIRANULUI: Da?

BRAD: Dar nu ești Angelina.

NORA TIRANULUI: Ce-ți trece prin cap? N-am de gând să mă iau la întrecere cu Angelina. Tot ce vreau de la tine e să-mi scrii un autograf... aici, pe umăr...

BRAD: Pe umăr?!

NORA TIRANULUI: Da, ia pixul și scrie: „Pentru Marina de la Brad”.

BRAD (*scrie*): „Pentru Marina de la ...”.

Scena 12

Intră doi tineri îmbrăcați în uniformele lui Zubakov și Pirojkov. Ei sunt din detașamentul „Burunducii”.

ANTONINA: Ați venit! De când vă aștept! Credeam că nu mai veniți.

BURUNDUCUL I: Măinile sus!

BURUNDUCUL II (*către Tiran*): La perete. Întoarce-te cu fața la perete!

NORA TIRANULUI: Zubakov, ai căpiat? Pirojkov, ți-ai pierdut mințile?

ANTONINA: Pirojkov și Zubakov au fost dezarmați.

BURUNDUCUL I: I-am imobilizat în anticameră.

BURUNDUCUL II: Le-am luat uniformele și ne-am îmbrăcat noi.

NORA TIRANULUI: O să ne împușcați?

BRAD: Ați venit să ne salvați?

TELEJURNALISTA: Cine sunteți?

REGIZORUL TV: Cum ne-ați găsit?

ANTONINA: Ei sunt din detașamentul „Burunducii”. Le-am spus că dacă nu mă întorc în sat până la prânz, să vină să mă caute.

BRAD: Legați-i. Pe el și pe ea.

NORA TIRANULUI: Papa, ei mă leagă de fotoliu. Trage! Trage cu pistolul!

TIRANUL: Nu mai am pistol, mi l-au luat. Sunt antrenați. Hei! Nu te juca cu saxofonul. Pune-l jos.

BURUNDUCUL I: L-am confiscat.

BURUNDUCUL II: O, ce trofeu! Saxofonul Tiranului!

TIRANUL: Nu!

ANTONINA: Vă recomand să nu mai cântați. Niciodată.

TELEJURNALISTA: N-ai talent, domnule.

REGIZORUL TV (*către Nora Tiranului*): Și tu, Marina, lasă-te de pictură. Mai bine fă origami.

MOARTEA: Origami din banii lui Brad.

BRAD (*către Burunduci*): Vă rog, duceți-ne la Chișinău. Vă plătesc, băieți. Mai am niște bani în căptușeala sacoului.

ANTONINA: Vă ducem gratis, domnule Brad P. Mai întâi o să treceți Nistrul cu bacul. Apoi Burunducii vă duc cu mașina la Chișinău.

BRAD (*arată către jurnaliști*): Și pe ei?

ANTONINA: Și pe ei.

BURUNDUCII: Mai repede! Mai repede! Vine o patrulă. Plecăm!

Scena 13

MALUL DREPT

O televiziune din Chișinău.

Brad P. e asaltat de jurnaliști. Actorul traversează scena, urmat de reporteri care îl bombardează cu întrebări.

REPORTER I: Domnule Brad P., cum ați evadat din închisoare?

REPORTER II: Domnule Brad P., ce ați discutat cu Tiranul de pe malul stâng? Dar cu Nora Tiranului?

REPORTER III: Domnule Brad P., e adevărat că tancul de la Coșnița e păzit de Lebădoiul Negru?

REPORTER IV: Domnule Brad P., e adevărat că aveți ciorapii rupți?

REPORTER V: Domnule Brad P., când va fi gata filmul „World War Z”?

REPORTER VI: Domnule Brad P., o să faceți un film și în Moldova?

REPORTER VII: Domnule Brad P., cum vă par fructele moldovenești? Dar legumele? Care e mâncarea dumneavoastră preferată? Care sunt culorile dumneavoastră preferate? Care sunt parfumurile dumneavoastră preferate?

REPORTERII ÎN COR: Domnule Brad P., o să deschideți un restaurant la Chișinău?

Pauză. Brad P. fuge în culise, reporterii din urma lui.

Scena 14

Intră Telejurnalista și Regizorul TV. Discută între ei.

REGIZORUL TV: Ce-a zis șeful?

TELEJURNALISTA: Că suntem impotenți. E supărat foc că n-am putut să-l aducem pe Brad P. la televiziunea noastră.

REGIZORUL TV: Păi dacă ni l-au luat alte televiziuni?

TELEJURNALISTA: Nu trebuia să suni de la vamă și să le spui părinților tăi că venim cu Brad P. Îndată a aflat tot orașul.

REGIZORUL TV: Doamne, câți fani au venit să-l vadă. O mare de oameni. Toți cereau autografe. Apoi au sărit reporterii peste el. Îl trăgeau de mâini, de haine, de picioare. Unii l-au luat la o televiziune, alții – la altă televiziune. Iar noi am rămas cu buza umflată.

TELEJURNALISTA: Mă duc să-mi iau cactusul din birou.

REGIZORUL TV: Te-a dat afară?

TELEJURNALISTA: Nu aștept să mă dea el afară. Plec singură.

REGIZORUL TV: Nu pleca. Cine știe, poate îi trece supărarea.

TELEJURNALISTA: A zis că nu suntem buni de nimic. Că și emisiunea despre victimele războiului de pe Nistru a ieșit foarte proastă. A rebutat-o. A aruncat de față cu mine toate casetele la gunoi.

REGIZORUL TV: Canalia! Nu mai dă pe post emisiunea noastră? Ce păcat. Parcă-i aud... Alexandru, Pavel, Kravcenko, Doctorul, Eleonora, Zina, Maria... Cu trei zile în urmă am vorbit cu ei în studioul ăsta. Dar parcă au trecut o sută de ani... Nu mai am ce căuta aici. Plec și eu.

Apare Brad P., livid, epuizat.

BRAD: Îmi cer scuze că s-a întâmplat așa. N-am vrut să vă pierdeți slujba.

TELEJURNALISTA: Brad! Ce faci aici?

BRAD: Mă ascund de reporteri, de admiratori, de tot felul de tipi cu ochelari de soare...

TELEJURNALISTA: Arăți atât de oboist.

BRAD: N-am dormit de 72 de ore. Nu știu cum să scap de aici. Băieți, mă puteți ajuta. Mă duceți la aeroport?

REGIZORUL TV: Sigur că da. Când vrei să mergi?

BRAD: În clipa asta.

Din culise apare Moartea.

MOARTEA: Brad, te-am urmat ca o umbră peste tot.

BRAD: Știu.

MOARTEA: Dar n-am nimerit niciodată în cadru. Pe tine toți te filmau, te aplaudau, te purtau pe brațe, te interviewau, iar eu am fost doar o pată de întuneric. Un loc gol. Un zero. Mă iei cu tine în America, Brad? Vreau și eu să fiu vedetă. Mă faci vedetă, Brad?

Scena 15

Intră în scenă un bărbat la costum și cu ochelari de soare.

TELEJURNALISTA: Uite-l pe Ministrul de Interne.

REGIZORUL TV: Nu, e Ministrul de Externe.

TELEJURNALISTA: Nu, e Ministrul Apărării.

REGIZORUL TV: Ba nu, e Ministrul Securității.

MOARTEA: N-ați ghicit. Acesta e un ministru anonim. Un ministru cu ochelari de soare. Nimeni nu-l cunoaște, nimeni nu știe cu ce se ocupă. Doar din când în când se arată în public. Și niciodată nu-și scoate ochelarii negri...

MINISTRUL ANONIM: Ps-s! Ps-s! Domnule Brad P.!

BRAD: Dumnezeuule, m-a găsit și aici.

MOARTEA: Nu te teme. Eu sunt alături de tine. Mereu voi fi alături de tine, Brad.

MINISTRUL ANONIM: Ps-s! Ps-s! Domnule Brad P, vă propun o afacere. Am fost trimis să vă întreb...

BRAD: Vă ascult.

MINISTRUL ANONIM: Știu că nu ați mai reușit să cumpărați tancul de la Coșnița. Dar noi avem niște avioane militare de vânzare. Doriți să cumpărați un avion?

CORTINA

Doina CERNICA

În Roma, la cartea de marmură a neamului nostru

D.C. – membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Uniunii Ziaristilor Profesioniști din România și a Uniunii Internaționale a Presei Francofone, este autoare a unor cărți de proză și publicistică, traducătoare și realizatoare a paginilor săptămânale de literatură și artă de la cotidianul „Craion nou”, Suceava. Distinsă cu premii naționale și internaționale. În anul 2011, orașul Terville (Franța) i-a acordat Marele Premiu „Pentru calitatea scrisului și pentru talentul de povestitoare”.

Căldura, de cuptor, a lui august este ultimul lucru care ar putea să-i descurajeze pe oaspeții Romei. Ca și aglomerația, deși localnicii par în bună măsură plecați în propriile vacanțe sau pur și simplu retrași cu discreție în locuințe. Cu excepția miilor de *camerieri*, într-o alergare fără capăt pe terasele restaurantelor pline de flori și de propuneri îmbietoare strigate mut de aroma mirodeniilor colindând agil străduțele înguste, străjuite de clădiri ce își țin de umbră și răcoare una celeilalte, și care nu se opresc decât în chenare de savori la marginea piețelor. Cu foarte mulți ani în urmă, călătorisem într-un compartiment de tren cu o tânără care venea din Italia și mergea acasă, la Rădăuți, să-și vadă copilul rămas cu părinții. A avea o geantă umflată pe umăr, o alta, de voiaj, prea grea pentru ea, dar se încăpățâna să ducă și un ghiveci, înlănțuit și ocrotit cu brațul stâng, în care stătea verde și parfumat un rozmarin. Mai avea pliculețe cu semințe în bagaj, era fermecată de miresele bucătăriei italiene, numai despre ele mi-a vorbit. Cu timpul au ajuns și la noi, trăind surorește cu cele tradiționale, dar pe atunci cine punea, de pildă, busuioc în mâncare?

Deși regele mirodeniilor în numeroase tratate gastronomice cu specific mediteranean și asiatic, în spațiul nostru rolul său primordial a fost și încă se menține unul apotropaic: apăra de deochi, de dururile rele. Poartă totodată noroc. Este un ingredient esențial al farmecelor de dragoste. Și este, de asemenea, asociat bisericii, mirosului de tămâie,

aghesmei și candeliei de la icoane. Iată de ce îmi închipui că alături de pâinea cu care, înmuțată în apă, Badea Cârțan s-a hrănit pe drum, de pumnul de pământ românesc, de mâna de sare și grămăjoara de grâu pe care le-a pus la baza Columnei, în traisța călătoriei sale, pe jos, de 43 de zile spre Roma, a avut și un fir de busuioc. Legendarul cioban ne apare în mințe, cum cred că li se întâmplă multor români, concomitent cu ivirea Columnei lui Traian în fața ochilor. Dar, în ce mă privește, nu atât cu sentimentul pe care l-a

generat în depărtata dimineață a anului 1896, când a fost descoperit, aidoma la înfățișare cu străbunii săi, dormind la rădăcina monumentului, și când zările romane l-au anunțat ca pe un eveniment major: „Un dac a coborât de pe Columnă: cu plete, cu cămașă, cu ițari și cu opinci”, cât mai ales cu viața sa de apostol al limbii române. Povestea e cunoscută. Privind spre crenelurile Munților Făgăraș, copilandru, Gheorghe Cârțan, ciobanul născut la 24 ianuarie 1849, la Cârțișoara, lângă Sibiu, și-a întrebat într-o zi tatăl despre cei care locuiau dincolo de ei. „Cine sunt?” „Români!” La care fiul ar fi spus: „Dar noi ce suntem? Nu suntem tot români? De ce aici nu-i tot România?”. După care, înșelând vigilența străjilor ungurești, s-a strecurat pe poteci de munte numai de el știute și ajungând la păstoria argeșeni l-a întâlnit pe intelectualul brașovean Ion Cotigă, care i-a devenit dascăl în istoria neamului și i-a schimbat viața. Cel care până la 18 ani nu putea nici să se iscălească, cel care a învățat să citească pe „Hronica Românilor” a lui Gheorghe Șincai, cel care, cumpărător de cărți, lector insațiabil, își transformase măgarul turmei într-o bibliotecă volantă, a devenit un mare apărător al cauzei unității românilor și al limbii române. A călătorit la Maica Roma (întâi îndemnat de pagini din susținători ai latinității

noastre, a doua oară la Congresul Orientaliștilor, când a depus la Columna lui Traian coroana cu lauri din bronz, darul delegației române), la Paris, Ierusalim, în Germania, Spania, în Imperiul Austro-Ungar, dar mai ales, peste trei decenii, trecând ilegal granița, în Țara Românească, de unde se întorcea cu desagii plini de volume în limba română pentru românii din Transilvania. Condamnat de autoritățile habsburgice la închisoare pentru instigare împotriva statului, Gheorghe Cârțan și-a văzut nu numai cărțile personale, dar și mii din miile aduse din vechiul regat confiscate și arse într-o fabrică de cărămidă din Brașov. În iarna 1910-1911, când a trecut, tot clandestin, Carpații, cu un nou transport de carte românească, a fost prins și ținut două zile și două nopți în capcana nemiloasă a unei avalanșe de zăpadă. A fost cea din urmă călătorie a fanaticului țăran român al romantismului național, cum îl considera Nicolae Iorga. S-a stins din viață la 7 august 2011 și, respectându-i-se dorința de a-și dormi somnul de veci în pământul României libere, a fost înmormântat la Sinaia.

De dimineață ne acomodăm din mers cu Roma, prețuind din ce în ce mai mult șansa de a o avea împreună cu noi pe arheologul Valentina Bușilă, care ne conduce cu pas tineresc, neobosit pe străzile fabulosului oraș. Ceea ce frapează de la bun început este amestecul evurilor, coexistența lor firească și îmbogățitoare: ruine antice, biserici medievale, monumente ale secolului XIX și impresionante edificii ale prezentului se simt bine, înviorate chiar de straniețatea vecinătăților și permanent ocrotite. Nu numai de pinii uriași ai Romei, de coconarii săi emblematici, parcă la fel de durabili ca piatra, ci și de permanenta lucrare a oamenilor, fără vacanță în materie de reconsolidare, restaurare, cercetare. Chiar și aici, în apropierea Forului lui Traian, panouri mari, îngrăditoare, dincolo de care se înalță albul viu al mult discutatului Vittoriano, anunță în ramura C a metroului săpături, *indagini archeologice*, investigații arheologice. Dar, iată, exclamația „Columna lui Traian!” ne întoarce privirile, ne iuțește pasul și ne străpunge cu săgeata unei emoții neașteptate: eram pregătite pentru această întâlnire de când am plecat spre Roma și, cumva, de când ne știm și, totuși, nimeni nu ar nega bătaia mai accelerată a inimii. Concomitent cu surpriza celor câțiva oaspeți ai orașului care o studiază, o admiră, o fotografiază, o filmează, sunt și unii care trec fără să-și încetinească mersul, fără a-și întoarce capul. Dar pe aceasta o depășim repede – nici la Suceava sucevenii nu se comportă altfel când merg pe trotuarul din fața Curții Domnești –, sunt cu siguranță *romani*, locuitori ai Romei. Cealaltă însă, emoția, rămâne. Ne apropiem cu sfială și în același timp ne dăm înapoi, vrem întâi să o cuprindem întreagă, nu e ușor, are peste 35 de metri. Dacă pentru Forul Roman, vreme de un mileniu centrul Romei, a fost nevoie să fie desecată o mlaștină, acoperită și înălțată pe Colina Palatină, pentru Forul lui Traian pământul a trebuit excavat, terenul aplatizat, existând și opinia că

însăși Columna măsoară adâncimea acestor săpături la care au trudit din greu dacii prizonieri de război. Bare metalice, plăci transparente solide protejează întregul perimetru, ca și în cazul Forului Roman sau al celor Imperiale, fier și sticlă înconjoară baza Columnei. Încercăm să deslușim ceea ce știm deja din manualele noastre de istorie, scenele de luptă dintre daci și romani în războaiele duse de Traian pe pământul nostru. Apoi, hrănită de evocarea Valentinei Bușilă, închipuirea încearcă să reconstituie depunerea urnei cu cenușa împăratului în spațiul anume prevăzut pentru ea de proiectul genialului său arhitect, grecul Apolodor din Damasc, urnă și cenușă mai târziu dispărute în incursiunile întunecate ale semenilor noștri, ca și statuia sa. Pentru că a venit și o zi în care Traian, imperatorul Romei păgâne, a fost coborât din vârful Columnei, pentru ca să urce în locul lui Sfântul Petru, patronul Romei creștine. Octavian Paler îi simțea pe daci de pe basoreliefurile ei învinși nu de sabie, „ci prin tristețea exilului lor perpetuu, fie și în marmura de Paros”. Dar oare poți să ajungi aici, la Columna lui Traian, la cartea în marmură a neamului românesc, și să nu fii împins să treci nu numai puntea emoțiilor, dar și pe cea a gândurilor? Pășesc pe ea, întinsă invizibil, de la un capăt la celălalt al Forului, și mă întreb și eu, visătoare, despre soarta cărții pe care Columna o ilustra în marmură, „De bello dacico”, și aceasta document de preț al nașterii noastre. De la ea, gândul se mută la miile de cărți duse românilor din Transilvania de neuitatul apostol al limbii române și îndeosebi la cele pe care le-a încălzit cu trupul, cu inima lui sub zăpadă. Apoi îmi arunc privirile în jos: oare în pâlcurile de iarbă continuă să trăiască un fir din boabele de grâu aduse de Badea Cârțan, cel pe al cărui mormânt scrie, într-un fel și în limbajul grâului, „Doarme visând la înfrățirea neamului”?

În apropierea Columnei, un mic magazin pe roate proclamă „Roma city food”, chemând lumea la inevitabilul hot-dog, dar și la *bibite*, *panini* și, firește, *gelati*. Însă oricât de atrăgătoare sucurile și înghețatele aici, nimic nu se compară în arșița amiezii și în setea perpetuă a zilei cu o gură de apă rece și bună. Or, în generoasa Romă, cișmelele sunt peste tot, nicăieri, în nicio vestită așezare în care am ajuns nu am întâlnit un dar mai minunat pentru cei care vin de departe ca să o vadă, să o cunoască, să și-o amintească. Poate și fiindcă orașul îi consideră pe toți, călători temerari în cea mai fierbinte lună a anului, oaspeți, nu simpli turiști cum sunt categorisiți aproape oriunde aiurea. Și cum două înghițuri din incomparabila sa apă sunt de ajuns ca să ne adunăm din oboseala colindului, din epuizarea emoțională și din prea multul și prea frumosul teaurizat pe retina ochilor și a sufletului, ne îngăduim să simțim și unda aromelor care ne cheamă prietenoase la grădinile de vară, grădinițe, de fapt, deasupra cărora se ițește busuiocul în dulci țesături de fermece.

Ludmila COTOMAN în dialog cu Igor SVERNEI

Notăție și intervenție în limbajul plastic

I.S. – artist plastic.

Director al Colegiului de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, Chișinău. A înregistrat opt expoziții personale la Chișinău și Călărași. Prezent în cadrul unor expoziții din Republica Moldova, România, Franța, Germania, Belgia, Bielorusia. Laureat, printre altele, al premiilor din cadrul *Saloanelor Moldovei* (1998-2011) și al Premiului Fundației „Familia Sturza”, Bienala Internațională de Pictură, Chișinău (2011).

– Dintre cele trei mari și în același timp și cele mai importante interferențe plastice – pictura de șevalet, arta decorativă, în special tapiseria, și învățământul artistic – pe care le profesezi de mai mult timp, cu care dorești să începem?

– Cu pictura. Și nu pentru că așa trata-o în mod preferențial, ci pe motiv că a fost prima mea experiență artistică.

– Era și firesc să fi pornit de la pictură, de la origini – de la poezie, care putea fi realizată doar în peisaj. Întrebarea mea ar fi: ce anume este peisajul pentru pictorul Igor Svernei?

– Înainte de orice, peisajul este o anumită stare a sufletului, pe care abia de o apuci să o restitui, după multiple experiențe și trăiri, încercări. Și apoi, peisajul este chiar o personalitate – nu se lasă corectat. Ceea ce încearcă să facă un artist plastic nu este altceva decât notarea rapidă și imediată a trăirilor în fața frumosului, în fața naturii. Natura este rațională și ea ne dictează legi. Totul e să înveți, să știi să cunoști aceste legi pentru a te putea integra plenar în registrul ei.

– ...și dacă aceste legi ale naturii nu-ți dau (nu-ți conferă) siguranța rațiunii...

– Încerci să intervii cu trăire, cu înțelegere și har, să cauți în ele, așa abstracte cum sunt, necesitatea

intimă, pe de o parte, și libertatea intimă, pe de altă parte, fără de care nu te poți forma ca artist, nu te poți bucura cu adevărat.

– Am putea vorbi despre o libertate întru bucurie?

– Libertatea, în esență, tot bucurie e... Te poți bucura cu adevărat doar atunci când ești liber. Libertatea și bucuria sunt complementare noțiunii de creator. Orice artist își dorește să ajungă la o libertate proprie cât mai mare. Însă la operă trebuie să participe, după înfăptuirea ei materială, privitorul cu sensibilitatea, cu imaginația sa. Aș putea spune atunci că finalitatea unei opere de artă își află adevărata dimensiune expresivă în interiorul celui care o privește.

– Dacă ne referim la stilistica expresiei artistice, motivul covorului predominant în mai multe lucrări, doar că este un covor stilizat, abstractizat. Faptul că acesta transpare atât de sugestiv din redimensionarea lui creatoare este o dovadă a necesității valorificării artei populare tradiționale? Textura pânzelor ne duce cu gândul la vechile scoarțe și covoare românești.

– Am început să fac tapiserie și din admirația pe care o am pentru covorul românesc. Să poți exprima, cu un singur fir de ață și lumină, și culoare, și umbră în același timp, este, cred, cel mai captivant lucru, chiar dacă rezultatul final este aproape întotdeauna imprevizibil. Îmi place atât de mult tapiseria, deoarece nu poate fi improvizată, iar componenta tradițională adâncește conotația eternului și a implacabilului. Nu-i mai poți adăuga sau șterge nimic după ce ai lucrat-o. Fascinația de a realiza ceva din care să nu poți scoate sau înlocui ceva, asta, cred, m-a subjugat.

– Te-ai gândit vreodată că cele două experiențe plastice – pictura și tapiseria – ar putea marca o dedublare a personalității tale artistice?

– Sub nicio formă. Pe mine pictura și tapiseria nu mă provoacă la o dedublare: ele sunt materializarea diferită a unuia și aceluiași mod de a gândi și simți. Firește că mai intervine și „personalitatea” materiei cu care lucrezi. Fiecare materie se definește altfel în formă și dialog cu spațiul. Poate că de aceea am abordat mai multe tehnici. Iar din comunicarea dintre formă, materie și spațiu se naște o realitate încheșată, cu o identitate proprie pe care ne-am obișnuit să o numim operă de artă. Tapiseriile și tablourile mele nu vor să fie neapărat „frumoase” în primul rând, ci să poarte amprenta unui stil – stilul fiind limpezimea subiectivă, însăși individualitatea, exprimarea aceea unică în stare să deosebească viziunile și vocile artiștilor.

– Ce este arta pentru artist?

– Este o meserie. Adică meseria lui de a avea raporturi cu lumea și reprezintă totodată cea mai potrivită posibilitate de a înțelege și a se face înțeles...

– Ești categoric în toate?

– Mai degrabă maximalist. Știu exact că trebuie să muncesc. Pentru că năzuința artistului înseamnă muncă, visarea artistului înseamnă muncă, iar obiectul facerii este rezultatul trăirilor proprii în fața vieții. În artă nu poți fi categoric. A fi categoric în artă înseamnă a-ți limita libertatea și ce fel de creator mai poți fi?

– De aici să înțeleg, că accepți compromisul?

– ...doar compromisul culorilor...

– Crezi în culoare?

– Cine nu crede în culoare, nu-i pictor. Am găsit în culoare nu numai lumină, acorduri și armonii grave ori îmbătătoare, o anumită stare sufletească, ci am găsit în culoare și o valoare morală și satisfacții intelectuale. Nu culoarea strălucitoare, bogată, orientală, ci culoarea gravă, supusă rigorii spiritului. Încerc să integrez culoarea într-un tot organic, într-o lume de raporturi și echilibru, într-o lume de seninătate meditativă.

– Cum lucrezi, ai un plan bine stabilit?

– Depinde. Când eram creator liber mereu îmi reconstituiam / revedeam planurile. Acum, de când sunt director al Colegiului Republican de Arte Plastice „A. Plămădeală”, firește, trebuie să acționez după un plan bine stabilit. Spre exemplu, un tânăr vine la școală să ne arate un plan de lucrare. Bun. Dar cine știe dacă e bun: fă mai întâi lucrarea, îi spui. Dar cum să fac lucrarea fără plan? Cum poți face planul fără lucrare? Căci „planul, – după cum spunea Constantin Noica –, se naște din lucrare, așa cum se naște scheletul din plasma vie. Firește îți trebuie schele. Dar dacă crezi că schelele gândului sunt la fel cu cele ale caselor, aceleași pentru toate cugetele, atunci ești copt să devii pedagog”. Prin urmare, întocmirea unui plan trebuie să lase loc și de libertate.

– Când ai decis să te faci pedagog?

– În clipa în care am simțit nevoia să transmit și altora emoțiile creației. După mine, un pedagog trebuie să fie mai întâi de toate un bun artist. Imediat ce încetezi să faci creație, degradezi și ce fel de pedagog mai poți fi dacă nu ai ce transmite elevilor?! Se mai întâmplă și invers – să înveți de la elev. Aici e marea descoperire, aici e marea revelație!

– Preferi să lucrezi în atelier ori în mijlocul naturii?

– Sigur, în mijlocul naturii. Numai studiul lucrat „a la prima”, pictat „cu sufletul”, cum îi plăcea să spună lui Ștefan Luchian, absorbit din natură aduce prosepțime, culoare și multă, multă lumină. Și pentru că „...arta nu este numai o visare. Arta este și acțiune”, vorba lui Nichita Stănescu, îmi doresc foarte mult să pot organiza, cândva, o tabără internațională de creație cu genericul „Notație și intervenție în peisaj”, undeva în inima codrilor ori în chiar inima istoriei, așa cum ar fi muzeul unicat sub cerul liber Orheiul-Vechi. Căci nu este nimic mai necesar pentru artist decât ieșirea în lume, nu este nimic mai necesar pentru oameni decât actul de a răspunde, cu pricepere și har, nevoii de frumos.

– Ai cuprins cele patru anotimpuri... De care ți s-a prins sufletul?

– Toate mă copleșesc. De la o iarnă rece, plumburie, la o primăvară diafană cu poiana galbenă a pădărilor, la parfumul florilor de tei și la verdele umbros al verii și până la o toamnă bacoviană cu „amurgul violet”. Toate anotimpurile sunt frumoase pentru că viața este frumoasă!

– Ce visează artistul plastic Igor Svernei?

– Visez o casă ale cărei ziduri să-mi folosească numai pentru pictură, căci un loc fericit al imaginii este, cred, cel mai frumos, dar și cel mai important peisaj pe care încă nu l-am realizat – peisajul vieții interioare.

– Asta ar însemna și atelierul de creație?

– Adevărul e că, de niște ani încoace, atelierul meu de creație –, acel „spațiu al devenirii” – este Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală”, cu tot procesul de instruire, creație, pedagogie, căutări, zbucium, frământări...

– Când totul are preț și nimic valoare, se mai justifică în vreun fel noțiunea de ideal?

– Cu toate că și-a cam pierdut farmecul de cândva, sunt convins că fără ideal nu există nici pictură, nici desen, nici culoare... Idealul este acel împrumut mobilizator pe care un om în devenirea sa poate să-l ia numai și numai de la școală.

Igor SVERNEI
Dexteritatea gestului

Sat Moldova, ulei pe pânză, 90x120 cm, 2009

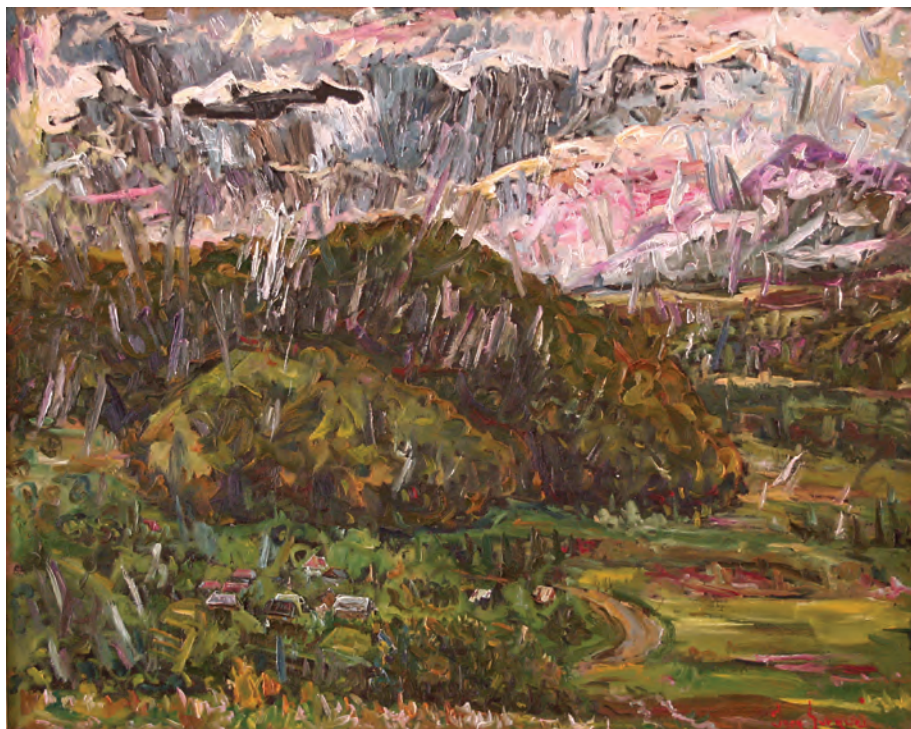
Sat Scăieni II, ulei pe pânză, 70x80 cm, 2006

Sat Dondușeni I, ulei pe pânză, 70x80 cm, 2006

Grădină la Tescani, ulei pe pânză, 115x114 cm, 2007

La râu II, ulei pe pânză, 80x100 cm, 2010

La Dondușeni, ulei pe pânză, 110x110 cm, 2011

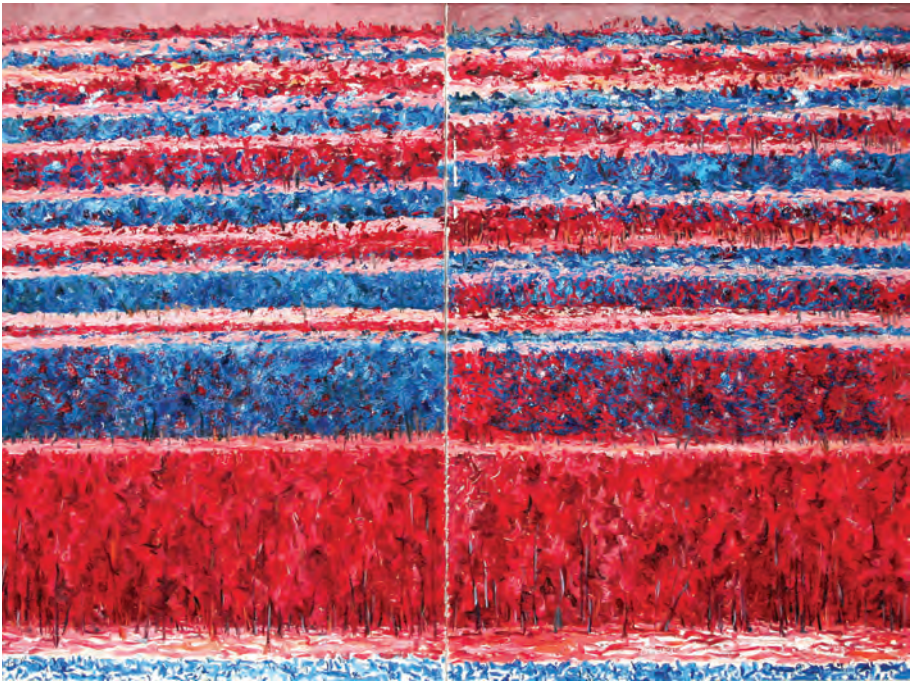
Peisaj, ulei pe pânză, 70x80 cm, 2011

Sf. Maria, Tescani, ulei pe pânză, 70x90 cm, 2006

Țăpova, ulei pe pânză, 80x90 cm, 2009

Scoarță I, ulei pe pânză, 50x57 cm, 2010

Saharna, ulei pe pânză, 100x120 cm, 2011

Tescani, ulei pe pânză, 119,5x90 cm, 2006

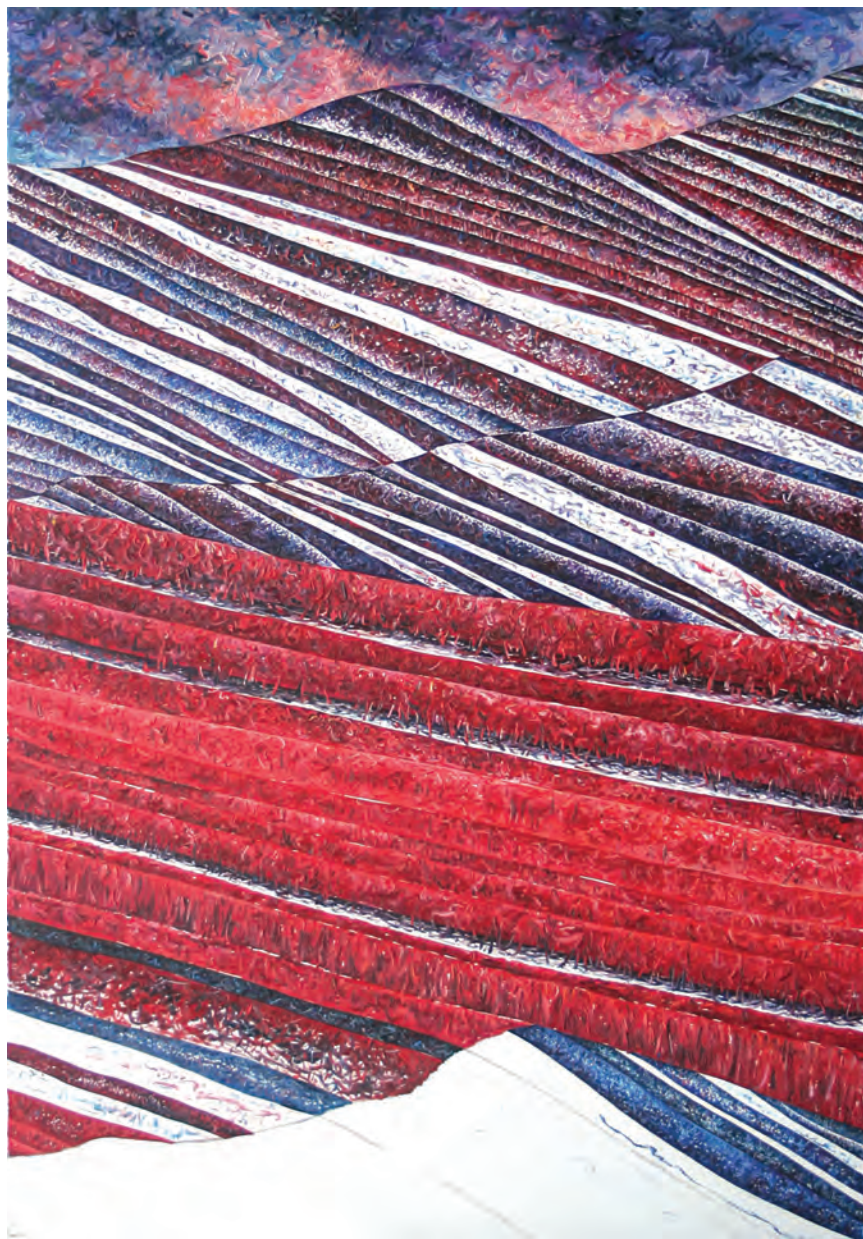
Sat Scăieni 2, ulei pe pânză, 70x80 cm, 2006

Plouă, ulei pe pânză, 80x100 cm, 2007

Verde, verde, ulei pe pânză, 95x152 cm, 2008

Peisaj II, ulei pe pânză, 130x90 cm, 2011

Ion CIOCANU

Un necesar florilegiu de argumente

I.C. – prof. univ. dr. hab., colaborator științific principal la Institutul de Filologie al A.Ș.M., critic și istoric literar, lingvist. Autor a 37 de cărți, majoritatea – de critică și istorie literară, de sociolingvistică și de cultivare a limbii. Lucrări apărute recent: *Efortul salvator* (2006), *Salahorind...* (2008), *Darul lui Dumnezeu* (2009), *Noi și cuvintele noastre* (2011), *Cărțile din noi* (2011).

Inspiratul scriitor satiric și umorist Alexandru Horațiu Frișcu prezintă recent o nouă dovadă concludentă că poate fi om serios. După acel *Mic dicționar de mari prostii* („moldovenesc” – român), lansat în 2010, apărut la Editura Pontos din Chișinău și despre care s-a întâmplat să scriem în cartea *Noi și cuvintele noastre* (2011), a publicat o culegere de reflecții ale oamenilor de mare cultură de la noi și din întreaga lume despre caracterul și numele corect al limbii noastre și al neamului nostru. Titlul cărții – *Numele vechiu și mai dreptu iaste rumân...* – este preluat de la Miron Costin, anume din lucrarea acestuia *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*. E locul și cazul să cităm întreaga afirmație a cronicarului: „Așa și neamul acesta, de care scriem, al țării acestora, numele vechiu și mai dreptu iaste *rumân*, adică râmlean, de la Roma...” (p. 66). În altă parte a aceleiași lucrări Miron Costin s-a exprimat încă mai direct și mai convingător printr-o referință concretă la Moldova: „Și așa iaste acestor țări și țării noastre, Moldovei, și Țării Muntenesci numele cel dreptu de moșie, iaste *rumân...*”. Un al treilea argument spicuit din moștenirea lăsată de același cronicar: „Numele cel mai adevărat, de la primul descălecat prin Traian, este *rumân* sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat totdeauna între dânsii, și îndată după descălecat și după pustiire, cum s-a spus, și după al doilea descălecat, până astăzi, *același nume* este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor, și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei. *Rumân* este un nume schimbat în curgerea anilor din «roman»...” (*Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* sau *Cronica polonă* de la

1677). Mai limpede nici că se poate: numele de *român* este întrebuințat de Miron Costin și pentru locuitorii Moldovei.

În cuprinsul cărții, adunate cu dragoste și dăruire de Alexandru Horațiu Frișcu cu gândul înainte de toate la concetățenii noștri basarabeni, găsim nenumărate exemple deosebit de grăitoare privind etnonimul *român* și glotonimul *limba românească* în calitate de însemne identitare pentru moldoveni. *Cazania* mitropolitului *moldovean* Varlaam (din 1643) purta subtitlul „Carte românească de învățătură duminicile de peste an și la praznice împărătești și la Sfinții mari”, iar domnul Moldovei Vasile Lupu o însoțește cu următoarea inscripție: „Dăruim și noi acest dar Limbii românești, carte pre limba românească” (p. 67).

Aceeași convingere nutrea Dimitrie Cantemir, domnitor al Moldovei, savant cu reputație europeană, care se considera *român* și vorbea despre moldoveni ca fiind – și ei – români: „...Întregul nostru neam românesc se vădește, printr-o tradiție veșnică parcă, a-și trage începutul din cetățeni romani – și se poate dovedi (ca atare) și păstrează chiar și astăzi cu tărie vechiul nume al romanilor, chiar dacă alte neamuri le-au schimbat numele...”

Înainte de toate, chiar dacă acest <neam> a fost împărțit în trei ținuturi de căpetenie (despre care se va vorbi mai apoi), totuși *toți se cheamă cu același nume de români*, disprețuind adică și dând la o parte numele de *valahi*, care le-a fost dat de către popoarele barbare... Noi, *moldovenii*, la fel ne spunem *români*, iar limbii noastre nu dădică, nici moldovenească..., ci *românească...*” (p. 73-74).

Nu putem să nu transcriem aici un alt citat desfășurat, de data aceasta din Veniamin Costache, strălucit cărturar moldovean, Mitropolit al Moldovei (în 1803-1808 și în 1812-1842): „Precum limba grecească este fiica limbii elinești, tot asemenea *limba noastră românească* este fiica limbii latinești, care au fost limba romanilor, strămoșilor noștri, cei de la 105, după Mântuitorul Hs, ce ne-au adus din Italia, vechea patrie, și ne-au lăcuit aice în Moldova, Țara Românească, Ardeal și Banat, care țeri se numea atunci Dachia... Aruncată dară limba *românească* și învățătura precum s-au văzut prin două sute ani, când pe urmă începu a se tălmăci în ea cărțile bisericești din cele sârbești (slavone – n.n.), tălmăcitorii au aflat-o ajunsă la atâta sărăcie și stricăciune, uitându-se multe cuvinte ale ei românești și în locul lor intrând altele streine... Asemenea fel de stricăciune a limbii *românești* fac până și astăzi cărturarii neînvățați, încât dacă nu se va pune stavilă întrebuințării cuvintelor străine neromâne, precum sunt cele sârbești și slavinești, ungurești, turcești și altele asemenea, și dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele cele

adevărate *românești*, părăsite și uitate, care se păstrează parte prin cărțile și documentele vechi, parte prin gura poporului, și dacă nu vom întrebuința pe aceste în locul celor streine, precum au făcut-o toate națiile care au voit a se cultiva, apoi se va împresura graiul național din an în an până se va lipsi cu totul și prin acesta va pieri *nația noastră românească*, precum au pierit toate națiile ce și-au părăsit limba lor. Drept aceea toți cari se împotrivesc cuvintelor adevărate *românești*... se fac dușmanii *nației lor românești*” (p. 80-81).

Am ales în mod intenționat afirmații ale cronicarilor, scriitorilor, demnitarilor de stat și bisericești *moldoveni* care s-au considerat *români* și vorbitori de limba *română*. Șirul acestora poate fi lesne continuat, dar esențial este cum să facem ca adevărurile în cauză să ajungă odată și odată la mintea tuturor oamenilor noștri induși în eroare ba de comuniști, ba de agrarieni, ba de socialiști, ba de alți „patrioți ai Moldovei” inculți și vânduți străinilor, care nu pot admite că noi, moldovenii, suntem români, ca și muntenii, ardelenii și celelalte seminții de același neam cu noi.

În scopul popularizării acestui adevăr sacru specialiștii noștri au scris cărți, articole și studii aparte, au vorbit în repetate rânduri la radio și televiziune, dar cartea noastră nu ajunge la destinatar, carul rămâne mereu pe loc, dușmanii limbii și națiunii noastre jubilează în continuare. Nicolae Dabija ne-a dat o carte binevenită *În căutarea identității* (2001, ediția a II – 2002), apoi o alta, *De ce limba noastră e română* (fără an), Anton Moraru – un florilegiu foarte necesar, *De ce moldovenii sunt români* (f.a.), în care doritorii de a se convinge că suntem români și vorbim limba română găsesc nenumărate repere certe. Or, înaintea acestora și a altor surse prețioase la aceeași temă este absolut necesar să numim și să recomandăm cartea fundamentală a lui Gheorghe Ghimpu *Conștiința națională a românilor moldoveni* (Chișinău, Editura Litera, 1999; ediția a II-a – 2002).

Literatură istorică și filologică la tema românității poporului și a limbii noastre am avut și până la apariția cărții lui Alexandru Horațiu Frișcu, ceea ce nu va să însemne că proaspăta carte *Numele vechiu și mai dreptu iaste rumân* ar fi în vreun sens de... prisos. În rândurile de până aici ale cronicii de față am reprodus câteva considerații esențiale imposibil de neglijat referitoare la românitatea moldovenilor și a limbii noastre, spicuite de Alexandru Horațiu Frișcu din moștenirea lăsată nouă de câțiva înaintași celebri. După cum am mai spus, șirul acestora poate fi continuat prin citate absolut concludente din Constantin Stamati („În Basarabia lipsesc cu totul școli *românești*; în grabă nici nu va mai fi limba *românească* în Basarabia, pentru că are să se mistuie cu cea rusească”, p. 82-83), din Iacob Ghinculov (Hâncu) („Până la întemeierea Voievodatului Moldovenesc locuitorii ambelor principate erau cunoscuți cu

numele comun *români*... Limba *română* poate servi drept numitor comun al dialectelor valah și moldovenesc” (p. 91), Constantin Negruzzi („Eu sunt român și-mi place țara mea...”, p. 95), Mihail Kogălniceanu („Eu privesc ca patrie a mea toată acea întindere de loc unde se vorbește *românește* și ca istorie națională – istoria *Moldovei* întregi, a *Valahiei* și a fraților din *Transilvania*”, p. 98), Ion Creangă („Eu sunt de națiune *română*, pentru că și părinții mei sunt *români*...”, p. 105), Alexei Mateevici („Da, suntem moldoveni, fii ai vechii *Moldove*, însă facem parte din marele trup al *românismului*, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și zic *români*. Așa trebuie să facem și noi!...”, p. 126).

Chiar aceste considerații imbatabile ar fi suficiente pentru a-i crea omului nostru o opinie justă, bine întemeiată, verificată de-a lungul istoriei despre românitatea moldovenilor și a limbii vorbite de noi. Aporiile dominației Rusiei țariste și a celei sovietice, dar și indiferența omului nostru la problemele vieții spirituale continuă până în prezent să ruineze conștiința românității moldovenilor, ca și a bucovinenilor și a altor părți constituente ale românilor din afara hotarelor României.

Or, nu numai marii oameni de cultură din trecut ai națiunii noastre (și nu i-am pomenit nici pe departe pe toți!), dar și mulți scriitori și savanți contemporani au adus și continuă să aducă argumente vii, concrete, concludente în favoarea românității noastre și a limbii vorbite în Republica Moldova (ar fi de ajuns, credem, să-i numim aici pe Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș, Ion Ungureanu, Grigore Vieru și – neapărat! – două hotărâri principiale și categorice adoptate de Academia de Științe a Moldovei, din 1994 și 1996, ambele reductibile la postulatul că „limba literară vorbită în Republica Moldova este limba *română*”). Alexandru Horațiu Frișcu citează din abundență nume și opinii și de pe acest segment al istoriei. Ceea ce este în chip deosebit de interesant, adevărat, convingător e că personalități notorii ale altor seminții, inclusiv ale Rusiei de odinioară și contemporane, știu bine că noi, moldovenii dintre Prut și Nistru, suntem români și vorbim limba română (F. F. Vighel, fost viceguvernator al Basarabiei în 1823-1826: „...Basarabenii sunt *români* sau romani, cum își spun ei... În limba ce o vorbesc predomină elementul latin”, p. 104; E. E. Golubinski, academician rus: „În afară de principatele Valahia și Moldova, *românii* populează Basarabia noastră rusească, provinciile austriece Bucovina, Transilvania, Banat și Ungaria de est, precum și colțul de nord-est al principatului Serbia”, p. 104; L. S. Berg, academician rus: „Moldovenii ce locuiesc în Moldova, Basarabia și în guberniile învecinate, Polonia, Herson, iar într-un număr mai mic în gu-

bernia Ecaterinoslav, sunt *români...*”, p. 118)... Cităm, de asemenea, câteva spuse cu un vădit caracter de postulat ale academicianului rus, trăitor și activist un timp în Republica Moldova, Rajmund Piotrowski: „Adevărul lingvistic și istoric este clar și fără echivoc: populația Republicii Moldova vorbește aceeași limbă ca și în Muntenia și Transilvania, limba este aceeași, indiferent de regiunea în care locuiesc românii și indiferent de statul în care se află”, „...Termenul de «limbă moldovenească» are o istorie mai veche pe teritoriul Basarabiei. Acest termen a fost un instrument al politicii imperiale țariste, iar apoi al politicii imperiale stalinist-bolșevice. Menirea acestui instrument era de a izola Basarabia, iar mai târziu – Republica Moldova de la arealul românesc...” și – maximum de atenție, onorați patrioți onești ai acestui pământ! – „Personal, nu pot nicidecum înțelege atitudinea acelor locuitori și purtători ai limbii, care insistă cu îndărătnicie asupra folosirii glotonimului «limba moldovenească»” (p. 145).

Nici autorului cărții recenzate aici nu-i este înțeleasă îndărătnicia cu care o parte a populației noastre și – culmea! – a politicienilor chișinăuieni nu recunosc etnonimul *popor român* și glotonimul *limba română* în raport cu moldovenii și cu limba acestora. Și nici nouă personal. Tocmai de aceea distinsul scriitor a alcătuit acest prețios florilegiu de considerații pururi actuale despre românitatea noastră și a limbii vorbite la est de Prut, iar noi – la rândul nostru – n-am rezistat ispitei de a o prezenta tuturor doritorilor de a înțelege, în sfârșit, corect și profund adevărul.

Citiți revista noastră și în 2013

În 2013 revista „Limba Română” apare bimestrial, format carte cu un volum de 192 de pagini, inclusiv 16 color.

În Republica Moldova abonamentele pot fi perfectate la toate oficiile poștale.

Indice de abonament – PM77075.

Prețul unui număr – 30 de lei.

Prețul abonamentului anual – 180 de lei.

În țările din CSI și Europa, inclusiv România: prețul unui număr – 6 EURO, abonament pentru 1 an – 32 EURO.

În alte țări: prețul unui număr – 8 EURO, abonament pentru 1 an – 36 EURO.

Citorii din străinătate se pot abona la revista „Limba Română” astfel:

– la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;

– prin virament la

Revista „Limba Romana” SRL, c/f 1004600045323,

Banca Comercială Română, Chișinău S.A.,

Cod RNCBMD2X, Cont 222400000100172 MDL

Cont 222409100100172 RON

Cont 2224501295 EURO

Redacția revistei „Limba Română” trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la adresa pentru corespondență (limbaromanachisinau@gmail.com) o copie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numerelor de revistă abonate și a adresei poștale complete a abonatului.

Eugeniu COȘERIU:

S-a întrebat, se pare, cineva și la Congresul al V-lea al Filologilor Români dacă noi, filologii și lingviștii care ne ocupăm cu limba română în toate formele ei, deci și cu graiul moldovenesc ca atare, avem dreptul să impunem Parlamentului unui stat independent numele pe care trebuie să-l dea limbii acestui stat. Într-adevăr, nu avem dreptul: avem datoria. Nu, se înțelege, să-i „impunem” ceva, ci să-i arătăm care este adevărul științific și istoric și să-l avertizăm cu privire la orice uneltire împotriva acestui adevăr, ca nu cumva să facă o greșeală care ar putea avea urmări extrem de grave. Cine, cu bună știință, nu protestează și permite să se facă o astfel de greșeală, se face și el vinovat, ba chiar mai vinovat decât cine comite greșeala din neștiință. Tocmai dacă respectăm acest Parlament, sîntem datori să-l considerăm de bună-credință, doritor de a stabili și a promova adevărul și doritor de a respecta identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș și majoritar din republică, cel puțin în măsura în care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare conlocuitoare; și avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și de ocară în fața istoriei.

(din comunicarea *Latinitatea orientală* prezentată
la Congresul al V-lea al Filologilor Români,
Iași – Chișinău, 6-9 iunie 1994)

ISSN 0235-9111

1 2 5 0 6

9 770235 911105